

Τῶν Κοριῶν ἑκείνην ἑξέλιξι
φιλίας μενηδόνων. ὁ γράφας.

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΚΕΡΕΡΓΟΥ ΚΑΣΕΡΓΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΕΗ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ.

Καθηγητοῦ καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλλ. Ἐκπαιδευτηρίου.

ΔΙΣ ΠΡΟΣΗΡΤΗΤΑΙ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ
ΥΠΟ ΚΕΙΠΕΡΓΟΥ ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

ΑΘΗΝΗΣΙ

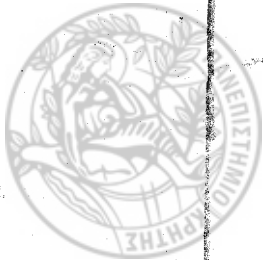
ἘΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΒΙΛΛΑΡΑ

1877

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΤΟΥΤΟ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.

Ούτε τὸ ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἐξέλεγχσιν τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ περιωνύμου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη, ὀρθὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ὑπολαμβάνων, ὅπερ λίαν τολμηρῶς διευτύπη ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ αὐτῆς αὐτολεξεῖ οὕτως ἔχον. «Ἀδιάφορον λοιπὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς εἰάν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο Ἀλβανὸς ἢ Σλαῦος τὴν καταγωγὴν, καθὼς ἐπίσης ἀδιάφορον εἰάν ἦτο καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος» οὔτε τὴν μικρὸν παραλλάσσουσαν ἀπόφασιν τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη «ὅτι ἡ ἔρευνα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἱστορικὴν· ὁ ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν Ἀλβανίᾳ, ὑπὲρ αὐτῆς εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη, εἶναι ἥρωος ἐθνικὸς αὐτῆς, ἢ δὲ καταγωγὴ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔσχε δρᾶσιν ἐπὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἡ ἰκανό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

14763

της καὶ ἡ ἀνδρία», ἦν καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἡμῶν συνωδὰ τῷ διατυπωθέντι δόγματι πληρέστατα ἐπεδοκίμασεν, ἀξιόζηλον καὶ καλῶς ἔχουσαν θεωρῶν, προθύμως, οὕτως ἀνακινήθentos τοῦ ζητήματος, δρᾶττομαι τῆς εὐκαιρίας, τὸ μὲν νὰ σημειώσω τὰ μέρη, ἐν οἷς κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἐγένετο λόγος καὶ συνεζητήθη αὐτὸ, πρὸς εὐχερεστέραν γνώσιν τοῦ μέλλοντος θᾶπτον ἢ βράδιον νὰ ἐρευνήσῃ συντονώτερον αὐτὸ καὶ ἔχῃ πρόχειρα πάντα τὰ μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν εἰρημένα τε καὶ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ ἵνα δυνηθῇ ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν, τὸ δὲ, ἀποδεχόμενος μὲν ὅσα τῶν γεγραμμένων ὀρθῶς ἔχοντα φαίνονται μοι, ἀποδοκιμάζων δὲ τὰναντία τούτων, καὶ νὰ προσθέσω τινὰ ὅπωςδῆποτε εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος νὰ συντελέσωσι κατὰ τι ἐνδύμενα. Ὅτι μὲν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἀπῆρξεν εἰς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ μάλιστα ὁ μέγιστος τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολογεῖται· ὁ δὲ Φαλλμεράυερ ἐξαίρων τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρός φυσικά τε καὶ ἐπίκτητα πλεονεκτήματα καὶ θεωρῶν αὐτὸν ὑπέρτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Πύρρου τοῦ Μολοσσοῦ λέγει· «Georg Kastrioto gilt, wie jedermann weiss, für einen der vollendetsten, glücklichsten und grössten Kriegsmeister aller Zeiten.»

Ὅτι δὲ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν πάντα ἐξεταστέα εἰσὶ καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα τὰ οἵανδῆποτε σχέσιν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντα, καὶ τοῦτο φαίνεται μοι ἀναντίρρητον, ὅπερ ἄνδρες ἔγκριτοι καὶ σοφοὶ πᾶσι τοῖς ἐρευνηταῖς τῆς ἀληθείας συνιστῶσιν, ὧν τις καὶ διαρρήδη ἀποφαίνεται, «von einem grossen Mann ist jeder, selbst der scheinbar gerinfugigste Umstand der mit seinem Leben in Beziehung steht.» Ἐν ὀλιγωρίᾳ δὲ περὶ τὴν ζήτησιν

τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀδιαφορίᾳ περὶ τὴν εὔρεσιν αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ζήσῃ οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ ἱστορία ὡς τοιαύτη. Ὅθεν ἡ μὲν ἱερά Γραφή ἐντέλλεται ἡμῖν «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς,» ἡ δὲ σοφὴ διδάσκαλος ἱστορία ἐπιτάσσει πᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν ἀσχολουμένοις «ἐρευνᾶτε τὰς πηγάς».

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀλίγων λέξεων ἐξάγεται ὅτι οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὴν ἱστορίαν νὰ εὔρῃ ἂν ὁ ἥρωας τῆς Ἀλβανίας ἦν Σλαῦος ἢ Ἀλβανὸς, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν ἦν καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει ἀμφοτέραις νὰ ὀρισθῇ τί ἦν αὐτός· παρ' αὐτῆς γὰρ καὶ μόνης τῆς ἱστορίας οἱ ἄνθρωποι ζητοῦσι νὰ μάθωσι τὸ ὀριστικὸν καὶ βέβαιον, καὶ τοῦτο οὐχὶ χάριν ἀπλῆς περιεργείας, ὡς κολάζων τὸ τῆς ἀδιαφορίας τολμηρὸν δόγμα ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας πατὴρ λέγει ἐν τῇ ἐπικρίσει τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη γεγραμμένων, ἀλλὰ χάριν ἀκριβοῦς γνώσεως, ἐν ἣ φύσει ἠδύνεται καὶ τέρπεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, καὶ δι' ἧς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγίζει τῷ Θεῷ, ὃς ἡ ἀλήθειά ἐστίν αὐτή.

Δὲν εἶναι δὲ ἀδιάφορον φέρ' εἰπεῖν ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ δύο οὗτοι φαεινοὶ ἀστέρες τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἦσαν Σλαῦοι καὶ οὐχὶ Μακεδόνες Ἑλληνες, ὡς διατείνονται οἱ παραχαράκται τῆς ἱστορίας καὶ διαστροφεῖς τῆς ἀληθείας ἀρχηγέται τοῦ Βουλγαρισμοῦ καὶ Πανσλαβισμοῦ, ἀλλὰ παμπόλλην ἔχει τὴν διαφορὰν· διότι ἐὰν πρὸς στιγμὴν κατὰ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀδιαφορίας δόγμα ἀφαιρέσωμεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους τοὺς δύο μεγάλους ἥρωας αὐτῶν καὶ ἀμαχητὶ παραδώσωμεν εἰς τοὺς

παντοιοτρόπως τ'αλλότρια σπουδάζοντας νά σφτε-
ρισθῶσι Βουλγαριστάς, τότε ἡ μὲν Μακεδονία καὶ τὸ
Μακεδονικὸν ἔθνος μένει ὡς σῶμα πελώριον καὶ γι-
γαντιαῖον ἀνευ ψυχῆς πάντῃ ἀκατανόμαστα ἐν τῇ
παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Τὸ δὲ ἐκ τῶν ἔργων καὶ κατορ-
θωμάτων τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν περιχυθὲν παντα-
χοῦ τῆς οἰκουμένης κλέος περιτίθεται καὶ περιάπτε-
ται τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῷ Βουλγαρικῷ ἔθνει, ὅπερ
ἀτοπώτατον πάντων ἂν εἴη· ἐνός γὰρ ἀτόπου δο-
θέντος μυρία ἔπονται.

Αὐτὸ δὴ τοῦτο συμβήσεται καὶ τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ
τῷ Ἀλβανικῷ ἔθνει, ἐὰν ἀδιαφόρως καὶ ἀβασανίστως
θεωρήσωμεν Σλαῦον τὸν Σκενρδέρμπεην. Διότι πράγ-
ματι ψυχὴ αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Καστριώτης, τοῦ ὁποί-
ου ἐκλιπόντος, συνεξέλιπε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους
ἐκείνου, ὅπερ πάραυτα ὑπέκυψεν εἰς τὴν τουρκικὴν
ζυγὸν, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐστέναζεν ὑπὸ τὸν Σλαυϊ-
κόν. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἀτοπήματα, εἰς τὰ ὅποια δύ-
ναται νά φέρῃ ἡμᾶς τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀδιαφορίας
δόγμα καὶ ἡ μὴ σύντονος ἐξερεύνησις τῶν πηγῶν
καὶ βοηθημάτων πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἀνακάλυψιν
τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποίαν μόνῃ ἡ ἱστορία καὶ οὐδεὶς
ἄλλος ὀφείλει νά εὔρη καὶ παραδώσῃ ἡμῖν τοῖς ἀν-
θρώποις ὡς κτῆμα αἰώνιον. Ἐὰν δὲ ἡ ἱστορία ἀδια-
φορήσῃ, τίς ἄλλος μεριμνήσῃ περὶ τούτου;

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ καὶ ἐπιχύρωσιν τῶν λεγο-
μένων μοι καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἐκ μὲν τῆς πολ-
λῆς ἐρέυνης καὶ βασάνου τῶν ἐνουσῶν πηγῶν καὶ βο-
ηθημάτων πάντοτε δύναται νά προκύψῃ τι καλόν,
εἰς τὸν σκοπὸν συντελοῦν, ἐκ τῆς ἀδιαφορίας ὅμως
καὶ ἀποκλειστικῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ «αὐτὸς ἔφα»,
ἤτοι εἰς τὴν κρίσιν ἐνός ἀνδρός, οἵανδῆποτε ἔχοντος

ἐπόληψιν ἐπὶ τισιν ἐργασίαις, πᾶν τούναντίον συμ-
βαίνει, καθόσον γνωστὸν ἐστὶν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ με-
γάλοι, ὡς ἄνθρωποι, περιπίπτουσιν εἰς ἀμαρτήματα
πολλάκις, ἀναγκάζομαι νά παρεμβάλω ἐν αὐτοῖς ἐν
καὶ μόνον ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἀποδεδειγμένον
καὶ προσφύεστατον εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα τὸ ἐξῆς.

Πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πολωνίᾳ ἠγγέρ-
θη ἔρις, καὶ ἔρις δεινὴ, ἐθνολογικὴ τε καὶ φιλολογι-
κὴ μεταξὺ τῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν ἀμ-
φοτέρων τῶν χωρῶν περὶ τῆς καταγωγῆς
καὶ ἐθνικότητος τοῦ διασημοτάτου
ἄστρονόμου Νικολάου Κοπερνίκου,
τοῦ κινήσαντος τὴν γῆν καὶ ἀκίνητον κηρύξαντος τὸν
ἥλιον καὶ τὸν οὐρανὸν. Διότι οἱ Σλαῦοι τῆς Ῥωσ-
σικῆς Πολωνίας Σλαῦον Πολωνὸν ὑπολαμβάνοντες
τὸν ἥρωα τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδρυτὴν τῆς ἀστρονο-
μίας, μέγαν παρεσκεύασαν χαλκοῦν ἀνδριάντα, πα-
ριστῶντα αὐτὸν καθήμενον, καὶ ἐν μὲν τῇ ἀριστε-
ρᾷ τὸν ἀστρολόγον τοῦ Ἀρχιμήδους κρατοῦντα, διὰ
δὲ τῆς δεξιᾶς διδάκοντα καὶ τὴν μηχανὴν ταύτην
δεικνύοντα, ἐπιγράψαντες αὐτῷ τὴν ἀκόλουθον ἐπι-
γραφὴν «Nicolo Gopernico grata patria». Θέλοντες δὲ
νά νομιμοποιήσωσι τρόπον τινὰ τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν
ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἀνδρός καὶ νά καταστήσωσιν ὅσον
οἶόν τε ἐπισημοτέραν τὴν τοῦ μνημείου ἀποκάλυ-
ψιν, μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου κατώρθωσαν μὲν νά
λάβωσι τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀδειανπαρὰ τοῦ τότε ἐν Βαρ-
σοβίᾳ ἐδρεύοντος μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου
ἵνα ἐν ἐκκλησίᾳ γίνῃ ἡ προσήκουσα τελετὴ, οἱ προ-
σκληθέντες ὅμως δυτικοὶ ἱερεῖς καὶ ὁ κληρὸς ἀπε-
ποιήθησαν νά προσέλθωσι καὶ δεηθῶσιν ὑπὲρ ἀνδρός,
τοῦ ὁποίου ἡ βίβλος ἀφωρισμένη ἦν ἐκ τοῦ παπικοῦ

καταλόγου και ούτως άνευ τής εκκλησιαστικής Ιεροτελεστίας υπό άπαισίους οίωνοους ιδρύθη τὸ μνημεϊον τοῦ άνδρός εν Βαρσοβία τῆ 11 Μαΐου 1830(1).

Οί Γερμανοί μή άνεχόμενοι τὴν αυθαιρεσίαν ταύτην τῶν Πολωνῶν και άπαλλοτριώσιν τοῦ όμοφύλου, μετά παρέλευσιν ολίγων έτών τροπαϊον άντέστησαν κατά τόν Θουκυδίδην και κολοσσαϊόν άνήγεραν μνημεϊον πρὸς τιμὴν τοῦ άθανάτου Κοπερνίκου τῆ 25 οκτωβρίου τοῦ 1853 έτους εν τῆ μικρᾷ πόλει τής Πρωσίας Thorn, ένθα έγεννήθη ό άνήρ, επί τοῦ όποιου έπέγραψαν τὴν έπομένην άξιομνημόνευτον και χαρακτηριστικώτάτην έπιγραφὴν «Nicolaus Copernicus Thornuensis Terrae motor Solis caelique Stator». Και ό μὲν άνήρ έπαξίως δύο άντι ένδς ήξιώθη μνημείων ένεκα τής άμφισβητουμένης καταγωγῆς και έθνικότητος. «Η δέ Γερμανική αυτη άντιδρασις και έπίδειξις έτι μάλλον παρώξυνε τὴν έθνικὴν τῶν Πολωνῶν φιλοτιμίαν, οτινες εκτοτε ίνα προκαταλάβωσι τὴν κοινὴν γνώμην και τόν κόσμον πείσωσι ύπέρ τῶν έθνικῶν άξιώσεων επί τοῦ άνδρός άκαταπαύσως εξακολουθοῦσι και μέχρι τοῦ νῦν γράφοντες και δημοσιεύοντες εν γαλλικοῖς βιβλίοις και έφημερίσιν, έξ ὧν και πάλιν προσκληθέντες και εξαφθέντες οί Γερμανοί, μετά ζήλου θερμοῦ και έπιστημονικοῦ επ' έσχάτων τῶν ήμερῶν ανενέωσαν τόν πρὸς τοῦς άντιπάλους άγῶνα κραυγάζοντες « Nein Nikolaus Copernicus war Kein Pole, er war ein Deutscher; es gibt weder äussere noch innere stichhaltige Gründe dafür dass er Pole gewesen sei, sich als solchen betrachtet wissen wollte.»

1) Πρὸς τιμὴν τοῦ άνδρός είχαν ιδρᾶσαι πρὸ τούτου ό κόμης Sierakowski πολύτιμον μνημεϊον εν τῆ εκκλησίᾳ τής άγίας Άννης εν τῆ αυτῆ πόλει μετά τής έπιγραφῆς τής άγίας Γραφῆς «Sto sol, ne moveare!».

Λόγιοι και έπιστήμονες άνδρες τής ανατολικῆς Πρωσίας ως οί ProWe, Hipler, Curtze και άλλοι πρὸ πολλοῦ ήδη χρόνου ασχολοῦνται εις τὴν άνασκευὴν τῶν Πολωνικῶν άξιώσεων και εις τὴν σύνταξιν πληρεστάτης και τελειοτάτης τοῦ άνδρός βιογραφίας καταγίνεται ό πρώτος αυτῶν. Κατά δέ τὴν κρίσιν τοῦ άρτίως και ειδικῶς πραγματευθέντος τὸ ζήτημα τοῦτο κ. Moriz Cantor, « über die Nationalität des Copernicus» αί άξιώσεις τῶν Πολωνῶν κατά πολὺ απολείπονται τῶν Γερμανικῶν και οί κυριώτεροι λόγοι, οὗς εν μέσω προβάλλουσιν οί Πολωνοί ειςιν οί ακόλουθοι οκτώ.

- 1) ότι τὸ όνομα Κοπερνίκος άρχαϊον Σλαυϊκόν έστι.
- 2) ότι ό πατήρ αυτου ήν Πολωνός.
- 3) ότι ή πατρίς αυτου άπετέλεσε ποτε μέρος τοῦ Πολωνικοῦ βασιλείου.
- 4) ότι έσπούδασεν εν Κρακοβία.
- 5) ότι τὰς άστρονομικὰς παρατηρήσεις έποίησεν επί τοῦ μεσημβρινοῦ Κρακοβίας.
- 6) ότι κατά τής νομισματικῆς μεταρρυθμίσεως τής πατρίδος του έξανέστη.
- 7) ότι ύπέρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ τάγματος Frauenburg συνήγέρησε κατά τοῦ γερμανικοῦ.
- 8) ότι αυτός εν Παδούῃ τής Ιταλίας σπουδάζων ενεγράφετο εις τὸ μητρώον τοῦ Πανεπιστημίου ως Πολωνός.

Πρὸς άνασκευὴν πάντων τούτων οί σοφοί Γερμανοί μετεχειρίσθησαν πάσας τὰς πηγὰς και τὰ βοηθήματα ήτοι βιβλία, χειρόγραφα, έπιγραφας και άλλα διάφορα έγγραφα, οίανδήποτε σχέσιν έχοντα πρὸς αυτόν, υπέβαλον πάντα εις τὴν βάσανον

τῆς κριτικῆς, παρηκολούθησαν τὸν ἄνδρα εἰς πάσας τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ βίου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου, ἐξηρεύνησαν τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Παδοῦῃ πανεπιστημίου, ὅπου ἐσπούδασε καὶ ἐν γένει γῆν καὶ θάλασσαν ἐκίνησαν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τῶν ὀκτώ προμνημονευθέντων λόγων ὑπὲρ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου τεσσάρων μόνον τῶν ἐπισημοτέρων ἤτοι τῶν τριῶν πρώτων καὶ τοῦ τελευταίου τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνασκευὴν νομίζω ἐπάναγχεσ ἐν περιλήψει νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἵνα ἐκ τῶν σκέψεων καὶ κρίσεων αὐτῶν ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λόγων τοῦ ἡμετέρου τοῦ ζητήματος ἤτοι τοῦ Ἀλβανο-Σλαυικοῦ, ὅπερ μεγίστην ὁμοιότητα καὶ ταυτότητα σχεδὸν ἔχει πρὸς τὸ Γερμανο-Σλαυικόν.

1 καὶ 2). Ἐν πρώτοις σημειωτέον ὅτι ὁ τε πατήρ καὶ υἱὸς τὸ αὐτὸ ἔφερον ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ἤτοι Νικόλαος Κοπερνίκος ἐκαλεῖτο ὁ πατήρ καὶ πάλιν Νικόλαος Κοπερνίκος ἐκαλεῖτο ὁ υἱός, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν εἴθισται τοῦτο, ὡν τὸ μὲν κύριον ὄνομα Νικόλαος κατέλιπον ἀνεξέταστον, ὡς μηδεμίαν ἔχον σημασίαν εἰς τὸ ζήτημα, οἱ τὰ πάντα βασανίζοντες κριτικοὶ Γερμανοί. Τὸ δὲ ἐπώνυμον Κοπερνίκος ἀνέταμον διὰ τῆς διστόμου καὶ ὀξείας κριτικῆς μαχαίρας οὐ μόνον κατὰ συλλαβὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ γράμμα, καὶ κατὰ τὸν τονισμὸν καὶ κατὰ τὴν προφορὰν αὐτοῦ ἐν τε τῇ Γερμανικῇ καὶ ἐν τῇ Πολωνικῇ γλώσσῃ καὶ εὗρον ὅτι τὸ ὄνομα Κοπερνίκ καὶ Κορνικ ἀρχικῶς τόπου ὄνομα ἦν, ὅπερ τῶν κατοίκων τις αὐτοῦ ἔλαβεν, καὶ ὅτι ὁ Νικόλαος Κοπερνίκος, καίπερ Σλαυικὸν ἴσως φέρων ὄνομα καὶ ἐν Κρακοβία

κατοικῶν, οὐκ ἦν ὅμως Πολωνός, ἀλλὰ Γερμανός. Διότι ἡ πόλις Κρακοβία εἰ καὶ ἀρχικῶς ὑπὸ Πολωνῶν ἰδρύθη, ἀπὸ τοῦ 16'. ὅμως αἰῶνος ὑπὸ Γερμανῶν ἀπωκίσθη, οἷτινες τὴν πάτριον ἔχοντες γλώσσαν καὶ τὸ πάτριον δίκαιον μίαν ἀπετέλουν κοινότητα, μέλος τῆς ὁποίας ἦν καὶ ὁ μεγαλέμπορος Νικόλαος Κοπερνίκος ὁ πατήρ, ὃς μετώκησεν ἀκολούθως εἰς τὸ Thorn πόλιν Πρωσικὴν γενομένην, ἐν ἣ ἐγεννήθη ὁ υἱὸς Κοπερνίκος.

Πλὴν δὲ τούτου, ἐπειδὴ τὸ ἐπώνυμον Κοπερνίκος τριάκοντα φέρει διαφόρους γραφάς, πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ὀρθῆς οἱ κριτικοὶ Γερμανοὶ πρῶτον μὲν ἀνέδραμον εἰς τὰ οἰκόσημα πρὸς εὔρεσιν τοῦ ὀρθοῦ ὀνόματος, καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτα δὲν εὔρον, διότι ὁ Κοπερνίκος ἐσφράγιζε πάντοτε διὰ δακτυλίου φέροντος τὴν προτομὴν τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ τῆς λύρας, κατέφυγον ἔπειτα εἰς τὸν τονισμὸν τοῦ ὀνόματος, καθ' ὅσον οἱ μὲν Πολωνοὶ Κοπερνικ προφέρουσιν αὐτὸ τονίζοντες εἰς τὴν παραλήγουσαν, οἱ δὲ Γερμανοὶ εἰς τὴν προπαραλήγουσαν Κοπερνικ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ἀμηχανία ἐπίκουρος πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας, ὡς θεὸς τις ἐκ μηχανῆς, ἐπήλθεν ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα διότι οἱ ὀξυδερκέστατοι κριτικοὶ ἐπὶ τινος τῶν βιβλίων τοῦ Κοπερνίκου, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι διατηρεῖται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλης, ἀνεκάλυψαν τὴν ἀκόλουθον ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν « βιβλίον Νικολάου τοῦ Κοπερνίκου » μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ πρὸ τῆς προπαραληγούσης ἀρκτικῇ συλλαβῇ Κο, ἥτις ὅσον μὲν ἐξ ἑνὸς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ γράφων ἠγνόει τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσῃς, ἐξ ἑτέρου ὁμως αὐτὴ ἀπέβη τοῖς Γερμανοῖς πολυτιμότερον

εὔρημα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, τρανότατα μαρτυροῦν ὅτι ὁ Κοπέρνικος προῦφερε τὸ ὄνομά του Γερμανιστὶ μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἀρχούσῃ συλλαβῇ εὐ καὶ οὐχὶ Πολωνιστὶ μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἐπομένῃ δευτέρᾳ συλλαβῇ ρετ, καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγαγον τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι ὁ Κοπέρνικος πάντοτε Γερμανιστὶ διανοοῦμενος καὶ τὰ πάντα Λατινιστὶ καὶ Γερμανιστὶ γράψας καὶ οὐδὲν Σλαυιστὶ, Γερμανὸς ἦν καὶ οὐχὶ Σλαῦος Πολωνός.

3) Ἡ δὲ τρίτη ἐνστασις τῶν Πολωνῶν, ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ Κοπερνίκου Thora ἀπετέλει μέρος τοῦ Πολωνικοῦ βασιλείου, εἰ καὶ οὕτω διατυπωθεῖσα ἐκ πρώτης ἀρχῆς φαίνεται ἰσχυρὰ, κατ' οὐσίαν ὅμως ἐξεταζομένη ἀσθενεστέρα τῶν ἄλλων ἐστίν· διότι ἡ πόλις Thora ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Πρώσων τῷ 1231 ἐν τῷ νομῷ τῆς ἀρχαίας Πρωσσίας Culm, ἀπωκίσθη ὑπὸ Γερμανῶν τῆς Βεσφαλίας, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο περιήπου ἑκατονταετηρίδων τῷ 1454 ἀποσπαθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τάγματος καὶ καταφυγοῦσα εἰς τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Πολωνῶν, μετ' οὐ πολὺ πάλιν περιήλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πρωσσίας, ὑφ' ἣν διηνεκῶς μέχρι τοῦδε διατελεῖ. Εἰς ταύτην τὴν πόλιν, προερχόμενος, ὡς προεῖρηται, ἐκ τῆς Ἀνσεατικῆς πόλεως Κρακοβίας, ὁ πατὴρ Κοπέρνικος μετώκησε καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Βαρβάραν θυγατέρα τοῦ Λουκά Watzelrode καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τέως ἐπισκόπου τῆς Ἑρμελάνδης, ἥτις κατὰ τινὰ πιθανότητα ἦν Πολωνικῆς καταγωγῆς. Ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐγεννήθη ὁ υἱὸς Κοπέρνικος τῷ 1473 ἤτοι 5 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου ἥρωος Σκενδέρμπεη, νεώτατος τῶν τριῶν ὑπολοίπων ἀδελφῶν, ὡς ὁ Καστριώτης. Πάντα δὲ

ταῦτα ἐπιβεβαιοῦνται ἐκ διαφόρων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων, ἐντύπων τε καὶ χειρογράφων, οὐδὲν τῶν ὁποίων κατέλιπεν ἀνερεῦνητον, ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἢ κριτικῇ τῶν Γερμανῶν ὀξυδέρκεια, καὶ ἐκ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ διασημοτάτου ἀστρονόμου Νικολάου Κοπερνίκου Θόρνη Γερμανικὴ πόλις ἐστὶ καὶ οὐχὶ Σλαυικῆ.

Καὶ 4) καὶ τελευταῖον ἔπεται ἡ ὀγδόη τῶν Πολωνῶν ἀξιώσεις καὶ ἐνστασις ὅτι ὁ Κοπέρνικος εὐρέθη ἐγγεγραμμένος ἐν τῷ μητρώῳ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Παδούης μετὰ τῶν Πολωνῶν ὡς Πολωνός. Τὸ γραπτὸν τοῦτο τεκμήριον τῆς ὁμολογίας τοῦ ἰδίου κατὰ τὴν μονομερῆ καὶ ἐσφαλμένην διαβεβαίωσιν τῶν Πολωνῶν πρότερον μὲν διεφημίζετο ὡς ἡ μείζων τῆς ἀποδείξεως πρότασις πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ὅμως χρόνου ἐγένοντο σύντονοι ἐπιτόπιοι καὶ εἰδικαὶ ἔρευναι περὶ τοῦ πράγματος, ἐξεμηδενίσθη σχεδὸν καὶ τοῦτο, περὶ τὸ ὁποῖον, ὡς περὶ κέντρον, περιστρέφοντο αἱ λοιπαὶ τῶν Πολωνῶν ἀξιώσεις.

Πρὸς ἀναίρεσιν δὲ ταύτης τῆς ἀναμφισβητήτου ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένης ἀξιώσεως ἀνέδραμον οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὀργανισμῶν τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ὑφισταμένων κατὰ τὴν ἰ.ε., ἑκατονταετηρίδα πανεπιστημίων καὶ εὗρον ὅτι ὡς περὶ οἱ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων φοιτῶντες ἦσαν εἰς σαμιάτεϊα κατ' ἐθνικότητος διηρημένοι, ἃν τὰ ἐπισημότερα ἦσαν τὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, περιλαμβάνον τοὺς Ἰταλοὺς, τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ, περιλαμβάνον τοὺς Γερμανοὺς, τοὺς Οὐγγρους καὶ τοὺς

Πολωνούς, ούτως είχαν και ἐν Ἰταλίᾳ τὰ πράγματα, ὅπου ἀνεκάλυψαν ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1496—1500 οὐχὶ ἐν Παδοῦῃ ὡς διατείνονται οἱ Πολωνοὶ ἀλλ' ἐν Βονωνίᾳ, καὶ οὐχὶ ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ νομικὴν, δι' ἣν ἐπὶ τοσοῦτο ἐφημίζετο ἡ πόλις ὥστε παροιμιῶδες κατέστη τὸ ἄξιωμα αὐτῆς « Bononia docet ». καὶ ὅτι εὐρέθη ἐγγραμμμένος ὁ Κοπέρνικος ἐν τῷ μητρώῳ ταύτης οὐχὶ μεταξὺ τῶν Πολωνῶν ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Γερμανῶν.

Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων ἐξάγεται ὅτι οὔτε ἐξωτερικοὶ οὔτε ἐσωτερικοὶ λόγοι ὑπάρχουσι πείθοντες ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἀνήκει εἰς ἄλλο παρὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος. Ὅθεν δικαίως κραυγάζουσιν οἱ Γερμανοὶ. « Ἄς ἐνωθῶμεν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Θόρνῆς ὅταν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου τέκνου τῆς πατρίδος ἐορτάζωσι καὶ πανηγυρίζωσι, ἅς ἐνωθῶμεν μετὰ τῶν πανταχοῦ φίλων τῆς προόδου, ὅπου τὸν Κοπέρνικον καλοῦσι κόσμημα τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν πρέπει ὅμως σὺν τούτῳ νὰ παύσωμεν καταλογιζόμενοι τὸν αὐτὸν Κοπέρνικον μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς δικαίως σεμνύνεται ἡ Γερμανία.

Τοιοῦτον ἐννοῶν τὸν σκοπὸν καὶ προορισμὸν τῆς ἱστορίας ὡς ἐπιστήμης κριτικῆς τε καὶ συνεκτικῆς πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν ἀπέραντον δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπάγονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐν ὄλον συμπαγές καὶ ἁρμονικὸν ἀποτελοῦσαι, μετὰ τὴν γενομένην ἤδη παρέχθαι, ἥτις, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ῥηθῆσεται, χρήσιμος θὰ ἀποβῆ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, μεταβαίνω εἰς τὸ πρῶτον τῶν προμνημονευθέντων μερῶν.

Ἐν ᾧ πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν σχεδὸν παρὰ πᾶσιν ἡμῖν ἀνυπόπτως καὶ ἀδιστακτικῶς ἐπιστεύετο ὅτι ὁ πασίγνωστος τῆς Ἀλβανίας ἥρωος Γεώργιος Καστριώτης ἦν Ἀλβανὸς ὁμόφυλος ὑπὲρ ὁμοφύλων καὶ τῆς γενετικῆς πατρίδος τὸν κάλλιστον ἀγωνισάμενος ἀγῶνα, αἴφνης καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς καθηγητὴς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου κ. Παπαρηγόπουλος ἀφελὼν τὸν πέπλον τοῦ ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνας ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει ἡμῶν ψεύδους καὶ γυμνὴν ἀποκαλύψας τὴν ἀλήθειαν, μεθ' ἡρωϊκοῦ θάρρους ἐδημοσίευσεν πρῶτον μὲν ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους τόμῳ (σελ. 379) ὅτι ὁ περίπυστος Γεώργιος ἦν καθαρὸς Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς οὐδ' Ἕλληνας, εἶτα δὲ, ἵνα μὴ περαιτέρω μένη κεκρυμμένη ἡ ἱστορικὴ αὐτῆ ἀποκάλυψις καὶ περιωρισμένη ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑγιῆς τροφὴ ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, σκιαγραφήσας τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρός ἐπὶ τὸ ἐπαγωγότερον, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ πρώτῳ « τῆς Ἐστίας » ἀριθμῷ ἐκδοθέντι τῇ 4 Ἰανουαρίου 1876 καὶ ἐμφατικώτερον ἀνέπτυξε τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν περὶ τῆς Σλαυικῆς τοῦ Καστριώτου καταγωγῆς, ἐνθα ῥητῶς μὲν λέγεται « Καὶ πρῶτον ἐδιδάχθημεν ὅτι ὁ Σκερδέρμπεης οὔτε Ἕλληνας ἦτο, οὔτε καὶ Ἀλβανὸς, ἀλλὰ Σλαῦος » παραδόξως δὲ διατυποῦται ἐξ ἑνὸς μὲν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Σκερδέρμπεη, ἀφ' οὗ ὁ Χάμμερ ἀφῆρσεν ἐν μέρει τὸν μυθικὸν τοῦτον κόσμον, καὶ ὁ Χόφφ ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ ἀκριβῆ τοῦ ἀνδρός ἱστορίαν, κατήντησεν ἐντελῶς ἀψυχοῦς καθὼ ἀπεστερημένη τῶν λεπτομερειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐμφυσῶσιν εἰς τοὺς πρωταγωνι-

στάς πνοήν καὶ ζωήν, ἐξ ἐτέρου δὲ ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἀφῆρεσε τὰς δημηγορίας, τὰς μονομαχίας, τὰ διηγημάτια, τὰ ἀποφθεγμάτια καὶ τὰ ἄλλα ποικίλα καὶ δυσαρίθμητα στολίδια, ἤγειρεν ἀνδριάντα, ἀλλ' ἀνδριάντα χάλκινον, μήτε σάρκας ἔχοντα μήτε λόγον, μήτε κίνησιν, μήτε σύγκίνησιν. Ταῦτα τὰ δόγματα καὶ διδάγματα τῆς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσης κριτικῆς ἱστορίας μετὰ προσοχῆς ἀναγινώσκων τις δικαίως ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ ἀδυσωπήτῳ, ἀμειλίχῳ καὶ δυσμενεστάτῃ κρίσει καὶ ἀποφάσει, ἣτις τὴν μὲν ἔνδοξον τοῦ ἥρωος ἱστορίαν μεταβάλλει εἰς ἐντελῶς ἄψυχον, τὸν δὲ χάλκινον ἀνδριάντα αὐτοῦ παρίστησιν ἄσαρκον, ἄλογον, ἀκίνητον καὶ ἀσυγκίνητον! Τοιαύτη δυστυχῶς ἐστὶν ἡ εἰκὼν τοῦ Σκενδέρμπεη, ἣν ἐκαλλιτέχνησε ἡ νέα ἀληθῆς ἱστορία καὶ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἡ κριτικὴ, ἣτις ὑπεράνω τῆς τοιαύτης ἱστορίας καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἱσταμένη, ἐξ ὑψηλοτέρας περιωπῆς τὰ πάντα ἐποπτεύουσα καὶ τὰ οὐσιώδη πῶν ἐπουσιωδῶν διαστέλλουσα, διδάσκει ὅτι τὰ ἔργα, αἱ πράξεις καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἀνδρῶν κατορθώματα ἀπεργάζονται τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἐμψυχον, ζωσαν, βρωμαλέαν, ἥρωϊκὴν, λαλοῦσαν, κινουσαν καὶ συγκινοῦσαν, καὶ ἀποχωρίζει τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα περικοσμημάτα, δι' ὧν πάντες σχεδὸν οἱ μεγάλοι ἄνδρες καὶ ἥρωες ἐπικοσμοῦνται καὶ τὰ ὅποια οὐδέως δύναται γὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ περικοσμουμένου ἀνδρός, καὶ μετὰ τοιούτων χαρακτήρων ὑφαίλει ἡ πραγματικὴ ἱστορία τὴν εἰκόνα τοῦ ἐνδόξου καὶ ἀθανάτου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας ὡς καλλιτεχνησῆ, οὐχὶ δὲ κρίνουσα τὸν ἄνδρα ἐκ τῶν περικοσμημάτων καὶ μυθευμάτων γὰ ὑποτιμᾷ καὶ ὑποβί-

βάζει τὴν ἀληθῆ ἀξίαν αὐτοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν οὕτω γεγραμμένων καὶ δημοσιευθέντων ἐν τε τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ « Ἐστία », κλονισθείσης, ὡς ἦν ἐπόμενον, τῆς κατὰ πατροπαράδοτον καὶ ἱστορικὴν παράδοσιν σχηματισθείσης πεποιθήσεως καὶ ἐμπειροθείσης πίστεως, ταραχθεὶς ὁ φιλόστοργος καὶ φιλόστοργος σχολάρχης Καλαμῶν Α. Πετρίδης, εὐκαιρῶς ἔσπευσε μετὰ τοῦ προσηκόντος σεβασμοῦ δι' ἐπιστολῆς ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς « Ἐστίας » καὶ δημοσιευθείσης ἐν τῇ « Ὠρᾷ » τῆς 9 Φεβρουαρίου νὰ παρακαλέσῃ τὸν σοφὸν καθηγητὴν, ἵνα ὑποδείξῃ τὰς πηγὰς, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενοι ὁ Χάμμερ καὶ ὁ Χόπφ ὀριστικῶς ἀπεφάνθησαν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς τοῦ Καστριώτου καταγωγῆς, καὶ, εἰ δυνατόν, ὑποβάλλῃ εἰς τὴν βίβλαν τῆς κριτικῆς τὰ χαρτιά ἐκεῖνα, ἐξ ὧν ἠρύσθησαν οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ τὰς περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος πληροφορίας καὶ μὴ, ὡς Ἕλληνα καθηγητῆς, ἀνεπιφυλάκτως ἀποδεχθῆ τὸ κύρος αὐτῶν ὡς ἀλάθηστον καὶ ἀνέκκλητον παπικὸν δόγμα.

Λίαν ἄπορον φαίνεται μοι ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ἡμῶν μετὰ πολλῆς εὐγενείας καὶ φιλοφροσύνης τοῖς πᾶσι προσφερόμενος ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξαίρεσιν ἐποίησε· διότι παρεξηγήσας τὸ πνεῦμα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ κ. Πετρίδου ἐπὶ τοσοῦτον ἀδίκως ἐξήφθη ὥστε οὐδὲ ἀπαντήσεως ἔκρινεν ἄξιον αὐτόν. Ἀλλὰ τῇ παρεμβάσει τοῦ διευθυντοῦ τῆς « Ἐστίας » καὶ τοῦ τῆς « Ἐφημερίδας » ἐνδόξου, μετ' ἀναρμόστου περιφρονησεως καὶ ἀγανακτήσεως ἐν μὲν τῷ προμνημανευθέντι φύλλῳ τῆς « Ὠρας » ὑπέδειξε τὰς ζητηθείσας πηγὰς

ἐπανειλημμένως ἀποκαλέσας τὸν Πετρίδην ἁ διὰ κριτον καὶ ἁκριτον καὶ ἐσφαλμένως παραπέμφας αὐτὸν εἰς τὴν σελ. 308 τῆς ἱστορίας, ἐνθα οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τοῦ ζητήματος, ἐν δὲ τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 14 Φεβρουαρίου καὶ πάλιν δυσφορῶν καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὸν κ. Πετρίδην, ἀλλὰ πλεῖον τοῦ δέοντος θωπεύων τὸν τε διευθυντὴν καὶ τὸν συντάκτην τῆς «Ἐφημερίδος» καὶ πάλιν ὑπονοίας ἐκφράζων περὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἐρωτήσεως, χάριν τῶν ἀρχαίων καὶ δεδοκιμασμένων φίλων καὶ οὐχὶ χάριν τοῦ περιφρονηθέντος διδασκάλου Πετρίδου, ἐξαίρει τὴν χρονογραφίαν τοῦ Ι. Μουσακῆ, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ, καὶ ἐξυμνεῖ τὸν Νικόλαον Χαλκοκονδύλην ὡς ἄλλον Θεουκιδίδην, διότι ὀνομάζει τὸν Ἰωάννην Καστριώτην Ἰβάνην, περὶ οὗ ὡσαύτως ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἐνταῦθα ὅμως γενομένου τοῦ λόγου, ἡ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει νὰ ὁμολογήσῃ τις, ὅτι ὁ ἀξιοσέβαστος καθηγητῆς ἀντὶ νὰ χαρῆ ὅτι εὐρέθη τέλος πάντων καὶ εἰς ἑλληνοδιδάσκαλος (Schulmann) φιλίστωρ καὶ φιλάρχαιος ἀσχολούμενος εἰς τοιαῦτα παλαιὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα δυστυχῶς καὶ τῶν καθηγητῶν ὀλίγιστοι ἴσως καταγίνονται, καὶ ὡς ἐθνικὸς ἱστορικὸς καὶ διδάσκαλος μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας λύσῃ τὰς ἀπορίας καὶ ἐπαινέσῃ αὐτὸν διὰ τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλομάθειαν, ἀδίκως κατηνέχθη καὶ περιεφρόνησεν, ἀπρεπῶς ἀποκαλέσας αὐτὸν ἁκριτον καὶ ἁδιὰκριτον καὶ τοῦτο παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάρμοστον τραχύτητα τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιστολῶν τοῦ κ. Πετρίδου.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Ἔρα» καὶ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι», τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦτοι τὴν

15 φεβρουαρ. ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Ἀθηνῶν, μικρὸν ἄρθρον ἐπιγραφόμενον «Γενεαλογικὸν ζήτημα» ἐν ᾧ ὁ κ. Δήμιτσας κατακρίνων τὸ πρόωρον, κατεσκευσμένον καὶ βεβιασμένον τῆς τοιαύτης δε τοῦ ζητήματος λύσεως, ῥητῶς ἀποφαίνεται ὅτι μεθ' ὅλας τὰς νέας ἀποκαλύψεις τοῦ Χόπφ ἡ κριτικὴ θεωρεῖ εἰσέτι ἄλυτον αὐτὸ καὶ πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἀποφάνσεως αὐτοῦ ἐπάγεται τὴν κρίσιν εἰδικοῦ Ἀλθαιολόγου ἔχουσαν ὡς τῶς «Ueber die Abstammung des berühmten Vertheidigers von Kroja gewähren auch Hopf's Funde keine Aufklärung».

Εἰς τὸ τελευταῖον καὶ νεώτατον τοῦτο συμπέρασμα τῆς κριτικῆς, ὅπερ ἄρδην ἀνατρέπει τὸ τοσοῦτον πομπωδῶς ἐξυμνηθὲν κῦρος τοῦ χρονικοῦ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον, ὡς ὁ Κολόμβος τὴν Ἀμερικὴν, ἀνεκάλυψεν ὁ Χόπφ καὶ ἀνεκήρυξεν ὡς πολυτιμότερον θησαυρὸν, ὁ σεβαστὸς καθηγητῆς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου, ὁ ὑπερμέτρως καὶ ἀποκλειστικῶς ἀφοσιωθείς εἰς τὴν μονομερῆ κρίσιν τοῦ ἐπὶ ταύτης σαθρᾶς βάσεως ἐρειδομένου Χόπφ, οὐδὲν πλέον ἀπήντησε δημόσια εἴτε ἐκ μετριοφροσύνης, εἴτε ἐκ περιφρονησεως πρὸς τοὺς ἀντιτάσσοντάς τι εἰς τὴν σοφὴν κρίσιν αὐτοῦ, εἴτε ἐξ ἀπορίας ἰσχυροῦ τινος ἐπιχειρήματος κατὰ τῆς αὐστηροτάτης ταύτης κριτικῆς, ἥτις οὐδ' εἰς τὸ χρονικὸν συναξάριον τοῦ Χόπφ ἤξιωσε νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα καὶ ὑπακούτῃ ἡ ἀπειθεστάτη καὶ ἀναιδεστάτη, ὡς προθυμότερα καὶ ῥᾶστα ἐπραξεν ὁ πατήρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις οἰοεὶ ἐκδικούμενος αὐτὴν ἠρέσθη καὶ πάλιν τὸ τρίτον ἤδη νὰ ἀναπτύξῃ τὸ περὶ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκευθέρμπεη προσφιλὲς θέμα ἐκ τῆς διδακτικῆς ἑδρας τοῦ πανεπιστημίου ἐνώπιον τῶν ὀμιλητῶν καὶ νὰ ἄρῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς νεωστὲ

ἀνακαλυφθείσης ἀληθείας εξαίρων τὸν ἀνακαλύψαν-
τα αὐτὴν καὶ εὐχαριστῶν, ὅτι παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς
μίαν ἱστορικὴν καινοτομίαν.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν δ' κ. Πετριδῆς
λαβὼν γνῶσιν τῆς γεναμένης αὐτῷ ἀδίκου μομφῆς,
περιφρονήσεως καὶ προσβολῆς ὑπὸ τοῦ κ. Παπαρρη-
γοπούλου καὶ λησμονήσας τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφικὴν
παραγγελίαν ὅτι δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ
ἀστοχεῖν τοῦ προσώπου, ἀλλὰ οἰκείως αὐτῷ τε καὶ
τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους θεῖναι, ἐδημοσίευσεν ἐν
τῷ «Λαῶ» τῆς 28 φεβρουαρίου μακρὰν διατριβὴν ἐπι-
γραφομένην «Ὁ Σκενδέρβης» καὶ διηρημένην εἰς δύο
τμήματα, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων καθ' ὑπέρβασιν
τῶν ὀρίων τῆς σεμνοπρεπειᾶς καὶ σεμνολογίας ἐπιτί-
θεται κατὰ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ οἶοναι τὰ ἴσα
αὐτῷ ἀποδίδων· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐπαγόμενος μαρ-
τυρίας πᾶς περὶ τῆς μὴ Σλαυικῆς καταγωγῆς τοῦ
Καστριώτου κατακρίνει τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας τοῦ
ἐλληνικοῦ ἔθνους ὡς μόνον ἐπὶ τοῦ Χόφφ στηριζό-
μενον καὶ ὡς προῶρος κηρύξαντα λελυμέναν τὸ εἰσέ-
τι ἄλυτον διαμένον ζήτημα.

Εἶτα δὲ δ' κ. Μηλιαράκης μετὰ ζήλου ἐπιστημονο-
κοῦ ἐπιληφθεὶς τοῦ ζητήματος, εἰδικώτερον, βασι-
μώτερον καὶ ἐκτενέστερον ἐπραγματεύθη αὐτὰ ἐν
ιδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ 16 σελίδων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν
«Ὁλγαί λέξεις περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμ-
πη» δ' κ. Μηλιαράκης ἀρχόμενος τῆς ἐρεύνης τοῦ
ζητήματος ἐπικρίνει τὰς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ
πατρίδος τοῦ Σκενδέρμπεη δοξασίας τοῦ Φαλλμερά-
υερ, Χόφφ καὶ Χάν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσῃ
αὐτάς, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Βαρλε-
τίου, ὑπολαμβάνοντος τοὺς προγόνους τοῦ Καστριώ

του Μακεδόνας. Προχωρῶν δὲ περαιτέρω εἰς τὴν ἔρευ-
ναν τοῦ χειρογράφου διαμφισθητεῖ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν
αὐθεντίαν αὐτοῦ ὡς ἀντιγράφου ὄντος νέου ἐκ πα-
λαιοῦ χειρογράφου μὴ ὑπάρχοντος νῦν καὶ κατωτέ-
ρω ἀνασκευάζει τὰς ἐτυμολογικὰς εἰκοτολογίας τοῦ
Χάν περὶ τοῦ ὀνόματος Καστριώτης, καὶ τὴν περὶ
τῶν ὀνομάτων Βρανίλου, Ἰβάνεω καὶ Βοϊσαύας κρί-
σιν τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου ἐπικρίνει, διατεινό-
μενος ὅτι καὶ ἂν ὑποθεθῶσι ταῦτα Σλαυικὰ, δὲν ἔπε-
ται λογικῶς ὅτι καὶ οἱ φέροντες αὐτὰ ἦσαν Σλαῦοι.
Καὶ τελευταῖον καταλήγει εἰς τὸ ποικίλον συμπέρα-
σμα ὅτι ἡ ἔρευνα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκεν-
δέρμπεη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἱστορικὴν, περὶ τῆς
μὴ ὀρθότητος τοῦ ὁποῖου ἀρχόμενος εἶπον τὰδεόντα,
ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο οὐπω ἐλύθη, ὅπερ προηγου-
μένως διετύπωσεν ὁ γράφων ταῦτα ἐν τῇ περὶ τοῦ γε-
νεαλογικοῦ ζητήματος διατριβῇ ὅτι οἱ Καστριῶται ἦ-
σαν γένος ἐλληνικὸν καὶ ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης
ὁ Σκενδέρβης εἶναι Ἀλβανός.

Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι εἰ μὲν ἐν πολλοῖς ἐπι-
τυχῶς ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα, ἐν τισιν ὁμως κατὰ
τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἣτις ἐνδέχεται καὶ ἐσφαλμένη νὰ
φανῆ, ἠστόχησε τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς. Δὲν θέλω νὰ
ἐπικρίνω τὸν κ. Μηλιαράκην εἰς πράγματα ἐπουσιώ-
δη, ὡς ἐπραξεν ὁ σεβαστὸς καθηγητῆς τῆς ἱστορί-
ας ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης παραπομπῆς τοῦ κ. Μηλια-
ράκη εἰς Φαλλμεράυερ, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως
σημειώσαντος τὸ *Das Slavische Element in Griechen-
land* » ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ « *Das Albanesische Element in
griechenlandn* » Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν
δὲν ὀφείλει ἄρ' αὖ γε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἢ
ἐπικρίσιν κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον ἐφαρμοζομέ-

νην ἐπ' αὐτοῦ ; « Ἡὐστόχησεν ἄρα γε ἐξίσου περὶ τὴν εὐρεσιν καὶ τὴν ἐκτίμωσιν τῶν μαρτυριῶν ; » πολλοῦ γε καὶ δεῖ διότι ἐν σελ. 20 τοῦ *Albanesische Element in Griechenland*, III Abtheilung ὅπου παραπέμπει οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Καστριωτῶν μνημονεύεται, ἀλλὰ μόνον περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου γίνεται λόγος, ὅπερ δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐὰν ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα.

Πρὸς τούτῳ δὲ σημειωτέον ὅτι οὔτε ὁ κ. Μηλιαράκης ἀποφανθεὶς « ὅτι τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν Καστριωτῶν διημφισβήτησε, νομίζω, πρῶτος ὁ Φαλλμεράϋερ » οὔτε ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τὰς αὐτὰς ἐπαναλαβὼν λέξεις ἠὺστόχησε· διότι ὁ Φαλλμεράϋερ οὐχὶ βεβαίως ἐν τῇ 20 σελίδι, ἀλλ' ἀλλαχοῦ, ὅπου λόγον ποιεῖται, ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς μητρὸς Βοισαύας καὶ τοῦ Γ. Καστριώτου, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὡς κολαστικῶς πως βεβαίων ἐπιφέρει ὁ ἡμέτερος καθηγητῆς « ὁ Φαλλμεράϋερ εἶπε μὲν τοιοῦτο τι, ἀλλ' εἰς ἄλλην πραγματείαν » (1) Εἶτα δὲ προῖων ἀμέσως ἐπιπροσθέτῃ « Καὶ ταύτης μὲν τῆς μικρᾶς περὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐλλείψεως ἀκροθιγῶς μόνον ἀπτόμεθα, διότι ἐπὶ τέλους πολλοῦ λόγου ἄξιον δὲν εἶναι τί ἐπρέσβευσεν ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ποῦ τοῦτο ἐπρέσβευσεν ». Ἐνταῦθα ὁμολογῶ εὐλικρινῶς ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω διὰ τί ὁ κ.

(1) Περίεργόν ἐστι ὅτε οὔτε ὁ Χάν γράφας τῷ 1867 οὔτε ὁ Χόφφ πρὸ τοῦ 1870 προσάπτοντες τὴν εἰκασίαν ταύτην τῷ Φαλλμεράϋερ παραπέμπουσιν ὠρισμένως, ἀλλὰ μόνον ἀορίστως ἀναφέρουσι τὸ « *Albanesische Element in Griechenland* ».

Παπαρρηγόπουλος ἐπὶ τοσοῦτον ὑποτιμᾷ καὶ ὑποβιβάζει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις εἰδικώτερα καὶ κριτικώτερα ἐρευνήσας τὰ περὶ τῶν Ἄλβανῶν καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη τρεῖς ὀλοκλήρους ἔγραψε πραγματείας περὶ αὐτῶν, ἰδιαιτέρως τε καὶ ἐν ταῖς πραγματεῖαις τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάρχου δημοσιευθεῖσας. Ἄλλὰ περὶ τούτου μὲν κατωτέρω γενήσεται λόγος· μετὰ δὲ τὴν μικρὰν ταύτην παρέχουσαν ἐπανάγων τὸν λόγον εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐπισφαλεστάτην νομίζω τὴν περὶ τῆς Ἡμαθίας δοξασίαν αὐτοῦ καὶ ἀδικωτάτην τὴν κατάκρισιν τοῦ Φαλλμεράϋερ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, « Καὶ ἀπεφῆνατο (ὁ Φαλλμεράϋερ δηλ.), λέγει, αὐθεντικῶς πως σὺν ἄλλοις ὅτι ἡ Ἡμαθία τοῦ Βαρλετίου, ἐξ ἧς κατήγοντο οἱ πρόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη εἶναι ἡ ἐν Ἄλβανίᾳ χώρα τοῦ Μάτι, ἐκλατινισθέντος τοῦ ὀνόματος εἰς *Aemathiam*· εἰργάσθη δηλ. νὰ μετατοπίσῃ τὴν πατρίδα τῶν Καστριωτῶν. Τὴν γνώμην ταύτην πολλοὶ ἐπίστευσαν, πλανηθέντες κατ' ἐμέ ». Ἐπειδὴ δὲ εἰς τῶν παραγόντων τοῦ ὑπὸ συζήτησιν ζητήματός ἐστιν ἡ γενέτειρα τοῦ ἥρωος καὶ τῆς οἰκογενείας, ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ τὸ μέρος τοῦτο βασιμώτερον καὶ νὰ διασαφηνισθῇ καθ' ὅσον πολλοῖς παραίτιον πλάνης καὶ ἀπάτης ἐγένετο, προελθούσης, ἐκ παρενολήσεως καὶ παρεξηγήσεως τοῦ Βαρλετίου, παρακολουθοῦντος τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν καὶ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ἥρωος φιλοτιμηθέντος νὰ κοσμήσῃ αὐτὴν δι' ἀρχαίων καὶ ἐνδόξων ὀνομάτων. Ὅτι μὲν οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τοῦ κράτους μέχρι Λισσοῦ καὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, ὅτι σύμ-

πασα ἡ Μακεδονία ἐκλήθη ποτὲ καὶ Ἡμαθία ἐκ τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς ἐπαρχίας τοῦ ἔθνους καὶ ὅτι ἐπομένως καὶ ἡ Ἀλβανία συμπεριλήφθη ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, τοῦτο ἱστορικῶς μεμαρτυρημένον ἐστίν. Ὅτι δὲ ὁ Βαρλέτιος ταύτην τὴν διπλὴν Ἡμαθίαν ὑπ' ὄψιν ἔχων ἀναφερομένην εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὸ μέρος καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν, ὡς πολλοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγιοι καὶ Βυζαντινοὶ πολλὰς χώρας καὶ πόλεις δὲ ἀρχαίων ὀνομάτων ἐκάλουν, ἀρχαίῳ σπεύδων, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅσον οἶδόν τε ἐπισημωτέρα τὴν πατρίδα τοῦ βιογραφουμένου θέλων νὰ ἀναδείξῃ ἀντὶ τοῦ τέως ἀδόξου ὀνόματος τῆς Ἀλβανίας μετεχειρίσθη τὸ τῆς Ἡμαθίας πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς χώρας καὶ ἀντὶ τοῦ ἐπιδοξοτέρου ὀνόματος τῆς περιοχῆς τοῦ Μάτι ἢ τῆς Ματίας τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς Ἡμαθίας, ἀπαρράλλακτως ὡς ὅλη ἡ Μακεδονία ἐκαλεῖτο Ἡμαθία καὶ μίᾳ ἐπαρχίᾳ αὐτῆς ἢ πρώτη διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὀνομάζετο Ἡμαθία.

Ἦλθον δὲ πούτου γνωστόν ἐστὶν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς νῦν Ἀλβανίας μετὰ τὴν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων κατάρκτησιν ἐκλήθη Μακεδονικὴ Ἰλλυρία καὶ ἕνεκα τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ ἐλληνικῶν ἀποικῶν καὶ πόλεων ἐλληνικῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ 7—8 αἰῶνος μ. χ. ὀνομάσθη νέα Ἡπειρος. Ὡς τε ἐκ τούτων εὐεξήγητον ἀποβαίνει ὅτι ὁ Βαρλέτιος κατὰ παράδοσιν ἱστορικὴν μετεχειρίσθη τὸ ὄνομα τῆς Ἡμαθίας, Μακεδονίας, Ἡπείρου (νέας) καὶ Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς χώρας, τὸ δὲ πρῶτον καὶ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς πατρίδος τοῦ ἥρωος ταῦτα μὲν ἐν γένει νομίζω ἱκανὰ πρὸς διάλυσιν πάσης συγχύσεως, περὶ ἧς λόγον ποιεῖται ὁ τῆς ἱστορίας

πατὴρ « ἐν τῷ τμήματι ἅμωσ ἐν ᾧ κείνται, τοσαύτη ἐπικρατεῖ σύγχυσις μεταξὺ Μακεδονίας, Ἀλβανίας, Ἡπείρου καὶ Ἡμαθίας, ὥστε ἐκ τῆς ἀντιπαράθεσος καὶ συγκρίσεως τῶν διαφόρων τούτων γεωγραφικῶν ὀνομάτων ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξαγάγῃ τις ἰδέαν ὅπως οὖν εὐκρινῆ τοῦ τί ἐνδεῖ δι' αὐτῶν ὁ συγγραφεὺς ».

Περὶ δὲ τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας καὶ πλάνης τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐπιμόνως δι' οὐχουριζομένου ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν κατήγετο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας, ἱκανὴν ἀπόδειξιν νομίζω τὸ γνωστόν τοῦ Βαρλετίου χωρίον, δι' οὗ σαφῶς χαρακτηρίζεται καὶ ὀρίζει τὴν περιοχὴν Ἡμαθίαν μετὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς πόλεων Κροίας, Πετρέλλας, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ καλοῦσι Πετρούλαν καὶ Πετρόβαν, Πετράλβας καὶ Στελλουσίου, ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ 15. « O rpidum hoc in Aemathia est in sublimi montis cacumini situm » περὶ Κροίας τοῦ λόγου ὄντος. Εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην περιέπεσαν καὶ πολλοὶ λόγιοι μεταγενεστέρας ἐποχῆς, περὶ ὧν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ δευδερκέστατος Φαλμεράυερ « Dieses Aemathia des Barletius war für die Gelehrten der späteren Zeiten eine Quelle geographischer Irrthümer der stärksten Art, weil das Wort an die mythische Landschaft Emathia (später Macedonien) denken Hess » καὶ αὐτὸς ὁ νεώτατος βιογράφος τοῦ Σκενδέρμπεη Camille Paganel ἐν ἀρχῇ διατεινόμενος ὅτι πατρὶς τοῦ ἥρωος ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονικῆς Ἡμαθίας Ἐδεσσα (Bodená), ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐξηπατήθη καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν ὅτι καὶ τὰ εἰρήπια τῆς Πέλλης εὐρέθησαν ἀπεικονισμένα ἐν τῷ μεγάλῳ χάρτῃ τῆς Ἀλβανίας ἐν τῷ μέρει τῆς

Ματίας (Μάτι) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν «Cousul Balerin besitzt eine grosse Karte dieser Gegend, auf welcher die Ruinen von Pella als geburtsorts Alexanders des Grossen «mitten in Matja verzeichnet sind» ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἐπαληθεύει τὸ εἰρημένον « ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἔπονται ».

Ἀκολούθως δὲ μεταβαίνει ὁ κ. Μηλιαράκης εἰς τὴν περιληπτικὴν ἐξιστόρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Χόπφ ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαχθέντων συμπερασμάτων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αὐτῷ ἐπομένου Χάν περὶ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς τῶν Καστριωτῶν, ὅτε καὶ πάλιν ἀδίκως ἐντείνει τὰ θέλη κατὰ τοῦ Φαλλμεράυερ, ὅστις ἀναντιρρήτως ἐν ὀρθοφροσύνῃ πραγματευθεὶς τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα διαμένει ἄτρωτος. Ἐντεῦθεν δὲ προβαίνων εἰς τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν χειρογράφων καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ σαθροῦ περὶ Ἡμαθίας ἐπιχειρήματος καὶ πάλιν ὑπολαμβάνει σφαλλόμενον τὸν Φαλλμεράυερ καὶ ἐπιμόνως διισχυρίζεται ὅτι ὁ Βαρλέτιος οὔτε ἐκλατινίζει οὔτε ἐξελληνίζει τὰ τοπικὰ ὀνόματα, ἀλλ' ὀρθῶς γεωγραφεῖ καὶ ἐρμηνεύει αὐτὰ ἐνιαχοῦ. Ἀπροκαλύπτως ὁμολογῶ ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ κ. Μηλιαράκη φαίνεται μοι ἀστοχώτατον καὶ ἀσθενέστατον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ κατὰ πολὺ ἐλαττοῦν τὴν ἀξίαν τῶν λοιπῶν τῆς πραγματείας μερῶν, ὅπως ἐλαττοῦται ἐν μέρει ἡ ἀξιοπιστία τοῦ Βαρλετίου ἕνεκα τῶν πολλῶν περικοσμῆσεων καὶ ὑπερβολῶν, δι' ὧν περικομεῖται ὁ ἥρωας αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁμοῦς ὁ Βαρλέτιος, ὃν νομίζει ἀδικούμενον ὁ κ. Μηλιαράκης, ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν παράδοσιν ἀπολοῦθῶν ἵνα ἐπι μᾶλλον ἐξάρῃ τὸν δι-

ογραφοῦμενον ἥρωα, οὐδόλως ἀξιοκατάκριτός ἐστιν οὐδὲ ἀδικούμενος πρέπει νὰ ὑποληφθῇ καθ' ὅσον ἐν ἐπομένῳ χωρίῳ, ὅπερ προηγουμένως παρέθηκα καὶ ὅπερ ὁ κ. Μηλιαράκης καθ' ὀλοκληρίαν ἀποσιωπᾷ, αἶρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Βαρλέτιος Ἡμαθίαν καλεῖ τὸ σχεδὸν ὁμώνυμον Μάτι κατὰ μίμησιν τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας Ἡμαθίας, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ χωρίῳ τὴν ὅλην χώραν ἐκάλεσεν Ἡμαθίαν, ὅπως ἀρχῆθεν ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Μακεδονία, μέρος τῆς ὁποίας ἀπετέλει καὶ ἡ Ἰλλυρία, ἐν ἣ κεῖται ἡ Ἀλβανία περιλαμβάνουσα τὸ Μάτι καὶ ἐπικληθεῖσα νέα Ἡπειρος, ἐξ ἧς καλεῖται πολλαχοῦ καὶ ὁ Σκενδέρμπεη ἡγεμῶν τῆς Ἡπέρου ταύτης καὶ οὐχὶ τῆς ἀρχαίας. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐν τούτῳ ἀπέτυχεν ὁ κ. Μηλιαράκης κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην καὶ κρίσιν, ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁμοῦς πραγματικῶς ἀπέδειξεν ὅτι ὁ Χάν ὑπολαμβάνων ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης Σλαυικόν ἐστιν, ἀναντιρρήτως πλανᾶται ἐν ταῖς ἐτυμολογικαῖς εἰκοτολογίαις καὶ θεωρίαις, καὶ συνάμα κατέδειξε τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ διαφωνίαν τῶν γενεαλογικῶν πινάκων τῶν χειρογράφων ὡς πρὸς τοὺς προπάτορας τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, ὅπερ οὐκ ὀλίγον κλονίζει τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἔτι μᾶλλον ἐλαττοῖ ἡ διαβεβαίωσις τοῦ ἀνακαλύψαντος σὺτὰ Χόπφ ὅτι τὸ θρυλούμενον χειρόγραφον δὲν εἶναι πρωτότυπον, ἀλλὰ νέον ἀντίγραφον ἐκ τοῦ ὁποίου ὁ Χόπφ ἔλαβεν ἄλλο νέον ἀντίγραφον ὁμολογῶν ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς παρέλειψε δῆθεν νὰ ἐπισυνάψῃ καὶ τοὺς γενεαλογικοὺς καταλόγους. Πλὴν δὲ τούτου ἀνασχευάζει ὁ κ. Μηλιαράκης καὶ δεύτερον τὴν ἐσφαλμένην δοξασίαν τοῦ Χάν, θεωροῦντος ἀνεπαρκῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σπανδουγίνου περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ πειρωμένου νὰ ἐκπλα-

βίση τὴν ἑλληνικὴν λέξιν Καστριώτης ἵνα διὰ τοῦ σαθροῦ τούτου ἐπιχειρήματος ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐκείνου μαρτυρίας, καὶ τελευταῖον ἀποποιούμενος ὅτι τὰ ὄνδματα Βρανίλος, Βοΐσαῦα καὶ Ἰθάνης, ἀπερὸς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν Καστριωτῶν προβάλλει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἀρκοῦντά εἰσι πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη Καστριῶται ἐπὶ τῇ ἑσάσει τῆς μαρτυρίας τοῦ Βαρλετίου κατήγοντο ἐξ ἑλληνικῶν χωρῶν, ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Ἀλβανὸς καταγόμενος ἐξ Ἑλληνικοῦ γένους ἐξαλβανισθέντος καὶ διατηρήσαντος μέχρι τέλους τὸ ἑλληνικὸν οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον.

Τοιαύτη μὲν ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ συγγραφέως τῶν Κυκλαδικῶν Α. Μηλιαράκη ἐπὶ τοῦ ἀπροσδοκῆτου ἀναφεύοντος ζητήματος περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ ἀειμνήστου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας. Ὁ δὲ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ἐπιωφελοῦμενος ἐκ τῶν τρωτῶν τῆς πραγματείας μερῶν τρίστηλον ἐδημοσιεύσεν ἐπικριτικὴν διατριβὴν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 24 μαρτίου ἐπιγραφομένην «Ἱστορικά» ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως ἀντὶ τῆς ἐπιγράφῃ αὐτὴν «Κριτικά» διότι κρίσιν, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἐπίκρισιν περιέχει καὶ οὐχὶ ἀφήγησιν ἱστορικὴν, ἐν ἧ ἀρχόμενος ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν δικαίως μὲν ἐπαινεῖ τὸν κ. Μηλιαράκην ὅτι εὔρε μόνος καὶ ἐμελέτησε, δὲν ἐζήτησε δὲ ὡς ὁ κ. Πετρίδης παρ' αὐτοῦ τὰς μαρτυρίας, συνάμα δὲ ἐπιδοκιμάζει τὴν σύμφωνον πρὸς τὸ νέον ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας ἀπὸφανσιν τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἢ ὅμως ὡς εἶπον ἀρχόμενος κολλάζει ἐν μέρει ἐνταῦθα. Εἶτα δὲ προεὶὼν ἐπικρίνει τὸν κ.

Μηλιαράκην ὡς σφαλέντα ἐν παραπομπῇ τινὶ εἰς Φαλλμεράυερ, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως γενομένην καὶ ἀναξίαν τοιαύτης ἐπικρίσεως, ἐν ἧ ὅμως ὡς προεῖπον δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ὁ ἡμέτερος καθηγητῆς παραπέμφας εἰς σελίδα, ἐν ἧ οὐδεὶς λόγος περὶ τοῦ παραπεμπόμενου γίνεται. Ἀλλὰ τὸ παράπτωμα τοῦτο συγγνωστότεον θεωρῶν ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν Φαλλμεράυερ τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἀ ν α ξ ί α ν λ ὅ γ ο υ ὑπολαμβάνει, πικρῶς ἐλεγχει τὸν κ. Μηλιαράκην ὡς ἀποσιωπήσαντα χωρίον τοῦ Σπανδογίνου καὶ ἐπομένως μὴ εἰλικρινῆ κατὰ τὴν κακῶς διατυπωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὁμολογίαν. «Ἄν ποὺ ἐσφάλαμεν τοῦτο εἶναι πλάνη καὶ ἄγνοια, ἀποτέλεσμα ἀπειρίας, οὐδέποτε ὅμως μὴ ὑπαληφθῆ διαστροφή τῶν γεγονότων» καὶ ἐξαίρων τὴν ἀλάνθαστον τοῦ Χόπφ κρίσιν ἀπαιτεῖ ἐνδείξεις ἰσχυρὰς παρὰ τοῦ κ. Μηλιαράκη πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ γνησιότητος τοῦ χειρογράφου. Ἀλλ' ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἡδύνατο νὰ φανῆ λογικὴ καὶ ὀρθή, εἰάν πρότερον ὁ σοφὸς καθηγητῆς παρουσίαζε λόγους πειστικούς ἦτοι ἐσωτερικούς καὶ ἐξωτερικούς περὶ τε τῆς γνησιότητος καὶ τῆς αξιοπιστίας αὐτοῦ καὶ μὴ τὰ πάντα ἀνέθετεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Χόπφ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὡς ἑλλην ἱστορικὸς καὶ ἐπιστήμων ἐβασάνιζεν αὐτὸ, ὡς πάνυ σοφῶς ἐπραξεν ὁ Χάν, ὃς δημοσιεύσας περίληψιν τοῦ χειρογράφου, προσέθηκεν ἰδίως κρίσεις καὶ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ ἀνασχευάζων μὲν τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχειν δοκῶντα αὐτῷ, ἐπιδοκιμάζων δὲ τὰ καλῶς ἔχοντα καὶ μὴ ἀναρτῶν ἑαυτὸν ἐκ μάγης τῆς κρίσεως τοῦ Χόπφ. Ἀκολουθῶν δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ περὶ Ἡμαθίας ζητήματος ἀνασχευάζει τὴν ἐσφαλμένην του κ. Μηλιαράκη δαξασίαν διὰ τῆς προσαγω-

γῆς χωρίου τοῦ Βαρλετίου, ἐξ ὧς ὡς προεῖπον, ἀναντίρρητον καθίσταται ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ ἐνταῦθα διὰ τῆς λέξεως Ἑμαθίας, εἰμὴ μόνον αὐτὸ τὸ Μάτι. Ἄν δὲ ἡ λέξις αὕτη ἐστὶν ἑλληνικὴ ἢ Ἀλβανικὴ ἢ καὶ Σλαυικὴ οὐδ' αὐτὸς ὁ Χάν ἐτόλμησε νὰ ἀποφανθῇ ὀριστικῶς ἢ ἂν ἐκ τῆς λέξεως Ἑμαθίας ἐσχηματίσθῃ ἡ λέξις Μάτι καὶ Μάθι ἢ τανάπαλιν ἐκ τῆς τελευταίας ὁ Βαρλέτιος ἐσχημάτισε τὴν πρώτην ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον, μένει ἀδηλον ἐπὶ τοῦ παρόντος,

Μετὰ τὴν ἐπίκρισιν ταύτην τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐσίγησε μὲν ὁ τῶν Κυκλαδικῶν συγγραφεὺς κ. Μηλιαράκης ἐπιφυλασσόμενος ἴσως βραδύτερον νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὸν οὕτω προχωρήσαντα ἤδη ἐθνολογικὸν ἀγῶνα, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ αἰσιώτερος, ἐὰν καὶ ἄλλοι τοῦ ἔθνους λογάδας ἐξερχόμενοι τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἰδίων ἐργασιῶν, μετὰ θάρρους καὶ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ὡς γενναῖοι ἀγωνιστὰι καὶ ἀθληταὶ ἀπεδύοντο εἰς αὐτὸν, ἰδίως δὲ οἱ ἱστορικοὶ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῶν γυμνασίων καὶ οἱ εἰδικοὶ Ἀλβανολόγοι, ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ὠφειλον νὰ κατέλθωσιν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ μὴ μένωσιν ἄφωνοι τῶν διαγωνιζομένων θεαταί, ἀνεφθέγγατο δὲ ὁ πολύγλωτος καὶ ἀκούραστος τῶν Καλαμῶν σχολάρχης κ. Πετρίδης, ὃς βαρέως φέρων τὴν ἀδίκως ἐπιρριφθεῖσαν αὐτῷ μομφὴν καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὴν γενομένην αὐτῷ προσβολὴν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Λαῶ» τῆς 29 Μαρτίου τριστήλον διατριβὴν ἐπιγραφομένην «ὁ Σκενδέρμπευς» καὶ «Ἀπάντησις εἰς τὴν Β' ἐπιστολὴν τοῦ κ. Παπαρρηγόπουλου περὶ τῆς μὴ Σλαυικῆς καταγωγῆς τοῦ

Σκενδέρμπευ». Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ κ. Πετρίδης ἐπιτυχῶς ἀνασκευάζει καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Καστριωτῶν Βρανίλος (Branilo) δὲν εἶναι ὡς διατείνεται ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, Σερβικόν, ἀλλὰ Ἑλληνικόν, ὑποκοριστικόν τοῦ Βρανᾶς καὶ Βράνος, δεύτερον δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τῆς χώρας Μουσακῆ δὲν ἐδόθη αὐτῇ ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου οἰκογενείας, ὡς ἱστορεῖ ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀλλ' αὕτη ἔλαβεν αὐτὸ παρὰ τῆς χώρας, ἐν ἣ ἐγεννήθη τῶν Μουσακιδῶν ἡ οἰκογένεια καὶ τρίτον ὅτι, ἐπειδὴ τὸ πατρικόν τοῦ Σκενδέρμπευ ὄνομα Ἰβάνης, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Χαλκοκονδύλης, ἔχει κατάληξιν Σλαυικὴν, δὲν ἐπεταὶ ἐκ τούτου ὅτι καὶ ὁ φέρων αὐτὸ ἦν Σλαῦος, ὡς ἐπιμόνως ὑποστηρίζει ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Κ. Πετρίδης ἐν ἐπιστημονικῇ συζητήσῃ εὐρισκόμενος καὶ τὸ πρόσωπον πρὸς ὃ ἡ συζήτησις γίνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην παρεκτροπὴν, οἷα ἡ «trop ras de zèle» κύριε Παπαρρηγόπουλε καὶ πᾶσαν ἀπειλήν οἷα ἡ ἐν τέλει ἐπισειομένη «Ἄλ' ἤξευρε· Ἀρκαδίην αἰτεῖς, οὐ σοὶ δοθήσεται. Πολλοὶ γὰρ βαλανοφάγοι ἄνδρες ἔασιν, οἷσ' ἀποκωλύσουσιν».

Καὶ περὶ μὲν τοῦ Βρανίλου ἀλλαχοῦ δοθήσεται ἀφορμὴ νὰ λεχθῶσι τὰ δεόντα καθὼς καὶ περὶ τοῦ Ἰβάνεω τοῦ Χαλκοκονδύλου· ὑπολείπεται δὲ νὰ προσθέσω πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ Χάμμερ (τ. 1. σ. 459.) διατεινομένου ὅτι ἡ χώρα Μουσακίᾶ ἔλαβε τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ «Musachi 's, dessen Nahmen der

noch heute nach ihm genannte Albanesische District verewigte» και τοῦ κατὰ παράδοξον συγχυρίαν και σύμπτωσιν ταῦτά σχεδὸν λέγοντος κ. Παπαρρηγοπούλου κτοσοῦτον δὲ ἐπίσημος και πασίγνωστος ἦτο ὁ οἶκος οὗτος ἐν τῇ 15ῃ ἑκατονταετηρίδι ὡστε μέχρι τῆς σήμερον μία τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος φέρει τὸ ὄνομα Μουσακῆ» ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἔφερε τὸ ὄνομα οὐχιμόνον πρὸ τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ εὐφραμένως λέγει ὁ Χάμμερ ὅτι ἐκλήθη οὕτως ἡ χώρα, ἀλλὰ και πρὸ τῆς δυναστείας τῶν Μουσακιδῶν, και ἦν τὸ πάλαι χώρα τῶν Ἀπολλωνιατῶν φημιζομένη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Στράβωνι και Ἀριστοτέλει διὰ τὴν μεγάλην εὐφορίαν αὐτῆς, δι' ἣν και νῦν ἐτι παροιμιώδης ἐστὶ παράγουσα ἑκατὸν ἕως ἑκατονπεντηκονταπλασίονα καρπὸν τοῦ σπειραμένου ἰδίως ἀραβοσίτου· τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς, εἴτε ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς εἴτε ἐξ οἰασδήποτε ἄλλης γλώσσης ληφθὲν, αὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ τὴν μεγάλην και παροιμιώδη εὐφορίαν αὐτῆς. Ὁ δὲ Χάν, ὅστις πάντοτε ἐνασμενίζει εἰς ἐτυμολογικὰς παραδοξαλαγίας, διισχυρίζεται ὅτι τὸ τῆς χώρας ὄνομα Μουσακιά ἐσηματίσθη ἐκ τοῦ συνηθεστάτου παρὰ τοῖς εὐγενέσι τῶν Ἑλλαντῶν ὀνόματος Μωῦσῆς και τῆς ὑποκοριστικῆς ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ καταλήξεως ἀκί (διότι, λέγει, και νῦν ἐτι μέγα μέρος τῶν καταίκων τοῦ Βερατίου, πρωτευούσης πόλεως τῆς χώρας, ἐλληνιστὶ ὀμιλεῖ) προσλαμβάνουσης και τὴν τόπον δηλοῦσαν κατάληξιν ἰά ὡς Ἀρβανιτιά, Βλαχιά κτλ. Ὅθεν Μουσακιά οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ χώραν τοῦ νέου ἢ μικροῦ Μωῦσέως (ἀλλὰ τίνος Μωῦσέως χώρα δὲν λέγει) ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ Βογδανιά χώρα

τοῦ Βογδάνου και Καρλιλι (ὄνομα τουρκικὸν τῆς Αἰτωλίας και Ἁκαρνανίας) χώρα τοῦ Καρόλου Τόκου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὰς τοιαύτας εἰκοτολογίας; Ἐτι παραδοξοτέρα φαίνεται μαὶ ἡ πλάνη και ψευδολογία τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, περὶ οὗ ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὡς και περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, μετὰ πρωτοτύπου θαυμασμοῦ λέγει «ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς, ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν και γενεαλογίαν τοῦ οἴκου τῶν Μουσακιδῶν, δὲν εἶναι ἀνθρωπος ἄσημος και ἄγνωστος, ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸν τὸ εἰρημένον ἀρθρίδιον ἀλλὰ πρῶτον υἱὸς τοῦ περιωνύμου Γκίν Β' Μουσακῆ, ἡγεμόνος τῆς μέσης Ἑλλάδος διατελέσαντος και συναθλητοῦ περιφανεστάτου τοῦ Σκενδέρμπευ· δεύτερον δὲ αὐτὰς οὗτος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ὑπῆρξεν ἡγεμὸν τῆς μέσης Ἑλλάδος μετὰ τὸν πατέρα του και συναγωνιστῆς ὡσαύτως τοῦ ἥρωος· τοσοῦτον δ' ἐπίσημος και πασίγνωστος ἦτο ὁ οἶκος οὗτος. . . . Ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς λοιπὸν ἦτο ἀνθρωπος κάλλιστα δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἢ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλεστάτη και ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρα τῆς τοῦ Βαρλετίου». Καὶ ὅμως ὁ οὕτως ἐξυμναούμενος ἱστορικὸς μετὰ τῆς συγγραφῆς του ψευδολογεῖ ταυτίζων τὴν Μουσακίαν τῆς Ἰλλυρίας μετὰ τῆς ἐν μέσῳ τῆς Ἠπείρου κειμένης περιωνύμου Μολοσσίδος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Auerbach «Uermuthlich war diese Landschaft der Stammsitz der Familie des Despoten, welcher sie jedoch fur eins mit dem alten Molossia hält » και τοῦ Χάν «Dass der Despot den Nameu Musakia von der alten Molossia ableitet, ist oben erwähnt worden» ὡστε ὀρθῶς και δικαίως ἡ σύνταξις τῆς «Ἐφημε-

ρίδος » υπεσημείωσεν « Τὸν ἀπεκαλέσαμεν ἄσημον καὶ ἄγνωστον ὡς ἱστορικόν, ὄχι ὡς Μουσακῆ ». Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀκρίβεια τοῦ κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικὸν ἡμῶν κάλλιστα δυναμένου νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἀφ' οὗ ἄγνωστὸν καὶ αὐτὸν τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ δυναστείας αὐτοῦ νὰ ὀνομάσῃ τῶ καταλλήλῳ ὀνόματι τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως ἐπραξεν ὁ ἀδίκως κατηγορούμενός κατὰ γε τοῦτο Βαρλέτιος. Ἀλλὰ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ὡς ἱστορικοῦ! καὶ περὶ τῆς ἀκρίβειας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ ὡς ἱστορίας! κατὰ τὴν ἀλάνθαστον διαβεβαίωσιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, ἀπλῶς ἐνταῦθα ἐκ τῆς δοθείσης μοι ἀφορμῆς λόγον ποιηζόμενος καὶ ὡς ἱστορικὸν ὑπόδειγμα τὸ προμνημονευθὲν προσαγαγὼν, ἐπιφυλάσσομαι ἀκολούθως ἐν οἰκείῳ τόπῳ νὰ ἐπισυνάψω τὰ δέοντα.

Ὁ κ. Πετρίδης μὴ δυνηθεὶς ἐν τῇ προηγουμένῃ διατριβῇ νὰ ἀνασκευάσῃ πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ ὑπὸ διαπύρου ζήλου φλεγόμενος πρὸς ὀρθὴν τοῦ ζητήματος ἐπίλυσιν, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς περιπόου μηνὸς καὶ δευτέραν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ « Λαῶ » τῆς 23 Ἀπριλίου ἐξάστῆλον διατριβὴν ἐπιγραφομένην « ὁ σοφὸς Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης περὶ Σκενδέρπευ », διὰ τῆς ὁποίας προσπαθεὶ νὰ ἀποδείξῃ, ὀρμώμενος ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ ὡς ἱστορικοῦ ἀκριβεστάτου κρίσεως τοῦ Κ. Παπαρῆγγου τοῦ δτι ὁ σοφὸς Λαόνικος, ὅστις καλεῖ τὸν πατέρα τοῦ Σκενδέρπευ οὐχὶ Ἰωάννην, ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ Ἰβάνην, δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀκριβής, ὅσον ὑπολαμβάνει ὁ Κ. Παπαρῆγγόπουλος, καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν λεγομένων προσάγει δύο χωρία αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἐν οἷς προκειμένου λόγου περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐπι

φέρει, τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτον ἀγωνιζόμενος νὰ ἀπομιμηθῇ « Οὐκ ἔχω ὅπῃ συμβάλλομαι ἀσφαλῶς » (1, 16—17), καὶ ἀλλαχοῦ « καὶ πολλῶν δὴ ἀκήκοα ». καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ζητήσας εὔρεν ὁ κ. Πετρίδης σχετιζόμενα πρὸς τὸ ζήτημα· ἃ δὲ λέγει ἀκολούθως περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἀλβανῶν, Τριβαλλῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν τελευταίων οὐ μόνον ἐκτὸς τοῦ προκειμένου εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ὡς τοιαῦτα οὐχ ὑγιαίνουσι, περὶ ὧν ἀπέχων νὰ κάμω λόγον ἐνταῦθα, περιορίζομαι ἐν μόνον παράδειγμα νὰ ὑποδείξω ἐπισυνάπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ῥητῶς λέγοντος « ἐν ᾧ τούναντιον ἅπας ὁ πεπαιδευμένος κόσμος γινώσκει ὅτι τὸ πάλαι ἡ Ἰλλυρία ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς παλαιᾶς Ἠπειροῦ ἕως τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ». Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφανσις τοῦ Κ. Πετρίδου φαίνεται μοι ἐντελῶς ἀνυπόστατος· διότι Ἰλλυρία μετὰ τοιοῦτων ὀρίων ἦτοι ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς παλαιᾶς Ἠπειροῦ, ἀρχομένης ὡς γνωστὸν ἀπὸ τῶν Ἀχροκεραυνίων ὀρέων, μέχρι τῶν ὁποίων ἐξετείνετο ἡ Ἰλλυρία πρὸς νότον, καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας κεῖνται τὰ Ἀχροκεραύνια, οὐδέποτε ὑπῆρξεν, οὐδ' ἦν δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ποτέ. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθη ἐιδικῶς ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς μου ἀπὸ τῆς σελ. 588—848, πάντα λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ κ. Πετρίδου καθ' ὅσον μάλιστα δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τούτου. Ἄλλως δὲ γνωστὸν ἐστὶν ἐπιστημονικῶς ὅτι αἱ γεωγραφικαὶ καὶ ἐθνολογικαὶ γνώσεις τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀτελέ-

σταται καὶ ἐπισφαλέσταται εἰσιν καὶ ἐπομένως ἀνάξιαι τοῦ κόπου τῆς ἐξελέξεως αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ δικαιούται ἐν μέρει ὁ κ. Πετρίδης νὰ σχηματίσῃ τὴν πεποίθησιν καὶ νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι παραπλήσιαί εἰσιν αἱ πληροφορίες τοῦ Χαλκοκονδύλου καὶ περὶ τῶν οἰκογενεϊακῶν πραγμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη.

Εἶτα δὲ προσάγων καὶ μαρτυρίαν τινὰ Ἰταλοῦ συγγραφέως περὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη, εὐλόγως διατείνεται ὅτι εἰ πραγματικῶς ἦν Σέρβος ὁ ἦρωας, οὐδόλως ἤθελεν ἀποκρύψει τοῦτο, οὐδὲ δυνατόν ἦν τσαύτην νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ὑπερηφάνων Ἀλβανῶν καὶ Ἡπειρωτῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων πολυάριθμοι ὑπῆρχον ἐπίσημοι οἰκογένειαί καὶ ἰσχυραί, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἦτο Σέρβος, οὐδ' ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Χαλκοκονδύλου μαρτυρεῖται ὡς τοιοῦτος, τοῦ ὁποίου καὶ χωρίον προσάγει μαρτυροῦν ἐμμέσως πως τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ Σκενδέρμπεη «Ἑλληνικοὶ μὲν παῖδες ἀπὸ Βυζαντίου παρ' αὐτῶ τῷ βασιλεῖ εἰς μέγα ἐχώρησαν δυνάμει. Τούτων δὲ, . . . Ἀλίης δὲ τὸν Ἥλιον ἑλληνιστὶ λέγοιτ' ἂν καὶ Ἐσῆς τὸν Ἰησοῦν, . . . - Σκενδέρην δὲ Ἀλέξανδρον βούλονται λέγειν» (8, σελ. 289).

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ σκέψεις καὶ κρίσεις τοῦ κ. Πετρίδου πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Γεωργίου Καστριώτου καὶ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Παπαρηγοπούλου, ὅστις ἔκτοτε αὐτὸς τε ἐσίγησε καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ τι ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος, ἢ ἀληθῆς λύσις τοῦ ὁποίου ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα οὐ μόνον ἡμῖν τοῖς στενώτατα

συνδεδεμένοις μετὰ τοῦ ἔθνους, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὁποίου ἐφ' ὀλόκληρον σχεδὸν εἰκοσιπενταετηρίδα εὐκλεῶς τε καὶ ἐνδόξως ἀγωνησάμενος ἐπρωταγωνίστησεν ὁ ἀθάνατος τῆς Ἀλβανίας ἦρωας, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀθανάτῳ διδασκάλῳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορία, ἀμερολήπτως τε καὶ ὀριστικῶς ὀφειλοῦσθαι νὰ ἐγγράψῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἀνηκούσῃ φυλῇ. Δὲν εἶναι δὲ λίαν ἄπορον καὶ λυπηρὸν ἐνταυτῷ ὅτι οὐδεὶς πλὴν τῶν προμνημονευθέντων, τῶν ἡμετέρων λογίων τῶν ἐν τῷ τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐπεχείρησε νὰ πραγματευθῇ ὀπωσδήποτε τὸ ζήτημα καὶ κατὰ τὸ δυνατόν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ; ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ, ὅτε ὀλιγώτεροι ἦσαν οἱ λόγοι ἡμῶν, ἅμα ἀνεφύοντο ἐν τῇ δημοσιότητι τοιαῦτα σπουδαῖα ζητήματα, αὐτόκλητοι ἔσπευδον ἐκ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ὀρμώμενοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ συζήτησιν αὐτῶν πρὸς εὐρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, διὰ τῆς ὁποίας ὄλον ἐφώτιζον τὸ ἔθνος ὡς ἀληθεῖς πατριῶται καὶ σοφοὶ διδάσκαλοι περὶ πλείστου ποιούμενοι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ δεύτερα τιθέμενοι τὰ ἴδια.

Ταῦτα τοίνυν, ἐν περιλήψει ἐκτεθέντα καὶ ἐξετασθέντα, ἐγράφησαν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας περὶ τοῦ ἀπροσδοκῆτως ἀναφύεντος ζητήματος, τοῦ ὁποίου πατὴρ ἐγένετο, ὡς γνωστόν, ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις ἐν ἄλλοις μὲν ἥττονος λόγου ἀξίους καὶ ἐπουσιώδεις ζητήματα μακρὸν ποιεῖται λόγον, πάσας ἐξαντλεῖ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα καὶ ἐν γένει οὐδὲν ἀνεξέταστον καταλείπει ὡς ἀληθῶς ἐμπρέπει ἑλληνικῆς καθήκοντος, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ μονογραφοῦντι τε καὶ μεγαλογραφοῦντι, ἐν-

ταῦθα ὅμως ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος οὐκ οἶδα τί παθὼν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς προφανῆ ἐποίησεν ἐξαίρεσιν, καθιέρωσε τὸ νέον ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος, κατεφρόνησε τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ὡς παίδων μυθάρια περιέχοντα, ἀπεκήρυξε τὴν πατροπαράδοτον παράδοσιν περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀνδρός, καὶ ἐπὶ τέλος ἀποκλειστικῶς ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς κρίσεως τοῦ Χόπφ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου πομπωδῶς ἀνεκήρυξεν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἕλληνας ἢ Ἀλβανός.

Ἐν ᾧ δὲ, ἀποπερατώντας τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας μέρος ἤτοι τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας γραφέντων περὶ τοῦ ζητήματος, παρέσκευαζόμενην νὰ μεταβῶ εἰς τὸ δεῦτερον μέρος αὐτῆς, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας καθηγητῆς ἐξ ἑνὸς μὲν ἐπιλαθόμενος τοῦ σοφοῦ τῆς ἀρχαιότητος γνωμικοῦ «σπεῦδε βραδέως», ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὴν καθιερωμένην ἐπιστημονικὴν ἀρχὴν «ὅτι γράφοντός τινος καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι ἔπεται συνέχεια τῶν γραφομένων ἀπαγορεύεται πᾶσα παρέμβασις πρὸ τοῦ τέλους αὐτῶν» παραγνωρίσας, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» τῆς 18 Ἰβρίου μικρὸν μὲν, ἀλλὰ σοφὸν ἄρθρον, ἐν ᾧ προσημαζόμενος μὲν ἐκφράζει τὴν λύπην ὅτι ἐν τοῖς ἐκδοθεῖσι πέντε μέρεσιν οὐδὲν νέον εὑρεν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἱστορικὸν τῆς συζητήσεως μέρος καὶ μακρὰν περὶ Κοπερνίκου παρέκβασιν, οὐδὲν ὅμως καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεης. Ἐὰν ὁ σοφὸς καθηγητῆς ἀναγινώσκων, ὡς λέγει, μετὰ προ-

σοχῆς, διετήρει ἐν τῇ εὐρείᾳ μνήμῃ αὐτοῦ ὅτι ὁ γράφων προανήγγειλεν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς ἀποφυγὴν πάσης τοιαύτης παρεξηγήσεως ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δύο μερῶν τῆς ὅλης πραγματείας προτίθεται νὰ κάμῃ ἐπιθεώρησιν τῶν δημοσίᾳ συζητηθέντων καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦντα καὶ ὅτι ἡ περὶ τῆς ἀμφισβητηθείσης ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου παρέκβασις λίαν εὐκαιρῶς ἐγένετο οὐχὶ ἵνα μάθῃ πολλά καὶ σοφά, ὡς λέγει, διότι ὁ σοφὸς οὐδεμιᾶς δεῖται διδασκαλίας καὶ μαθήσεως ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα ἐθνολογικῆς ἐρεῦνης ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι, ὁμοιοτάτῳ πρὸς ἐκεῖνο ὄντι, ἐὰν, ἐπαναλαμβάνω, ταῦτα εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἤθελε βεβαίως ἀπαλλαχθῆ τοῦ κόπου νὰ ζητῇ νέαν τιὰ ἀνακάλυψιν παρ' ἐμοῦ τοῦ μὴ ὑποσχεθέντος τοιαύτην.

Εἶτα δὲ προβαίνων εἰς τὴν δικαιολογίαν τῆς ἀκαιροῦ σπουδῆς καὶ παρεμβάσεως καὶ μετὰ πικρίας κατειρωμένος τοῦ γράφοντος δύο προτείνει ἐλατήρια κινήσαντα τὸν σοφὸν αὐτοῦ κάλαμον εἰς τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τοῦ ἄρθρου, ὧν τὸ μὲν ἵνα καὶ πάλιν ὡς σοφὸς διδάσκαλος καὶ ἱστορικὸς διδάξῃ τὸν γράφοντα περὶ τίνος πρόκειται ἵνα μὴ παρασυρθῆ εἰς νέα ἀκαιρα καὶ ἀσκοπα πράγματα ὄντως σοφὸν ἢ πρόνοια· ἀλλὰ τίς ἠρώτησεν ἐνταῦθα τὸν διδάσκαλον ἵνα προνοήσῃ περὶ τῆς αὐθαιρέτου ἀποκρίσεως καὶ προφυλάξεως; ὁ δυστυχῆς Πετρίδης πρὸ μηνῶν εὐσεβάστως ἠρώτησε καὶ οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἀπ' εὐθείας ἠξιώθη ἀποκρίσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς παρεμβάσεως φίλων ἀποτόμως ἐπεκλήθη ἀκριτος καὶ ἀδιάκριτος, διότι ἐπόλησε γὰ ἀποτείνῃ ἐρώτησεν πρὸς τὸν σοφόν

διδάσκαλον. Ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ περιπτώσει αὐτόκλητος καὶ βαγδαῖος ἐπῆλθε προῶτως τὸ μὲν ἵνα κωλύσῃ τὴν περαιτέρω συζήτησιν, τὸ δὲ καὶ ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι πρὸς τῇ σοφίᾳ καὶ εἰρωνείᾳ κέκτηται ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας μεταχειριζόμενος ἀντί τῶν τραχέων καὶ ἀποτόμων ἀκριτος καὶ ἀδιάκριτος τὰ «ὁ πολυμαθὴς ἐπικριτὴς καὶ ὁ δεινὸς ἐπικριτὴς» κατὰ τοῦ γράφοντος, ὅστις οὐδεμίαν ἔχων ἀξίωσιν οὔτε πολυμαθείας οὔτε δεινότητος, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς τῶν γραμμάτων στρατιώτης ἰδὼν ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸ ζήτημα κακῶς ἐτέθη καὶ ἐρρίφθη ἐν τῇ δημοσιότητι, κάκιον δὲ συνεζητήθη καὶ κάκιστα ἐθεωρήθη ὡς λυθὲν, κατάλληλον ἐνόμισε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιληφθῇ αὐτοῦ ἀνερευῶν καὶ κρίνων πάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς αὐτὸ καὶ ἐλάχιστα φροντίζων ἂν ὁ τρόπος οὗτος ἀπαρέσκη τῷ σοφῷ ἱστορικῷ καὶ αἰωδῆποτε ἄλλω δημοφρονῶντι αὐτῷ· διότι ἡ ἔρευνα, ἡ κρίσις καὶ ἐπιστημονικὴ συζήτησις μένει ἐλευθέρᾳ παντὶ τῷ βουλομένῳ ν' ἀποδυθῇ εἰς τοιοῦτον ἐθνολογικὸν ἀγῶνα, καθὼς καὶ τὸ στάδιον τῆς ἐξελέγξεως καὶ ἐπικρίσεως τῶν μὴ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐχόντων ἐστὶν ἐλεύθερον τῷ συναισθανομένῳ δυνάμιν τινα πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν χάριν τῆς ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης, ὀφείλοντι νὰ μὴ παρεκτραπῇ οὔτε εἰς προσβολὴν τινα οὔτε εἰς εἰρωνείαν τοῦ ἐλεγχομένου καὶ ἐπικρινομένου, τοῦτ' ἐστὶν ἐπιστημονικόν.

Ὁ πατήρ ὅμως τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας μὴ ἀρεσκόμενος εἰς τοιαύτας μακρὰς ἐρεῦνας καὶ συζητήσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἄπλως τῇ κρίσει τοῦ Χόμφ ἐπερείδόμενος καὶ ἐπακαπαυόμενος, περὶ οὗ ῥητῶς λέγει ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς

6 Φεβρουαρίου. «Πρῶτος δὲ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὑπεστήριξε τὴν Σλαυικὴν τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καταγωγὴν ὁ Χόμφ» καὶ εἰς οὐδὲν λογίζομενος καὶ τὸν Βαρλέτιον καὶ τὸν Χάμμερ καὶ τὸν Φαλλμεράυερ καὶ τὸν Χάν, θεωροῦντας Ἑλληνα ἢ Ἀλβανὸν τὸν Σκενδέρμπεην, καὶ πάντα ἐν γένει ἄλλον μὴ ἀποδεχόμενον ὡς Σλαῦον αὐτὸν, αὐθεντικώτατα ἀποφαίνεται ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀληθείας ἔτι το «de natura Serviano» καὶ τὸ de natione Serviano» ὁ δεσπότης τῆς Ἡπειροῦ Μουσακῆς καὶ ὁ Βυζαντινὸς πρωτοσύγγελλος Σπονδουγῆνος ὁ Καντακουζηνὸς ἔγραψαν [καὶ ἐπομένως αὐτοὺς ὀφειλομένον νὰ προσκυνήσωμεν, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους συγχρόνους τε καὶ μεταγενεστέρους γράψαντας καὶ ἐρευνήσαντας περὶ τοῦ ἥρωος καθὼς καὶ τὴν πατροπαράδοτον παράδοσιν τὴν ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους ἑκατονταετηρίδας ἐπικρατήσασαν παρ' ἡμῖν τε καὶ αὐτοῖς τοῖς μωαμεθανοῖς Ἀλβανοῖς νὰ ἀπολακτίσωμεν δι' ἑνὸς καὶ μόνου λακτίσματος καὶ νὰ ἀποκηρύξωμεν ὡς ὄλως ἀνυπάρκτους. Ἀλλὰ τοιαύτη λογικὴ καὶ ἀρνητικὴ κριτικὴ φαίνεται μοι πρωτότυπος καὶ μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ, τὴν ὁποίαν ἐξαιρετικῶς μόνον ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ καθιέρωσεν ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας καθηγητὴς σὺν τῷ νέῳ ἱστορικῷ δόγματι τῆς ἀδιαφορίας περὶ αὐτοῦ. Τὸ δὲ παράδοξόν ἐστὶν ὅτι αὐτὸς οὕτω θεωρήσας τὸ ζήτημα μονομερῶς καὶ ἀποκλειστικῶς, προβάλλει εἰς τὸ μέσον ὅτι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὀφείλουσι νὰ ἀπομιμηθῶσιν αὐτὸν καὶ πάντα τὰ γεγραμμένα ἢ ὡς ἀνύπαρκτα ἢ ὡς μυθώδη ἀποδεχόμενοι νὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ζήτησιν μαρτυριῶν δυναμένων νὰ ἀναιρέσωσι τὰς τοῦ Μουσακῆ καὶ

Σπανδουγίνου· παράδοξος ἐπιστημονική ἀξίωσις! προερχομένη οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἀγνοίας, ἀλλ' ἐξ ἀνεξηγήτου ἰδιοτροπίας· διότι ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ὡς ἐν παντὶ ἐπιστημονικῷ ζητήματι λύσεως δεομένῳ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖόν ἐστιν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, νὰ βασανισθῶσι ταῦτα προσηκόντως καὶ εἶτα νὰ ἐξαχθῆ τὸ ἀπαιτούμενον συμπέρασμα πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀληθείας, οὕτω καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ πλάστιγγι τῆς κριτικῆς οὐχὶ μόνον τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ Χόφφ χειρόγραφα τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, ὡς ἐπιμόνως ἀξιοῖ ὁ σοφὸς καθηγητῆς, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ, ἐν οἷς οἷσδήποτε γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὑποκειμένου ζητήματος.

Τὶ δὲ νὰ εἶπῃ τις καὶ περὶ τοῦ δευτέρου ἐλατηρίου τῆς ἀκαίρου ἐπιδρομῆς καὶ πάλιν ἐσφαλμένης ἐπανορθώσεως; ἐπιτρέπεται ἄρα γε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ὁ πολυμνήμων καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐλησμόνησεν ὅτι ἀρχόμενος τῆς ἐπικρίσεως τῆς πραγματείας τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐπελήφθη σπουδαίως τῆς διορθώσεως παραπομπῆς τινος εἰς Φαλλμεράυερ, κατὰ παράδρομὴν σφαλείσης καὶ ὅτι ἐπανορθῶν ταύτην παρέπεμψεν εἰς τὴν 20 σελίδα τῆς πραγματείας, ἐνθα οὐδεὶς περὶ τοῦ παραπεμπομένου λόγος γίνεται, οὐχὶ βεβαίως. Πρὸς ἐξελέγξιν δὲ ὅτι ἐν τῷ σοφῷ ἀρθρῷ τῷ πρὸς ἐπανόρθωσίν μου δημοσιευθέντι ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Παλλιγενεσίας τῆς 18 Σεπτεμβρίου ἐκ προθέσεως, οὐχὶ ἀξιοζήλου βεβαίως πρὸς κάλυψιν τοῦ ἡμαρτημένου, ἀφήρесе τὸ οὐσιῶδες τῆς περικοπῆς μου ἤτοι τὴν 20 σελίδα, παραθέτω ἐνταῦθα καὶ τὰς τρεῖς περικοπὰς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἵνα

φανῆ ἡ εἰλικρίνεια, μεθ' ἧς ἐπῆλθε κατεσπευσμένως πρὸς ἐπανόρθωσίν μου ὁ σοφὸς καθηγητῆς, τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη, ἣτις παρέσχε μοι τὴν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ ἐπικριτῆς τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐσφαλμένως παρέπεμψεν εἰς τὴν 20 σελίδα ἔχει ὡς ἐξῆς. «Ὁ Φαλλμεράυερ εἶπεν μὲν τοιοῦτό τι, ἀλλὰ εἰς ἄλλην πραγματείαν Das Albanesische Element in Griechenland (III Abtheilemg σελ. 20) » ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 14 μαρτίου. Ἡ δὲ δευτέρα, ἣν παρενέβαλον ἐν τῇ Παλεγγενεσίᾳ τῆς 17 Σεπτεμβρίου ἐστὶν αὕτη «Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ ἱστορικὸς ὑμῶν δὲν ὀφείλει ἄρα γε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἢ ἐπικρίσιν κατὰ τὸ ἡμῖς τουλάχιστον ἐφαρμοζομένην ἐπ' αὐτοῦ; «ἄρα γε ἐξίσου ἠυστόχησε περὶ τὴν εὔρεσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν μαρτυριῶν; » πολλοῦ γε καὶ δεῖ διότι ἐν σελ. 20 τοῦ Albanesische Element in Griechenland, III Abtheilung ὅπου παραπέμπει οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Καστριωτῶν μνημονεύεται, ἀλλὰ μόνον περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου γίνεται λόγος, ὅπερ δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐὰν ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα». Καὶ ἡ τρίτη δὲ, ἐξ ἧς τὴν ἀφορμὴν ἔλαβεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς πρὸς ἐπανόρθωσίν μου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰμὴ τὸ ἡμῖς τελευταῖον μέρος τῆς δευτέρας τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁποίας ἀπολλοῦ γε καὶ δεῖ, διότι ἐν 20 τοῦ Alban. Elem. in Griech. III Abth. ὅπου παραπέμπει» ἐκ προθέσεως ἀφελῶν ἵνα καλύψῃ τὸ ἡμαρτημένον καὶ ἐλέγξῃ με ὡς σφαλλόμενον, λίαν τεχνηέντως ἐπιλέγει «Ἀλλὰ παρακαλοῦμεν πρῶτον αὐτὸν τὸν δεινὸν ἐπικριτὴν νὰ ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα καὶ θέλει ἴδει ὅτι οὐδεὶς λόγος ἐν αὐτῇ περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου, ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον περὶ Καστριωτῶν καὶ Σκενδέρμπεη, ὧν τὰ ὀνόματα ἰδίως εὕρισκον»

ται ἐν στίχοις 4,7,15». Ἐν τῇ ἐπιμονῇ ταύτῃ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται μοι εἰμὴ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἐκ τῆς 20 σελίδος, εἰς ἣν παραπέμπει, κατὰ γράμμα τοὺς στίχους 4.7.15. τῶν ὑποκίων ὁ μὲν 4 περιέχει τάδε· σελ. 20 στιχ. 4. « Von den Serbengränze herbeiehenden Prätendenten Symeon aus». σελ. 20 στιχ. 7. « abgerufenen Schutzherrn in raschem glückswechsel dooh den » σελ. 20 στιχ. 15. « Häuptling Gjinis Wajas, die nördliche mit der Stadt Arta dem» Μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν στίχων τούτων τῆς 20 σελίδος κατὰ τὴν παραπομπὴν του, ἐνθα πράγματι βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι οὐδεὶς λόγος γίνεται Καστριωτῶν καὶ Σκενδέρμπεη, πάντα ἄλλον λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ παράπτωμα, δυνάμενον ὡς Iar-sus memoriae » νὰ θεωρηθῇ, ἀναντιρρήτως μικρὸν καὶ ἀσήμαντόν ἐστιν καὶ ὡς τειοῦτον οὐδόλως ἐπιβύμουν νὰ μνημονεύσω, εἰ μὴ ὁ σοφὸς καθηγητῆς, ὡς προεῖπον, ἀρχόμενος τῆς τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐπικρίσεως παράδειγμα διδακτικὸν παρῆχε τοῖς ἄλλοις. Ἡ ἐπιμονὴ ὅμως αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν ὁμολογίας τοῦ ἐσφαλμένου καὶ ἡ ἄδικος πρόθεσις αὐτοῦ, νὰ μὲ ἐνοχοποιήσῃ ὡς ἁμαρτόντα ἐν τῇ παραπομπῇ, ἠνάγκασάν με νὰ ἐντείνω τὸν περὶ τούτου λόγον καὶ διασαφηνίσω τὸ πρᾶγμα. Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας μέρος, ἀπλῆν περιέχον ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γεγραμμένων περὶ τοῦ παρ' ἡμῶν ἀναφυέντος ζητήματος.

ΜΕΡΟΣ Β'.

Μετὰ δὲ τοῦτο εἰς τὸ δεύτερον μεταβαίνων μέρος αὐτῆς ἤτοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν πρότερον γεγραμμένων περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ ἐνδόξου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς ἐπικρατοῦσης πατροπαραδότου παραδόσεως παρ' ἡμῶν τε καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ὁμοφύλοις ἀπογόνους αὐτοῦ θὰ καταλήξω εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ τοῦ Θεοδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ καὶ εἰς τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν μὲν γραφέντων, ὑπὸ δὲ Χόφφ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων, ἅπερ ἀποποιούμενα τὴν Ἀλβανικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα μεταβάλλουσιν εἰς καθαρὸν Σέρβον ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν. Τοῦτο δὲ ποιήσω, διότι οὐ μόνον οὐδόλως ἀπεδέχομαι πρὸς τῶν τῆς ἀδιαφορίας δόγματι καὶ τὴν νέαν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ἣν ἐν τῇ «Ἔρα» τῆς 9 Φεβρουαρίου διετύπωσεν «Ἐν ὄσω δὲ ὁ κ. Ἀθ. Πετρίδης δὲν εὖρη πηγὰς ἀντιθέτους, ἐχούσας τὴν αὐτὴν ἀν οὐχὶ κρείττονα ἀξίαν, ἠθέλομεν γίνεαι καταγέλαστοι εἰς τὸ νὰ λέγωμεν τὸν Σκενδέρπευν Ἀλβανὸν ἢ Ἑλληνα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μυθαρῶν τοῦ Βαρλετίου καὶ ὄλων ὅσοι τὸν ἀντέγραφαν,» ἀλλὰ καὶ ἀδιστακτικῶς πιστεύω ὅτι πρίγ-

ματι καταγέλαστοί ἐσμεν ἐπιστημονικῶς τε καὶ ἔθνικῶς, διότι ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς χωρὶς νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν ἐλαχίστην βάσανον καὶ τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα καὶ τὴν παράδοσιν καὶ αὐτὰ τὰ πολυθρύλητα χειρόγραφα, παρεδέχθημεν κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς εἰς τὴν μονομερῆ κρίσιν τοῦ Χόφφ πεισθέντες ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἄλβανός καὶ πέραν τοῦ μετρίου καὶ δέοντος ἐλατρεύσαμεν τὸ de natura Ser-
 viano καὶ τὸ de natione Serviano τῶν δύο εἰρημένων χρονογράφων ὡς τὸ τῆς ἀληθείας εὐαγγέλιον καὶ ἀνεξετάστως ἀπεκηρύξαμεν πάντα τὰ λοιπὰ ὡς μυθάρια. Εἰ δὲ, ὡς τὸ καθήκον τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἀπῆτει καὶ τὸ τῆς ἔθνικῆς φιλοτιμίας αἶσθημα ἐπέβαλεν, συντόνως ἠρευνῶμεν καὶ ἐξητάζομεν τὰ πάντα ἀνεξαίρετως τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως γεγραμμένα ἀμερολήπτως καὶ ἀπροκαταλήπτως καὶ εἰ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως προῦκυπτεν ὡς ἀναμφισβήτητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος, τότε καὶ μόνον ὠφείλομεν οὐχὶ διότι ὡς λέγει ὁ πατὴρ τῆς ἔθνικῆς ἱστορίας, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εὐτυχῶς κέκτηται τοσούτους καὶ τηλικούτους προμάχους τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ χάριν τῆς ἐπιστήμης ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσωμεν γυμνῆν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἂν οὐδένα εἶχομεν μέγαν ἄνδρα. Τοῦτου ὅμως μὴ γενομένου παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε, πραγματικῶς καταγέλαστοι γινόμεθα ἐπιστημονικῶς τε καὶ ἔθνικῶς καὶ ἀμαχητὶ οὕτως εἰπεῖν παραδίδοντες τὸν ἥρωα τοῖς πολεμίοις ἡμῶν ἵνα τὸν βεγιστράρῳσιν (registrar) ἐν τοῖς πτωχοῖς ἀρχείοις τῆς ὁμοφυλίας αὐτῶν, ἐμπράκτως ἀποδεικνύομεν ὅτι ἀνάξιοι ἐσμεν νὰ ὑπερασπισθῶμεν τὰ ἐπι-

στημονικά καὶ ἔθνικὰ δικαιώματα ἡμῶν ὡς μέχρι τοῦδε ἀνάξιοι ἐφάνημεν νὰ ὑπερασπισθῶμεν καὶ τὰ πολιτικά δικαιώματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης.

Ὅτι δὲ δὲν ἐξεπληρώσαμεν ἐπιστημονικὸν καὶ ἔθνικὸν καθήκον ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος ἵνα καὶ ἀνάλογα ἀποκτήσωμεν δικαιώματα ἐπὶ τῆς προσηκούσης λύσεως αὐτοῦ, εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ὁ σεβαστὸς καθηγητῆς λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἥρωος «Ταῦτα δὲ θέλομεν διεξέλθει ἐν συνόψει, συμβουλευόμενοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅπως ἐπράξαμεν καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις τοῦ παρόντος βιβλίου, τὸν νεώτερον τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος ἱστορικὸν, τὸν τοσοῦτον προῶρος πέρυσι θανόντα Χόφφ τῶντι ὁ Χόφφ, ἐπεριεϊδόμενος ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τῶν Μουσακὶ καὶ ἐπὶ ἐνετικῶν ἐγγράφων, περιέλαβεν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ συγγραφῇ τὰς θετικωτέρας καὶ μᾶλλον ἀξιοπίστους περὶ τοῦ ἥρωος τῆς Ἄλβανίας εἰδήσεις, περὶ οὗ πολλὰ μυθώδη πρότερον ἐθρυλήθησαν ὑπὸ δυτικῶν χρονογράφων», ἐξ ὧν ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡμεῖς ἀβασανίστως, ἀνεξετάστως καὶ ἀνεξελέγκτως παρεδέχθημεν ἔτοιμον καὶ λελυμένον ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Χόφφ τὸ ζήτημα, χωρὶς ὡς ὠφείλομεν νὰ μοχθήσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰ πάντα ἂν ὡς ὁ Χόφφ ἀπεφάνθη, αὐτὰ εἰσι μυθάρια, καίπερ τινὰ αὐτῶν καὶ σύγχρονα καὶ μὴ δυνάμενα μετὰ τοσαύτης εὐκολίας νὰ ἀποκλειθῶσι τοῦ ζητήματος ὡς τοιαῦτα, τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντα χρονικά περιέχουσιν ἀληθείας καὶ μόνον ἀληθείας. Ἐν τῇ ὑπερβολικῇ καὶ μεροληπτικῇ ταύτῃ κρίσει καὶ περπτώσει, ἣν οὐδόλως δύναμαι νὰ συμμερισθῶ καὶ ἀ-

ποδεχθῶ καθ' ὁλοκληρίαν ὡς ἀληθῆ, ἀναγκάζομαι νὰ προσθέσω ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Χόπφ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος πληρέστατα ἀναγνωρίζω καὶ οὐδόλως θέλω νὰ ἐλαττώσω, ἱστορικὴν ὕλην πρὸς συγγραφὴν αὐτῆς ζητῶν νὰ εὕρῃ ἐν ταῖς δημοσίαις καὶ ἰδιωτικαῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας, κατὰ τύχην εὗρε καὶ τὰ προμνημονευθέντα χρονικὰ χειρόγραφα τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλβανίας, καὶ δόξαν εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ χρήσεως τούτων βουλόμενος νὰ ἀποκτήσῃ, ἐξαίρει μὲν τὸ εὕρημα αὐτοῦ, καταδικάζει δὲ εἰς θάνατον αἰώνιον πάντα τὰ ἀπειράριθμα μνημεῖα ἵνα καινοτομήσῃ ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀλβανῶν ἱστορίᾳ. Συναισθανόμενος ὅμως ὅτι αὐτὸς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλειστικῶς ἐνασχολούμενος, ἐντελῶς ἀπείρως ἐστὶν τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς εἰδικῶς ἠσχολήθησαν ὁ Χάν καὶ ὁ Φαλλμεράυερ, πρὸς τοὺς ὁποίους παραβαλλόμενος οὐδὲ μαθητοῦ θέσιν δύναται νὰ καθέξῃ, παρέδωκε τὰ χειρόγραφα τῷ Χάν ἵνα ἐπεξεργασθῆ καὶ χρησιμοποίησῃ αὐτὰ ἐν ταῖς ἐργασίαις· οὗτος δὲ ἐν πολλοῖς ζητήμασι μὴ δυνάμενος νὰ ἀποφανθῆ ὀριστικῶς, μετεβίβασε τῷ φίλῳ αὐτοῦ Auerbach, πρὸ 24 ἐτῶν διατελοῦντι ἰατρῷ τοῦ ὑγειονομίου τῆς Αὐλῶνος καὶ κρεῖττον παντὸς ἄλλου γινώσκοντι νὰ λύσῃ πολλὰ γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα. Καὶ ὁ μὲν Χάν ἀκολούθως περὶληψιν καὶ ἐπιτομὴν τῶν χειρογράφων προσήρτησεν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, συνοδεύσας αὐτὴν μετὰ κρίσεων ἰδίων καὶ τοῦ φίλου Auerbach, μίαν τῶν

ὁποίων προηγουμένως περὶ τῆς Μουσακίας, ἣν ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ἐτάυτισε τῇ περιωνύμῳ Μαλοσσίδι, ἀνέφερα· ἡ δὲ Χόπφ ἀφηγοῦμενος τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ 16. ἑκατονταετηρίδι, ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων ἠναγκάσθη νὰ παρεμβάλῃ ἐλάχιστα καὶ περὶ τῶν τότε ἀκμαζόντων Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ περιπόστου καταστάντος ἤρωος, τοῦ ὁποίου τοὺς ἄθλους ἐν δυσιν ἢ τρισὶ μόλις σελίσιν μετὰ τινος ψυχρότητος σκιαγραφεῖ, ἐν ᾧ ὁ Φαλλμεράυερ δύο ὁλοκλήρους ἀφιέρωσεν ἰδίας πραγματείας καὶ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἄλλον Ἀλέξανδρον ἢ Πύρρον ἢ καὶ Καίσαρα ἐξύμνησεν αὐτὸν, καὶ ὁ Χάν δὲ πλεῖστα ὄσα ἔγραψε περὶ αὐτοῦ.

Τοιοῦτός ἐστὶν ὁ Χόπφ ὡς Ἀλβανολόγος ἀκροθιγῶς πως τῶν Ἀλβανικῶν ἀπτόμενος πραγμάτων καὶ ἐπομένως τοιαύτη ἐστὶν ἡ βάσις, ἐφ' ἧς ἐρειδόμενος ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐστήριξε τὸ περὶ τῆς Σλαβικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος νέον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ τούναντίον ὡς Ἕλληνα καθηγητῆ καὶ εἰδικὸς ἱστορικὸς διακρίνων τὸν Χόπφ ὡς συγγραφέα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ Χόπφ ὡς κριτικοῦ Ἀλβανολόγου, ἐντελῶς ἀπείρου τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ὤφειλε νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐθνολογικῆς ταύτης καινοτομίας τοῦ Χόπφ, νὰ ἀνασχευάσῃ αὐτὴν ὑποστηρίζων τὸ κῦρος τῶν συγχρόνων πηγῶν κατὰ γε τοῦτο τοῦλάχιστον, καὶ νὰ καταγγείλῃ αὐτὴν ὡς ἀντιστρατευομένην εἰς τὴν ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους αἰῶνας ἐπικρατήσασαν παράδοσιν παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς· διότι αὐτὸ τοῦτο ἤθελε πράξαι καὶ ὁ Χόπφ, ὡς ἔπραξαν οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῦ

ἐν τῇ διαμφισβητήσει τῆς ἐθνικότητος τοῦ Κοπερ-
νίκου, καὶ πᾶς ἄλλος, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου
εἰνὸς ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου οἱ Γάλλοι ἢ οἱ Ἄγγλοι
ἤθελον διαφιλονικήσει τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ. Ἡ
τούτου μὴ γενομένου, ἔπρεπεν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς
νὰ μιμηθῆ τὸν πεπειραμένον Ἀλβανολόγον Χάν, ὁ-
στις δημοσιεύσας περίληψιν τῶν χειρογράφων καὶ
βασανίσας αὐτὰ, περιῆλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι
τὰ εὐρήματα τοῦ Χόπφ δὲν παρέχουσιν ἀποχρώσας
ἀποδείξεις περὶ τῆς Σλαυικῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀ-
θανάτου προμάχου τῆς Κροσίας, καὶ νὰ μὴ παρακο-
λουθήσῃ κατὰ πόδας τὸν Χόπφ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ
τοῦ, ἀλλὰ νὰ τὸν καταπολεμήσῃ καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἐ-
ξεπλήρωσε καθήκον ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνικόν. Ἴνα
ὑποδείξω δὲ τοῖς ἀναγνώσταις πόσον παράτολ-
μοὶ καὶ ὑπέρογκαί εἰσιν αἱ τοῦ Χόπφ κρίσεις ἢ ἁ-
μεινον εἴπειν κατακρίσεις τῶν συγχρόνων καὶ με-
ταγενεστέρων πηγῶν, κατὰ λέξιν μεταφράζων αὐ-
τὰς παραθέτω ἐνταῦθα αἰ Ἐχομεν πολλὰς βιογρα-
φίας τούτου τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας,
αἵτινες ὅμως πᾶσαι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐρεί-
δονται ἐπὶ τῆς μυθώδους ἱστορίας αὐτοῦ, συγγρα-
φείσης ὑπὸ τοῦ ἐκ Σκόδρας Μαρίνου Βαρλετίου. Αἱ
εἰδήσεις τοῦ Δημητρίου Φράγγου καίπερ συγχρό-
νου τοῦ ἥρωος, κριτικώτεραι μὲν εἰσιν, οὐχὶ ὅμως
ἄνευ ἀνακριθείας καὶ ὑπερβολῶν, αἱ τοῦ Παύλου
Ἀγγέλου ἐκ Δριβάστου, ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου
δὲν περιεσώθησαν μὲν ἡμῖν πλήρεις, χρῆσιν ὅμως
αὐτῶν ἐποίησατο ὁ Λούκαρις ἐν τοῖς χρονικοῖς
τῆς Ραγούζης· κριτικὴ δὲ ἀντιπαράθεσις πασῶν τῶν
προκειμένων ἡμῖν ἐπεξεργασιῶν τῆς ἱστορίας τοῦ
Σκενδέρμπεκ ἀπὸ τοῦ Ποντάνου μέχρι τοῦ γεωτά-

τοῦ Ἀνδρίου Παπαδοπούλου Βρετοῦ καὶ Παγανέ-
λη (ἐλληνιστὶ ὑπὸ Ν. Δραγούμη 1861. 4.) προφα-
νῶς δεικνύει ὅτι πάντες ἐστρουῖντο χειρογράφων
πηγῶν καὶ ὅτι ἐπομένως μυθιστορίαν ἔγραψαν μᾶλ-
λον ἢ ἱστορίαν (ἐνταῦθα παραπέμπει εἰς τὸ ἄρ-
θρον Kastrioto τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ersch καὶ
Gruber, ὅπερ ὅμως καὶ μετὰ παρέλευσιν 7 περίπου
εἰσέτι δὲν εἶδε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, μένει δὲ
ἀδηλον καὶ ἂν ἐγράφῃ). Τὴν ἐλείψιν ταύτην πρὸ
πολλοῦ ἤδη χρόνου παρετήρησεν ὁ Φαλλμεράυερ,
ὅτε ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι
Ἀλβανικοῦ στοιχείου ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἀφαιρέσῃ
τὸ μυθῶδες ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ἥρωος, δυστυ-
χῶς ὅμως καὶ αὐτὸς ἐστρεῖτο πλὴν τῶν Βυζαντι-
νῶν καὶ ἰδίως τοῦ Χαλκοκονδύλου, θετικῆς ὕλης ἵ-
να πληρώσῃ τὰ κενὰ, ἅπερ ἐν τῇ κριτικῇ ἐρεύνη
τοῦ Βαρλετίου φαίνονται. Εὐτυχῶς ὅμως δυνάμε-
θα τῇ βοηθείᾳ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τοῦ Μου-
σακῆ καὶ ἐνετικῶν χειρογράφων νὰ σκιαγραφήσω-
μεν ἐνταῦθα ἀξιοπιστοτέραν βιογραφίαν τοῦ μεγά-
λου ἥρωος. Ἐν πρώτοις θετικόν ἐστὶν ὅτι, ὡς μέ-
χρι τοῦδε ἐπιστεύετο, οἱ Καστριῶται δὲν ἦσαν ἀρ-
χαῖον ἰδιαιτέρον γένος τῆς Ἀλβανίας, ἀλλ' ὡς λέ-
γει ὁ Σπανδουγίνος, ὁ ἐθνικὸς ἥρωος τῆς χώρας ἦν
Σλαυικῆς καταγωγῆς. Τοιαύτη μὲν ἡ κρίσις τοῦ
Χόπφ· κατωτέρω δὲ γενήσεται λόγος περὶ τῆς ἱστο-
ρίας τοῦ Μουσακῆ καὶ περὶ τοῦ Σπανδουγίνου.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν λόγον τρέπων ἐπὶ τὴν ἐρευ-
ναν τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ἅπερ ὁ μὲν Χόπφ
ὡς μὴ συμφωνοῦντα πρὸς τὴν παράδοξον δοξασίαν
αὐτοῦ ἀλόγως πάντα καλεῖ μυθεύματα καὶ μυθο-
λογήματα (Fabelhafte, Romane), ὁ δὲ κατὰ πόδας παρα-

κολουθῶν αὐτὸν ἐθνικῶς ἱστορικῶς ἡμῶν ὀνομά-
ζει μυθάρια. Ἄλλ' ἡ σοφὴ αὕτη κρίσις ἀμφο-
τέρων τῶν οὕτως ὁμοφρονούντων καὶ ὁμοδοξούν-
των ἱστορικῶν ἀληθῆς ἐστὶν ἄρα γε καθ' ὁλοκλη-
ρίαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἰ γὰρ πράγματι τοιοῦτα
ἦσαν, τότε κατ' ἀνάγκην καὶ ἀκολουθίαν πρέπει
νὰ ἐκδεχθῶμεν κατὰ ταύτην τὴν κριτικὴν ὅτι ὁ ἥ-
ρωας οὐδὲν ἄλλο ἦν εἰ μὴ πρόσωπον μυθολογικὸν καὶ
οὐδὲν πλεον, καὶ νὰ διαγράψωμεν αὐτὸν ἐκ τῶν δι-
πτύχων τῆς ἱστορίας, ὅτε περιττὴ ἀποβαίνει καὶ
πᾶσα συζήτησις περὶ τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ. Ἡ
δικαιοσύνη ὅμως καὶ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογή-
σῃ τις ὅτι αὕτη ἀδικὸς ἐστὶν, τραχεῖα καὶ ὑπερβο-
λική, ὡς ἐν ταῖς ἐπομένοις δηλωθήσεται καὶ δειχθή-
σεται· διότι ὁ οὕτω μυθολογούμενος ἥρωας διὰ τῶν
πολυχρονίων ἀγῶνων καὶ ἀθλῶν κατὰ τῶν ἀσπόν-
δων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρῶν, Τούρκων, ὡς πραγ-
ματικὸς ἥρωας καὶ ὡς ὁ δεινότατος πολεμιστὴς τῆς
ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Γίββω-
νας ἀνεχαίτισεν ἐπὶ τινα ἔτη τὴν κατάλυσιν τῆς
Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ
William Temple συγκαταλέγεται μετὰ τῶν ἑπταρθί-
μων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν μετὰ τῆς ἐ—ιέ ἑκατον-
ταετηρίδος διαπρεψάντων, οἵτινες πράγματι μὲν
ἀνεδείχθησαν ἄξιοι νὰ φέρωσι τὸ βασιλικὸν διαδή-
μα καὶ νὰ ὀνομασθῶσι βασιλεῖς, δὲν ἠξιώθησαν ὅμως
τῆς δικαίας καὶ πρεπούσης ταύτης τιμῆς. Ἀντὶ δὲ
τούτου ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Παπῶν καὶ τῶν ἡγεμό-
νων ἀθλητῆς ἀνίκητος, γεγονῆος ὑ-
περασπιστῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, προ-
μαχῶν τῆς θρησκείας καὶ νέος Ἀλέξανδρος
καὶ ὡς τοιοῦτος, εἰ μείζονας δυνάμεις εἶχεν, ἀναν-

τιρρήτως ἤθελε φανῆ ἀντάξιος τοῦ μεγάλου Ἀλε-
ξάνδρου, ὃν ἀπομιμούμενος ἐκράτει τὸ ξίφος ὑπὸ
τὸ προσκεφάλαιον, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι διατηρεῖται κατὰ
μὲν τὸν ἀνώνυμον (le grand Castrioto d' Albanie, Histoire,
Paris 1779·) ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ θησαυρο-
φυλακίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ δὲ τὸν
Ami Boué ἐν Βιέννῃ, ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ συλλογῇ, καὶ
κατὰ τὴν ἀπόφανσιν τοῦ Μωάμεθ Β' ἤθελε κατακτή-
σει, ὡς ὁ Μακεδὼν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. Καὶ ὁ Χάν
δικαίως παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἀνεδείχθη ἐν
τῷ κόσμῳ ἐν σπανιώτατον φαινόμενονον, ὅμοιον τοῦ
ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν ἐν ὅλῃ τῇ παγκο-
σμίῳ ἱστορίᾳ. Ἄλλὰ περὶ τούτου μὲν ἀλλαχοῦ.

Περὶ δὲ τῶν πηγῶν τοῦ πραγματικοῦ ἥρωος τῆς
Ἀλβανίας καὶ οὐχὶ τοῦ μυθολογούμενου, σημειωτέον
ἐν πρώτοις ὅτι εἰ καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἰή ἑκατον-
ταετηρίδος ὅπωςδήποτε περὶ τοῦ ἀνδρὸς γράψαν-
τες ὡς μόνην πηγὴν τῆς βιογραφίας τοῦ Σκενδέρ-
μπεη ἀναφέρουσι τὸν Βαρλέτιον, οὐχ ἤττον ὅμως
ἱστορικῶς βεβαιωμένον ἐστὶν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πη-
γαὶ προγενέστεραι αὐτοῦ, πρωτίστη τῶν ὁποίων
μνημονεύεται ἡ ὑπὸ ἀνωνύμου τινὸς Ἀλθανοῦ ἐξ
Ἀντιβάρεως ἱστορία τοῦ Σκενδέρμπεη τυπωθεῖσα
τῷ 1480 ἤτοι 13 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος
καὶ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «Historia Scanderbegi edita
per quendam Albanensem. Venetiis impressa, . anno Domi-
ni 1480 die mensis Aprilis.» Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἐξ ἐνός
μὲν ἦν ἐλλιπὴς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὸ τέλος
ἐξ ἐτέρου δὲ ἦν γεγραμμένη εἰς γλῶσσαν Λατινι-
κὴν ἀπλήν καὶ βαρβαρίζουσαν, εἶχεν ἐντελῶς παρα-
μεληθῆ καὶ καταφρονηθῆ μέχρι τῶν μέσων τῆς ἰή
ἑκατονταετηρίδος ὅτε κατὰ τὸ 1742 ὁ Ἴταλὸς ἱε-

ρεὺς Βιέμης εὐρῶν ἐν ἀντίτυπον καὶ δεόντως ἐκτιμήσας τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα πλεονεκτήματα αὐτοῦ ἦτοι τὸ ὁμόφυλον τοῦ συγγραφέως, τὴν σύγχρονον ἡλικίαν αὐτοῦ, τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀναφερομένων γεγονότων, τὴν ἀπαθῆ κρίσιν, τὴν λαμπρὰν χρονολογικὴν τάξιν καὶ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὰ ἀξιόπιστα συμβάντα, συνεπλήρωσε τὰ ἐλλείποντα μέρος ἐκ τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀνετύπωσε αὐτὸ οὕτω συμπληρωμένον καὶ ἐπιδιωρθωμένον, πάντοτε ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν εὖρη καὶ δεύτερον πλήρες ἀντίτυπον τοῦ Ἀντιβαρινοῦ βιογράφου τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἀλλὰ δυστυχῶς μὴ εὐρεθέντος τοιοῦτου ἀντιτύπου, ἐξεδόθη μετὰ παρέλευσιν 10 μὲν ἐτῶν τῷ 1752 καὶ δεύτερον τὸ εἰρημένον πρῶτον ἀντίτυπον, μετὰ ἕξ ἔτη δὲ τῷ 1756 καὶ τρίτον.

Ὁ Χόπφ ἀκροθιγῶς, ὡς προεῖρηται, ἀπτόμενος τοῦ ζητήματος ὡς πάντῃ ἀλλοτρίου αὐτῷ, ἐπιπολαιῶς ἐν ὀλίγαις μόνον λέξεσιν, ἃς παρέθηκα προηγουμένως, ἐπιτρέχει ἀστραπηδὸν τὰ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἡμετέρου ἥρωος καὶ ἐπομένως πάντῃ ἀμνημόνευτον καταλείπει τὴν πρωτίστην ταύτην πηγὴν τοῦ Ἀντιβαρινοῦ βιογράφου τοῦ Σκενδέρμπεη εἴτε ἐξ ἀγνοίας εἴτε καὶ ἐξ ὀλιγωρίας ὡς μικρὸν ἐνδιαφερόμενος ἐκ τῆς τοιαύτης τοῦ ζητήματος λύσεως ἐν ᾧ, ἐὰν ὁ σοφὸς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς, μὴ ἀφοσιούμενος καὶ ἐπερειδόμενος τῷ Χόπφ καθ' ὀλοκληρίαν, συντόμως ἠρεῦνα μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ κριτικῆς ὀξυνοίας, ὡς ἐν πολλοῖς ἄλλοις ζητήμασι ποιεῖ, τὰ περὶ τῶν πηγῶν, ἀνατιβῆρῆτος πρὸς τῆ ἐλλείψει ταύτῃ τοῦ Χόπφ πλεῖστα ὅσα ἄλλα ἤθελεν ἀνακαλύψει δυνάμενα νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ εὐρήματος αὐτοῦ ἢ τουλάχιστον σπουδαίας καὶ ἰσχυρᾶς ἐνστάσεις νὰ

ἀποτελέσῃ κατὰ τῆς τοσοῦτον θρυληθείσης κῆρυξίας τοῦ χειρογράφου ἐκείνου ὡς ἐν μέρει ἐπραξεν ὁ Χάν καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης. Ἡ δὲ ἐνστάσις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀνακαλύψωμεν ἄλλα χειρόγραφα, ἀναιροῦντα τὴν περὶ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη δοξασίαν τῶν ἄρτι εὐρεθέντων, δὲν εἶναι αὐτάρκης καὶ ἀποχρῶσα πρὸς τελείαν ἀπόφασιν τῆς ὀριστικῆς τοῦ ζητήματος λύσεως καὶ πρὸς ἐκμηδένισιν πασῶν τῶν πηγῶν, βοηθημάτων καὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως. Βραδύτερον ἐνδέχεται νὰ εὐρεθῶσι καὶ τριαῦτα, ὡς εὐρέθησαν τὰ μνημονευόμενα, ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡμεῖς οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὀφείλομεν νὰ μένωμεν σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὰ πρὸ τῆς εὐρέσεως αὐτῶν ὑπάρχοντα, καταλείποντες τῷ Χόπφ καὶ ἄλλοις ἀλλογενέσι νὰ σπεύδῃσι τοσοῦτον ταχέως πρὸς βλάβην ἡμῶν αὐτῶν, ἐν ᾧ εἶδομεν ἤδη ὅτι ἐν τῷ περὶ ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου ζητήματι γῆν καὶ θάλασσαν ἐκίνησαν οἱ Γερμανοὶ καὶ ἐκ τοῦ συστάδην ἐμαχέσαντο πρὸς τοὺς ἀντιποιοιούμενους αὐτὸν Πολωνοὺς ἵνα μὴ ἀπαλλοτριωθῶσι τοῦ περιπέστου καὶ ἐνδόξου ὁμοφύλου αὐτῶν καίπερ ἔχοντες νὰ ἐπιδείξωσιν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον τοσοῦτους καὶ τηλικούτους ἥρωας ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν διαπρέψαντας καὶ διαπρέποντας.

Ὡς δευτέρα πηγὴ σύγχρονος καὶ σπουδαιοτάτης ἱστορεῖται ἡ βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη ὑπὸ ἐτέρου ἱερέως Ἀλβανοῦ, Δημητρίου τοῦ Φράγκου, ὃς παραστὰς ἐν πάσαις ταῖς μάχαις ἔγραψε Λατινιστί τὸν βίον τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ δὲν ἐτύπωσε αὐτόν. Ἡ βιογραφία αὕτη, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Χόπφ μνημονεύων ἐν δυαὶ λέξεσι θεωρεῖ κριτικωτέραν μὲν τῆς

τοῦ Βαρλετίου, μὴ ἀπηλλαγμένην ὅμως ὑπερβολῶν, μετεφράσθη ἐκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ πολλάκις ἐτυπώθη ἐν Βενετία ἤτοι τῷ 1541 μετὰ ὑπομνημάτων περὶ τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων ὑπὸ Π. Γιοβίου καὶ Ἀνδρέου Γαμβίνου, τῷ 1545 ὑπὸ Βεραρδίνου, μετὰ τοῦ Λατινικοῦ κειμένου, τῷ 1577 ὑπὸ Σανσοβίνου μετὰ τῆς γενικῆς ἱστορίας τῶν Τούρκων καὶ τῷ 1654 ἐπετμήθη ὑπὸ τοῦ I. M. Μονάρδου καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ λαμπρὰ καὶ ἐνδοξὰ κατορθώματα καὶ νικητήρια ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν Τούρκων παρὰ Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ ἐπονομασθέντος Σκεντέρμπεη» μετὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ἥρωος, ἐν διαστήματι δὲ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1584—1679 ἀνετυπώθη ἐξάκις, τῷ 1591, 1610, 1629, 1630, 1646 καὶ τῷ 1679, καὶ ἡ πολλαπλῆ αὕτη ἀνατύπωσις τῆς ἐπιτομῆς ἀποχρώντως μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος τῆς συγχρόνου ταύτης πηγῆς. Τινὲς δὲ διατείνονται ὅτι ἡ βιογραφία αὕτη ἐστὶν ἔργον ἀνωμόμου τινός καὶ ὡς ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Σπονδάνου γα-νομένη.

Τρίτη δὲ ἀξιοπιστοτάτη καὶ σπουδαιοτάτη πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Σκεντέρμπεῆ ἐστὶν ἡ βιογραφία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου Παύλου Ἀγγέλου Ἀλβανοῦ ἐκ Δριβάστου, ἣν καὶ ὁ Χόπφ ἀναφέρει ὡς ἑλλιπῆ μὲν περιωθεῖσθαι, ὑπ' ἑφιν δὲ ὁ πάρχουσαν τοῦ Ραγούσαιου Λουκάρεως (1602), ὅστις ἐποίησατο χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ συγγράφῃ τῶν χρονικῶν τῆς πατρίδος Ραγούσης· διότι ὁ Παῦλος, μυστικὸσὺμβούλος καὶ γραμματεὺς τοῦ Σκεντέρμπεη

χρηματίσας, παρηκολούθησεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκστρατεῖαις, διεύθυνε τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, συνέταξε πάντα τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα πρὸς τὴν Πύλην, πρὸς τοὺς Πάπας καὶ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπομένως ὡς μάρτυς αὐτόπτης κάλλιστα ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὸν Σκεντέρμπεην. Ὅθεν δικαίως ἐπαινῶν αὐτὸν ὁ Βαρλέτιος ὀνομάζει «Omnium laborum, periculatorum, atque consiliorum socius, atque particeps velut Aeneae alius Achates Skan derbegi» καὶ εὐλόγως ὁ Φαλλμεράυερ ἐπὶ τοῦ Βαρλετίου ἐρειδόμενος ἱστορεῖ ὅτι τούτῳ τῷ ἀνδρὶ ὀφείλει ὁ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας πάντα ὅσα περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδιδάχθη τε καὶ ἔμαθεν, ἐκ Μωαμεθανοῦ Χριστιανὸς γενόμενος, ἅπερ ὅμως ὁ Γίββων, κατὰ τὴν συνήθειάν του, λίαν υποτιθάζων ὡς μικροῦ λόγου ἀξία ὑπολαμβάνει. Τὰ ἀπομνημονεύματα ταῦτα τοῦ Παύλου Ἀγγέλου, λέγει ὁ Φαλλμεράυερ, νῦν ἀγνωστα καὶ λησμονηθέντα κείνται τεθαμμένα ὑπὸ τὴν κόνιν Δαλματικῶν καὶ Ἰταλικῶν βιβλιοθηκῶν. Πρωτότυπα δὲ τῶν Ἀλβανικῶν πολιτικῶν ἐγγράφων εὕρηνται καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Βουργουνδίας τῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως καὶ Οὐγγαρίας, τῶν δημοκρατιῶν τῆς Φλωρεντίας, Ραγούσης καὶ Βενετίας, ἰδίως ὅμως ἐν τῷ Βατικανῷ, ἐν τῶν ὁποίων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ami-Boué ἐκ Ραγούσης προερχόμενον ἀρτίως ἐπωλήθη εἰς Πετρούπολιν.

Ὅθεν δικαίως ἡ τοῦ Λουκάρεως συγγράφη, ἐν πολλοῖς γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Παύλου Ἀγγέλου, πολλαχοῦ ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Φαλλμεράυερ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀξιοπιστίαν αὐτῆς.

Τετάρτη δὲ πηγὴ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἥρωος τῆς

Ἰαλβανίας ἔστιν ἡ πολυθρόβλητος καταστάσα βιογραφία τοῦ Μαρίνου Βαρλετίου Λατινιστὶ γεγραμμένη καὶ ἐπιγραφὴν φέρουσα «De vita et laudibus Scanderbegii, sive Georgii Castriotae Epirotarum principis, libri XIII Argentorati 1573». Ὁ Βαρλέτιος γεννηθεὶς ἐν Σκόδρα τῆς Ἰαλβανίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἱερεὺς γενόμενος ὑπῆρξε μὲν νεώτερος τοῦ προμνημονευθέντος Παύλου Ἀγγέλου, ἐγίνωσκεν ὁμως κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ πολλοὺς τῶν συναγωνιστῶν τοῦ ἥρωος, κατεῖχε πολλὰ συγχρόνους περιγραφὰς τῶν Ἰαλβανικῶν πραγμάτων, κατὰ δὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Φαλλμεράυερ, ἐπεσκέφθη, ὡς ὁ Θιέρσος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, τὰ κυριώτερα πεδία τῶν μαχῶν καὶ νικῶν τοῦ ἥρωος αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ἠγωνίσθη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς πατρίδος του κατὰ τὸ 1478, μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ὁποίας κατὰ μὲν τὸν Φαλλμεράυερ καταφυγὼν εἰς τὴν Βενετιανὴν συνέγραψε κατὰ μίμησιν τοῦ Κοϊντου Κουρτίου τὸ περιώνυμον σύγγραμμά του περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη ἐν τρισικαίδεκα βιβλίοις, κατὰ δὲ τὸν Σάθαν εἰς Νεάπολιν καὶ Ῥώμην.

Τοιοῦτος μὲν ἐν γένει ὁ βιογράφος τοῦ ἥρωος τῆς Ἰαλβανίας, ὅστις καὶ δύο ἕτερα συνέγραψε συγγράμματα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐπιγράφεται «De expugnatione Scodrensi a Turcis libri tres. Venetiis 1504.» Τὸ δὲ δεῦτερον «Chronicum Turcicum. Francoforti 1578.» Αἱ δὲ περὶ αὐτοῦ κρίσεις τῶν μεταγενεστέρων καὶ νεώτερων εἰσὶ διάφοροι. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὡς ὁ Σπονδάνος καὶ Γίββων καὶ ἡ πολλακίς προμνημονευθεῖσα ὁμόφρων καὶ ὁμοδοξος ξυνωρίς, ὁ Ηορτ καὶ κ. Παπαρηγόποπλος εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων

καὶ ἄθλων τοῦ ἥρωος, εἰς τὴν ἐξόγκωσιν πολλῶν γεγονότων καὶ εἰς τὸ ἐπικὸν ὕφος τοῦ συγγραφέως ἀφορῶντες, καὶ ἐκ τούτων δυσμενῶς προδιατεθέντες καὶ προκαταληφθέντες, τὸν μὲν ἐγκωμιαστὴν συγγραφέα εἰς τὴν ἐσχάτην περιπεσόντες ἀκρότητα μυθολόγον ἐκάλεσαν, τὰ δὲ ἄθλα καὶ κατορθώματα τοῦ ἥρωος μυθεύματα καὶ μυθάρια καὶ τὸν ἥρωα αὐτὸν πρόσωπον μυθολογικόν· κατὰ πόσον δὲ ὀρθὴ καὶ δικαία ἐστὶν ἡ ἀμείλικτος, ἀδυσώπητος καὶ ὑπερβολικὴ αὐτῆ κρίσις, πᾶς τις ὁ μὴ νοδὸς καὶ κρίσεως ἐστερημένος δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἀποφανθῇ ὅτι δὲν κρίνονται οὕτως οὔτε οἱ ἄνθρωποι, οὔτε τὰ ἔργα, οὔτε αἱ πράξεις, ἀλλὰ πάντα τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναγόμενα καλῶς σταθμίζονται εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς κριτικῆς καὶ ἐντεῦθεν ἐξάγεται τὸ προσῆκον συμπέρασμα ἐπὶ τοῦ κρινομένου. Οἱ δὲ, ἐν οἷς κυρίως διαπρέπουσιν οἱ εἰδικοί Ἰαλβανολόγοι, ὁ Φαλλμεράυερ καὶ ὁ Χὰν, κρεῖτον παντὸς ἄλλου μελετήσαντες τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰαλβανῶν καὶ πλείον βασανίσαντες τὰ Ἰαλβανικὰ πράγματα, οὔτε τὰ ἐλαττώματα τῆς συγγραφῆς τοῦ Βαρλετίου ἀποκρύπτουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξελέγχουσι πολλοῦ καὶ ἐπανορθοῦσιν αὐτὰ, οὐδ' αὖ πάλιν ἀποποιῶνται τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δεόντως ἐκτιμῶσιν αὐτὰ καὶ τὴν πρέπουσαν ἀξίαν ἀπονέμουσι τῇ τε συγγραφῇ καὶ τῷ συγγραφεὶ καὶ πολυτιμωτάτην θεωροῦσι πηγὴν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος, ὡς πληρεστάτην περισωθεῖσαν ἡμῖν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐλάχιστα ἂν ἐγινώσκομεν περὶ τε τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος καὶ περὶ τῶν Ἰαλβανικῶν πραγμάτων καθόλου· αὐτῆ δὲ ἡ κρίσις φαίνεται μοι ἀπροκατάληπτος δικαία καὶ ἀληθής, διότι ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀμαθείας καὶ

βαρβαρότητος, καθ' ἣν ἐβίωσε καὶ ἔγραψε τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος ὁ Βαρλέτιος, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὸν τοῦ χριστιανισμοῦ κίνδυνον ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Μωαμεθανῶν, ὅτε ἡ κοινὴ γνώμη ἐπὶ τοσοῦτον εἶχε θερμανθῆ ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου ἐμφανίσεως τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ εἶχεν ἐξεγερθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε δικαίως ἐπιστευέτο ἐν Ἀλβανίᾳ ὅτι ὁ ἐμφανισθεὶς οὔτε υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, οὔτε τῶν θνητῶν τις ἦν, ἀλλ' ἐν ἔξοχον φαινόμενον, σωτὴρ καὶ λυτρωτὴς τῆς χώρας, εἰάν λέγω ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν λάβῃ τις οὐδόλως πρέπει νὰ φαίνεται θαυμαστὸν καὶ παράδοξον ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦ ἥρωος παρέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Νουμᾶν καὶ Ρωμύλον καὶ ἀνεκέρυξαν ὡς τὸν μέγιστον τῆς οἰκουμένης πολεμιστὴν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ πίστις εἰς τὰ θαυμάσια καὶ παράδοξα καὶ εἰς μίαν προσωπικὴν ἀντίληψιν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτος ἀνάγκη τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀδυναμίᾳ οὐ μόνον κατὰ τὸν 1^{ον} αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας υφίσταται καὶ ὑπάρχει. Ὅθεν ἐκ ταύτης τῆς ἐπόψεως κρίνων τις τὰ πράγματα, τοσοῦτον εὐκολώτερον δύναται νὰ θεωρήσῃ τὴν ἀποθέωσιν ταύτην τοῦ ἥρωος συγγνωστέαν τοῖς συγχρόνοις, καθ' ὅσον οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ποιητὰ καὶ συγγραφεῖς περιεκόσμου τοὺς ἥρωας αὐτῶν καὶ μεγάλους ἀνδρας μετὰ παντοίων μυθευμάτων καὶ κοσμημάτων, περὶ ὧν ἀρτίως τις τῶν νεωτέρων καὶ ἰδιαιτέρον ὀγκῶδες ἐφιλοπόνησε σύγγραμμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς 19^{ης} ἑκατονταετηρίδος πολεμιστῆς ἡξίου ὅτι ἦν ἀμεσον τῆς θείας προνοίας ὄργανον!

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ὁ Βαρλέτιος κρινόμενος πρῶτον μὲν ὡς ὁμοφύλος τοῦ βιογραφουμένου ἥρωος, τοῦ

ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐφ' ὁλόκληρον σχεδὸν εἰκοσιπενταετηρίδα γενναίως ἀγωνισθέντος καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ θυσιάσαντας, δεύτερον δὲ ὡς ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου ἐθνους' γενόμενος ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν ἄθλων τοῦ ὁμοφύλου, ὁμοθρήσκου καὶ ὁμοδόξου θεωρεῖται συγγνωστός καὶ δεδικαιολογημένος ἐπὶ ταῖς ὑπερβολαῖς, ὧν χρῆσιν ἐποιήσατο ἐν τῇ ἀφηγήσει καὶ ἀναγραφῇ τῶν κατορθωμάτων τοῦ ὁμοφύλου καὶ ὁμοδόξου ἥρωος αὐτοῦ, περὶ ὧν δικαίως καὶ ἀμερολήπτως παρατηρεῖ ὁ Φαλμεράυερ «Dass diese und ähnliche Angaben als blosse Legende, nicht als kritisch erprobte Thatsache zu betrachten seien, braucht man dem verständigen Leser nicht zu bemerken.»

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν γενικὰ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς βιογραφίας τοῦ Βαρλετίου, ὃν τινες ἀδίκως καὶ μετὰ πλείονος τῆς δεούσης πικρίας τε καὶ αὐστηρότητος κατέκριναν ὡς μυθολόγον καὶ μυθιστοριογράφον· περὶ δὲ τῶν ἀναγομένων ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι κατωτέρω ρηθήσονται τὰ δέοντα. Ἄν δὲ ἡ προμνημονευθεῖσα βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη κατὰ πρῶτον ἐτυπώθη ἐν Ῥώμῃ παρὰ Β. V. (Berardino Vita) ὡς τινες διατείνονται τῷ 1506 μένει μοι ἀδελόν· μετὰ δὲ τὴν ἐν Φραγκοφορτίῳ τυπωθεῖσαν ἀνετυπώθη καὶ μετὰ ταῦτα τῷ 1578 μετὰ τῶν χρονικῶν τῶν Τρῦρκων κεκοσμημένη μετ' εἰκονογραφῶν, παριστωσῶν τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωος ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον λίαν χαρακτηριστικὴν ἐπιγραφὴν «Philippi Loniceri Chronicorum Turcicorum. in quibus vita, iudoles et adversas Turcas res gestae Ceorgii Castrioti Epirotarum Principis' qui propter egregie et praeclera facinora Scanderbegius h. c. Alexander magnus cognominatus fuit (Libris XIII) describuntur a Marine Barleti-

Scodrensi Sacerdote tomus III. Francofurti ad Maenum 1578 cum figuris». ἐπιτομή ταύτης καὶ τῆς «περὶ πολιορκίας τῆς Σκόδρας» σογγραφῆς Λατινιστὶ συντάχθη ὑπὸ τοῦ Γ. Β. Πονδάνου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φαβρικού καὶ ἐτυπώθη τῷ 1609, ἥτις μετετυπώθη τῷ 1684.

Ἐντοῦθα παρατηρητέον ὅτι πλὴν τούτων τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ὁ Φαλμεράυερ ἀφηγοῦμενος κατὰ τὸν Σκενδέρμπεην, ἀναφέρει χειρόγραφον Βαυαρικὸν ὑπ' ἀριθμὸν 2624 ὑποσημειῶν ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σπουδαίου χειρογράφου ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Μ. Θωμάς, εἰς τὸ ὅποιον πολλάκις παραπέμπει, καθὼς καὶ ἄλλο ἀνωνόμου de le Cose, ἐξ οὗ πολλάκις χωρία ἐρανιζόμενος παραθέτει. Προσέτι δὲ ὁ μὲν Φαρλάτιος ἀναφέρει μίαν βιογραφίαν τοῦ Σκενδέρμπεη συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Βλάχου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Georgius Castriotus etc. suis et patriae restitutus ἐκδοθεῖσαν τῷ 1836 ἐν Βενετίᾳ. Ὁ δὲ κ. Ν. Δραγούμης ἱστορεῖ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ἥρωος ἀρῦόμενος ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ Καίσαρος Καντού (τ. 12, ἐνθα ὁμοίως δὲν ἠδυνήθη νὰ εὑρῶ τὸ ἱστορούμενον) ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ δουκὸς τῆς Βεϊμάρης εὐρίσκειται περιεργότατον χειρόγραφον «βιβλίον τοῦ Σκενδέρμπεη» ἐπιγραφόμενον, ἐπὶ περγαμινῆς τριακόσια καὶ εἴκοσι πέντε φύλλα περιέχον καὶ ζωγραφίας γεγραμμένας μέλανι συρικῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀναγόμενον εἰς τὴν ἰε' ἑκατονταετηρίδα παριστᾶ μηχανὰς πολεμικὰς, γεφύρας, μύλους, συμπλοκάς καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὸ δ' ἄλλο μεταγενέστερον ὡς φαίνεται παριστᾶ σκηνάς τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου, παίγνια, ἐργαλεῖα, ἐορτάς, νόμους κτλ. Λέγεται δὲ ὅτι τὸ

χειρόγραφον τοῦτο ἐδόθη τῷ Ἰωάννῃ Καστριώτῃ ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ ἐξ Ἀραγονίας. Ἄλλ' ὅπως δῆποτε, λέγει ὁ Κ. Δραγούμης, χρησιμώτατον εἶναι διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐθίμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὗται μὲν εἰσιν αἱ ἀρχαιότεραι, ἀξιοπιστότεραι καὶ ἀμεσοίπηγαι ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ γεγραμμέναι περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐπειδὴ ὁμοίως τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας διετηρεῖτο ζωηρὰ καὶ ἀνεξίτηλος ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἄνδρες καὶ γυναῖκες λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σύνταξιν ὕμνων, ἄσμάτων, ποιημάτων, μυθιστορημάτων καὶ βιογραφιῶν ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἵνα τοῖς πᾶσι γνωστὰ καταστήσωσιν τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρὸς κατορθώματα καὶ ἵνα διαιωνίσωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις.

Τούτων δὲ ἐπισημότερά εἰσι, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐκτιθέμενα, ἡ Σκενδερμπεῖς (la Scenderbeide) ποίημα ἐπικόν, ὅπερ λογία καὶ πεπαιδευμένη κυρία ἡ Μαργαρίτα Σαρρόκη Νεαπολίτις ἐποίησεν ἐν εἰδει ἄσμάτων ἵνα ἐξυμνήσῃ τοὺς πολυχρονίους ἀγῶνας τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐτύπωσεν αὐτὸ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ 1626. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ποίημα τοῦτο εἶχε μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν, καταταχθὲν μεταξὺ τῶν ἐγκρίτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετετυπώθη καὶ συνετυπώθη ἐν τῇ συλλογῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Rime di 50 Poetesse illustri» ἐκδοθείση κατὰ τὸ 1701. Πρὸς τούτῳ δὲ ἐγράφησαν καὶ ἄσματα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὑπὸ Β. Σκαρμέλλη, τὰ ὅποια ἐτυπώθησαν τῷ 1589, καὶ ἐν δεύτερον ποίημα Λατινιστὶ ποιηθὲν ὑπὸ Ἰ. Βουσιέρου καὶ τυπωθὲν ἐν Λυῶνι τῷ 1675.

Ἐντοῖς ἄλλοις τοῦ Σκενδέρμπεη εὔρον ὕλην ἄφθο-

νον οὐ μόνον οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ οἱ μυθιστοριογράφοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ πλάσωσιν ἕρωτας ὑποθετικούς καὶ διὰ τούτων νὰ ἀπεικονίσωσι τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν τοῦ ἥρωος χαρακτῆρα. Ἐν τοιοῦτον μυθιστόρημα Γαλλιστὶ συνταχθὲν ἐτυπώθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1686 ὑπὸ τὴν ψευδώνυμον ἐπιγραφὴν «Le Grand Scanderbég. Nouvelle, par Mllea καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν ἀνετυπώθη ἐν Χάγῃ τῷ 1711. Πόσῃ δὲ μεγάλῃ ἐπιβρόχῃ ἐξήσκησε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἥρωος καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκόνων αὐτοῦ, ἀποχρώντως μαρτυρεῖ μεταγενέστερόν τι μυθιστόρημα Γαλλιστὶ συνταχθὲν ὑπὲρ τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ οὐ ἀνεψιοῦ τινος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐπιγραφόμενον «Histoire Negra Pontique contenant la vie et les amours d' Alexandre Castriota et d'olympre, la belle Grecque de la maison des Paleologues». Εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν πρέπει νὰ ἀναχθῆ καὶ τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1732 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Scanderbey ou les Aventures du Prince d' Albanie». Πρὸς τούτοις δὲ τῶν λογίων τῶν δύο τελευταίων ἑκατονταετηρίδων βουλομένων νὰ διαδοθῶσι τὰ περὶ τῶν ἄθλων τοῦ ἥρωος ἐν πάσαις τῆς κοινωνίας ταῖς τάξεσι καὶ πρὸς τοῦτο ἀμιλλωμένων, οἱ μὲν ἰδίως συνέταττον βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη ἐραυνοζόμενοι τὰς περὶ τούτου εἰδήσεις καὶ πληροφορίας ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἀρχαίων πηγῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Βαρλετίου, ἐπισημότεραι τῶν ὁποίων εἰσὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δουκαγγίου ἢ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ἰακώβου Λαβαρδίνου συγγραφεῖσα, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Rouquerville ἐν τῇ περιηγήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τυπωθεῖσα τῷ 1596, ἥτις μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ μεταφράσθη, καὶ δευτέρα ἢ ὑπὸ τοῦ

Γάλλου Ἰησοῦτου Δουπονσὲτ συγγραφεῖσα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Histoire de Scanderbey Roi d'Albanie par le R. P Duponcet (de la compagnie de Jesus) à Paris 1709» ἐκδοθεῖσα ἐν Παρισίοις, αἷς προσθετέον καὶ τρίτου ἀνώνυμον ἐπιγραφομένην «Le grand Castriote d'Albanie Histoire Paris 1779.

Οἱ δὲ καὶ ἀπλᾶς μεταφράσεις ἐπεχείρησαν νὰ κάμωσιν ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἤτοι ἐν τῇ Ἀγγλικῇ, ἐν τῇ Πορτογαλικῇ, ἐν τῇ Γερμανικῇ, ἐν τῇ Ἰταλικῇ, ἐν τῇ Γαλλικῇ, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἰσὶν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γριφίδου Ἰταλιστί, ἐκδοθεῖσα τῷ 1554, ἢ ὑπὸ Πέτρου Rochae ἐν Βενετία δημοσιευθεῖσα τῷ 1568. ὡσαύτως Ἰταλιστί, ἢ προμνημονευθεῖσα Ἀγγλικῇ μετὰ φρασίς ἐκ τῆς τοῦ Λαβαρδίνου Γαλλικῆς βιογραφίας, ἢ Γερμανικῇ ἀνώνυμος, ἐπιγραφομένη «Georg Scanderbey glücklicher Vorgänger des Ali Pascha von Jannina von r.» καὶ τυπωθεῖσα ἐν Λειψία τῷ 1813 καὶ ἀκολούθως μετατυπωθεῖσα τῷ 1824 ἢ ὑπὸ τοῦ Ἡπειρώτου Ἰωάννου Μπαῖλα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τυπωθεῖσα ἐν Μόσχᾳ τῷ 1812 ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Σκενδέρμπεη, ἐπιγραφομένη «Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, τοῦ ἐπονομασθέντος Σκενδέρμπεη, βασιλέως τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετὰ προσθήκης γενεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων συνεράνισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως.»

Νεώταται δὲ πασῶν τούτων εἰσὶν ἢ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Βρετοῦ γενομένη μετάρρασις ἐκ τοῦ

Ἰταλικῷ μετὰ προσθήκης ἐπιτομῆς περὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἐπισημοτέρων γεγονότων καὶ περὶ τῶν μεταναστεύσεων τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῷ 1848 ἐν Ἀθήναις τυπωθεῖσα δαπάνη τοῦ Α. Γκαρπολά, ἡ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Παγανέλ ἐκδοθεῖσα τῷ 1855 ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Camille Paganel Histoire de Scanderbey Paris. 1855» καὶ τελευταῖον ἡ κατὰ ταύτην φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δραγούμη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ ἐπιλεγομένου Σκενδέρμπεη ἐπεξεργασθεῖσα, κατὰ Παγανέλ ὑπὸ Ν. Δραγούμη ἐν Ἀθήναις 1861» δημοσιευθεῖσα. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ὁ Κ. Ν. Δραγούμης ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὸν Χάμμερ, σῴζεται ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης χρονικὸν περὶ τοῦ Γ. Καστριώτου μεταφρασθὲν Ἰσπανιστὶ ἐκ τῆς Πορτογαλικῆς γλώσσης καὶ ἐκδοθὲν τῷ 1592 ἔτι ἐν Μαδρίτῃ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βιβλιοθήκῃ ὑπάρχει καὶ ἄλλη Ἰταλικὴ ἱστορία, ἐπιγραφομένη «Il Pagello de Turchi» ἣν ὁμως ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ ἴδῃ ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης τάξεως ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ, δι' ἣν καὶ ὁ γράφων δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν ὀλιγίστων βιβλίων, καθ' ὅτι πολλὰ μὲν δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ οὐδὲ λαμβάνεται πρόνοιά τις πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἢ τινῶν ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπισημοτέρων, πολλὰ δὲ κατὰ τὴν σοφὴν τοῦ κανονισμοῦ διάταξιν δὲν δανείζονται εἰ μὴ εἰς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ μένουσιν ἀχρηστοί, ὡς λίθοι ἀνωφελεῖς, τοῖς ζητοῦσι νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτῶν καὶ οὕτω γιγαντιαίοις βήμασι προάγεται ἡ ἐπιστήμη παρ' ἡμῶν!

Ταῦτα τὰ εἰδικὰ περὶ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου,

τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ ἐπωνύμου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, εἰσὶ μοι γνωστὰ, δυνάμει ναὶ ὡς πηγαὶ νὰ χρησιμεύσωσι τῷ βουλομένῳ ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ ἀνδρός καὶ ἀποχρώντως μαρτυροῦντα περὶ τῆς εὐκλείας καὶ εὐδοξίας, ἣτις μετεδίδοτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ οὕτως ἐπεκράτει καθ' ὅλους τοὺς τέσσαρας παρελθόντας αἰῶνας ἀνευ τῆς ἐλαχίστης ὑπονοίας ὅτι ὁ περιεπαισμένος ἦν κατὰ τὴν νεωστὶ γενομένην ἀνακάλυψιν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς ἢ Ἡπειρώτης. Εἰ δὲ καὶ ἄλλαι πλὴν τῶν ἀναγραφειῶν ὑπάρχουσι πηγαὶ ἀγνωστοί μοι, καὶ ταύτας ἄλλος τις ἀναγραψάτω πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περὶ Σκενδέρμπεη φιλολογίας, ἣν οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων μέχρι τοῦδε ἐπιχείρησε νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐξετάσῃ.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκθεσιν τῶν εἰδικῶν καὶ ἀμέσων τούτων πηγῶν, αἷς κατωτέρω προστεθήσεται καὶ ἡ ἐρευνα τῆς ποιότητος τῶν ἀρτίως ἀνακαλυφθέντων χρονικῶν πρόσφορον ἦν νὰ προσαρτηθῇ καὶ ἡ ἀναγραφή τῶν γενικῶν καὶ ἐμμέσων, τῶν ὅπωςδὴποτε καὶ ὅσονδὴποτε μνείαν ποιουμένων περὶ τοῦ ἀνδρός καὶ τῶν ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος ἠδύνατό τις νὰ λάβῃ ἐπικουρίαν τινά· διότι πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τῶν Βυζαντινῶν, Ἰταλικῶν, Βενετικῶν καὶ Τουρκικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πραγματευόμενοι συγγραφεῖς σποραδικῶς καὶ ἀκροτιγῶς ἀπτονται τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Ἐπειδὴ ὁμως ἐξ ἐνόου μὲν πολυάσχολος ὦν στεροῦμαι τοῦ πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένου χρόνου καὶ τὰ ὅρια τῆς πραγματείας δὲν ἐπιτρέπουσι πλείονα ἔκτασιν, ἐξ ἑτέρου δὲ γνωστὸν ἔστιν ὅτι πάντες σχεδὸν ἐπὶ τῶν προμνημονευθειῶν ἀρχαίων πηγῶν ἐρειδόμενοι συνέγραψαν τὰς ἐ-

στορίας αὐτῶν μηδεμίαν προαίσθησιν καὶ πρόγνωσιν ἔχοντες ὅτι ὁ Χόμφ ἐμελλέ ποτε νὰ ἀνακαλύψῃ νέας χρονικὰ ἵνα δι' αὐτῶν καὶ μόνων μεταποίησιν τὸν Σκενδέρμπεην εἰς Σλαῦον καὶ εὖρη διαπύσιον κήρυκα τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς τοῦ ἥρωος τὸν σοφὸν καθηγητὴν καὶ ἐθνικὸν ἱστορικὸν, ἔνεκα τούτων λέγω ἀπέχων τῆς τοιαύτης ἐπιθεωρήσεως, περιορίζομαι νὰ μνημονεύσω μόνον τῶν συγχρόνων Βυζαντινῶν. Ὅτι μὲν κατὰ δεύτερον λόγον πᾶς τις ἐδικαιοῦτο ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσδοκᾷ παρὰ τῶν συγχρόνων Βυζαντινῶν θετικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη ἰδίᾳ, καὶ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καθόλου, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει περὶ τούτου. Ὅτι ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἦτοι ἐκ τῆς ἐρεῦνης, ἐξετάσεως καὶ ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας καὶ συγχρόνους πηγὰς ἀναμφισβητήτως ἐξάγεται ὅτι οὗτοι ἢ οὐδόλως ἢ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ μάτην ζητοῦντος θετικωτέρας εἰδήσεις καὶ ἀκριβεστερας πληροφορίας παρ' αὐτῶν καὶ τοῦτο τοῖς μὲν πειραθεῖσι γνωστόν ἐστιν ἤδη, τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις γνωσθήσεται ἐκ τῶν ὀλίγων, ἅπερ κατ' ἀνάγκην ὀφείλω νὰ ἐπισυνάψω ἐνταῦθα περιοριζόμενος εἰς τὰ ἀποκλειστικῶς ἀφορῶντα εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου οὐδόλως ὤκνησεν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν καὶ ἐπικουρίαν αὐτῶν ὡς σπουδαίας καὶ ἀναμφισβήτητους ἀποδεξάμενος τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐν τῇ γενομένῃ συζητήσῃ περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ὡς πανοπλίαν ἀκαταμάχητον καὶ ἀπρόσβλητον ὑπολαβὼν αὐτάς. Διότι οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι ὅσον ἐξ ἑνὸς συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν ἱστορικῶν ἐλλεί-

ψεων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, τοσοῦτον ἐξ ἑτέρου στεροῦνται τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας περὶ τὴν ἱστορίαν, περὶ τὴν ἐθνογραφίαν, περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ περὶ τὴν χρονολογίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγάλη ἀπαιτεῖται προσοχὴ καὶ κρίσις εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἀτοπημάτων καὶ ἀμαρτημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει δύο κυρίως ἀναγράφοντες τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτῶσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς συμβάντα, ἀκροθιγῶς ἄπτονται καὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ ἡμέτερον περιέχεται ζήτημα, τούτων καὶ μόνων μνεία γενήσεται ἐνταῦθα. Οὗτοι δ' εἰσὶν Νικόλαος, ὃς κατ' ἀναγραμματισμὸν ἐκλήθη Λαόνικος, Χαλκοκονδύλης ὁ Ἀθηναῖος καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Γεώργιος Φραντζῆς ὁ Κωνσταντινοπολίτης, ἀμφότεροι λόγιοι πολιτικοὶ ἄνδρες, πρέσβεις καὶ ὑπουργοί, ἐν ταύτῳ δὲ σύγχρονοι τοῦ Παύλου Ἀγγέλου καὶ Μαρίνου Βαρλετίου διατελέσαντες, κατέλιπον ἡμῖν χρονικὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ αὐξήσεως τῆς τῶν Τούρκων δυνάμεως, ἐν οἷς ὅμως μετὰ μεγάλης ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος δογματικὸν ὑποκρυπτούσης μῖσος ὡς περὶ ἐπουσιῶδους τινὸς πράγματος, λόγον ποιοῦνται περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ μάλιστα περὶ τοῦ καθολικοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Γεωργίου Καστριώτου καὶ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενος ὁ Φαλλμεράϋερ, τὸ τολμηρὸν ἐξάγει συμπέρασμα ὅτι ἐκεῖνοι προὔτιμων νὰ ἴδωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν τιάραν τοῦ Μουφτῆ μᾶλλον ἢ τὴν μίτραν τοῦ Ποντίφηκος, ὅπερ δυστυχῶς καὶ ἐπραγματοποιήθη. Ἐκ τούτων γίνεται πρόδηλον ὅτι οὐ μόνον ὅσα ἐκ τῆς θέσεως ἠγγόουν κατὰ φυσικὸν λόγον ἀδύ-

νατον ἦν νὰ ἱστορήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐγίνωσκον ἐκ λόγων εἴτε δογματικῶν εἴτε οἰωνδήποτε ἄλλων ἐναντίον τῆς ἱστορικῆς ἀπαιτήσεως πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας ἐντελῶς ἀπεσιώπησαν.

Διότι ὁ μὲν Φραντζῆς καὶ περ γινώσκων καλῶς, ὅτε τὴν χρονογραφίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἔγραφεν ἐν Κερκύρα, μοναχὸς γενόμενος καὶ Γρηγόριος μετονομασθεὶς ὅτι ὁ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεης εἰκοσιπέντε ὀλόκληρα ἔτη ἔχων εἰς χεῖρας τὴν τύχην τῆς Ἰλλυρίας, ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη ὑπὲρ αὐτῆς, οὐχ ἤττονδμως ἐν γνώσει περὶ ὅλης τῆς ἐνδόξου ταύτης ἐποχῆς τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ μεγάλου ἀρχηγέτου αὐτῶν Σκενδέρμπεη δύο μόνον βραχείας σημειώσεις ποιεῖται, ὧν ἡ μὲν μία παριστῶσα τὸν ἥρωα νικηθέντα τῷ 1466 ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτου Β' καὶ αἰχμαλωτισθέντα, εἴτε ἐξ ἀγνοίας καὶ ἐκ προθέσεως στρεβλὴ καὶ ψευδὴς κατὰ τὸ ἡμισὺ ἐστίν, ἢ δὲ ἄλλη ἀναφερομένη εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου κατὰ τύχην καὶ ἐξαιρέσιν ὀρθὴ ἐστίν ὥστε ὁ φιλαλήθης Φραντζῆς ἐξ ὄλων τῶν ἀθλῶν τοῦ Σκενδέρμπεη μόνον τὸν θάνατον αὐτοῦ ἱστορεῖ καὶ τοῦτον οὐχὶ ὀρθῶς, ἀπομιμούμενος τοὺς Τούρκους χρονογράφους ἐν τῷ ἐπομένῳ χωρίῳ «Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἡμεῖς, λέγει, ὁ Φραντζῆς, εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, ὁ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων Ἀμηνράς ἐλθὼν παρὰ τῆς Ἀλβανίας καὶ διώξας τὸν Ἀυθέντην αὐτῆς τὸν Σκαντέρινον καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον καὶ κτίσας ἄστὸν πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζόμενον, πρὸς τὸ ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν». ἐν ᾧ δύο τινὰ ἐξελεγκτέα φαίνονται μοι, πρῶτον μὲν τὸ «αἰχμαλωτίσας» ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν παρὰ πάντων παραδεδεγμέ-

νήν ἀλήθειαν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἠχμαλωτίσθη, ἀλλ' ὑπὸ πυρετοῦ ἀπέθανεν ἐν Λισσῶ, δεύτερον δὲ τὸ διαστρεβλωθὲν τουρκικὸν ὄνομα τοῦ ἥρωος «Σκαντέρινον» ᾧ περ οὐδεὶς καλεῖ αὐτόν· παράδοξον δὲ φαίνεται καὶ ἀνεξήγητον ὅτι ὀλίγον κατωτέρω, ἐπιλήσμων ἑαυτοῦ γενόμενος ὁ Φραντζῆς, οὐχὶ πλέον Σκαντέρινον, ἀλλὰ Σκαντάριν καλεῖ τὸν Σκενδέρμπεην «Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 6796 (ἤτοι 1468) καὶ ὁ τῆς Ἀλβανίας αὐθέντης ὀνόματι Σκαντάρης τέθνηκε φυσικῶ θανάτῳ». Τοιοῦτος ὁ Βυζαντινὸς Θεουκιδίδης Γεώργιος μὲν τὸ πρῶτον, Γρηγόριος δ' ἔπειτα, Φραντζῆς ὁ Κωνσταντινουπολίτης ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, ὅς ἐν τέλει τοῦ προοιμίου τῆς χρονογραφίας ὀρθῶν διατυπώσας ἀρχὴν «Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν, οὐ πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος, ἢ καὶ πρὸς εὐνοίαν συγγράφειν χρεῶν ἐστὶ τὸν συγγράφοντα· ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῶ παραδοθῆναι, ἦν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν.» Ἡ δὲ ἱστορία ζῶσά τε φωνὴ καὶ λαλοῦσα ἐμψυχος καὶ διαπρύσιος κῆρυξ διαπερᾶ τὸν αἰῶνα» αὐτὸς πρῶτος ἠθέτησεν αὐτὴν τέλεον ἀποσιωπήσας τὰ περὶ Σκενδέρμπεη, ἅπερ εἰς θέσιν ἦν καλλίστην νὰ γινώσκη αὐτὰ κρεῖττον πολλῶν ἄλλων-

Ὁ δὲ ἀναγραμματισθεὶς Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὃν ὁ κ. Α. Πετρίδης σοφὸν ὠνόμασε, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Τούρκων γράφων, ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ προοιμίου τὸν Θεουκιδίδην ἀπομιμεῖται «Λαόνικῳ Ἀθηναίῳ τῶν κατὰ τὸν βίον» πολλαχῇ δὲ τῇ Ἰωνικῇ χρῆται διαλέκτῳ καὶ ὅσον μὲν πολῦτιμός ἐστιν διὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἀποθησαύρισιν ὕλης περὶ τῆς ὑπὸ τῶν

Τούρκων κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Πελοποννήσου, τοσοῦτον ὅμως ἑλλιπῆς, ψυχρὸς, φιλόπουρκος καὶ μερολήπτης δείκνυται ἐν τῇ παρεμβολῇ καὶ βραχεία ἀφηγήσει τῶν Ἀλθανικῶν πραγμάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Σκενδέρμπεη, περὶ τοῦ ὁποίου ἴσως περὶ τυχαίου τινὸς καὶ ἐντελῶς ἀσημάντου ἀνθρώπου ὁμιλεῖ. Ἡ δὲ ἀποσιώπησις αὕτη, ὑπατιμῆσις καὶ περιφρόνησις τοῦ μεγίστου τῆς ἐποχῆς του ἥρωος ἐξ οἰαςδὴποτε προερχομένη αἰτίας καὶ οἰονδὴποτε ἔχουσα ἐλαττήριον ἀφαιρεῖ πᾶσαν ἀξίωσιν ἱστορικῆς σημασίας καὶ πίστεως. Ἀλλ' ὅμως ὁ σοφὸς καθηγητῆς τῆς ἱστορίας καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς, καὶ περὶ ὀφθαλμοφανῶς βλέπων ὅτι ὁ νέος Θουκιδίδης καὶ Ἡρόδοτος τὸν μὲν πατέρα τοῦ ἥρωος σλαυίζων καὶ αὐτὸς ἐκφαυλίζων οὐχὶ ὡς Ἑλληνα Ἀθηναῖος, Ἰωάννην καλεῖ, ἀλλὰ ὡς Σκύθη, Ἰβάνην, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἥρωα Γεώργιον τουρκίζων Σκενδέρην καὶ ἐξευτελίζων αὐτὸν ἀπλῶς παῖδα Ἰβάνεω, λέξεις δὲν εὐρίσκει ἵνα θαυμάσῃ καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν! τοῦ Ἀθηναίου ἀνδρὸς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν! τοῦ νέου Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου, ἐν οἷς λέγει (ἐν τῇ «Ἔρα» τῆς 14 Φεβρουαρίου) «ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Σκενδέρμπεη ὠνομάζετο Ἰβάν. Τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἷτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος Ἰωάννην Καστριώτην. Τὸ λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος, τοιοῦτο ὁποῖο τὸν ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ΟΥΔΕΙΣ βεβαίως θέλει ἀμφισβητήσει, ὁ Ἀθηναῖος Ἀρόνικος Χαλκοκονδύλης.» Ὡς πρῶτον πρωτότυπον δεῖγμα (modèle originale) ὑγειανούσης ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ἀξίον παν-

τὸς θαυμασμοῦ! καὶ ἐν δὴ τῇ σοφίᾳ του ἐπίστευσεν ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις ἠδύνατο νὰ χρησημεύσῃ ὡς ἰσχυρὰ ἀπόδειξις πρὸς ἐκσλαυισμόν τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλθανίας. Ἐὰν δὲ πράγματι τοιοῦτος ἦν ὁ Χαλκοκονδύλης, οἷον παρέστησεν ἡμῖν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, ἐπὶ τούτου τοῦ ἡμετέρου Ἀλθανικοῦ ζητήματος, δὲν ἔπρεπεν ἄρά γε, ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικὸς ἑλληνιστὴ γράφων ὡς ὄντως Ἑλληνα νὰ μεταχειρισθῇ ἀντὶ τοῦ Σκυθικοῦ Ἰβάνης τὸ ἑλληνικὸν Ἰωάννης καὶ ἂν καθ' ὑπόθεσιν ὑπὸ τῶν ὁμόρων Σλαύων ἐκαλεῖτο Ἰβάνης, καὶ ἀντὶ τοῦ τουρκικοῦ Σκενδέρης, τὸ ἑλληνικὸν Ἀλέξανδρος, ὅπερ καὶ λεληθότως πως ἀποδεικνύεται ὅτι καλῶς ἐγίνωσκεν καὶ Ἀλῆς δὲ τὸν Ἡλίαν ἑλληνιστὴ λέγοιτ' ἂν καὶ Ἐσὲς τὸν Ἰησοῦν, καὶ Ἰμπραίμης τὸν Ἀβραάμ, καὶ Σουλεϊμάνης τὸν Σολομῶντα καὶ Ἰακούπης τὸν Ἰωσήφ Σκενδέρην δὲ τὸν Ἀλέξανδρον βούλονται λέγειν καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἑλληνικῶς λέγοιτ' ἂν οὕτω» ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν Γεώργιος μετὰ τοῦ εἰκογενιακοῦ ἐπωνύμου Καστριώτης;

Ἀλλὰ μήπως Σκυθικῶς καὶ Τουρκικῶς ἔγραψεν ὁ τὸν Θουκυδίδην καὶ Ἡρόδοτον ἀπομιμούμενος Ἀθηναῖος, ἢ ἄμεινον εἰπεῖν, ἀγωνιζόμενος νὰ ἀπομιμηθῇ αὐτοῦς, Ἰωνικῇ μὲν χλαμύδι ἀναξίως περιβάλλων τὸ Σκυθικὸν ὄνομα, Τουρκικῇ δὲ τιάρᾳ ἀπρεπῶς τὸν ἥρωα; μῖσος καὶ Τουρκισμὸς ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν φιλοτουρκισμὸς ἐκίνει τὸν κάλαμον τοῦ κατὰ μὲν τὸν κ. Πετρίδην σοφοῦ Λαονίκου, κατὰ δὲ τὸν σοφὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας δεινοῦ Ἑλληνιστοῦ καὶ ἀκριβεστάτου ἱστορικοῦ Χαλκοκονδύλου. Διότι, ἐν ἧ τὸν τύραννον Μουράτην Β' καὶ τὰς Γιαννιτσαρικὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξαίρει μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ὁ

φιλέτουρκος Ἀθηναῖος, ἀπαξιοῖ καὶ τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἀνδρός ἐκείνου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὅτε νικητῆς τῆς Βάρνης καὶ τοῦ Κοσσυφοπεδίου καὶ οἱ ἀκαταμάχητοι Γιαννίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἡ δὲ Δύσις πάσας τὰς ἐλπίδας ἀνήρτησεν ἐπ' αὐτοῦ, ἐν τοῖς στόμασι πάντων ἐφέρετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ αἱ αὐλαὶ τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ρώμης, τῆς Βούδας καὶ τῆς Βουργουνδίας ἐνθουσιαστικὰ συγχαρητήρια ἐπεμπον αὐτῷ ἐπὶ ταῖς ἀλληλοδιαδόχοις νίκαις καὶ θριάμβοις τοῦ σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου, τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμού, τῆς πίστεως κατὰ τῆς ἀπιστίας, τῆς πατρίδος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας, ἀνθ' ὧν πάντων μόνον Σκεντέρην καὶ Ἰβάνεω παιδα ἠδδόκησε νὰ ὀνομάσῃ τὸν ἥρωα. Τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ἐστὶν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τοῦ Χαλκοκονδύλου, περὶ ὧν κατὰ τὴν ἀλάνθαστον κρίσιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ, καὶ τοῦτο οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον εἰμὴ διότι τὸ Σκυθικὸν Ἰβάνεω, ὅπερ ὁ Φαλλμεράυερ ἀσμένως μὲν ἀφήρησεν καὶ γηθοσύνως πάντοτε δι' αὐτοῦ ὀνομάζει τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος, οὐδέποτε ὅμως ἐφαντάσθη ὅτι αὐτὸ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀποδείξεις, ἐθεωρήθη ὡς μία τῶν ἀποδείξεων πρὸς ἐκσλαυισμόν οὐχὶ μόνον τοῦ φέροντος αὐτὸ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ καὶ πάσης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν!

Ὅθεν δικαίως ὁ Φαλλμεράυερ παρατηρεῖ καὶ εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Χαλκοκονδύλης ὁ λ ί γ φ μὲν κριτικώτερος τοῦ Φραντζῆ ἐστὶ περὶ τὰ γεγονότα, δι π λ ω μ α τ ι κ ὡ ς ὅμως λίαν ψυχρὸς καὶ συνηθέστατα πλημμελής ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι καθάπερ καὶ ἐν τῇ χρονολογίᾳ ἡμαρτημένος· διότι ὡς ἐ ν θ ο μ

σ ι ὦ ν θαύμαστῆς τῶν Τούρκων ὁμιλεῖ μετὰ παραδόξου τόνου ὑποτιμήσεως μόνον περὶ τινος ἀσημάντου Σκεντέρη παιδὸς τοῦ Ἰβάνεω Καστριώτου «Als enthusiastischer Bewunderer der Türken redet er in Ton auffallender geringschätzung nur von einem gewissen Skenteris «Iwan Kastrioti's Sohn.» Πολαχοῦ δὲ ἐλέγχει αὐτὸν ἐπὶ ἀποσιωπῆσει καὶ διαστροφῇ τῆς ἀληθείας τῶν γεγονότων καὶ ἐπὶ γεωγραφικῇ ἀγνοίᾳ καὶ ἐνταῦθεν πρόδηλον γίνεται ὅτι αἱ Βυζαντιναὶ αὐταὶ πηγαι, καὶ περ σύγχρονοι τῶν προαναγραφεισῶν, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑποδεέστεραι, ἐλλιπέστεραι καὶ πολλῶ ἀπιστότεραί εἰσιν ἐκείνων, καὶ ἐπομένως ὡς τοιαῦται εὐλόγως δυνάμεναι νὰ ἀποκλεισθῶσιν ἐντελῶς τῆς συζητήσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΞΑΓΟΜΕΝΟΝ.

Ὅσα συντονώτερον ἐρευνῶν τις πλειότερον ἐξετάζει καὶ ἀμερολήπτως κρίνει τὰς προμνημονευθείσας συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρας πηγὰς, ἐν αἷς τὸ ἡμέτερον περιέχεται ζήτημα περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοσοῦτῳ μᾶλλον πείθεται ὅτι οὐ μόνον οὐδεμία ἐνδείξεις καὶ οὐδὲν τεκμήριον, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία ὑπόνοια ἐλαχίστη ὑπάρχει ἐν αὐταῖς περὶ τῆς ἀλόγως ἀποδιδομένης Σλαυικῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Πανταχοῦ δὲ παρίσταται παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὡς Ἡπειρώτης, ἐνδοξος τοῦ Πύρρου ἀπόγονος καὶ ἀπώτατος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα συγγενῆς καὶ ἐν μικροτέρῳ κύκλῳ ἀπομιμητῆς ἐκείνων, ὡς ἡ

πως Ἀλβανός, γεννηθείς καὶ τραφεὶς ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ ὡς μέγιστος πατριώτης, καθ' ὅλην τῆς ζωῆς του τὴν ἀκμὴν μετὰ μοναδικῆς αὐταπαρνήσεως καὶ καρτερίας γενναϊότατα ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμοφύλων καὶ τῆς φυσάσης καὶ θρεψάσης αὐτὸν πατρίδος κατὰ τῆς ἀφορήτου τυραννίας δύο ἰσχυροτάτων καὶ κραταιοτάτων Σουλτάνων, ἀσπόνδων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας πολεμίων ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν προσήνεγκεν ὀλοκαύτωμα ἐν τῷ ἱερωτάτῳ τῆς πατρίδος καὶ πίστεως βωμῷ, περὶ οὗ εὐκαιρον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπισυνάψω δύο περικοπὰς τοῦ λαμπροῦ προοιμίου τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δραγούμη κατὰ Παγανὲλ φιλοπονηθείσης βιογραφίας τοῦ ἀνδρός. « ὁ δὲ Γεώργιος Καστριώτης ἐσχατιὰν τινα τῆς Ἑλλάδος κυβερνῶν καὶ εὐαρίθμων ὁδηγῶν στρατιώτας ἐναντίον τοῦ ἀκαθόκτου ἐκείνου χειμάρρου, ὅστις ὑπὸ Μουράτην καὶ Μωάμεθ παρ' ὀλίγον κατέκλυε σύμπασαν τὴν Εὐρώπην, ἀποδεικνύει ἐπὶ ὀλόκληρον καὶ ἐπέκεινα τριακονταετηρίδα (κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ ἀκριβεστέρας ἐρεῦνας «ὡς ἔγγιστα εἰκοσιπενταετηρίδα») ὅτι ἀκαταγώνιστος ἢ ὁμοσοῦσα φιλορατρία. Ὁ Γ. Καστριώτης ἀπέδειξε πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Φιλοποίμην δὲν ἦτο τῶν Ἑλλήνων ὁ ἐσχατος, καὶ ὅτι ὡς ὀρθῶς λέγει καὶ ὁ ἱστορικός, οὐτινος τὰ ἔχνη πατῶ κατὰ τὴν ἀφήγησίν μου, ὁ Ἕλληνας στρατηγὸς τῆς 11' ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρξε «τελευταῖος μὲν ἀντιπρὸσωπος τῶν ἡμιθέων τῆς ἀρχαίας, ἔξοχος δὲ πρόδρομος τῶν ἡρώων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος», καὶ κατωτέρω «ὁ Γ. Καστριώτης δὲν περιῆλθε μὲν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἕνεκα κατακτήσεων, ἐνδοξότερόν τι ὅμως ἔπραξεν ἀφιερῶσας ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὅλας αὐ-

ταῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ὑπεράσπισιν. Ἀναγκασθεὶς . . . καὶ λατρευόμενος ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, κατεφρόνησε πάντα ταῦτα, προτιμήσας νὰ ζήσῃ καὶ νὰ ἀποθάνῃ στρατιώτης τῆς ἐλευθερίας (κατὰ δὲ τὸν Βρετὸν καὶ στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης). Καὶ πότα τοῦτο; . . .

Τότε ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἠπειρον ἄνευ χρημάτων καὶ ἄνευ στρατοῦ, ἀήττητον ὅμως περιβεβλημένος πανοπλίαν, διακαῆ λέγω ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, ἀνεδείχθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν χρόνου μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ τρομερώτατος ἀντίπαλος τῶν δύο τρομερωτέρων ἡγεμόνων τῆς Τουρκίας. Τοιοῦτος ὑπῆρξε ὁ Γ. Καστριώτης καὶ τοιαῦτα ἐνδοξα παραδείγματα κατέλιπε πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους· καὶ μὲν τὰ παραδείγματα ταῦτα συνεκαρποφόρησαν μετ' ἄλλων, καὶ ἔκτοτε ἐπὶ τετρακόσια καὶ ἐπέκεινα ἔτη οὐδέποτε ἑκατονταετηρὶς παρῆλθε χωρὶς νὰ διακηρύξωσι καὶ ἐμπράκτως οἱ πατέρες ἡμῶν ὅτι.

Ἕ λ λ η ν ο ς τ ρ ά χ η λ ο ς ζ υ γ ὄ ν δ ἔ ν ὑ π ο φ ἔ ρ ε ι .

Ἄλλὰ δυστυχῶς τὸ ἔργον ἔτι καὶ νῦν μένει κατὰ τὸ πλεῖστον ἀτελές· ἀπεδείχθη δὲ σήμερον ὅτι εἰς ἡμᾶς καὶ μάνους ἀπόκειται ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ· διότι καθὼς τὴν 11' ἑκατονταετηρίδα οὐ μόνον ἀνάληψις, ἀλλὰ καὶ χαίρουσα ἴσως εἶδεν ἡ Δύσις καταπεσὸν τὸ κράτος τῶν κατ' αὐτὴν αἰρετικῶν Ἑλλήνων, οὕτω καὶ κατὰ τὴν 10' ὅτε ἀνακηρύσσεται ἡ ἱερότης τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐθνῶν, τὰ σιδηρᾶ ἡμῶν δεσμὰ, κατ' ἀντίφασιν ἐπονείδιστον ἀναξίαν αὐτῆς ταύτης τῆς ἑκατονταετηρίδος σφυρηλατοῦνται ἀσυμπαθέστερον καὶ ἐμποδοῦνται ἰλόγοι προφητικοί.

Ἄλλ' ὅμως τοῦτον τὸν ἄνδρα ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἡμῶν, μὴ καταδεξάμενος ἐν βλέμμα καὶ νὰ βίβη εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀντλησάντων ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐντελῶς ἀπηξίωσεν οὐ μόνον Ἑλληνα, ἀλλὰ καὶ Ἀλβανὸν τούλάχιστον νὰ ἀναγνωρίσῃ, στεντορεία δὲ τῆ φωνῆ ἀνεκέρυξεν εἰς τὸ Πανελλήνιον «Σλαῦος, Σλαῦος ὁ Σκενδέρμπεης» μὴ πιστεύετε εἰς τὰ ἀρχαῖα μυθάρια· διότι ἡ ὑψηλὴ σοφία ἐξ ὑψηλοτέρας ἀπόψεως καὶ περιωπῆς κατοπτρεύουσα τὰ πράγματα νέας ἀνεκάλυψε πηγὰς καὶ τὸ ὕδωρ τούτων πάντη διάφορον τοῦ τῶν ἀρχαίων ἀνεγνώρισεν ὡς γνήσιον καὶ ζωοποιὸν πᾶσι τοῖς διψῶσι καὶ πιεῖν ὀρεγομένοις πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

Ὅτι μὲν ἡ μονομερὴς μεροληπτικὴ καὶ ἀρνητικὴ αὕτη κριτικὴ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, πᾶν τὸ παρελθὸν ἀπαρνούμενη καὶ ἐπὶ σαθρᾶς βάσεως καινοτομίας ἐρειδομένη ὄλως ἀντεπιστημονικὴ ἐστὶ, καὶ ὡς τοιαύτη ἀντεθνικὴν ἐπήνεγκε τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, τοῦτο ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθειμένων κατὰ δῆλον ἐγένετο, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπολειπομένων νὰ ἐκτεθῶσι δηλωθῆσεται πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἀλόγως παροξυνθέντος καὶ ἀλογώτερον πρὸ τοῦ τέλους παρεμβάντος καὶ ῥαγδαίως ἐπιτεθέντος κατὰ τοῦ γράφοντος σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, διὰ τοῦ ἀντεπιστημονικοῦ τούτου τρόπου μάτην ἀποπειραθέντος νὰ φέρῃ σύγχυσιν ἐν τῇ πορείᾳ τῶν γραφομένων καὶ ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον τῷ γράφοντι διὰ τῆς ἀμφιλαφοῦς σοφίας καὶ κριτικῆς δεινότητος αὐτοῦ.

Προηγουμένως ἐν ἰδιαιτέρῳ ἄρθρῳ γενικῶς χαρακτηρίσας τὴν βιογραφίαν τοῦ Βαρλετίου καὶ κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν ἐκτιμήσας αὐτήν, ἐνταῦθα

προτίθεμαι νὰ προσθέσω ὅσα ἀποκλειστικῶς ἀναφέρονται εἰς τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ζήτημα πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντος συμπεράσματος. Εἰ μὲν ὁ Βαρλέτιος, ὁ πανηγυριστὴς καὶ ἐγκωμιστὴς τοῦ Σκενδέρμπεη, γράφας τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ πρὸ 4 περίπου αἰῶνων ἐν ἐποχῇ τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος καὶ ἐν χώρᾳ βαρβάρῳ καὶ κρινόμενος ὑπὸ τῆς αὐστηροτάτης κριτικῆς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, πικρῶς καὶ ὑπερβολικῶς ὑπὸ τινων νεωτέρων, ὧν μνεῖα προηγουμένως ἐγένετο, διὰ πολλὰς ἐλλείψεις καὶ ὑπερβολὰς κατηγορεῖται καὶ ὡς μυθογράφος καταδικάζεται εἰς θάνατον ἱστορικόν, οὐχ ἦτον ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἄνδρες οἵτινες ἀπαθῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως κρίνοντες τὴν βιογραφίαν τοῦ Βαρλετίου, ἀνομολογοῦσι μὲν ὅτι πράγματι ὑπάρχουσιν ὑπερβολαὶ ἐν τῇ ἐκθέσει γεγονότων τινῶν, ὧν τινες καὶ ἐπανορθοῦσι καὶ ἐξελέγχουσιν, οὐχ ἦττον ὅμως λέγουσιν ὅτι ἀφαιρουμένων τούτων καὶ πάντων τῶν περικοσμημάτων, μεθ' ὧν ὁ φιλόπονος συγγραφεὺς περιεκόσμησε τὸν ὁμόφυλον καὶ ὁμόδοξον ἥρωα, ἡ οὐσία τῆς συγγραφῆς μένει πολύτιμον μνημεῖον ἱστορικόν περὶ τῶν πράξεων καὶ κατορθωμάτων τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, καὶ οὐ μόνον κατακρίνουσι τοὺς ἐπιπολαίως, ἀκρίτως καὶ ἀβασανίστως ἀνακηρύξαντας ὡς μυθεύματα καὶ μυθάρια τὰ ἱστορούμενα ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαντας νὰ ἐξελέγξωσιν εἰς τινὰ τῶν μὴ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἔχειν δοκούντων ἀποδεικνύουσι σφαλλομένους αὐτοὺς μᾶλλον ἢ ἐπανορθοῦντάς τι τῶν φαινομένων. Ἴνα δὲ μὴ κενοὶ λόγοι φαίνωνται τὰ λεγόμενά μοι, ἐν μόνον παράδειγμα ἀναγκάζομαι νὰ προσαγάγω ἐνταῦθα, εἰς αὐτὸν τὸν πατριάρχη τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ἀναρρ.

ρόμενον, λέγω δὲ τὸν Φαλλμεράυερ, τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἐπὶ τοῦ Ἄλβανικοῦ ζητήματος πάντες ἐσεβάσθησαν πλὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις, ὡς ὁ Χαλκοκονδύλης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς περὶ τινος ἀνωνύμου καὶ πάντῃ ἀκατονομάστου Σκεντέρη καὶ ὁ Φραντζῆς περὶ τινος μηδαμινοῦ Σκανταρίνου ἢ Σκαντάρη, οὕτω καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ Φαλλμεράυερ λέγει περιφρονητικῶς «διότι ἐπὶ τέλους πολλοῦ λόγου ἄξιον δὲν εἶναι τί ἐπρέσβευεν ὁ Φαλλμεράυερ καὶ ποῦ ἐπρέσβευσεν.» Οὗτος τοίνυν ὁ οὕτω περιφρονηθεὶς καὶ ὑποτιμηθεὶς βλέπων ὅτι ὁ Βαρλέτιος ἀδίκως κατηγορεῖται ὑπὸ ἀνδρὸς περιωνύμου, τοῦ Ἄγγλου Γίββωνος, χάριν τῆς ἀληθείας ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀδικουμένου καὶ ἀνεσκεύασε τὸν κατηγοροῦν ἐπὶ τοῦ ἐπομένου γεγονότος.

Ὁ Γίββων ἱστορεῖ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐξαντλήσας πάντα τὰ μέσα, ὡς ἀπῆλπισμένος καὶ ἀπεγνωσμένος ὡς φυγὰς καταφυγῶν εἰς τὴν Λισσὸν ἐπὶ Βενετικῷ ἐδάφους ἀπέθανε, καὶ πρὸς τούτῳ ἐπὶ τοῦ Φραντζῆ (4,28.) ἐρειδόμενος κατηγορεῖ τὸν Ἄλβανὸν βιογράφον ὡς ἀνοήτως προσπαθοῦντα νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν καὶ ἀμηχανίαν τοῦ ἥρωος αὐτοῦ. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ἐπιφέρει, φαίνεται συμμεριζόμενος καὶ ὁ Sismondi, ὅστις μετ' ἄλλων χρονογράφων εἰκάζων ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως Βενετοῦ φρουράρχου ἐν Κροΐα ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης κατὰ συνθήκην παρεχώρησε τῇ συμμάχῳ Βενετίᾳ τὴν πρωτεύουσάν του ἵνα ὡς ἀπατρις καὶ ἀνέστιος μισθοφόρος λαφυραγωγὸς ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Κατὰ ταύτης τῆς βαρρείας μομφῆς καὶ κατηγορίας λέγει ὁ Φαλλμεράυερ ὅτι ἡ μὲν τῶν δοξασιῶν τούτων ἐντελῶς ἀνυπόστατός

ἔστιν, ἢ δὲ, μετὰ τινος περιορισμοῦ ἀποδεκτέα· διότι ὁ Βαρλέτιος τὴν ἀπορίαν καὶ ἀγῆκη τοῦ Σκενδέρμπεη μετὰ τὴν δευτέραν ἐκπόρθησιν τῆς Κροΐας ἀρκούντως περιγράφει· ὅτι ὅμως ὁ Σκενδέρμπεης ἐντελῶς ἀπεγνωσμένος κατέφυγεν εἰς Βενετικὸν ἔδαφος τοῦτο ὁ Βαρλέτιος δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, διότι δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς διὰ μακρῶν ἀποδεικνύει κατωτέρω. Ἄλλως τε δὲ τὸν φιλοσκώμμονα Ἄγγλον ἐπικρίνει καὶ ὁ κ. Ν. Δραγούμης ἐν τοῖς ἐπομένοις «Βιάζεται τις νὰ μειδιάσῃ, λέγει ὁ Γίββων διὰ τὴν πανουργίαν ἢ τὴν εὐπιστίαν τοῦ ἱστορικοῦ (Μαρίνου Βαρλετίου), λέγοντος ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐφείδετο τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὰς μάχας, ἐν ᾧ ἐπέπιπτεν ὡς κεραυνὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Μουσουλμάνων.» Τὸ μειδιάμα ὅμως τοῦτο, ἐπιφέρει ὁ κ. Ν. Δραγούμης, τοῦ Γίββωνος προκαλεῖ ἄλλο, μᾶλλον ἠτιολογημένον, διότι ὁ Ἄγγλος ἱστορικός δογματίζει μετ' ἀλαζονείας περὶ ζητήματος, εἰς ὃ ἡ ὀλίγον ἐνέκυψεν ἢ δὲν ἐπίστευεν ἐνεκα τῆς σκεπτικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας.» Ὁμολογητέον δὲ ὅτι ὁ Γίββων, τοῦ ὁποίου τὰς ὑπερβολικὰς κρίσεις ἐν πολλοῖς ἐξήλεγξαν οἱ νεώτεροι, ὡς ἱστορικός μὲν μέγας καὶ πολὺς ἔστιν, ἐν τοῖς Ἄλβανικοῖς ὅμως πράγμασιν, τὰ ὁποῖα διὰ βραχυτάτων ἐπιτρέχει ἵνα σκώψῃ τὸν Βαρλέτιον, μικρὸς καὶ ὀλίγος ἐστὶν παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς εἰδικούς Ἄλβανολόγους καὶ ἰδίᾳ τὸν Φαλλμεράυερ, καὶ ἐπομένως ἡ κρίσις αὐτοῦ ἢ μικρὰν ἢ μηδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ βαρύτητα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Ἐν γένει δὲ ἡ συγγραφὴ τοῦ Βαρλετίου ὡς πρὸς τὸν βιογραφούμενον ἤρωι δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς μέγα οἰκοδόμημα, πολλὰ καὶ ποικίλα ἔχον κο-

σημήματα καὶ συνάμα ἐλλείμματα ἐν αὐτοῖς, ὧν ἀφαιρουμένων ἐντέχνως, μένει αὐτὸ ἐδραῖον, ἀκλόνητον, καὶ χρησιμώτατον πᾶσι τοῖς χρήσασθαι βουλομένοις καὶ οὐδόλως ἀνατρέπεται ἐκ βάρων καὶ θεμελίων ὡς κακῶς ὑπέλαβον οἱ ἐπὶ μόνω τῶν περικοσμημάτων καὶ ἐλλειμμάτων ἐρεισθέντες σοφοί, ὧν ἡ κρίσις ἐνεκα ταύτης τῆς κακῆς διαγνώσεως ἐπισηφαιστάτη ἐστίν. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τῆς βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πέρα παντὸς ὄριου κατακρινομένου Βαρλετίου, πρὸς δὲ ἐν εὐγνωμοσύνην μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ἢ τὴν καταδίκην αὐτοῦ νὰ ἀπαγγέλλωμεν, διότι κατέλιπεν ἡμῖν μνημεῖον εὐτυχῶς περισωθὲν καὶ μὴ ὡς τὰ λοιπὰ ἀπολεσθὲν ἢ ἀκρωτηριασθὲν, ἐξ οὗ μανθάνομεν τί πραγματικῶς ἦν ὁ περιχρόμενος τῆς Ἀλβανίας ἥρωας καὶ ὁμόφυλος αὐτοῦ.

Τούτων δὲ οὕτω τεθέντων καὶ ἐχόντων κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὑπολείπεται νὰ ἐπισυνάψω ὅτι, εἰ μὲν τινα τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη ὁ Βαρλέτιος ἐκ πατριωτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ζήλου ὀρμώμενος ἐξώγκωσε καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον παρέστησεν, ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίσεως ἀφορμὴν παρέσχεν, ἐν τῷ ἐθνολογικῷ ὅμως ζητήματι, πρῶτον μέρος τῆς βάσεως τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἀποτελοῦντι, οὐδεμίαν ἀναντιρρήτως μετεχειρίσθη ὑπερβολὴν οὐδὲ σύγχυσίν τινα ἐπήνεγκεν ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς ἐθνικότητος, καταγωγῆς καὶ πατρίδος τοῦ ἥρωος ὡς τινες μὴ δυνηθέντες νὰ ἐρμηνεύσωσι τὴν πρὸς τὸ ἀρχαίειν σπουδὴν αὐτοῦ, ἠθέλησαν νὰ διίσχυρισθῶσι. Διότι ὁ Βαρλέτιος λόγιος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλῶς γινώσκων τὴν Λατινικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν πατρίω Ἀλβανικῇ καὶ τὴν ἀρ-

χαίαν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν ἐπιστάμενος λέγει ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐξ εὐγενοῦς γένους τῆς Ἡμαθίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα ἐκπαλαι ἀπεδόθη πρῶτον μὲν ὄλη τῇ Μακεδονίᾳ, εἶτα δὲ καὶ τῇ πρώτῃ καὶ ἀρχικῇ αὐτῆς ἐπαρχίᾳ, ἐξ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῶν παρακειμένων χωρῶν καὶ ἐπαρχιῶν καὶ πανταχόθεν ἐπεξέτειναν τὸ Μακεδονικὸν κράτος, εὐλόγως ἡ ἀρχαῖκή αὕτη ὀνομασία τῆς Ἀλβανίας παρέσχεν ἀφορμὴν πολλοῖς νὰ συμπεράνωσιν ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς Ἡμαθίας καὶ νὰ περιπέσωσι εἰς ἄτοπα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀπερ βεβαίως ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἀποφύγωσιν εἰ πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλάμβανον ὅτι ἡ Μακεδονία ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων ἐξετάθη μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἀπὸ Λισσοῦ μέχρις Ἰβρικοῦ πόλεως καὶ ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν εὐλόγως Μακεδονία ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Ἀλβανία καὶ ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία καὶ Ἡμαθία ὀνομάζετο, ὁ Βαρλέτιος διὰ τοῦτο λέγει «*Hi quoque ex Aemathiae seu Macedoniae exsunt*» καὶ ἀλλαχοῦ «*Aemathia seu Macedonia*» ταυτίζων τὴν Ἡμαθίαν τὴν Μακεδονίαν. Ἐν ἄλλῳ δὲ χωρίῳ καταλιπὼν τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα *Aemathia* διετήρησε μὲν τὸ δεύτερον καὶ νεώτερον *Macedonia*, προσέθηκεν ὅμως ὅτι ἡ ἐκεῖ Μακεδονία ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς καθόλου Μακεδονίας καλεῖται Ἀλβανία «*Macedoniam quae nunc vernaculo sermone Albania dicitur*». Ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Ἀλβανία ἦν ἀγνωστον σχεδόν, ἐν ἄλλῳ χωρίῳ πάλιν μεταχειρίζεται τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα *Aemathia* ἀντὶ τοῦ νέου καὶ ἀσημάντου *Albania* «*Oppidum (Croje) hoc in Aemathia est, in sublimi*

montis casumini situm» ἐξ οὗ ἀναμφισβήτητον πλέον· καλίσταται ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐξ εὐγενοῦς γένους τῆς Ἀλβανίας καὶ οὐχὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἡμαθίας, πολὺ δὲ περισσώτερον τὸ ἐνδοξότατον βλάστημα αὐτῶν ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Λίαν δὲ παράδοξον καὶ ἐντελῶς ἀνεξήγητον μυστήριον φαίνεται μοι ὅτι ἐν ᾧ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται ὅτι ὁ Βαρλέτιος ταυτίζει τὴν Ἡμαθίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, ἀποποιεῖται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι οἱ Καστριῶται, ἐπομένως καὶ ὁ Σκενδέρμπεης ἦσαν Ἀλβανικῆς καταγωγῆς γνήσιοι Ἀλβανοὶ γέννημα καὶ θρέμμα καὶ οὐχὶ Σλαῶν. Παράδοξος ἱστορικὴ ἰδιοτροπία καὶ λογικὴ! Τέλος δὲ προσθετέον ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἀλβανία ἢ ἡ Μακεδονικὴ Ἰλλυρία ἐκλήθη βραδύτερον κατὰ τὸν 8 αἰῶνα καὶ νέα Ἠπειρος, εἰς κατὰ τοῦτου ὁ Γ. Καστριώτης ἐνιαχοῦ καλεῖται Ἠπειρώτης, ὥστε ἐκ πάντων τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι μόνη ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Βαρλετίου δύναται νὰ πείσῃ καὶ τὸν δυσπιστότερον, πλὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης ἦν καθαρὸς Ἀλβανὸς Γεγάς ἢ τοιγίτις κατὰ τὸ εἰσέτι ἀνέκδοτον δυστυχῶς διαμμένου Ἑλληναλβανικὸν καὶ Ἀλβανελληνικὸν Ἑτυμολογικὸν καὶ *Uocabularium* τοῦ κ. Β. Βενδεβή, ὡς ὄντως ἀνεδείχθη τοιοῦτος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΠΑΡΑΔΟΤΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Τοιοῦτος μὲν ὁ Σκενδέρμπεης κατὰ τὰς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρας πηγὰς, τὰς ὁποίας πάσας ἀνεξαιρέτως δι' ἐνὸς καὶ μόνου λακτίσματος ὡς μυσθάρια ἀπελάκτισε, ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς καὶ τὰς ὁποίας πλεῖον παντὸς ἄλλου ὠφελεῖ νὰ σεβασθῇ, ἐξελέγχων μὲν τὰ περικοσμημὰτα καὶ ἐλλείμματα, ὡς ὀρθῶς καὶ δικαίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀμερολήπτως ἐπραξάν οἱ ἀλλογενεῖς ἱστορικοὶ καὶ Ἀλβανολόγοι, ὑποστηρίζων δὲ τὸ κύριον καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ὑπολειπομένου ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος καὶ μάλιστα ἀντιτάσσων αὐτὰ ὡς ἰσχυρὰ καὶ ἀκράδαντα προπύργια κατὰ πάσης ἀντεθνικῆς προσβολῆς καὶ ἀντεπιστημονικῆς καινοτομίας ἐν τῇ λύσει τοῦ ζητήματος. Ἐπραξεν ἄρα γε το ἱστορικὸν τοῦτο καθήκον ὁ σοφὸς τοῦ ἐθνικοῦ πᾶν πιστημίου καθηγητῆς καὶ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας; πολλοῦ γε καὶ δεῖ διότι ἐὰν ἐπραττε τοῦτο καὶ μὴ κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς παρηκολούθει τὸν Χόμφ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ τούτῳ ζητήματι, ὡς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ τῆς Ἑλλάδος ἱστορίᾳ, ὅπερ ἐκ παρέργου καὶ ἀκροβιγῶς μόνον ἤφατο ἐκεῖνος, τότε καὶ μόνον ἀναντιρρήτως οἰδενὶ ἤθελε παρὰ σῆ ἀφορμὴν δυσπιστίας καὶ ὑπονοίας καὶ ἐλέγχου, καὶ ἂν ἐπὶ τέλους ἐλάμβανε ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τῆς νέας χρονολογίας πομπωδέστατα ἐξαγγελθεῖσαν ἡμῖν καινοτομίαν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον δικαίως ἤθελεν ἐπαυ-

ζήσει τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν τῆς ἱστορικῆς σοφίας παρὰ τῷ Πανελληνίῳ.

Ἐνός μὲν δὲ ἀντεπιστημονικῶς ἐπιμένει καὶ δὲν ὁμολογεῖ ὅτι πλεῖστον τοῦ δέοντος ἐσπευσεν, ὅτι προκατελήφθη ὑπὸ τῆς κρίσεως τοῦ μὴ τοσοῦτον ἀρμοδίου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ Χόπερ καὶ ὅτι ἐξηπατήθη ὡς ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς, τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατόν ἐστι νὰ πείσῃ τὸν κόσμον καὶ ἑαυτὸν ὀτιδὴποτε καὶ ὀσαδὴποτε καὶ ἀνγράφῃ, πρὸς ὑπεκφυγὴν καὶ ἀποφυγὴν μιᾶς τοιαύτης ὁμολογίας ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ ὑπὸ τῆς θεσεως αὐτοῦ ἐπιβαλλόμενον καθήκον· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ δείκνυται, οὐχὶ ὑποχώρησις τις ἢ παλινοῦσία, ἀλλ' ἀληθῆς ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια, ἧς οὐδὲν θεϊότερον καὶ πολυτιμότερον παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Ἐκ δὲ τῶν πηγῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς πατροπαράδοτου παραδόσεως μεταβαίνων, ἧτις ἀρχομένη ἐκ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τοῦ ζητήματος καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδιδόμενη προφορικῶς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἀνεξίτηλος καὶ ζωσα διατηρουμένη ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων, μεγίστην ἔχει βαρύτητα ἐν τῇ λύσει τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, νομίζω ὅτι οὐδεμίαν ὑπερβολὴν λέγω διατεινόμενος ὅτι αὕτη πιστότατον ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθείας ἐστὶν ὡς πρὸς τὸ περὶ καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου ζήτημα, ἐξ ἑνὸς μὲν πιστοποιοῦσα τὸ κῦρος τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκ τῶν προτέρων ἐντόνως ἀποκρούουσα οὐ μόνον τοῦ ἀρτίως ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου τὴν νέαν δοξασίαν καὶ εἰλασίαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀνακαλυφθησομένου πᾶσαν ἄλλην καινότητα, ἐνδέχομένου νὰ μεταποιήσῃ τὸν ἥρωα τῆς Ἀλβανίας οὐ μόνον εἰς Σλαβόν, ἀλλὰ καὶ εἰς Ἴταλόν ἢ Τοῦρκον ἢ Βλά-

χον καὶ εἰς ἄλλην οἵανδήποτε ἐθνικότητα νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὸν, ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην ἀποβαίνει πάντῃ περιττόν νὰ ζητῶμεν λόγους ἄλλους πειστικωτέρους πρὸς ἀνασκευὴν τῆς δοξασίας τοῦ ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου καὶ νὰ ἀναμένωμεν τὴν ἀνακάλυψιν ἄλλων χειρογράφων εἴτε πρὸς πιστοποίησιν εἴτε πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἐπικρατούσης ἤδη δοξασίας κατὰ τὴν παράδοξον ἀξίωσιν καὶ ἐπιμονὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἣν πρῶτον μὲν διετύπωσεν ἐν τῷ ἀριθμῷ 45 τῆς ἀπὸ 14 Φεβρουαρίου «Ἐφημερίδος»· «Πιστεύσατε δὲ, κ. συντάκτα, ὅτι ἐὰν ἀνακαλυφθῶσι μαρτυρίαι ἕτεραι ἀναιροῦσαι ἀποχρώντως τὰς προμνημονευθείσας οὐδεὶς προθυμότερον ἐμοῦ θέλει τείνει τὴν χεῖρά του εἰς τὸν πρόμαχον ἐκείνον τῆς χριστιανοσύνης (πρόσθετε καὶ τῆς «Ἐλευθερίας») ἵνα καλέσῃ αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῷ πολυωνύμῳ ἥρωϊ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας· εἴτα δὲ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Παλιγγενεσίας 5 ὀκτωβρίου 1876) «Ἐὰν ὁμως ἐν τῇ διατριβῇ τοῦ παραθέσει τελευταῖόν τι τὸ δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως ὡς αὐξάνον τὰς περὶ καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπευ ὑφισταμένης εἰδήσεις, προθύμως θέλω ὁμολογήσει τοῦτο ἐν καιρῷ».

Ἄλλ' αὐταὶ μὲν αἱ ἐπιδεικτικαὶ ὑποσχέσεις καὶ ἐπαγγελίαι τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν εἰ μὴ τεχνήσασα προσποίησις καὶ ἀνωφελῆς παραμυθία πρὸς ματαίαν συγκάλυψιν τῆς ἐνδομύχου δυσθυμίας, τῆς προσγενομένης ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῆς ἀποτυχίας καὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ναυαγίου. Ἡ δὲ φύσις τοῦ ζητήματος τοιαύτη ἐστὶν κατὰ τὰς ἐλλόγους ἀξιώσεις τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῆς πολυχρονίου παραδόσεως ὥστε οὐδεμίαν μεταβολὴν καὶ τροποποίησιν ἐπιδέχεται αὐτὸ οὔτε ἐκ τοῦ πα-

ρελθόντος οὔτε ἐκ τοῦ μέλλοντος ὡς προεῖρηται ἀλλ' ἐμμένει, σταθερόν καὶ ἀκλόνητον εἰς τὸ *in quo ante bellum* κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἀστάτου διπλωματίας. Ὅτι μὲν ἐν γένει τὰ ἔργα, αἱ πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα μεγάλου τινὸς ἀνδρὸς μεγάλην ἰσχύον καὶ δύναμιν ἔχουσι καὶ μεγάλην ἐξασκοῦσιν ἐπιβροῆν ἐπὶ τε τῶν συγχρόνων καὶ μεταγετεστέρων ἀλληλοδιαδόχως, ἀψευδῆς μαρτυρὸς τούτου ἐστὶν ἡ ἱστορία πάντων τῶν ἐθνῶν. Ὅτι δὲ ἡ δόξα τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πολυχρονίων καὶ αἱματηροτάτων ἀγῶνων τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος ζωσα διατηρήθη τε καὶ νῦν ἐτι διατηρεῖται κατὰ πατροπαράδοτον παράδοσιν παρὰ τῷ ἔθνει, ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη πιστοτάτη ἀπεικόνισις τῆς ἀληθείας ἐστὶν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀναμφισβήτητον καθίσταται ἐκ τῶν ἐπομένων διότι ὁ μὲν Φαρλάτιος ἐν ἑπτὰ μεγάλοις καὶ ὀγκωδεστάτοις τόμοις περιγράφας τὴν Ἰλλυρίαν μυθολογικῶς, γεωγραφικῶς, ἐθνογραφικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἱστορεῖ, ἐκ τῆς τοῦ Φραγκίσκου Βλάγγου βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη, ἐκδοθείσης ἐν Βενετίᾳ τῷ 1636, ἀρυσθεὶς, ὅτι προκειμένου λόγου περὶ μεγάλων καὶ ἀξιωματικῶν ἔργων εὐκολό, ἐστὶ ὅτι παρὰ τῶν πατέρων καὶ προγόνων παρελάβομεν τοῖς μεταγενεστέροις νὰ μεταδώσωμεν καθ' ὅσον μάλιστα δὲν παρήλα πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σκενδέρμπεη μέχρις ἡμῶν ὥστε ἡ μνήμη καὶ καταγωγὴ αὐτοῦ νὰ λησμονηθῆ καὶ ἐξαλειφθῆ ἀφ' ἡμῶν, οἵτινες κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀρχαίων ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσιν οὐδέποτε ἐπαύσαμεν ἐξυμνοῦντες τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ μεγάλα ἔργα τῶν ἐν-

δόξων ἀνδρῶν καὶ ἀκολούθως ἐπιφέρει «*Ei sicut paucos falli in vetustissimis antiquitatis rebus facillimum est, ita integrum amplissimae provinciae, ne dicam vastissimi regni populum errasse, et in re non adeo antiqua sicut incredibile, ita ridiculum est asserere*» τὴν γνώμην ταύτην τοῦ σοφοῦ Φαρλατίου καὶ τοῦ Βλάγγου ἀποδεχόμενος ἐπικυροῖ καὶ ὁ ἐπὶ τριακονταετίαν Γάλλος πρόξενος διατελέσας ἐν Σκόδρα καὶ ἐκ τοῦ σύγγεγυς σπουδάσας τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα Ἰάκινθος Herquard ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἀνω Ἀλβανίας, ὅστις ἐν τινὶ ἠρωικῷ ἄσματι ἀδομένῳ ὑπὲρ νέου τινὸς Ἀλβανοῦ ἀκμάσαντος περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀναβοᾷ «*C' est un des rameaux de l' illustre race de Scanderbeg, qui quoique éteinte laisse ses racines dans cette terre où plus que partout ailleurs, survit la bravoure albanaise Schalla, Baba, et Jubani sont les foyers où s' est conservé le feu héroïque, qui distingue cette race, et qui s' répand dans trois familles*» Ἄλλος δὲ ἐμβριθέστατος ἱστορικὸς ὁ Μ. Σαβελλικὸς, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, ἀφηγεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, ἐκδοθείση τῷ 1570 ἐν Βασιλείᾳ, ὅτι ἡ μεγάλη παρόρμησις καὶ ὁ ἰσχυρὸς παροξυσμὸς, ὃν ὁ Σκενδέρμπεης, ὡς τις τῶν ἀποθεωθέντων ἠρώων τῆς ἀρχαιότητος ἐπέπνευσε τοῖς ὁμοφύλοις καὶ συναγωνισταῖς αὐτοῦ, πολλὸν ἐτι χρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπενήργησε καὶ διήρκει διότι Ἀλβανιδῶν παρθένων χοροὶ ἐν καιρῷ πολεμικῶν ἀγώνων καὶ παραχῶν συναθροϊζόμενοι καὶ ὑπὸ βαρβαρικοῦ θορύβου συνοδευόμενοι τακτικῶς κατὰ πᾶσαν ὀγδόην ἡμέραν ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν εἰς τὴν ἡγεμονίαν ἀνηκουσῶν πόλεων ἤδον ὕμνους πρὸς τὴν μὴν καὶ μνήμην τοῦ ἀποθανόντος ὁμοφύλου ἥρωος

αὐτῶν «Post ejus mortem eximia viri admiratione populis imbuti, quasi in illo aliquid vidissent quod humanum excederet fastigium, grati principis memoriam solemnibus consecravit carminibus. Retulerunt mihi fide digni viri vel medio arbore belli, . . . puellarum coetus in his urbibus, quibus ille imperavit, octavo quoque die mediis triviiis coite solitos, ac defuncti principis (ut veteres magnorum heroum in conviviis solebant) laudes decantare». Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἐτι ἐνάυλος ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος ὡς ὁμοφύλου διατηρεῖται οὐ μόνον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς διαμείνασι Μιρδίταις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς μωαμεθανοῖς Ἀλβανοῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις τοσοῦτον ἀνεπτυγμένον ἐστὶ τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἐθνικότητος αἶσθημα καὶ τοσαύτη ἐστὶν ἡ πεποίθησις αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἐνδόξου ἥρωος ὡς ὁμοφύλου καὶ προπάτορος, ὥστε καίπερ ἐτερόθρησκον καὶ ἐφ' ὀλόκληρον εἰκοσιπενταετίαν ἀγωνισθέντα κατὰ τῆς ἡμισελήνου καὶ τῶν ὁμοθρήσκων Μωαμεθανῶν, σεμνυνόμενοι καὶ κομπορῆρημονοῦντες θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς γνήσιον πρόγονον καὶ προπάτορα, ἐν ᾧ οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι Χαλκοκονδύλης καὶ Φράντζης καίπερ χριστιανοὶ Ἕλληνας ἐτεροδόξοι ἀπηξίωσαν καὶ τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ ὄνομα Γεώργιος Καστριώτης νὰ μνημονεύσωσιν, ἀρκεσθέντες περιφρόνητικῶς μόνον Σκεντέρην καὶ Σκαντάρινόν τινα ἄσημον καὶ ἄγνωστον νὰ ἀποκαλέσωσι τὸν κατὰ τὴν ἑξήκονταετηρίδα πρωταγωνιστήσαντα ὑπὲρ πίστεως, πατρίδος καὶ ἐλευθερίας Γεώργιον Καστριώτην. Τὸ δὲ ἐθνικὸν αὐτῶν αἶσθημα τοσοῦτον ἐρριζωμένον καὶ οἰονεὶ συμπεφυκὸς ἐστὶ μετὰ τοῦ ἐν ταῖς φλέβαις αὐτῶν κυκλοφοροῦντος καθαροῦ Ἀλβανικοῦ αἵματος, ὥστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν οἱ γῦν

Βέηδες τῆς Ἀλβανίας ἀπομνημονεύουσι μεθ' ὑπερηφανίας, εἰ καὶ ἀτελῶς, ὡς εἰκὸς, γενεαλογικοὺς πίνακας, ἀρχηγέτην ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν τὸν Σκενδέρμπεην, ἓνα τῶν ὁποίων περιεργίας χάριν παρατίθεμαι ἐνταῦθα τὸν ἐξῆς 1. Σκενδέρμπεης, 2, Ταρχίμπεης, 3. Σαλήμπεης, 4. Ἀρδήμπεης, 5. Ζεϊνέλμπεης, 6. Σαλήμπεης, 7. Ἀρσλάμπεης καὶ οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοὶ αὐτοῦ Χασάμπεης καὶ Ἀλαμάνμπεης, ἐνθα παρατηρεῖ ὁ Χάν ὅτι ἐξαιρουμένου τοῦ Σκενδέρμπεη ἐξ γενεαλογικαῖ διαδοχαὶ ἔπονται, κατὰ μέσον ὄρον 180 ἐτι δυνάμεναι νὰ συμπεριλάβωσιν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς γνωστὸν, ὁ Σκενδέρμπεης ἀπέθανε τῷ 1468 ἤτοι πρὸ 400 περίπου ἐτῶν, πρόδηλόν ἐστὶν ὅτι τέσσαρα ἐτι γενεαλογικὰ μέλη χρειάζονται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ γενεαλογικοῦ τούτου πίνακος τοῦ Ἀρσλάμπεη, τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἥρωος τῆς Κροίας καθ' ὅσον ἐζῆ ἐν καιρῷ καθ' ὃν πρόσφατος ἐτι ἦν ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Χάν ἀποσταλεῖς ὑπὸ τῆς Ἀυστριακῆς κυβερνήσεως νὰ ἐξερευνήσῃ τὸν Δρεῖλωνα παταμόν, κατάλληλον ὑπέλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ἡμαθίας (Ματίας) τοῦ Βαρλετίου πρὸς εὑρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν τοῦ γενεθλίου τόπου τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡσπερ τὸ πάλαι ἐπτὰ ἡριζον πόλεις περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐν πολλοῖς τόποις οἰκαιοποιοῦμενοι οἱ κάτοικοι τὸν ἀθάνατον ἥρωα πολλοὺς ἐπιδείκνουν τόπους τῆς γενήσεως αὐτοῦ, στερούμενος τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ἐξερεύνησιν αὐτῶν παρητήθη διαρρήδην λέγων. Der Leser dürfte es daher nicht anfallend finden wenn ich unter diesen Verhältnissen auch den Besuch von Skanderbegs geburtsort meinen nachfolgern überliess.

ἤτοι οὐδόλως παράδοξον πρέπει νὰ φανῇ τῷ ἀναγνώστη, εἰ ἐγὼ ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ γεν. θλήου τόπου κατέλιπον τοῖς διαδόχοις μου.

Ὁ Χάν κατὰ τὴν διόδον τῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου καὶ τῆς γενεθλίας χώρας τοῦ Γεωργίου Καστριώτου καὶ ἐν τῇ βραχυτάτῃ τριημέρῳ διαμονῇ ἐν αὐτῇ ἤκουσε παρὰ τῶν ἀτογόνων τοῦ ἤρωος ὅτι πολλαχοῦ ὑπάρχουσιν ἐρείπια τειχῶν καὶ κούργων καταστραφείσων πόλεων, ὧν τινὰ καὶ νῦν ἔτι φέρουσι τὸ τοῦ ἤρωος ὄνομα καλούμενα Skanderbegut. Λίαν δὲ παράδοξος ἐφάνη αὐτῷ ἡ διήγησις τῶν κατοίκων περιένος πύργου, καθ' ἣν ποτε μὴ δυνηθεὶς ὁ Σκενδέμπεης νὰ ἀντιστῇ περαιτέρω τοῖς πολεμίοις ἐπήδησεν ἐκ τοῦ μεγάλου παραθύρου, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσιν οἱ κάτοικοι. διότι ἡ ἱστορία τοῦ ἤρωος ἀγνοεῖ μίαν τοιαύτην φυγὴν αὐτοῦ πρὸ τῶν πολεμίων ἐκ τῆς πατρίδος.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ παράδοσις αὕτη ἀφαιρῇ τι ἐκ τῆς μεγάλης δόξης τοῦ Σκενδέμπεης, οὐχ ἤττον ὁμως ἑτέρα ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς κατοίκοις ἀρκούντως βιαιοποιεῖ αὐτὸν παριστῶσα οὐ μόνον ὡς μέγαν πολεμιστὴν καὶ ἥρωα ὁμόφυλον, ἀλλὰ καὶ ὡς νομοθέτην κατὰ τὸ πατροπαράδοτον δίκαιον τοῦ ὁποίου καὶ νῦν ἔτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἡμαθίας (Ματίας) καὶ τῆς ὁμόρου Δίβρας διοικοῦνται ἀποκαλοῦντες αὐτὸ Kanuni Skanderbegu, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Μαλισόροις καὶ τοῖς κατοίκοις τῆς Δουκατζίνης ἰσχύει τὸ δὲ καίον τοῦ Δουκατζίου Kanuni Dukađziniu ἐφ' οὗ δικαίως ὁ Χάν τὴν προσοχὴν τῶν νομομαθῶν ἐφιστῶν καὶ προκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀγνώστου τυχύτης Χώρας (Wierc iusognit.) καὶ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τοῦ αὐτοῦ ἐν χρῆσει ὄντος δικαίου, τὰ μάλιστα συντελοῦντος εἰς τὴν γνώ-

σιν τοῦ παναρχαίου Ἰνδογερμανικοῦ δικαίου καθ' ὅσον οἱ Ἄλβανοὶ κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεῦνας τῶν περιωνύμων γλωσσολόγων Bojff καὶ Stier αὐτοτελῆ καὶ ἄμικτον ἀποτελοῦσι κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς ἀναβοᾶ «Welche fruchtbare Aufgabe für einen Rechtsgelehrten der die Mühen nicht scheute, welche die Erhebung der Albanesischen Sprache und ein mehrmonatlicher Aufenthalt in diesen Ländern mit sich brachte.»

Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ὅσα ἄλλα παροδικῶς τὴν χώραν διερχόμενος ἤκουσε ὁ Χάν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενος περιήλθεν εἰς τὸ παράδοξον καὶ ἀντιφατικόν ἐν μέρει συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐγγχώριος αὕτη παράδοσις ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀνήκει εἰς ἐκείνην τῶν παραδόσεων τὴν τάξιν, ἣν ὁ Bojff ἐν τῇ μαιτοχαιαταγα χαρακτηρίζει ὡς τὴν ἐκ τῆς φιλολογίας εἰς τὸν λαὸν εἰσδύσαταν καὶ τούτου ἕκα φαίνεται ἀξία ἰδιαιτέρου συμφέροντος. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου ἱστορούμενα, λέγει, εὐρίσκαμεν ἐν ταύτῃ, μόνον δὲ τὰ κενὰ, ὅπερ αὐτὸς καταλείπει, φαίνονται ὅτι ἐξαιρέσει τοῦ τόπου τῆς κατοικίας τῆς οἰκογενείας τοῦ Σκενδέμπεης, ληφθέντος ἐκ τῆς τοπικῆς παραδόσεως, ἀνεπληρώθησαν διὰ μυθικῆς ὕλης διότι ὁ Βαρλέτιος πολλὰ ἐξ αὐτῶν τέλειον ἀγνοεῖ. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη ἐστὶν ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὡς δεικνύουσα τὴν ὁδόν, καθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς φιλολογίας ληφθεῖσα προφορικὴ παράδοσις καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ πολὺ ἐπαυξηθεῖσα ὕλη ἐν τῇ πολυχρονιότητι ἠδύνατο νὰ λάβωσι τὰς διαστροφὰς καὶ προσθήκας, μεθ' ὧν πάλιν βραδύτερον εἰσδύει εἰς τὴν φιλολογίαν.

Ἄν μὲν θεωρία αὕτη τοῦ περιωνύμου Ἀλβανολόγου δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀλλαχοῦ ποι, οὐ τοῦ πα-

ρόντος χώρου τε καὶ χρόνου. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμῶς περιπτώσει καὶ ἐν τῇ γνωστῇ καταστάσει τῆς τε χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀποβαίνει ἀδυνατος ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γενικῆς ταύτης θεωρίας τοῦ Χάν διὰ τὴν μεγάλην καὶ παροιμιώδη τῶν κατοίκων ἀμάθειαν καὶ βρβαρότητα, διαβιούντων ἐν ἡμιαγρία καταστάσει· διότι ἡ γωνία αὕτη τῆς ἀπεράντου Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἴσως ἡ μόνη ἐστίν, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀκτίς καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης παιδείσεως εἰσέδουσε μέχρι τοῦδε διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι οὔτε ἡ Κυβέρνησις ἐσκέφθη ποτὲ περὶ τούτου, οὐδὲ οἱ κάτοικοι αὐτοὶ ἤσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην παιδείσεως ἐν ᾧ ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀλβανίας μέρεσιν ἔνθεν κακεῖσε πνευματικαὶ τινες ὁάσεις εὐρίσκονται. Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν καταστάσει πραγμάτων ἦν ποτε δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ νὰ γνωσθῇ ἡ Ἀκτινιστὴ γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ σχηματισθῇ ἐγγχώριος καὶ ἐπιτόπιος παράδοσις; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Καὶ κατὰ τοσοῦτον ἐλάχιστα, καθ' ὅσον οἱ ἀρειμάνιοι κάτοικοι τῆς χώρας πρὸ πολλῶν ἤδη γενεῶν ἠσπάζθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Τὸ δὲ ἀνυπόστατον καὶ ἀντιφατικόν τοῦ συμπεράσματος μέρος ἐξελέγχεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας τοῦ Χάν ἀφηγουμένου ὅτι πρῶτον μὲν γενομένου λόγου περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη, ὁ ξεναγωγὸς ἱερεὺς Don Angelo Bianchi παρακληθεὶς νὰ διηγηθῇ αὐτῷ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἥρωος ῥητῶς ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς οὐδέποτε ἀνέγνωσεν αὐτὴν ἐν βιβλίοις, οὐδὲ πάλιν ἐνθυμεῖτο τίνοι ὄφειλε τὴν γνώσιν αὐτῆς. Er kenne dessen Geschichte obgleich er sie niemals gelesen habe, und sich auch nicht erinne, wem er diese Kenntnisse verdanke. δεύτερον δὲ

ὅτι ἡ ἐγγχώριος παράδοσις γινώσκει πολλὰ περιστατικά καὶ τὸ κυριώτερον τούτων τὸν τόπον τῆς γενήσεως τοῦ Σκενδέρμπεη, ὅπερ ὁ Βαρλέτιος ἀγνοῶν ἀποσιωπᾷ. Καὶ ὁμῶς ὁ Χάν ἀντιφάσκων πρὸς τὴν εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τοῦ ἱερέως Don Angelo, χ ε ἰ λ η δ ἔ ε ρ ἔ ω ς ο ὐ ψ ε ὑ δ ο ν τ α ι λέγει ὅτι πηγὴ τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ἦν ὁ Βαρλέτιος. «*Seinem Berichte lag offenbar Barletius als Quelle zu Grunde, doch kennen folgende Varianten von demselben znm. Uorscheine.*» Καὶ ὅσα μὲν συμφωνοῦσι τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βαρλετίου ἐπιβεβαιοῦσι τὸ κῦρος αὐτοῦ, τὰ δὲ διάφορα συμπληροῦσι τὸ κενὸν καὶ τὴν ἔλλειψιν αὐτοῦ. ἐντεῦθεν ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡ ἱστορία καὶ φιλολογία ἐν Ἀλβανίᾳ, χώρα ἀπεστερημένη καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης, παιδείσεως οὐδεμίαν ἔσχεν ἐπιδρασίαν ἐπὶ τῆς ἐγγχωρίου παραδόσεως καὶ ὅτι αὕτη ἐστὶ καθαρώτατον προῖον τῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεᾶν καὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδόσεως τῶν περὶ τοῦ ἐγγχωρίου ἥρωος ἐπιτοπίων εἰδήσεων καὶ πιστότατον ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθείας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Καὶ εἰ μὲν τι τῆς πατροπαραδότου ταύτης παραδόσεως ἔχει νὰ ἐλέγξῃ τις, τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος ὁμῶς ζήτημα οὐδὲ νὰ θίξῃ δύναται· διότι τὸ ὑπὲρ τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς ὁμοφύλου, ὡς ὁμογενοῦς, ὡς ὁστοῦ ἐκ τῶν ὁστέων καὶ ὡς σαρκὸς ἐκ τῆς σαρκὸς αἰσθημα τῶν κατοίκων οὐ μόνον χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ Μωαμεθανῶν, ὡς προαπεδείχθη, τοσοῦτον ζωηρὸν διατηρεῖται καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρᾳ ὥστε ἂν ξένος τις ἤθελεν ἀποτολμήσει οὐχὶ νὰ διακηρύξῃ πομπωδέστατα, ὡς ἔπραξεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἐν μέταις Ἀθῆναις πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἱστορίας, εἶτα

δὲ διὰ τῆς «Ἐστίας» καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς διδακτικῆς ἑδρας τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον νὰ υποχρούση παρὰ τοῖς ὄρειοις κατοίκοις τῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου ὅτι ὁ ἥρωας αὐτῶν ἦν Σλαῦος, πάραυτα ἤθελε κινδυνεύσει νὰ λιθοβοληθῆ καὶ μαρτυρικόν νὰ ὑποστῆ θάνατον. Ἄν δὲ ἡ παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσα παράδοσις περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος ἐσχηματίσθῃ ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν θεωρίαν τοῦ Χάν, ἢ ἂν αὕτη μετεκομίσθῃ καὶ μετηνάστευσε διὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐγκατασταθέντων Ἄλβανῶν ἐκ τῆς ἀρχικῆς χώρας ἢ καὶ ἂν ἀμφοτέρω συνετέλεσαν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐμπέδοσιν τῆς ἐγγωρίου παραδόσεως, τοῦτο μένει μοι ἄγνωστον καὶ χρεῖζαι ἰδιαιτέρας ἐρεύνης πρὸς εὔρεσιν καὶ ἀπόδειξιν.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν περὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως εἰρημένων προσθετέον ὅτι κατὰ τὴν ἐπανειλημμένην διὰ τῆς Τεργέστης διάβασιν ἐν τῇ τελευταίᾳ εἰς τὴν Γερμανίαν περιοδείᾳ μου ἐμπόρους Ἄλβανούς ἐρωτήσας ἂν ὑπόνοιά τις ἢ διαταγμὸς ποι ὑπάρχει παρ' αὐτοῖς περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος, ἄσμενος ἤκουσα αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως λέγοντάς μοι περὶ τῆς παραδόξου ταύτης ἐρωτήσεως «θεὸς φυλάξει νὰ ἐκστομίση τις τοιοῦτον λόγον παρ' ἡμῖν». Εἶτα δὲ πλείονας ζητήσας πληροφορίας περὶ τοῦ πράγματος, ἔλαβον ἀποκρίσιν σύμφωναν τοῖς εἰρημένοις μοι «ὅτι οὐ μόνον ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀδιστάκτως πιστεύομεν ὡς ἥρωα ἐθνικόν καὶ ὁμόφυλον ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί». Πρὸς τούτοις δὲ ὀφείλω νὰ ἐπισυνάψω ὅτι πρὸ μηνὸς γράφων περὶ ἄλλης ὑποθέσεως πρὸς φίλον μου Ἄλβανόν λόγιον ἄνδρα ἀποδημοῦντα νῦν καὶ ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς

μου προσθέτων νὰ μοὶ μεταδώσῃ ὅ,τι θετικῶς γινώσκει περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, εἰς ἀπάντησιν τῆς τυχαίας ἐρωτήσεως ἔλαβον τὰ ἀκόλουθα «Περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη θὰ σὰς δώσω ἀρκούσας πληροφορίας ἀναφερομένας εἰς παραδόσεις καὶ ἄσματα ἐπιτόπια, ὅταν σὺν θεῷ ἐπιστρέψω, καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων ἐκ τῶν προτέρων σὰς βεβαιῶ ὅτι θὰ ἐξάξητε τὸ ἀδιαφιλονείκητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦτον Ἄλβανός» Πανταχόθεν τοιαύτη φωνὴ ἀκούεται περὶ τοῦ Ἄλβανοῦ ἥρωος. Ἐν τοῖς τελευταίοις φύλλοις τῆς Αὐγουσταίας Ἐφημερίδος κατεχωρίσθη ἀνταπόκρισις τις ἐκ Βιτωλιῶν τῆς Μακεδονίας παραληφθεῖσα ἐκ τῆς «Πολιτικῆς Ἀνταποκρίσεως» ἐν ἣ λέγει ὁ γερμανὸς ἀνταποκριτὴς πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι μυστικά κομιτάτα διανέμουσι τοῖς ἐξ Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Ἄλβανῶν συνισταμένοις κατοίκοις τῆς πόλεως προκηρύξεις Ἑλληνιστὶ Βουλγαριστὶ καὶ Ἄλβανιστὶ γεγραμμένας, δι' ὧν πάντα τὰ τέκνα τῆς πατρίδος προσκαλοῦνται νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς κοινῆς πατρίδος, τὰ ὑψίστα συμφέροντα τῆς ὁποίας ἀπαιτοῦσιν ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Σκενδέρμπεη (οἱ Ἄλβανοὶ) τείνωσι χεῖρα φιλίαν τοῖς Σλαῦοις καὶ Ἑλλησι πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κοινῶ ἐχθροῦ κτλ. «Die höchsten Interessen des Landes erheischen dass die Kinder Skenderbegs (die Albanesen) den Slaven und Griechen die Hand reichen, um den gemeinsamen Feind wirksam bekämpfen zu können».

Καὶ τελευταῖον ὡς ἐπίμετρον τῶν ὀλίγων τούτων ἐκ τῶν πολλῶν, ἄπερ ἠδύνατό τις νὰ ἀναγράψῃ, ἀρμο-

διώτατον υπολαμβάνω να επιπροσθέσω ότι ἐν τῇ κατὰ τὴν 8 ὀκτωβρίου γειομένη συνεδριάσει τοῦ φιλολογικοῦ σπλλόγου Παρνασοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπίτιμος πρόεδρος διατελεῖ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, ὁ κ. Π. Ματαράγκας λαμπρὸν ἀπαγγέλλον ἀρειμάνιον ποίημα πρὸς τοὺς Ἑπειώτας ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου τῆς Ἀλβανίας ἥρωος Γ. Καστριώτου ἤρξατο προοιμιζόμενος καὶ υἱὸς τοῦ Σκενδέρμπεη ἀποκαλῶν τοὺς γενναίους Ἑπειώτας, τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον τετραστιχον ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἐγερθῆτε, Τουρκομάχοι τοῦ Σκενδέρμπεη υἱοί!

Ἐλληνόπαιδες τοῦ Πίνδου, ἐγερθῆτε, ἐγερθῆτε!

Ἔως πότε ἡ ἀθλία καὶ κτηνώδης σας ζωὴ,

Ἔως πότε τὰς ἀλύσεις τῆς αἰσχύνης θὰ φορῆτε ;

Ἄγνων ἂν ὁ σοφὸς καθηγητῆς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς προϊστάτο ἐν τῷ ἐπιτίμῳ προεδρικῷ θρόνῳ καθήμενος ἵνα ἰδίῳις ὡσὶν ἀκούσῃ τὴν ἐθνολογικὴν ταύτην βλασφημίαν ἀπαγγελλομένην ὑπὸ αὐθάδους μέλους τοῦ ὁποίου αὐτὸς προϊστάται σωματείου, ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι ἐκ τῆς τολμηρᾶς ταύτης διαμαρτυρήσεως ὀρμώμενος θέλει σπεύσῃ καὶ συντάξῃ εὐγλωττον καὶ ῥητορικὴν ὁμιλίαν θέμα ἔχουσαν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἦτο ὡς μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο οὔτε Ἕλληνας οὔτε Ἀλβανός, ἀλλὰ καθαρὸς Σλαῦος καὶ ἀπαγγείλῃ αὐτὴν ἐκ τῆς ὑψηλῆς προεδρικῆς ἑδρας, ὡς ἐπραξεν ἐπιτυχῶς καὶ ἐκ τῆς διδακτικῆς ἑδρας τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἵνα κατηχήσῃ καὶ τὸ σωματεῖον ὡς τὸ πανεπιστήμιον εἰς τὰ νέα τῆς ἱστορίας δόγματα καὶ πάντας τοὺς μὴ πειθομένους τοὺς καὶ ἀντιφρονοῦντας κατακεραυνώσῃ διὰ τῆς

εὐγλωττίας καὶ στωμυλίας τοῦλάχιστον, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀληθείας.

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγχωρίου καὶ ἐπιτοπίου πατροπαραδότου παραδόσεως ἐξαγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, συμφωνότατα μὲν πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων συγχρόνων τε καὶ ἐγχωρίων πηγῶν προεκτεθέντα, πληρέστερα δὲ καὶ ἐμφαντικώτερα ἐκείνων ὡς εἰσέτι ζῶντα ἐν τοῖς στόμασι τῶν γνησίων τοῦ ἥρωος ἀπογόνων. Νῦν δὲ, ἐὰν ἀπὸ τῆς διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων λόγων ἀποδείξεως τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος μεταβῶμεν εἰς τὴν διὰ τοῦ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς συλλογισμοῦ ἔρευναν καὶ κρίσιν πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ ἐντεῦθεν προκύπτοντος συμπεράσματος, οὐδεμία ὑπάρχει οὐδ' ἐλάχιστη ἀμφιβολία ὅτι καὶ τοῦτο ἔσται οὐ μόνον σύμφωνον καὶ συνάδον πρὸς τὰ ἐκ τῶν πηγῶν καὶ τῆς παραδόσεως ἐξαχθέντα ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερον καὶ ἐρρωμενέστερον ἐκείνων, ὡς ἐκ τῶν ὀλίγων ἐπομένων καταδηλότατον γενήσεται. Οὐ μόνον πράγματι ἂν ἦν Σλαῦος ὁ Γ. Καστριώτης κατὰ τὴν αὐθαίρετον ἀνεπιστημονικὴν καὶ ἀντεθνικὴν διακήρυξιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ εἰδικοῦ ἱστορικοῦ κ. Παπαρρήγοπούλου, ἀλλὰ καὶ ἔχνη ἀμυδρὰ ἂν ἐφαίνοντο καὶ εὐρίσκοντό ποι δυνάμενα κατὰ τινὰ τρόπον νὰ χρησιμεύσωσι λογικῶς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς σλαβικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, πρωτομάρτυς καὶ διαπρύσιος κήρυξ τοῦ Σλαυϊσμοῦ τοῦ ἥρωος ἀναντιρρήτως ἠθέληεν ἀνακηρυχθῆ ὁ μετ' ὀμματος Ἄργου τοῦ πανόπτου πανταχοῦ ἔχνη Σλαυϊσμοῦ ζητῶν νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ εὔρη πασίγνωστος κατὰ τοῦτο, Ἀλβανολόγος Πατριάρχ-

χης Φάλλμεράυερ και δὲν ἤθελε καταλίπη τὴν ἀξιό-
 ζηλον δόξαν τῆς τοιαύτης ἀνακαλύψεως εἰς τὸν σο-
 φὸν καθηγητὴν τοῦ ἐθνικοῦ Πατεπιστημίου κ. Πα-
 παβρήγγουλον, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος ὁ πάντων ἐξυ-
 δερκέστατος ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἤθελεν διακή-
 ρύξει εὐαγγέλια χαρᾶς εἰς τὸν κόσμον, ἰδίᾳ δὲ τὸν
 σλαυοσερβοβουλγαρικόν, ὡς ἀντιποιηθεὶς τὴν δόξαν
 ταύτην ἐπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς ὅτι ὁ Σκεν-
 δέρμπεης δὲν εἶναι ὡς μέχρι τοῦδε παρὰ πάντων
 πιστεύεται οὔτε Ἑλλήν* οὔδ' Ἀλβανὸς ἀλλ' ἀγνώστα-
 τος Σλαῦος, καὶ τοῦτο ποιήσας ἤθελεν ἀναστατώσει
 τὴν Ἀλβανικὴν ἱστορίαν ὡς ἀπεπειράθη καὶ τὴν με-
 σαιωνικὴν Ἑλληνικὴν νὰ διαστρέψῃ πραγματευόμε-
 νος αὐτὴν οὐχὶ ὡς ἐπραξεν ὑπὸ Ἀλβανικὴν ἐποψίν
 ἀλλ' ὅλως ὑπὸ Σλαυικὴν ἵνα δρέψῃ νίκας καὶ θριάμ-
 βους καὶ ἐπὶ τούτων παράσημα, διπλώματα καὶ ἄλλα
 συμπαρομαρτοῦντα ἀγαθὰ παρὰ τῶν κραταιοτάτων
 τοῦ Πανσλαυισμοῦ ἀρχηγῶν ἐκ Πετροπόλεως,
 Μόσχας, Ὁδησσοῦ καὶ πάσης Ῥωσσίας.

Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀνακαλύψῃ ἔρεισμά τι ἐν
 ταῖς πηγαῖς καὶ ἐν τῇ παραδόσει, τοῦ δὲ χειρογράφου
 τῆς χρονογραφίας τοῦ Μουσακῆ Σπανδουγίνου ἀ-
 γνώστου ἐτι ὄντος αὐτῷ, οὐ μόνον ἐκθύμως ὑποστη-
 ρίζων διακηρύττει τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν καὶ
 ἐθνικότητα τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχει τοὺς
 ἔκτινος τυχαίου περιστατικοῦ θέλοντας νὰ διαμφισθη-
 τήσωσιν αὐτὴν. Οὕτω π.χ. ἐπειδὴ ὁ Σκενδέρμπεης πρὸς
 τὴν Ἀλβανικὴν, Τουρκικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλώσση ἐγί-
 νωσκε καὶ τὴν Σλαυικὴν ὡς ἐκ τῆς μητρὸς του Βοϊ-
 σαύας λαλουμένην ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τῶν Καστριωτῶν

πρὸς τὴν ἐγγχωρίῳ Ἀλβανικῇ, ἐκ τούτου καὶ μόνου
 τοῦ περιστατικοῦ ὑπέλαβον οἱ Σέρβοι ὅτι δικαιῶνται
 νὰ ἀντιποιηθῶσι τὸν ἥρωα καὶ νὰ θεωρήσωσιν αὐτὸν
 ὡς ἐθνικὸν ἥρωα ἀνήκοντα εἰς τὴν ὁμοφυλίαν αὐτῶν.
 Τοῦτο δὲ λέγει ὁ Φάλλμεράυερ ὡς ὑπὸ τῶν Σέρβων
 προβαλλόμενον ἵνα ἐλέγξῃ τὸ ἀνυπόστατον τῆς
 δοξασίας. Ὅτι δὲ οὔτε οἱ Σλαῦοι, οὔτε οἱ Σέρβοι,
 οὔτε οἱ Βούλγαροι πιστεύουσι καὶ ἀποδέχονται τοι-
 οὔτὸν τι, τρανότατον καὶ ἀναρισθῆτητον τούτου μαρ-
 τύριόν ἐστιν ὅτι ἐν τῇ πατροπαραδότῳ ἐθνικῇ παρα-
 δόσει καὶ συνειδήσει αὐτῶν ἐντελῶς ἀγνώστον μέ-
 νει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος Σκενδέρμπεη. Πρῶ-
 τον μὲν γὰρ οἱ πολυμήχανοι ἀρχηγῆται τοῦ Πανσλαυ-
 ἰσμοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα διὰ παν-
 τοίων μέσων καὶ τρόπων ἀποπειραθέντες νὰ ἐμ-
 πνεύσωσι τὸν Σλαυισμόν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς
 Μακεδονίας καὶ ἐκδιώξωσι τὸν Ἑλληνισμόν τῆς
 χώρας, ἀναισχύντως ἐν βιβλιαρίοις διανεμηθεῖσιν ἔ-
 γραψαν ὅτι ἡ Μακεδονία Βουλγαρία ἐστὶ καὶ διεκή-
 ρυξαν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Ἀριστοτέλης Βούλγαροι
 ἦσαν, καθὼς καὶ οἱ Βουλγαροκλήρυκες Θεσσαλονικεῖς
 Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, περὶ τοῦ Γ. Καστριώτου ὅμως
 οὐδέποτε οὔτε ἔγραψαν, οὔτε εἶπον ὅτι ὑπῆρξεν
 Σλαῦος, ἀλλ' οὔδ' ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ποτε ἀνέφερον
 ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ. Εἶτα δὲ οἱ Σέρβοι ἐν τῷ τελευ-
 ταίῳ ἀτυχεῖ πολέμῳ αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων συν-
 τάξαντες ὕμνους πολεμικοὺς μεταφρασθέντας καὶ
 ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀναφέρουσι τοὺς ἥρωας
 ἐν αὐτοῖς Δεκλιανούς, Ζούζ, Μιλόσχ Κομπίλιτζ καὶ
 ἄλλους, τοῦ Σκενδέρμπεη ὅμως τὸ ὄνομα ὅπερ ἔ-

πρεπε να προτάξωσιν και επί κεφαλῆς πάντων να θέσωσιν, εάν είχαν συνείδησιν ἐθνικήν ὅτι ὁμόφυλος αὐτῶν ὑπῆρξεν, οὐδόλως ἀναφέρουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἢ ἐντελής αὐτῆ ἀποσιώπησις τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας ἐν τῇ ἐθνικῇ παραδόσει αὐτῶν πρέπει να θεωρηθῆ ὡς προεῖπον ὡς τὸ ἀσφαλέςτατον καὶ πάντῃ ἀλάνθαστον τεκμήριον ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Σλαυῖσμόν καὶ ἐπομένως μένει καθαρὸς Ἀλβανὸς ἥρωος.

Εἰ δ' ὅλως ἀντιστρόφως εἶχον τὰ πράγματα ἤτοι εἰ Σλαῦος ἦν, καὶ οὐκ Ἀλβανὸς, ὁ Σκενδέρμπεης συμφώνως πρὸς τὸ *per natura Serviano* καὶ *per natione Serviano* τοῦ χρονικοῦ χειρογράφου τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, τότε ἀντίστροφα ἔπρεπε να προκύψωσι καὶ τὰ ἐκ τῆς πατροπαραδότου ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἤτοι ἐν μὲν τῇ τῶν πρώτων να θρυλῆται, να ἐγκωμιάζῃται καὶ να προβάλλῃται ὡς ὁ μέγιστος πολεμιστῆς καὶ στρατηγὸς τῆς 14. ἑκατονταετηρίδος καὶ ὡς μοναδικὸν ἡρωϊκῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας παράδειγμα τοῖς ἀπογόνοις ἐκείνου ἐν πᾶσι τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσιν, ἐν δὲ τῇ τῶν δευτέρων ἢ ἐντελῶς να ἀποσιωπᾶται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ να παρίσταται ὡς ἐπηλύς τις καὶ ἐτερόφυλος τυραννίσκος, διὰ δόλου καὶ ἀπάτης καταλαβὼν τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα καὶ ἐφ' ὀλόκληρον εἰκοσιπενταετηρίδα τυραννικῶς πρωταγωνιστήσας αὐτῶν, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἀν ἦν καὶ να φαντασθῆ τις περὶ τῶν ὑπερηφάνων καὶ ἀνδρείων Ἀλβανῶν.

Οὕτω τοίνυν ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀποδείκνυ-

ται ὅτι οὐ μόνον τοῦ προμνημονευθέντος χειρογράφου ἢ ἀξιοπιστία ὡς πρὸς τὴν ἐθνικότητα τοῦ Σκενδέρμπεη τοῦλάχιστον καταπίπτει, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου εὐρεθησομένου ποτὲ καὶ μεταποιοῦντος τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα εἰς Σλαῦον ἢ Ἀθίγγανον ἢ Ἰουδαῖον ἢ Ἴταλὸν ἢ Γάλλον ἢ Γερμανὸν ἢ καὶ Ἀγγλον ἢ ἀξία τοιαύτη ἔσται, καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν ἢ τροποποίησιν δυνηθήσεται να ἐπιφέρῃ ἢ καινοτομία τοῦ εὐρεθησομένου ἐπὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ζητήματος· διότι ὡς προεῖπον ἢ φύσις αὐτοῦ ἀνεπίδεκτός ἐστι πάσης ἄλλης διεξόδου καὶ λογικῆς λύσεως, ἀντιστρατευομένης εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν συγχρόνων πηγῶν, ἄρδην ἀνατρεπούσης τὸ κύρος τῆς πατροπαραδόσεως τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων καὶ δυναμένης ὡς ἐκ θαύματος να μεταποιήσῃ τὸ ἰσόχρονον παρελθὸν τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν Σέρβων ἐμφυσῶσα εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς στοιχεῖον ἑτερογενὲς καὶ ἐτερόφυλον, ὅπερ κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀδύνατόν ἐστι να συμβῆ· διότι εἰς, δύο καὶ τρεῖς ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι ἐκόντες ἢ ἄκοντες δύνανται να περιπέσωσιν εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην, πολλαὶ ὅμως γενεαὶ ἀλληλοδιαδόχως, φυλὴ καὶ ἔθνος ὀλόκληρον ἀδύνατόν ἐστι να διαμένωσιν ἐν ἀπάτῃ ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους αἰῶνας περὶ ἐνὸς τοιοῦτου ἐθνολογικοῦ ζητήματος. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσι καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Σλαῦων Βουλγάρων καὶ Σέρβων πατροπαραδότῳ παραδόσει ἐλλείπει καὶ ἡ ἐλάχιστη συναίσθησις καὶ συνείδησις ὅτι ὁ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας ἦν Σλαῦος, μαρτυρεῖ ὁ ἀρτίως ἐκδοὺς τὴν ἑστορίαν τῶν Βουλγάρων.

ρων Βασίλειος Κωνσταντίνος I. Jireiek, ὅστις ἀγνοῶν τὴν διακήρυξιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἐρειδόμενος δὲ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Χόπρ καὶ λεληθότως πως δι' ὀλίγων λέξεων παρεμβάλλων ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς, ἀνεκάλυψεν ὅτι εἰς ἓν χωρίον τῆς Δίβρας παρακείμενον τῇ Ἡμαθίᾳ (Ματία) τοῦ Βαρλετίου, οἱ Βούλγαροι κάτοικοι μετ' ἀριστοκρατικῆς ὑπερηφανείας πιστεύουσιν ὅτι εἰσὶν ἀπόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη «Noch jetzt hält sich der Bulgarenstamm der Mijaki im Radikathale unter dem Korab mit aristokratischem Stolz für Skanderbeg's Nachkommenschaft.» αὐταὶ εἰσι αἱ μόναι λέξεις τοῦ συγγραφέως τῆς τῶν Βουλγάρων ἱστορίας, αἵτινες ἐξ ἑνὸς μὲν τρανότατα μαρτυροῦσιν ὅτι παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις αὐτοῦ Σλαύοις, Βουλγάροις καὶ Σέρβοις οὐδεμία συναίσθησις καὶ συνήδεις ὑπάρχει περὶ τοῦ Σλαυϊσμοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ ἀρκούντως ὑποδεικνύουσι τὴν ἀπληστον τάσιν τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐκτλαυϊσμόν παντὸς μὴ σλαυϊκοῦ, ζητούντων καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἀρρομῆς καὶ λαβῆς νὰ ἐπωφεληθῶσιν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ὁμολογητέον ὅμως ὁ σλαῦος συγγραφεὺς περιεσταλμένως ἀναφέρων ἐν τρισὶ λέξεσιν ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς κατὰ τὸν Ηορτ, εἰς ὃν καὶ παραπέμπει, δέικνυται ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἐπιφυλακτικώτερος, μετριοφρονέστερος, καὶ κριτικώτερος οὐμόνον τοῦ ἀλλογενοῦς Ηορτ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑλλήνος σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦτο δι' ἔλλειψιν λογικῶν ἐρεισμάτων καὶ ἀποδείξεων ἵνα στηρίξῃ τὸ νέον οἰκοδόμημα. Ἄλλως

γὰρ ἐνθους καὶ κορυβαντιῶν ἤθελεν ἀναπτύξει τὸ προσφιλέστατον τοῦτο θέμα ἐπ' ἀπειρον καὶ ἤθελε διασαλίσει τὸν σλαυϊσμόν τοῦ Σκενδέρμπεη εἰς τὰ περατα τοῦ σλαυϊκοῦ κόσμου, ὡς ἐπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἱστορίας, δευτέρου δὲ διὰ τῆς «Ἐστίας» τρίτον δὲ ἐκ τῆς διδακτικῆς τοῦ πανεπιστημίου ἔδρας καὶ τέταρτον διὰ τῶν ἐφημερίδων, νῦν δὲ ὑπολείπεται νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θέμα του ἐν τινι πρυτανικῷ καὶ ἀκαδημαϊκῷ λόγῳ ἵνα ἐξ ἑνὸς μὲν φωτισθῇ ἡ γερὰ τοῦ πανεπιστημίου σύγκλητος καὶ ἡ σεμνὴ τῶν καθηγητῶν χορεία ἐξ ἑτέρου δὲ οὕτω πανεπιστημονικῶς καὶ ἀκαδημαϊκῶς ἐπισημοποιηθῇ ὁ ἐκτλαυϊσμός τοῦ Σκενδέρμπεη, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἑλλάδι προαχθῇ κατὰ ἓν βῆμα τοῦλάχιστον παραιτέρω καὶ μὴ μὲν πλεον στάσιμος ὡς μέχρι τοῦδε. Ταῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐξ ἐξωτερικῶν λόγων καὶ τοῦ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς συλλογισμοῦ ἐξαγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν καὶ παράθεσιν τῶν ἐξαγομένων συμπερασμάτων ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ μεταγενεστέρων πηγῶν καὶ ἐκ τῆς προπαραδότου παραδόσεως τῶν τε ἐγχωρίων Ἀλβανῶν καὶ τῶν Σλαύων Βουλγάρων καὶ Σέρβων ἀπάναγκες ὑπολαμβάνω νὰ προσαρτηθῶσι κατὰ φυσικὴν καὶ λογικὴν τάξιν καὶ τὰ ἐκ τῶν βοηθημάτων δυνάμενα νὰ προκύψωσι συμπεράσματα, ἐπισημότερα τῶν ὁποίων φαίνονται μετὰ αἱ κρίσεις τοῦ Χάμμερ, τοῦ Χάν καὶ τοῦ Φαλλμεράγερ. Τούτων δὲ ὁ μὲν πρῶτος τοῖς ἀρχαίοις ἐπόμε-

νος πηγαῖς ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Γ. Καστριώτης ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀνδρείας, ἣν ἀπέδειξεν ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ ἀγῶσιν, εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκλήθη Ἰσκενδέρμπεης ἤτοι ἡγεμῶν Ἀλέξανδρος, ἐπώνυμον καταλληλότατον οὐ μόνον ἕνεκα τῆς ἡρωϊκῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τοῦ ὀκτωκαιδεκαετοῦς νεανίου, ὅστις ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν ὀκτωκαιδεκαετῆς ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὸν κόσμον, ἀ λ λ ἄ καὶ ἕ ν ε κ α τ ῆ ς π α τ ρ ῖ δ ο ς τ ο ῦ Ἡ π ε ῖ ρ ο υ. Ἐκ τούτων δὲ καὶ τῶν προηγουμένων καὶ μεθεπομένων ὅσα περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ ἀναμφίσθητόν ἐστιν ὅτι ὁ Χάμμερ θεωρεῖ Ἡπειρώτην τὸν ἥρωα, καὶ οὐχὶ Σλαῦον, υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Καστριώτου ἡγεμόνος τῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου, τῆς ἐν τῇ ἐπικληθείσῃ νέᾳ Ἡπειρῷ περιεχομένης. Ὁ δὲ σοφὸς ἱστορικὸς βλέπων ὅτι τῷ Ηορι ἐπόμενος μόνος ἐξ ὑπαρβαλλούσης Σλαυοφιλίας ἐπιμόνως ὑποστηρίζει τὸν Σλαυισμόν τοῦ Σκενδέρμπεη ἐναντίον τῶν πηγῶν καὶ τῶν παραδόσεων δυσχεραίνει, ἀγανακτεῖ καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν ἀμερόληπτον καὶ ἀπαθῆ τῷ Χάμμερ κρίσιν ἐν τῇ πρὸς τὸν κ. Πετρίδην ἀπαντήσῃ αὐτοῦ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ «ᾠρα» τῆς 9 φεβρουαρίου 1876 καὶ λεγούσῃ. «Ἐν τούτοις πρὸς πλείονα πληροφορίαν τοῦ κ. Ἀθ. Πετρίδου προστίθημι ὅτι ὁ Χάμμερ ὑπελάμβανεν ἔτι τὸν Σκενδέρμπεην ὡς Ἕλληνα καὶ ὡς υἱὸν τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἡμαθίας, ἄλλους ὅμως πολλοὺς μύθους τοῦ Βαρλετίου περὶ τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς ἀνεσκεύασε». Ἐνταῦθα ὅμως παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι, τὴν ἀλήθειαν διαστρέφει καὶ συκοφαντεῖ

ὡς ἐμβάλλον εἰς τὸ στόμα τοῦ Χάμμερ ὅσα δὲν λέγει αὐτός· διότι ὁ Χάμμερ οὔτε τὴν λέξιν «Ἕλληνα» ἀναφέρει οὔτε τὴν λέξιν «τῆς ἐν Μακεδονίᾳ» ἀλλ' ἀπλῶς λέγει «Georg Kastriota. der jüngste Sohn Iohans' Kasriota, des Herrn von Aemathia war . . . sondern auch wegen seines Vaterlandes, des Epirus». ἐννοῶν διὰ μὲν τῆς λέξεως «Aemathia» τὴν Ἡμαθίαν τοῦ Βαρλετίου (Ματίαν) (1) ᾧ περ καὶ ἀκολουθεῖ, διὰ δὲ τῆς λέξεως «Epirus» ὀλόκληρον τὴν Ἀλβανίαν, ἣτις ἐκαλεῖτο καὶ νέα Ἡπειρος· δεύτερον δὲ ὅτι ὁ Χάμμερ ἀνασκευάσας ὑπερβολὰς τινὰς τοῦ Βαρλετίου ἐξ ἄλλων πηγῶν, περὶ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς πατρίδος τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδὲ διδόμενον εἶχε νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἠδύνατο νὰ εὔρη διὰ νὰ μεταποιήσῃ αὐτὸν ἐξ Ἀλβανοῦ εἰς Σλαῦον. Ἄλλως δὲ, ἂν εἶχέ ποι νὰ στηριχθῆ, ἀναντιρρήτως ἤθελε προβῆ εἰς τὴν ἀνασκευὴν καὶ διακηρύξῃ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος πρὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ δὲν ἤθελε καταλίπῃ τὴν δόξαν ταύτην αὐτῷ.

Τοῦ δὲ εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου Χὰν, ὅστις ἐπ' ἄλλῃ ὡς προεῖρηται εὐκαιρίᾳ κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἀπρόσιτον πατρίδα τοῦ ἥρωος καὶ διαβατικῶς νὰ ἐρευνήσῃ περὶ πάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα, ἡ μὲν πρὸ τῆς γνώσεως τοῦ χειρογράφου τοῦ Χόμφ δοξασία ἐξετέθη ἤδη ἐν τῷ

(1) Hahn Alban. Stud. p. 139 «Die östlich von Kroja liegende Landschaft Matt wird von Barletius in Aemathia verredelt.

περί της πατροπαραδότου παραδόσεως τῶν ἐγγχωρίων Ἀλβανῶν μέρει, τὸ δὲ μετὰ τὴν χρῆσιν καὶ δημοσίευσιν περιλήψεως τοῦ χειρογράφου συμπέρασμα αὐτοῦ ἀκολούθως ἐκτεθήσεται ἐν τῇ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ χειρογράφου ἐρευνῇ, μεθ' ἧς καὶ στενωῶς συνδεδεμένον ἐστίν.

Καὶ ὁ Φαλλμεράυερ τελευταῖον βαθύτατος τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας ἐρευνητῆς καὶ ἐμπειρότατος τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων γνώστης, μετὰ πολλῆς ἐξυδαρκείας καὶ κρίσεως περιέγραψεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφανίσεως τῶν Ἀλβανῶν μέχρι τῆς ὑποταχῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους (1479) καὶ ἀρμοδιώτατος κριτῆς δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, ὅ, περ πολλαστὸν τοῦ ὅλου μέρους ἐστίν.

Οὗτος τοίνυν ἐπιρρέπης, ὡς γνωστὸν, πρὸς ἐκσλαβισμόν παντός, ὅ, τι Ἑλληνικὸν καὶ τὴν αὐτὴν κλίσιν δεικνύων καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Ἀλβανικῶν, ἀναντιρρήτως προθυμότερον, εὐχερέστερον καὶ πομπωδέστερον τοῦ τε Χόπφ καὶ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἤθελε σπεύσῃ νὰ ἀναγράψῃ τὸν Σκενδέρμπεην ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Σλαυϊσμοῦ, εἰὰν ἠδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν ταῖς ἀρχαίαις πηγαῖς καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ παρῆδόσει τῶν Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων ἔχνη τινα καὶ ἀσθενεῖς ἀποδείξεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δοξασίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς τοιαῦτα νὰ εὕρῃ μηδὲ τολμῶν ἀθαιρέτως καὶ ἀντεπιστημονικῶς ἐναντίον τῶν πηγῶν καὶ παραδόσεων νὰ καινοτομῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς ἐπίδειξιν σοφίας, πανταχοῦ διακηρύττει ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀλβανῶν προγραμματικῇ αὐ-

τοῦ ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἦν Ἀλβανικῆ, ὅτι ἐπομένως ὁ Ἰωάννης Καστριώτης ἦν καθαρὸς Ἀλβανὸς καὶ ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης ἦν καθαρῶτατος Ἀλβανὸς Γέγας καὶ ἥρωας ἐθνικὸς, καὶ περ ἀφηγούμενος ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετιῦ ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ Βοϊσαῦα ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς καὶ πάντοτε τὸν Ἰωάννην κατὰ τὸν Ἑλληνοισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀποκαλῶν Ἰβάνην, ὡς ἐκάλουν αὐτὸν οἱ Σλαῦοι καὶ Σέρβοι, οὐχὶ δὲ ὡς οἱ ἀμόφυλοι, οἱ Ἑλληνες καὶ οἱ Φράγχοι Ἰωάννην. Διότι ταῦτα ὡς μηδεμίαν σημασίαν ἔχοντα ἐθεώρησε, μηδὲ δυνάμενα σπουδαίως νὰ προβληθῶσιν ὡς τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις πρὸς ἐκσλαβισμόν τῶν Καστριωτῶν, ὡς ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ σοφίᾳ ἐπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, σπουδαίως πιστεύσας ὅτι διὰ τοιούτων ἀλόγων ἐνστάσεων καὶ ἀνυποστάτων διῆχυρισμῶν δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα εἰς Σλαῦον. Ὅτι δὲ τοῦ Φαλλμεράυερ τοιαύτη ἐστὶν ἡ γνώμη καὶ κρίσις, ἀρκοῦμαι ὀλίγα ἐκ πολλῶν χωρία νὰ παραθέσω ἐν ταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι.

Ὁ Φαλλμεράυερ ἱστορεῖ ὅτι ἡ τρίτη περίοδος τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ἀρχομένη ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ιδ'. ἑκατονταετηρίδος καὶ λήγουσαν εἰς τὸ δεῦτερον ἡμισυ τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος, περιλαμ-

νει τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τῶν Ἀλβανῶν, τὰς πολεμικὰς μεταναστεύσεις καὶ ἐποικίσεις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὰ μεγάλα κατορθώματα τῶν Ἀλβανῶν ἡγεμόνων τῆς οἰκογενείας Baisch καὶ τὰ ἐτι μείζονα τοῦ Γεωργίου Σκενδέρμπεη ἐκ τῆς ἐπίσης Ἀλβανικῆς (Γεγικῆς) οἰκογενείας τοῦ Καστριώτου «und die noch grösseren des Georg» Skander-Beg «aus dem gleichfalls Gheghischen Hause Kastrioto» (s. 11. 2te Abtheilung κατὰ τὸ ἀνά χεῖράς μου ἔντυπον.

Περαιτέρωδὲ παρατηρῶν ὁ Φαλλμεράϋερ ὅτι ὑπάρχουσι ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ θυσιάζοντες πάντα τὰ ἀγαθὰ ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος, καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἀναλαμβάνοντες μηδὲ τῆς ζωῆς αὐτῆς φείδονται, λέγει ὅτι καὶ τὸ Ἀλβανικὸν ἔθνος ὡς τελευταῖον ἄνθος τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἐγέννησεν ἓνα τοιοῦτον ἄνδρα τὸν Γεώργιον Καστριώτην «Und doch hat das Volk der Skypetaren als letzte Blüthe seiner Nationalität in Jeorg Kastrioto ein hervozugtes Wesen dieser Art hervorgebracht» (s. 76. 2te Abth) κατὰ τὸ εἰς χεῖράς μου ἔντυπον· καὶ ὀλίγον κατωτέρω «Hat er die Freiheit und das Ruhm Seiner Nation auch nur so lange aufrecht erhalten als er selbst hielt».

Ἐκ τούτων δὲ καὶ ἄλλων ἀναφερομένων ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς περὶ τῶν Ἀλβανῶν πραγματείας τοῦ Φαλλμεράϋερ περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τοῦ Καστριώτου πρόδηλον γίνεται ὅτι ἡ πομπώδης ἱστορικὴ ἀπόφανσις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ἀπερισκέπτως δι' ἰσχυρισθέντος ἐν τινι τῶν ἀτόπων παρεμβά-

σεων καὶ ἀκατασχέτων ἐπιδρομῶν ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ὄλου ἔργου δὲν δύναται ποτὲ νὰ γίνῃ λόγος περὶ Σκενδέρμπεη ἢ Καστριώτου ἐξελέγχεται ψευδῆς καὶ ἐντελῶς ἀνυπόστατος· διότι οὐχὶ μόνον εἰς ἐν ἢ δύο τρία μέρη γίνεται λόγος περὶ τούτου, ἀλλὰ εἰς πλεῖστα οἷον ἐν σελ. 15. 16. 22. 23. 44. 45. 56. 57. 58. 59. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 70. 76. 77. 79. καὶ 80. Ἴδου λοιπὸν σοφολογιώτατε καθηγητὰ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ σεβασμιώτατε πάτερ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ὅτι καὶ ἐναντίον τῆς ὑμετέρας σοφίας γίνεταί λόγος πολὺς, καὶ δὴ χρησιμώτατος πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς πραγματείας περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ Καστριώτου καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἐπιτρέπεται νομίζω, νὰ παρωδῆσω ἐνταῦθα αὐτῷ ὅσα ἐκεῖ κατ' ἐμοῦ ψευδόμενος λέγει «Ἦρέπει λοιπὸν νὰ μὴ ἀνέγνωσέ τις τὴν πραγματείαν ὀλόκληρον διὰ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δύναται ποτὲ νὰ γίνῃ λόγος περὶ Σκενδέρμπεη ἢ Καστριώτου ἐν τῇ 20 σελίδι τοῦ δευτέρου τμήματος.

Τοιοῦτον θεωρεῖ τὸν ἥρωα ὁ περιώνυμος Ἀλβανολόγος Φαλλμεράϋερ πρὸς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ ὀποίου ἀρτίως οἱ φίλοι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῶν «Fragmente aus dem Orient» μακρὸν ἐδημοσίευσαν μνημόσυνον πανηγυρικὸν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Αὐγούστης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «die Auferstehung Fallmerayers ἤτοι ἡ ἀνάστασις τοῦ Φαλλμεράϋερ, παρορμηθέντες εἰς τοῦτο ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων αὐτοῦ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ' ᾧ καὶ δικαίως προσφωνοῦσιν αὐτῷ οἱ φίλοι

«χαῖρε Ἰάκωβε Φίλιππε Φαλλμεράυερ» «Ave Jacob Philippe Falmerayer, Superstites te salutant» ἐπιφέροντες «Μετὰ τριακονταετίαν ἀναφαίνεται ἐν ἡμῖν πάλιν ὁ Ἰωάκωβος Φίλιππος Φαλλμεράυερ ὑπὸ μάλης φέρων τὰ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἀποσπάσματα του. Καὶ τὸ μὲν βιβλιοπωλεῖον τῆς Κόττας τὸν λίθον ἐκ τοῦ τάφου ἐκίλυσε, ὁ δὲ Γ. Θωμᾶς χρησιμεύει αὐτῷ ὡς ἐρμηνευτῆς διὰ βραχέων ἀφηγούμενος αὐτῷ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ πάνθ' ὅσα συνέβησαν ἐν τῷ κόσμῳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς εἰσήγησεν αὐτὸς καὶ ἡσύχιος ἐγένετο.

Τοιαυτὰ εἰσι καὶ τὰ ἐκ τῶν βοηθημάτων προκύπτοντα συμπεράσματα, οὐ μόνον συμφωνότατα πρὸς τὰς πηγὰς καὶ παραδόσεις, τὰς ὁποίας μετὰ πλείστης ἐμβριθείας καὶ ὀξυδερκείας ἐρευνήσας ὑπέβαλεν εἰς αὐστηροτάτην κριτικὴν ὁ πράγματι σοφὸς Ἀλβανολόγος ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ ἐξιτορήσει τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰσχυρὰ ὑποστηρίγματα ἐκείνων εὐλόγως δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ κρίσις τοῦ Φαλλμεράυερ, ἀκατασχέτως φερομένου πρὸς ἐκσλαυισμόν παντὸς μὴ σλαυικοῦ, εἴθ' ἑλληνικοῦ εἴτε Ἀλβανικοῦ, κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν σπουδαιοτάτη καὶ βαρυτάτη ἐστίν.

Ἐνταῦθ' ἐστὶν ὁ ἀρμόδιος τόπος, ἐν ᾧ προκαλούμενος διὰ τὰς τελευταίας' κατ' ἐμοῦ ἐπιδρομῆς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Παπαρρήγοπούλου ἀναγκάζομαι καὶ πάλιν νὰ ἀπαντήσω, καὶ περ ἀποστρεφόμενος τὴν ματαίαν καὶ ἀνωφελῆ λογομαχίαν καὶ τοὺς σοφιστικούς ἐλιγμούς, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγουσι συνήθως οἱ μὴ ἔχοντές τι ἐπὶ τῶν πραγμάτων

νὰ ἀντιτάξωσι καὶ διὰ τῶν κενῶν καὶ ἐπιδεικτικῶν λόγων μόνον ζητοῦντες νὰ καλύψωσι τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἵνα τοῦλάχιστον ἐν τῷ δημοσίῳ φαίνονται ὅτι ἀλάνθαστοι καὶ ἀναμάρτητοι ὡς οἱ Πάπαι εἰσι καὶ ὅτι ἐξέχουσι πνευματικῶς πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν θροτῶν αὐστηρῶς καὶ δικτατορικῶς ἀπαγορεύοντες ὡς ἐκεῖνοι θρησκευτικῶς, τοῖς ἄλλοις νὰ ἀναμιγνύονται εἰς ἱστορικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ πράγματα καὶ σπουδαίως πιστεύοντες ὅτι αὐτοὶ καὶ μόνοι εἰπὶν ἢ ἐνσάρκωσις τῆς ἱστορίας καὶ ἐπιστήμης! ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτῆς. Ἀφ' οὗ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρρήγόπουλος μόνῳ τῷ Χόφφ ἐπόμενος καὶ πάντων καταφρονήσας τῶν ἄλλων ἐβάπτισε τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα Σκενδέρμπεην ἐν τῇ Σλαυικῇ κολυμβήθρᾳ καὶ τὸ νέον τοῦτο βάπτισμα εὐηγγελίσαστο τῷ Πανελληνίῳ διὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, τῆς «Ἐστίας», τῆς «Ἔρας» καὶ «Ἐφημερίδος» ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ εἴρηται, ἔνεκα τοῦ ἐντεῦθεν προκύψαντος σκανδάλου ἐν τῇ συνειδήσει πάντων προὔκαλεσεν ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐρωτήσεις, ἐνστάσεις καὶ συζητήσεις ἐν τῷ τύπῳ περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου βαπτίσματος, καθ' ὧν ἐκῶν, ἄκων καὶ δυσφορῶν, ἀποκρινόμενος, ἐνιστάμενος καὶ ἀνασκευάζων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προσφιλεστάτης αὐτῷ ἱστορικῆς καινοτομίας, ἐξηγάγασε καὶ τὸν γράφοντα νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἐθνολογικὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ νὰ πραγματευθῇ τὸ ζήτημα οὐχὶ αὐθαιρέτως, μεροληπτικῶς καὶ μονομερῶς ὑπὸ τὴν ἐτέραν μόνον ἐποψίν, τὴν Σλαυικὴν, ὡς ἀντεπιστημονικῶς ἐπραξεν ἐκεῖνος καὶ ἀντεθνικῶς διὰ τοῦ μονομεροῦς τούτου τρόπου ἔλυσε αὐτὸ

πρὸς τιμὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς χαρὰν τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου μέρος ἀχώριστον καὶ ἀναπόσπαστον ἀποτελοῦσι καὶ οἱ ἀπόγονοι ἐκείνου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίωσιν καὶ ὑπαγόρευσιν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπόψεις ριζηδὸν νὰ ἐρευνήσῃ αὐτὸ καὶ κριτικῶς νὰ βασανίσῃ πάντα ὅσα ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ μνήμῃ καὶ συνειδήσει τῶν ἀνθρώπων διετηρήθησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἵνα οὕτω καὶ μόνον κατωρθωθῇ ἡ τῆς ἀληθείας εὕρεσις καὶ ἡ τοῦ ζητήματος λύσις οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ αὕτη· διότι οὕτω καὶ μόνον ποιῶν καὶ πράττων τις δύναται καὶ δικαιοῦται νὰ διίσχυρισθῇ ὅτι ἐξεπλήρωσε καθήκον ἐπιστημονικόν τε καὶ ἔθνικόν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οὕτω πραγματευόμενος τὸ ζήτημα, μόλις πέντε ἄρθρα τῆς πραγματείας ἐδημοσίευσεν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιθεωρητικῆς ἐφημερίδος, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀπαρεσκόμενος τοῖς δημοσιευθεῖσι, κατεξάνισταται σοφιστικῶς κατὰ τοῦ γράφοντος καὶ τῶν γραφομένων, καὶ ἐν ᾧ ὡς σοφὸς, ὀφείλων νὰ ἔχη πλάτος καρδίας ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, ἔπρεπεν ἐπιστημονικῶς νὰ περιμένῃ μέχρι τέλους καὶ εἶτα ἢ νὰ περιφρονήσῃ τὸν τε γράφοντα καὶ τὰ γραφόμενα ἢ νὰ γράψῃ ὅσαδῆποτε καὶ οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶχε νὰ ἀνασκευάσῃ μετὰ τὸ τέλος ἐν ὅλῃ τῇ ἡσυχίᾳ, ἀταραξίᾳ καὶ σοφίᾳ χωρὶς καθόλου νὰ παρεκτρέπηται τοῦ προκειμένου καὶ οὕτω νὰ καταβιβάσῃ ἑαυτὸν ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεως καὶ περιωπῆς ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ γράφοντος καὶ μονονουχὶ ἀπειλῶν καὶ διαταράττων τὴν συνέχειαν τῶν δημοσιευο-

μένων. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστίν, ὅτι ἐν ᾧ οὕτως ἀναιρέτως αὐτεπαγγέλτως καὶ ἀντεπιστημονικῶς παρενέβη καὶ ἐπέδραμεν ἀπρεπῶς, ἐπιπροσθέτει καὶ τὴν εὐγένειαν μετὰ τῆς τόλμης καὶ νὰ ὀνειδίξῃ τὸν γράφοντα ἐν τέλει τῆς πέμπτης μέχρι τοῦδε ἐπιδρομῆς, ἐνθα λέγει. « Πρὸς τοιοῦτον ἄνθρωπον οὐδεὶς σεβόμενος ἑαυτὸν εἰμπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπιστημονικὴν συζήτησιν. » Ἄλλὰ σοφὲ διδάσκαλε τίς προσεκάλεσεν ὑμᾶς νὰ συζητήσητε μετὰ τοιοῦτου ἀνθρώπου; τολμᾷ τις νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἤδη γινώσκει ὅτι ὁ δυστυχὴς Πετρίδης παρεκάλεσεν εὐσεβάστως ὑμᾶς νὰ ὑποδείξῃτε τὰς πηγὰς ἐφ' ὧν στηρίζόμενοι μετεβάλετε εἰς Σλαῦον τὸν Σκενδέρμπην, καὶ ὑβρίσατε αὐτὸν ἀποκαλέσαντες ἄκριτον καὶ ἀδίακριτον; ἢ μήπως μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν δὲν διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς προώρου παρεμβάσεως καὶ ὑπέδειξα τὸ ἄτοπον ταύτης; Πάντα ταῦτα ὁμῶς ἀπέβησαν μάταια καὶ ἀνωφελῆ· διότι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ὑπερφρονῶν τῶν ἄλλων, ἐπεχείρησε τὴν δευτέραν ἐπιδρομὴν καὶ ἐπίθεσιν μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ταύτην οὐχὶ πρὸς ἀνασκευὴν οὐσιώδους τινὸς τῶν δημοσιευομένων, ἀλλὰ πρὸς ἐξέλεγχον παραπομπῆς εἰς Φαλλμεράυερ, ἐλεγχομένης ὡς ἡμαρτημένης, εἰς ἣν αὐτὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν ἀρξάμενος ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ κ. Μηλιαράκη ἀπὸ διορθώσεως παραπομπῆς! ὅτι δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐπιμένων εἶχον δίκαιον, παραθέτω ἐνταῦθα περικοπήν τῆς ἀπαντησεῶς μου. « Ὅτι δὲ οὕτως ἔχουσι τὰ περὶ τῆς παραπομπῆς εἰς τὴν 20 σελίδα δύναται δι' ὑμῶν, ἂν εὐαρεστήται ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς νὰ λά-

ἢ ἢν ἔχω πραγματείαν καὶ ἐξ ἰδίας ἀντίληψεως νὰ πεισθῇ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι καὶ περὶ τῆς εἰλικρινείας μου, ἢν ἐκ τῶν γραφομένων μοι φαίνεται παρεξηγῶν καὶ ὑποπτευόμενος τὴν πρόθεσιν τοῦ γράφοντος.» Ἐκ τῆς πληρεστάτης ταύτης δηλώσεως καθὼς καὶ ἐκ τῆς ταύτην παρακολουθησάσης διαβεβαιώσεως τῶν κ. καθηγητῶν Μ. Κουπιτῶρη, Ν. Χαλκιοπούλου καὶ Α. Σπαθᾶκη οἷς ὑπέβλήθησαν τὰ εἰς χεῖράς μου τμήματα Β' καὶ Γ' τῆς πραγματείας πρὸς ἐξέτασιν, ἠδύνατο ὁ σοφὸς καθηγητῆς νὰ πεισθῇ ἐντελῶς περὶ τῆς ἀναμφισβήτητου εἰλικρινείας μου καὶ νὰ παύσῃ πᾶσαν παραιτέρω λογομαχίαν περὶ μιᾶς παραπομπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς τε ἐπιμένων εἶχε δίκαιον καὶ ἐγὼ δὲν εἶχον ἄδικον, οὐδεμίαν συλλαβῶν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Γερμανὸς βιβλιοδέτης ἠδύνατο ποτε κατὰ παραδρομὴν νὰ μεταθέσῃ τὸ τρίτον φύλλον τοῦ Β'. εἰς τὴν θέσιν τοῦ τρίτου φύλλου τοῦ Γ' τμήματος, ἐν οἷς ἐταυτίζετο καὶ ἡ σελίδωσις καὶ ἡ συνέχεια τῆς προηγουμένης καὶ ἐπομένης σελίδος ἦν ἐν ἀρμονίᾳ, ἠδύνατο, ἐπαναλαμβάνω, ὁ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καθηγητῆς νὰ πεισθῇ περὶ τούτου, ἐὰν πράγματι ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλὰ δυστυχῶς ἄλλως ἦν ὁ ὑπολανθάνων σκοπὸς ὡς ἐκ τῆς τρίτης ἐπιδρομῆς του ἐμφαίνεται, ἐν ἣ προφανῶς δεικνύων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ στενοχωρίαν, διότι ἐ-
 χαρακτηρίσα τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀ ν τ ε π ι -
 σ τ η μ ο ν ι κ ῆ ν καὶ ἀ ν τ ε θ ν ι κ ῆ ν, καταφεύγει εἰς πάταγον λέξεων καὶ φράσεων, εἰς τὸ στόμα παν-
 τὸς ἄλλου ἢ αὐτοῦ ἀρμοζουσῶν, ἀναβοῶν «εἶπε ἢ δὲν εἶπε τετράκις ὅτι ἐσφαλμένως παρέπεμψα εἰς τὴν 20 σελίδα τοῦ τρίτου τμήματος;» καὶ «τὸν ἀπέδειξα

ἢ τὸν ἀπέδειξα χθὲς ὅτι ποτέ του δὲν εἶδε τὴν 20 σελίδα τοῦ τρίτου τμήματος;» καὶ ταῦτα τὰ σχήματα τῆς ῥητορικῆς τέχνης καὶ λογοκοπίας, τοῖς παισὶν ἰδιάζοντα, γίνονται οὐχὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ ἀντεπιστημονικῆς καὶ μὴ ἀντεθνικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος, ὅπερ ὄφειλε νὰ πράξῃ ἀντὶ νὰ λέγῃ ὅτι ταῦτά εἰσιν ὕβρεις καὶ προπηλακισμοί, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν ὅτι αὐτὸς ἀναμάρτητός ἐστιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἑαυτὸν μὲν τοιοῦτον θεωρεῖ, ἐμὲ δὲ ἀναγινώσκοντα τὴν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν καὶ ἐπειδὴ προσποιεῖται ὅτι μεγάλην ἀπονέμει σημασίαν εἰς μίαν παραπομπήν, παρακαλῶ νὰ ἀναγνώσῃ ἐν τῇ «Ἔρᾳ» τῆς 9 Φεβρουαρίου, ἔνθα γράφει «Ἄλλ' ἐὰν ὁ κ. Πετριδῆς ἤθελεν ἴδει ὅτι ἐν σελ. 308 καὶ ἐπ. τοῦ Ε' τόμου ἀναφέρονται αἱ πηγαι, τὰς ὁποίας ἐπιθυμῶ νὰ μάθῃ, Ἰδοὺ τὸ κείμενόν μου. «Τῶντι ὁ Χόφφ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τοῦ Μουσακί» καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὴν ἱστορίαν του αὐτὸς τε καὶ πᾶς ἄλλος περιέργος ἵνα ἴδῃ ὅτι οὐδὲν τῶν λεγομένων περιέχεται οὐ μόνον εἰς τὴν 308 σελ. ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν 309. 310. 311. 312, 313. 314. 315. 316 317. 318. 319. 320 321. 322. 323. 324. 325. 326 327. 328 329. 330. καὶ πολὺ, πολὺ μακρὰν ἔτι δὲν θὰ εὕρῃ τὸ ζητούμενον εἰς τὸ βιβλίον, ὅπερ αὐτὸς ἔγραψε, καὶ νῦν εὐλόγως ὀφείλει νὰ ἀκούσῃ ὁ σοφὸς καὶ ἀναμάρτητος παρὰ τοῦ ἀσόφου καὶ ἀμαρτωλοῦ ὅσα κατ' ἐμοῦ λέγει «Τὸν ἀπέδειξα ἢ δὲν τὸν ἀπέδειξα ὅτι δὲν εἶδε τὴν 308 σελ. τοῦ βιβλίου του;» Τοιοῦτοτρόπως ὁμολογεῖ ὅτι ἢ οὐδέποτε ἀνέγνωσε τὸν (Φαλλμεράυερ) Παπαρῆρηγόπουλον ἢ οὐδέποτε τὸν ἐνό-

ησε» και « Εἰς τοῦτο ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ ὁμολογῶν ἄνευ περιστροφῶν τὸ σφάλμα του» και τελευταῖον «μένει ἀκέραιον τὸ καθήκον τοῦ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις».

Ἄλλ' ὡς εἰ μὴ ἄρκουν ταῦτα, ἐπέρχεται και τετάρτη ἐπιδρομὴ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἧς τὰ μὲν λοιπὰ ὡς αὐτολογία τῶν προηγουμένων ὄντα παραλείπων ἐπισυνάπτω μόνον τὸν κλασικὸν ἐπιστημονικὸν ἐπίλογον. « Διὰ τὴν ὁμῶς ν' ἀναμιγνύετα εἰς πράγματα ἐντελῶς αὐτῶ ἀλλότρια; » Φαίνεται ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς θεωρεῖ τὰ ἱστορικά ὡς κληρονομικὸν προνομίον του και ὡς ἀποκλειστικῶς ἀτομικὸν μονοπώλιόν του, ὅπερ ἂν ἐγίνωσκον ἐκ τῶν προτέρων, ὄφειλον καὶ γὰρ, ὡς οἱ ἱερεῖς προκειμένου λόγου νὰ ἱερουργήσωσι, ποιῶσι τρεῖς μετανοίας τῶ ἀρχιερεῖ, ἀσπάζονται τὴν δεξιάν αὐτοῦ και οὕτω λαμβάνουσι τὴν ἄδειαν σὺν τῇ εὐχῇ, νὰ πράξω ἱεραρχικῶς ἵνα λάβω τὴν ἄδειαν παρά τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ· τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἐν τέλει τῆς 10' ἑκατονταετηρίδος!!! Καὶ τελευταῖον ἐπιπροσθέτων και τῆς πέμπτης ἐπιδρομῆς μίαν περικοπὴν «καὶ δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁμολογεῖ τοιοῦτοτρόπως ὅτι ἢ οὐδέποτε ἀνέγνωσε τὸν Φαλλμεράυερ ἢ οὐδέποτε τὸν ἐνόησε» θαυμάζω τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς σοφίαν, ὅστις μηδὲ κόκκον σοφίας ἐπιτρέπει τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἀξιῶσι ὅτι μόνος αὐτὸς ἔχει πᾶσαν. Κατὰ πόσον δὲ ἀνέγνωσα και ἐνόησα τὸν Φαλλμεράυερ, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὡς ἀνάξιον λόγον ἐκήρυξε και πόσον ἐξετίμησα αὐτόν, περὶ τούτου ἐξ ἐνὸς μὲν μαρτυρεῖ ὀλόκληρον τὸ προηγού-

μενον κδ' ἄρθρον, ἐξ ἑτέρου δὲ και ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ Ἑλλάδος μέρει τῶν Μακεδονικῶν μου, οἷς προσθετέον ὅτι ἐγὼ μὲν τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ἔχω ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως ἐν τῇ πενιχρῇ βιβλιοθήκῃ μου, αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ἐδανείσθη αὐτὴν και κατακρατεῖ ἐμπόδιον γενόμενος τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν νὰ ἀναγνώσωσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, παρά τῆς ὁποίας διὰ φίλου ζητήσας νὰ παραβάλω πρὸς τὴν ἐμὴν, ἔλαβον τὴν ἀπόκρισιν ὅτι ὁ κ. Κ. Παπαβῆρηγόπουλος ἔχει αὐτήν. Ἐξ ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ὁμοιάζει πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀρχαῖον στερεὸν οἰκοδόμημα ἄρδην ἀνατρέψας ψευδὲς παράπηγμα και νέον ἐπ' αὐτοῦ ζητῶν νὰ ἰδρύσῃ παραπονεῖται κατὰ τῶν ἄλλων ὅτι παρενοχλοῦσιν αὐτόν εἰς τὸ ἔργον. Λυπηρὸν τὸ πάθημα. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπιμόνωσ ζήτηθεῖσα και ἐνταῦθα ἀνήκουσα ἀπάντησις.

Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις πραιτέρω νὰ προχωρήσῃ πρὸς ζήτησιν στηριγμάτων περὶ τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ ἡρώος καταγωγῆς και ἐθνικότητος, πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ θὰ καταλήξῃ συμπέρασμα και οὐδεμίαν δύναται νὰ εὔρη ἐναντίαν δοξασίαν και μαρτυρίαν, δυναμένην και ἐπ' ἐλάχιστον νὰ κλονίσῃ τὴν πεποιθῆσιν τοῦ εἰδικοῦ ἐρευνητοῦ και ζηλωτοῦ τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' εἰ και ἄρκουν φαίνονται μοι τὰ μέχρι τοῦδε παρατεθειμένα ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, οὐχ ἧττον ὁμῶς χρήσιμον ὑπολαμβάνω νὰ προσθέσω τὴν κρίσιν και διαβεβαίωσιν και δύο ἄλλων εἰδικῶν τοῦ πράγματος κριτῶν, τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἰδιαιτέρως τοῦ Σκεν-

δέριμπεη βιογραφίαν συγγράψας ἐκδοθεῖσαν τῷ 1636 ἐν Βενετία, ἐστὶν Φραγκίσκος ὁ Βλάγχος ἐπίσκοπος Σαππῶν τῆς Ἀλβανίας, ὅς διαφωνῶν τοῖς ἄλλοις περὶ Σκενδέρμπεη γράφασι μόνον περὶ τοῦ τόπου τῆς Ἀλβανίας, ἐξ οὗ κατάγεται ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν, πληρέστατα συμφωνεῖ ἐκείνοις ὡς πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα αὐτῶν, ἱστορῶν ὅτι οἱ Καστριῶται κατάγονται ἔκτινος ὄρεινοῦ καὶ ἐξόχου χωρίου, κειμένου ἐν τῇ κοινῶς καλουμένῃ περιοχῇ Ἄσ, συνορευούσῃ τοῖς Πουλάτοις καὶ Δουκατζίνοις καὶ ὀνομαζομένου ὑπὸ τῶν κατοίκων Καστράτος, ἔνθα κατῴκει φυλὴ Ἀλβανικὴ Καστράτοι καλουμένη καὶ ὑπέκουσα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὀμωνύμῳ τινὶ οἰκογενεῖα, φημιζομένη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν καὶ διακριθείσα ἐν τοῖς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμοις πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐκ ταύτης τῆς οἰκογενείας λέγει, κατήγοντο οἱ Καστριῶται καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ζῶσα διετηρεῖτο παρὰ τοῖς κατοικοῖς καθ' ἣν ἔγραφεν ἐποχὴν. Τὴν γινώσκοντα τὴν ταύτην τοῦ Βλάγχου ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Φαρλάτιος καὶ θεωρῶν σύμφωνον τῇ τοῦ Βαρλετίου λέγει «Hactenus Blanchus, cujus sententiae non adersatur Bartolietius; Is quidem Aemalham ampliori vocabuli significatione, velut natale Castriotarum solum, nominat, tum quia Castratus, et quae circum regio in veteris Macedoniae finibus continetur, tum quia Aemathiae nomine licet pars tantum Macedonici regni fuerit». τὴν δὲ ἀξιοπιστίαν τούτων ἐπιτείνει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Φαλλμεράυερ, ὅστις ἀνασκευάζων ὅσα ἐσφαλμένα παρὰ τῷ Δουκαγγίῳ ἱστορεῖ Φλάβιος ὁ Κασ-

μνηνός περὶ Καστριωτῶν ἀρξάντων ποτὲ ἐν Καστριά τῆς Μακεδονίας, ἐπιφέρει «ὅτι μὲν μία οἰκογένεια Καστριωτῶν ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ τῆς ἰδ' ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ παναρχαίᾳ Ἀλβανικῇ χώρᾳ τῶν Μιρδιτῶν, τοῦτο δὲ δύναται ἡ κριτικὴ νὰ ἀπαρνηθῇ καθ' ὅσον ἡγεμῶν τις Ἰωάννης Καστριώτης πρὸ τοῦ 1423 μεγίστην ἐξήσκησεν ἐπιβρόχην ἐκεῖ» ἐπιβεβαιῶ δὲ συγχρόνως ὅτι τὰ χρονικά τοῦ Ῥαγουσαίου Λουκάρεως, τὰ ὁποῖα περιέχουσι τὰς ἀξιοπιστοτάτας εἰδήσεις περὶ πάντων τῶν μεσαιωνικῶν συμβεβηκότων ἐκείνων τῶν χωρῶν, γινώσκουσι μόνον τὸν Ἰωάννην Καστριώτην, ὃν καλοῦσι κύριον τῆς Κροίας μετὰ τῆς προσθήκης ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἔλαβε τὸ ὄνομα ἔκ τινος τόπου Καστράτι ὀνομαζομένου καὶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ Δρίνου κειμένου ἐν τῇ καλουμένῃ περιοχῇ Ἄσ «Giovanni Castrioto, Signor di Crui laqual famiglia uscì da Castrati villa-nella giurisdizione in As in Albania, poco discosto dal fiume Drilon». λέγει ὁ Λούκαρης ἐν τοῖς χρονικοῖς.

Ὁ δὲ δευτέρος ἐστὶν ὁ προμνημονευθεὶς Ἰάκινθος Hequard ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Σκόδρα καὶ ὄλην τὴν ἄνω Ἀλβανίαν (Γεγαριὰν) περιγράφας λεπτομερῶς τε καὶ ἐπιτοπίως ἐρευνήσας τὰ κατὰ τὴν χώραν, ἐπιβεβαιῶ τὴν γνῶμην τοῦ Βλάγχου καὶ Φαρλατίου καὶ ἀποδέχεται ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου Καστράτι «La plupart des auteurs contemporains, et après eux, ceux qui ont écrit l'histoire de Georges Castriote, disent que cette famille était originaire d' Emathie . . . Suivant lui, les Castriotes descendaient des montagnes de Castrati et

leur Souvenir y é'ait encore conservé lorsqu' il écrivait...
 De ce lieu sortirent les Castriotes.» Ἐν γένει δὲ τσαυ-
 τη ἦν ἡ περὶ γνησιότητος τῆς Ἀλβανικῆς καταγω-
 γῆς καὶ ἐθνικότητος τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριω-
 τῶν πεποιθῆσις ἀπὸ τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος καὶ
 ἐφεξῆς, ὥστε, ἐν ᾧ Φράγχοι καὶ Νεαπολίται εὐγενεῖς,
 οἵτινες ἀπὸ τῆς ιβ'. μέχρι τῆς ις'. ἑκατονταετηρίδος
 οὐ μόνον πολλὰ τῆς ἰδίως Ἑλλάδος μέρη κατέκτη-
 σαν, ἀλλὰ καὶ διαφόρους τῆς Ἀλβανικῆς παραλίαις
 πόλεις ἐκυρίευσαν καὶ στενωτάτας σχέσεις μετ' εὐ-
 γενῶν Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν συνῆψαν, τὰς ἐπιση-
 μοτέρας τῆς Ἀλβανίας οἰκογενείας τῶν Balseh, Μου-
 σακῆ, Τόπια, Σπάτα καὶ Σπὰν, ἀνήγαγον εἰς Κατα-
 λονικὰς καὶ Ἰταλικὰς οἰκογενείας χάριν μείζονος
 δόξης, μόνον περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν
 δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὐρωσιν ἔχνος τι Φραγκικῆς κα-
 ταγωγῆς κατὰ τὴν ἀξιόπιστον διαβεβαίωσιν τοῦ Φαλ-
 λμεράυερ «So hatman Z. B. die Balseh, die Musachi, die To-
 pia die Spota, die Span, grössern Ruhmes wegen auf Proven-
 calische, Katalonische, Süditalische, Adelsfamilien zurückgef-
 ührt. Nur von den Castrioti wusste weder Familien-Eitelke-
 it, noch fremde Schmeichelei, noch genealogische Hyperge-
 labheit der Abenländer nirgend eine Spur Fränkischen
 Ursprungs aufzufinden.» ὅστις ἀκολουθῶς ἐπιφέρει ὅτι-
 ἐὰν ὁ Φλάβιος Κομνηνὸς παρὰ Δουκαγγίῳ ἀναφέρῃ
 ὅτι Κωνσταντῖνος τῆς Καστριώτης Σερβιστὶ ἐπονο-
 μαζόμενος Meseritsch ἀπέθανεν ὡς ἡγεμῶν τῆς Κα-
 στορίας καὶ Ἡμαθίας περὶ τὸ 1399 καὶ τὴν ἡγεμο-
 νίαν κατέλιπε υἱῷ τινι Γεωργίῳ Καστριώτῃ καλουμέ-
 νῳ, τοῦτο ἀποδοτέον τῇ ἀγνίᾳ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν

ἠρύσθη ὁ Φλάβιος Κομνηνός· διότι ἐκ τῆς ἱστορίας
 γνωστόν ἐστὶν ὅτι ἡ Καστορία μετὰ τῆς περιοχῆς
 αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1383 ἔτι κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Τούρ-
 κων καὶ ἔκτοτε ἀδιαλείπτως διαμένει εἰς τὴν ἐξουσίαν
 αὐτῶν καὶ ὅτι μόνον πρὸ τοῦ 1379, ὅτε ἀπέθανε Γε-
 ώργιος ὁ α'. ἡγεμῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Balseh
 ἡ Καστορία ὑπέεικεν ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον τοῖς Ἀλβα-
 νοῖς, ὧν τελευταῖος διοικητὴς αὐτῆς ἐκαλεῖτο ἴσως
 Κωνσταντῖνος Καστριώτης καὶ ἔνεκα τῆς δόξης, ἣν
 μετὰ μίαν πεντηκονταετηρίδα ὁ ἀπέγγονος αὐτοῦ Γε-
 ώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης περιεποιήσατο
 τῇ ὁμωνύμῳ οἰκογενείᾳ, προήχθη ὑπὸ τῶν μεταγε-
 νεστέρων εἰς ἡγεμονικὴν τάξιν. Τοιαῦτα μὲν εἰσὶν
 καὶ τὰ ἐκ τούτων προκύπτοντα πορίσματα οὐ μόνον
 συνάδοντα καθ' ὁλοκληρίαν τοῖς προηγουμένοις συμ-
 περάσμασι τῶν πηγῶν, παραδόσεων καὶ βοηθημάτων,
 ἀλλὰ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνοντα τὴν ἀξιοπιστίαν
 αὐτῶν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικό-
 τητος τῶν Καστριωτῶν καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη.

Ἐὰν δὲ νῦν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων λόγων
 στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν ζήτησιν
 ἐσωτερικῶν λόγων, ἀναντίβροχόν ἐστιν ὅτι καὶ τοι-
 οὔτους δύναται νὰ εὕρῃ ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην
 ἐπιδιώκων νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ μὴ προκατειλημμένος
 εἴτε ὑπὸ τῆς ἀδιαφορίας εἴτε ὑφ' οἰαςδήποτε ἄλλης
 τινὸς αἰτίας, νὰ συγκαλύψῃ αὐτὴν σπεύδων. Τοῦτο
 γὰρ ἀντεπιστημονικόν ἐστίν.

Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Σκενδέρμπεη πρὸς τοὺς
 Πάπας καὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως
 τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως καὶ τούτων πάλιν πρὸς

αὐτὸν ὑπάρχουσι δύο ἐπιστολαὶ χρησιμώταται εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἡμετέρου ἐθνολογικοῦ ζητήματος, τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἐστὶν Ἰωάννου Ἀντωνίου Πρίγκιπος τοῦ Τάραντος πρὸς τὸν Σκενδέρμπεην, ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει τὴν ἀπόκρισιν τούτου πρὸς ἐκεῖνον. Μηδὲὼς ἀποκρύπτων ὅτι τὴν γνησιότητα τῶν ἐπιστολῶν τούτων διημφισβήτησεν εἰς τῶν βιογράφων τοῦ ἥρωος, ὁ προμνημονευθεὶς Βιέμμης, ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω συγχρόνως ὅτι ἄλλοι ἀντέκρουσαν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἰδίᾳ ὁ Ροδατάς, ὅστις λέγει « Poiché egli (Biemmi) non adduce convincente motivo valevole a trarre l' intelletto al suo sentimento e a derogare all' autorità dello scrittore citato crediamo di dover ammettere per sincere l' una e l' altra ».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνησιότητος ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστολῶν ἐρειδόμενος, ἦν καὶ Φαρλάτιος ἀποδεξάμενος, συμπεριέλαβεν αὐτάς ἐν τῷ πολυτίμῳ συγγράμματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἀρυσάμενος, ἐπεθύμουν ὁλοκλήρως νὰ δημοσιεύσω αὐτάς μεταφράσας ἐκ τῆς ἐν ἧ πρωτοτύπως συνενάχθησαν Λατινικῆς γλώσσης ὅπως οἴτε ἀναγνώσται καὶ ἀρμόδιοι κριταὶ ἀσφαλέςτερον δυνηθῶσι νὰ κρίνωσι περὶ τῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐπαχῆ ἐπικρατούσης πεποιθήσεως περὶ τῆς Ἀλβανικῆς τοῦ ἥρωος ἐθνικότητος, ἥτις, καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο μαρτύριον ὑπῆρχε πρὸς ἐπιβεβαίωσιν αὐτῆς, ἤρκει μόνη ὀριστικὴν καὶ ἀναμφισβήτητον νὰ ἐπενέγκῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ὅσαδῆποτε καὶ οἰαδῆποτε χειρόγραφα ἂν ἤθελον ἀνακαλυφθῆ ἀντιμαρτυροῦντα καὶ καταμαρτυροῦντα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ στενὰ τῆς πραγματίας ὅρια δὲν ἐπετρέπουσι τοσαύ-

τὴν ἔκτασιν, ἀναγκάζομαι νὰ ἐπισπάσω ἐξ αὐτῶν μόνον περικοπὰς τινὰς ἀναφερομένας ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐθνολογικὸν ζήτημα, προτάσσω δὺο λέξεις περὶ τῆς ἀφορμῆς καὶ ὑποθέσεως αὐτῶν.

Ὁ Σκενδέρμπεης ἀνεξίτηλον διατηρῶν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν εὐεργεσίαν Ἀλφόνσου τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως ἐπὶ τῇ βοθειᾷ, ἣν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ πολεμῶν κατὰ τῶν τούρκων, προθύμως ἔσπευσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφόνσου νὰ βοηθήσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον καὶ ὑποστηρίξῃ ἐν τῷ πατρικῷ θρόνῳ κατὰ τῶν πολεμίων καὶ μὴ θελησάντων νὰ ἀναγνώρισωσιν αὐτὸν ὡς βασιλέα, ἐν οἷς συγκατελέγετο καὶ ὁ Ἀντώνιος πρίγκιψ τοῦ Τάραντος, ὅστις παραπνεύμενος καὶ μεμφόμενος τὸν Σκενδέρμπεην ἐγράφει τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, ἧς ἀρχόμενος προσφωνεῖ αὐτὸν ἀποτόμως καὶ περιφρονητικῶς ὡδε « Joannes Antonius Princeps Tarantius Georgio Albano salutem » Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ἐν ᾧ οἱ μὲν λοιποὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες γράφοντες πρὸς αὐτὸν προσφωνοῦσιν ὡς πρίγκιπα τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν « Epiroensium Principi καὶ Albanorum principi » προσθέτοντες ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ, « Salutem τὸ Salutem plurimum dicit » καὶ αὐτὸς δὲ πάντοτε γράφει « Scanderbegus Epiroensium Princeps » καὶ Georgius, Albaniae Dominus » οἱ δὲ Πάπαι γράφοντες αὐτῷ προσφωνοῦσι « Georgio Castrioto Scanderbeg Albaniae Domino », μόνος ὁ τοῦ Τάραντος πρίγκιψ παρωργισμένος κατ' αὐτοῦ προσφωνεῖ αὐτὸν διὰ τοῦ ἐθνικοῦ μόνον ὀνόματος ἀποκαλῶν αὐτὸν Γεώργιον Ἀλβανὸν καὶ οὐδὲν πλέον δηλοῦτε Καστριώτην οὔτε Σκενδέρμπεην ὡς οἱ λοιποί.

Ἐντεῦθεν προδηλότατον γίνεται πρῶτον μὲν ὅτι ὁ ἥρωας τῆς Ἀλβανίας ἦν γνωστός παρά σοῖς συγχρόνοις Ἰταλοῖς ἡγεμόσιν, οἵτινες ἐν στενωπάταις σχέσεσι διετέλουν πρὸς αὐτὸν, ὡς καθαρῶτατος Ἀλβανὸς ὁμόφυλος τῶν ὑπὲρ ὧν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐθυσίασε, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἐλαχίστη ὑπόνοια περὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἂν ὑπῆρχε, ταύτην πρόπαντος ἄλλου μεταγενεστέρου ἔπρεπε νὰ γινώσκωσιν οἱ σύγχρονοι, μεθ' ὧν ἐν σχέσεσι διετέλει, καὶ νὰ μὴ ἀποκρύψωσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τρίτον ὅτι ἐὰν πάντες οἱ ἄλλοι ἀπέκρυπτον αὐτήν, ὁ Ταραντῖνος ὁμοῦς ἡγεμῶν Ἰωάννης Ἀντώνιος δυσμενέστατα διακείμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς εὐγενῆς Ἰταλὸς ὑπερφρονῶν ἐξ ἅπαντος ἤθελε περιφρονητικῶς προσφωνήσῃ αὐτὸν οὐχὶ «Albano ἀλλὰ «Serbiano» κατὰ τὸν Μουσακὴν καὶ Σπανδουγῖνον, ὧν ἡ χρονογραφία κατὰ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα μεταγενεστέρα ἐστίν, τῆς ὁποίας ἡ ἀξιοπιστία καὶ τὸ κῦρος κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν δύναται ποτε νὰ παραβληθῇ καὶ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν σύγχρονον καὶ ἐπισημοτάτην ταύτην διαβεβαίωσιν τοῦ Ἰταλοῦ ἡγεμόνος, ὅστις προΐων ἐν τῇ ἐπιστολῇ καὶ κομπάζων καὶ ἀπειλῶν τὸν ἥρωα λέγει ὅτι ἄλλους εὐρήσεις ἐνταῦθα ἄνδρας, ὧν, καίπερ ἀνεχομένων τὴν φοβερὰν παρουσίαν σου, οὐδεὶς ὁμοῦς θέλει ἀποφύγῃ τὸ πρόσωπόν σου, ἀλλὰ μάλιστα εἰς μάχην προσκαλέσουςί σε οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται, οὐδὲ θὰ φοβηθῇ τὸ Ἰταλικὸν αἷμα τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλβανοῦ «*ne Faciem Albanam timebit Italicus sanguis*». Καὶ ταῦτα μὲν ἀτομικῶς καὶ κατὰ πρόσωπον ἀποτείνονται πρὸς τὸν ἥρωα ὡς

Ἀλβανὸν περιφρονητικῶς· ἀκολούθως δὲ καθ' ὅλου τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους ἐπιπίπτουσι τὰ βέλη τοῦ Ταραντῖνου πρίγκιπος μετὰ πικρίας ἐπιφέροντος ὅτι ἐγνωμεν ἤδη τὸ ὑμέτερον γένος καὶ ὡς πρόβατα θεωροῦμεν τοὺς Ἀλβανούς «*Novimus genus vestrum, quasi pecora aestimamus Albanos.*»

Ἐκ τοῦ πικροῦ καὶ δηκτικοῦ τούτου ὕφους τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλοῦ παροξυνθεὶς, ὡς εἰκόσ, ὁ Σκενδέρμπεης, ἀποκρινόμενος πρῶτον μὲν ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ φίλου του Φερδινάνδου, εἶτα δὲ χαρακτηρίζει τὸν Ταραντῖνον ἡγεμόνα εἶς πράγματι ἦν καὶ τελευταῖον ἀναγκαζόμενος νὰ ἀποτρίψῃ τὰς ἀτομικὰς καὶ ἐθνικὰς ὕβρεις, μόνος μονώτατος ἔρχεται νὰ ἀποκαλύψῃ ἡμῖν τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος καὶ καταγωγῆς αὐτοῦ μυστήριον καὶ ἐπισήμως σαφέστατα νὰ ὁμολογήσῃ τί πραγματικῶς ἦν αὐτός. Ὅθεν λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Ταραντῖνον πρίγκιπα, καταφρονεῖς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ ὡς πρόβατα θεωρεῖς τοὺς Ἀλβανούς, ὕβριστικῶς ὁμιλεῖς περὶ ἡμῶν καὶ ἀποφαίνεσαι ὅτι οὐδόλως γινώσκεις τὴν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν τοῦ ἡμετέρου γένους. Προπάτορες ἡμῶν ὑπῆρξαν οἱ Ἰπειῶται, ἐξ ὧν ὁ Πύρρος ἐκεῖνος προῆλθε τοῦ ὁποίου τὴν ὄρμην μόλις οἱ Ῥωμαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρούσωσι καὶ ὅστις τὸν Τάραντα καὶ πολλὰς ἄλλας τῆς Ἰταλίας πόλεις κατέκτησε «*Despicis deinde gentem rostram, et quasi pecora ducis Albanos; more tuo contumeliose loqueris, nec nostri generis originem nosse videris. Majores nostri Epirotae fuerunt, ex quibus ille Pyrrhus*

prodit, ejus vix fere impetum Romani potuerunt, et qui Tarantum et alia multa loca armis occupavit. Ὅσον πικροὶ καὶ ἄδικοί εἰσιν ἐξ ἑνὸς οἱ προπηλακισμοὶ τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλοῦ, ἐξαναγκασθέντος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἐθνικότητα τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοσοῦτον χρήσιμοι καὶ συντελεστικοὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπέβησαν εἰς τὴν ὀλοσχερῇ τοῦ ζητήματος λύσιν ἐξερεθίσαντες καὶ παροξύναντες τὸν Σκενδέρμπεη νὰ ἐκδηλώσῃ τρανότατα τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, δι' ἔλλειψιν ἐνδόξου παρελθόντος τῶν ὁμοφύλων παρακολουθήσαντος τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ἡ Ἀλβανία καὶ λοιπὴ Ἑλληνικὴ Ἰλλυρία ἐκαλεῖτο πρότερον Ἡπειρος (νέα) καὶ σεμνυνομένου ἐπὶ προγονικῇ εὐκλείᾳ τῶν κατοίκων τῆς γειτονικῆς ἀρχαίας Ἡπείρου, ἐξ ἧς ὁ μνημονεῦόμενος Πύρρος κατήγετο.

Οὐ μὴν ἀλλὰ ἔτι μᾶλλον θέλων νὰ ἐξάρῃ τὴν δόξαν τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους ἀναμιμνήσκειται καὶ τὴν γεωγραφικὴν τῆς χώρας παράδοσιν, καθ' ἣν ὡς ἀλλαχοῦ εἴρηται, καὶ ἡ Ἰλλυρία ἀποτελέσασα μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Μακεδονία ἐκαλεῖτο, ἐν ἣ καὶ ἡ τοῦ Βαρλετίου Ἡμαθία περιείχετο, καὶ κατὰ ταύτην τοὺς Μακεδόνας θεωρῶν ὡς προγόνους, ἔτι εὐγενεστέρους ἐπιδείκνυται τοὺς ὁμοφύλους Ἀλβανούς λέγων «Si dixeris Macedoniae partem esse Albaniam longe nobiliores concedis avos, qui sub Alexandro usque in Indiam penetravere... Ex illis ortum habent hi homines, quos tu pecora vocas. Si sumus pecora, et non est mutata rerum natura, cur fugitis hominos ante pecora?» Ἐνώπιον τῆς ἐπισήμου καὶ πολλαπλῆς ταύτης ὁμολογίας ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων περὶ τῆς Ἀλβα-

νικῆς τοῦ ἥρωος καταγωγῆς τίς δικαιοῦται νὰ ἀμφιβάλλῃ περαιτέρω; οὐδεὶς ἀναντιβῆτως λογικῶς σκεπτόμενος. Ἄλλ' καὶ ἂν προβάλλῃ τις ἑνστασίαν τινα περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ὡς ὁ Βιέμμης ἐπραξε καὶ ἀνεσκευάσθη, καὶ ὑποθέσῃ ὅτι ἐννεάκις καὶ ἐννεήκοντα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι γνήσια ἀπαξ ὅμως δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν εἶναι τοιαῦτα, καὶ ἐντοιαύτῃ λέγω μοναδικῇ περιπτώσει πάλιν οὐ μικρὸν τὸ κέρδος ἐστίν, τὸ ἐκ τῆς ἐπισήμου ταύτης μαρτυρίας προκύπτον, σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι αὕτη ἐστὶ προῖον οὐχὶ τῆς συγχρόνου ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ τῆς ἐπομένης καὶ οὐχὶ μεταγενεστέρης καθ' ὅσον συμπεριελήφθησαν αἱ ἐπιστολαὶ ἐν βιβλίοις τυπωθεῖσιν τῇ ιζ'. καὶ ιη'. ἑκατονταετηρίδι ὑπὸ Farlati, Gobellino, Summonte καὶ ἄλλων. Ἐὰν ὅμως τὴν ὑπόνοιαν ταύτην τῆς μοναδικῆς περιπτώσεως ἀποδεχθῇ τις ὡς ἀληθῆ, τότε ὀφείλει νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὴν καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν καὶ διπλωματικῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀλβανοῦ ἡγεμόνος, ὧν τινὰ μὲν ἐξετυπώθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἀτύπωτα μένουσιν ἐν ταῖς διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φαλλμεράυερ καὶ Ami Boné, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἂν εἴη. Πάντων δὲ τούτων συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁ προμνημονευθεὶς Παῦλος Ἀγγελος ἐκ Δριβάστου τῆς Ἀλβανίας ἀρχιεπίσκοπος Δυρραχίου καὶ μυστικισύμβουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἡγεμονικὰ μαρτύρια περὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη προστι-

θέμενα ὡς ἐπίμετρον καὶ τελικόν συμπέρασμα πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἀναγεγραμμένων ἤδη συμπερασμάτων τοῦ ὅλου ζητήματος. Ἐὰν δὲ νῦν εἰς πάντα ταῦτα ἀποβλέψωμεν ἐξ ἑνός καὶ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἐξ ἑτέρου τὴν παντελεῖ ἀδιαφορίαν, ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν καὶ παράδοξον ἀφοσίωσιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἔθνικοῦ ἱστορικοῦ Κ. Κ. Παπαρρήγου-πούλου εἰς τὴν παράτολμον ἀπόφασιν τοῦ μὴ εἰδικοῦ καὶ ἀρμοδίου κριτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ζητήματος Χόπφ, ἄκοντες περιερχόμεθα εἰς τὸ λυπηρότατον συμπέρασμα ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικός μῆτε τὰς ἀρχαίας καὶ συγχρόνους πηγὰς ἐρευνήσας, μῆτε τὴν ζῶσαν ἐγγύριον παράδοσιν ἐξετάσας, μῆτε τῆς ἀρνητικῆς Σλαβικῆς παραδόσεως γινῶσιν νὰ λάβῃ θελήσας, μῆτε εἰς τὰ εἰδικὰ καὶ γενικὰ βοηθήματα τὴν προσήκουσαν σημασίαν ἀποδοῦς, μῆτε εἰς τὰ ἡγεμονικά ταῦτα μαρτύρια τὴν προσοχὴν ἐπιστήσας ἀλλὰ πάντα δι' ἑνός γενναίου βραβίσματος καὶ λακτίσματος, δι' ἑνός Ἡρακλείου ἄλματος ὑπερπηδῆσας καὶ τὰ πάντα ὡς μυθεύματα καὶ μυθάρια κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χόπφ ἀνακηρύξας ἀναντιβῆτως ἀντεπιστημονικῶς ἔλυσε τὸ ζήτημα, τῆς ἐπιστήμης ἐρευνᾶν τῶν πάντων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀπαιτούσης πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτου καὶ ἀντεθνικῶς. So schreibt man eine Geschichte und zwar eine National-Geschichte!

AUDIATUR ET ALTERA PARS.

Εἰ καὶ μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην καὶ μακρὰν κατ' ἀνάγκην ἀποβάσαν ἐρευνᾶν πάντων τῶν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀφορώντων θεωρῶ ἀποπερατωμένην ἤδη τὴν συζήτησιν καὶ τὸ ζήτημα ἐντελῶς λελυμένον καὶ ἐξηγητημένον καθ' ἃ ἐν τῇ διαθέσει μου εἶχον μέσα καὶ βοηθήματα, καὶ μάλιστα ἀνεπίδεκτον πάσης ἄλλης διεξόδου καὶ λύσεως, ὡς ἀλλαχοῦ προεῖπον, οὐχ ἤττον ὁμως ἐπόμενος τῇ αὐστηρᾷ καὶ ἀδυσωπήτῳ τῆς ἐπιστήμης ἀξιώσει, τὰ πάντα ζητούσης νὰ ἐρευνηθῶσι καὶ νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς, ἐν συντόμῳ ἐπιχειρῶ νὰ διεξέλθω καὶ τὰ ἀντιστρατευόμενα εἰς τὴν οὕτως ἀποπερατωθεῖσαν ἤδη λύσιν τοῦ ζητήματος, καὶ ἐπειδὴ τούτων βάσις καὶ ὀρυκτήριόν ἐστὶν τὸ ἀρτίως ὑπὸ τοῦ Πορφ ἀνακαλυφθὲν χρονικὸν χειρόγραφον τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ Θεοδώρου Σπανδουγίνου, ἀνάγκη νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα πρῶτον μὲν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ πατρὸς τῆς χρονογραφίας Ἰωάννου Μουσακῆ, ὃν τοσοῦτον ἐξύμνησεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς ὡς ἀκριβέστατον ἱστορικόν, εἶτα δὲ περὶ τῆς ποιότητος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ καὶ ἀκολούθως περὶ τοῦ Σπανδουγίνου.

Ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν περίπου ὧν ἔφυγεν εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας τῷ 1496, ἐνθα μετὰ παρέλευσιν 34 ἐτῶν, διαδοθείσης φήμης ὅτι ἐμελλε νὰ γίνῃ σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων ἀνεπτερώθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν ἐν Νεῖ απόλοι Ἀλβανῶν περὶ ἐπανόδου εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τότε ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἡγεμονικά δικαιώματα τῆς οἰκογενείας εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ ἀπογόνους αὐτοῦ ἔγραψε τὴν λεγομένην ἱστορίαν τῷ 1510 ἧτις

κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Χάν πάντοτε ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως πρέπει νὰ κρίνηται «Die Arbeit muss daher auch stets von diesem Standpunkte beurtheilt werden». Ὅτι μὲν αὐτὸς ἠγνόει τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν μόνος ὁμολογεῖ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Χάν «Er sagt von sich, dass er bei seiner Ankunft in Italien dieser Sprache nicht mächtig war» οὐδόλως δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ λατινιστῶν προταχθέντων παραμυθητικῶν γνωμικῶν ὅτι ἐγίνωσκε τοῦλάχιστον τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἐν ἣ γεγραμμένα εἰσὶν ἐκεῖνα. Οὕτω τοίνυν ἐβδομηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἀπειρος τῆς Λατινικῆς, ἀπειρος τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ ἐπομένως ἀμαθὴς καὶ ἀγράμματος Ἄλβανὸς πρὸ 35 ἐτῶν φυγὼν ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Ἄλβανίας ὑπηγόρευεν ἐν Νεαπόλει νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν οὐχὶ πλεόν ἱστορία καὶ χρονογραφία, ἀλλὰ γεροντικὰ ἀπομνημονεύοντα! Πόσῃ δὲ μεγάλην ἀξίαν καὶ ἀκρίθειαν δύνανται νὰ ἔχωσι τὰ τοιαῦτα, ἕκαστος εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ· ὡς τοιαῦτα δὲ καὶ ἐπεγράφησαν «Breve Memoria degli discedenti della casa Masachi di Don Giovanni Mousachi, despoto d' Epiro, ai suoi figlioli Don Theodoro, Don Adriano e Don Constantino, dequel poeo che lui si ricorda, et son nell' anuo 1510. Cuneta sub sole vana.» Καὶ ὅμως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τὸν γέροντα ἀπομνημονευματογράφον ἐξαίρων ὡς ἱστορικὸν γράψαντα τὴν ἱστορίαν τοῦ οἴκου τῶν Μουσακιδῶν ἵνα διὰ τῆς γνώμης καὶ καινατομίας αὐτοῦ μεταβάλῃ τὸν Ἄλβανὸν Σκενδέρμπεην εἰς Σλαῦον μετὰ παραδόξου θαυμασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ «Ὁ Ἰωάννης Μουσα-

κῆς λοιπὸν ἦτο ἄνθρωπος κάλλιστα δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἢ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλές τὰ τῆ καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρα τοῦ Βαρλετίου.» Ἄλλὰ τίς ἄλλος λογικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς σκεπτόμενος, καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἀμαθῆ καὶ ἀγράμματον ἡγεμόνα Ἰωάννην Μουσακὴν ἐβδομηκοντούτη γράψαντα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ὑπαγορεύσαντα πρὸς μετάφρασιν γεροντικὰ ἀπομνημονεύματα, ἐξ ἑτέρου δὲ τὸν λόγιον ἱερέα τῆς Σκόδρας τὴν τε Λατινικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κάλως γινώσκοντα καὶ ἱστορίαν συστηματικὴν γράψαντα, ἠδύνατο νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτην βλάσφημον κρίσιν ἐξαίρων μὲν τὸν ἀμαθῆ ἡγεμόνα, καταδικάζων δὲ τὸν λόγιον ἱερέα καὶ συγγραφέα; οὐ μὴν ἀλλὰ ἐπιπροσθέτει ὁ σοφὸς καθηγητὴς ὅτι ὁ Ι. Μουσακῆς ὑπῆρξεν συναγωνιστὴς τοῦ ἥρωος. Ἄλλὰ μήπως ὁ Παῦλος Ἄγγελος δὲν ὑπῆρξε μυστικὸς σύμβουλος, ὑπουργός, γραμματεὺς καὶ ἀναπόσπαστος σύντροφος τοῦ ἥρωος τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ συγγράψας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦν δυνατὸν ποτε νὰ ἀγνοῇ τί ἦν ὁ Σκενδέρμπεης καὶ νὰ θεωρῇ αὐτὸν ὁμόφυλον Ἄλβανὸν εἰ μὴ πρᾶγμα τι τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ μόνος ἐκ πάντων τῶν συγχρόνων νὰ γινώσκῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ὁ ἀμαθὴς ἡγεμὼν τῆς ὁμωνύμου χώρας; Ἀληθῶς ἀκατάληπτον τὸ μυστήριον τοῦτο φαίνεται μοι καὶ παραδοξοτάτη ἢ περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἢ «Ἐφημερίς» συγκαταβατικῶς καὶ κατὰ χάριν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ φίλου ἀπεκάλεσα» «ἀ-

σημον ιστορικὸν τὸν Ι. Μουσακὴν, ἀνάγκη νῦν νὰ δι-
αγράψῃ αὐτὸν ἐκ τῆς χορείας τῶν ιστορικῶν καὶ νὰ
χαρακτηρίσῃ ὡς γέροντα ἀπομνημονευματογράφον,
οἷος πραγματικῶς ἦν, οὐδὲν ἄλλο οὔτε γράψας οὔτε
ὑπαγορεύσας πρὸς γραφήν. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ποι-
ότητος τοῦ καταχρηστικῶς ἐπικληθέντος ιστορικοῦ
Ἰωάννου Μουσακῆ.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ πενήτηντα περίπου ἐτῶν
καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουσακῆς τὸν
πατέρα ἀπομιμούμενος καὶ συγγραφικὴν ζηλῶν δό-
ξαν προσέθηκε τοῖς πατρικοῖς ἀπομνημονεύμα-
σιν ἄλλα τοιαῦτα περιέχοντα γενεαλογικὰς εἰδή-
σεις, ἃς ἐπέμψεν αὐτῷ ὁ ἐν Βενετία ζῶν καὶ διαβε-
βοημένος ἐπὶ νοθείᾳ χειρογράφων Ἰωάννης Ἀνδρέας
Ἄγγελος Φλάβιος Κομνηνὸς, περὶ τοῦ οὐοίου ὁ μὲν
Χάν παρὰ Δουκαγγίου ἀρῶμενος λέγει « Ioannes
Andreas Angelus Flavius Comnenus als Urkundenfälscher
bekannt, aus dem Hause der Angeli von Drivasti » ὁ δὲ
Χόπφ « Fameux auteur de genealogies fausses, ἐπέγραψε
δὲ ὡς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς τὰ ἀπομνημονεύματά του.
« Breve memoria di li discendenti di nostra casa Musachia »
ἐξ ὧν πρῶτον ἤδη γίνεται πόσῃν πίστιν πρέπει νὰ
ἔχῃ τις πρὸς τοὺς γράψαντας οἰκογενειακὰ ἀπομνη-
μονεύματα ἀμαθεῖς ἀνθρώπους, τὰ ὁποῖα μόνον ὡς ὕ-
λη ἀκατέργαστος δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν τοῖς
δυναμένοις νὰ ἐπωφεληθῶσιν καλῶς ἐξ αὐτῶν
πρὸς ἀναπλήρωσιν ιστορικῶν ἐλλείψεων καὶ οὐ-
χὶ νὰ ὑποβάλλωνται ὡς ἐπίσημος αὐθεντία (autorité)
πρὸς λύσιν σπουδαίων ζητημάτων, ὡς τὸ ἡμέτερον,
καὶ μάλιστα ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἔχομεν πολλῶν

σπουδαιότερας συγχρόνους πηγὰς καὶ ζώσας ἐτι πα-
ραδόσεις, ἀπέναντι τῆς αὐθεντίας τῶν ὁποίων, πᾶν
τοῦναντίον μαρτυρουσῶν καὶ διαβεβαιουσῶν, δὲν δυ-
νάμεθα ἐπιστημονικῶς νὰ προτιμήσωμεν τὴν μαρτυ-
ρίαν καὶ ἀξιοπιστίαν γεροντικῶν ἀπομνημονευμάτων.
Μόνον ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἀλλαχόθεν
πληροφορίαν καὶ μαρτυρίαν εἶχομεν, ἀκόντες ἡδυ-
νάμεθα κλείσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ ἀποδεχθῶ-
μεν τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἀπομνημονευμάτων ὡς ἀ-
ληθῆ καὶ ιστορικὴν.

Εἰ καὶ ἐκ τῶν περὶ τῆς ποιότητος τῶν γραψάν-
των τὰ προειρημένα ἀπομνημονεύματα πατρὸς τε
καὶ υἱοῦ λεχθέντων ἱκανῶς ὑποδηλοῦται καὶ ἡ ποιό-
της τῶν οὕτως ἀπομνημονευθέντων καὶ προβαλ-
λομένων ἡμῖν ὡς ιστορικὴ αὐθεντία περὶ τῆς κα-
ταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ
πάντῃ περιττὸν ἀποβαίνει νὰ γίνῃ λόγος ἰδιαιτέρος
καὶ σπουδαῖος περὶ αὐτῶν, οὐχ ἤττον ὁμοῦ καὶ
ταῦτα διὰ βραχέων ἐξεταστέα μοι φαίνονται ἵνα μὴ
παρεξηγηθῇ ἢ παντελῆς ἀποσιώπησις αὐτῶν. Ἄλλὰ
πρὸ τούτου θὰ μοι ἐπιτρέψῃ, νομίζω, ὁ σοφὸς κα-
θηγητὴς νὰ προτάξω μίαν παρατήρησιν, ἐνταῦθα ἀ-
νήκουσαν, καὶ ἐξελέγξω μίαν τολμηρὰν ἀπόφανσιν
ὑπὲρ τοῦ Χόπφ, ὃν πέραν τοῦ δέοντος ἐξαίρει πολ-
λαχοῦ, περιεχομένην ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ κ. Μηλια-
ράκη, ἐνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς περὶ αὐτοῦ
λέγει. «Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν τε-
χνικὴν ἐκτίμησιν τῶν χειρογράφων, τίς ἐξ ἡμῶν δύ-
νεται ν' ἀντιμετρηθῇ πρὸς ἀνδρα ἀνευρόντα καὶ διε-
ξελοῦντα ἑκατοντάδας χειρογράφων μαρτυριῶν περὶ

τοῦ ἀγνωστοτάτου τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας μέ-
ρους; » Λίαν παράδοξον φαίνεται μοι πῶς τοσοῦτον
ταχέως ἐξερρήθη τῆς εὐρείας μνήμης τοῦ σοφοῦ ἱστο-
ρικοῦ ὅτι, ἐν ᾧ πρό τινων ἐτῶν οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιο-
λογοῦντες καλῶς διέγνωσαν καὶ ἐξήλεγξαν τὴν κι-
θηλείαν καὶ νοθείαν τῶν Σιμωνιδίων χειρογράφων
οἱ ἐν Βερολίῳ σοφώτεροι καὶ διαπρεπέστεροι τῶν
λογίων ἐξηπατήθησαν ἐν τῇ διαγνώσει καὶ ἐξελέγ-
ξει αὐτῶν, περὶ ὧν καὶ αὐτὸς ὁ Χόπφ ἀλλαχόθεν
ἀφορμὴν λαμβάνων ἐπιφέρει. « Ἄρά γε καὶ ἐνταῦθα
ὄλοσχερῆς κιθηλεία ἀντὶ γνησίων πηγῶν, δι' ὧν ἀ-
φαιρεῖται πᾶσα τῶν Βυζαντινῶν ἀντιλογία, αὐτὸ εἶ-
ναι λίαν παράδοξον! Εἴ τις Σιμωνίδης ἐδημοσίευσεν
τὴν αὐτοῦ Συμαίδα, δηλαδὴ ἱστορίαν τῆς ἐν Σύμῃ
φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἣτις οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἐν τι-
νι μικρᾷ νήσῳ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
ἐξώρυσεν ὕμνους τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τελευταίον
διὰ τοῦ αὐτοῦ Οὐρανίου ἠπάτησε καὶ τινὰς τῶν ἡ-
μετέρων Αἰγυπτιαστικῶν, ἀδύνατον νὰ ἐννοήσω πῶς
τοιοῦτος καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Παρισίοις ἀ-
πὸ πολλοῦ ἐξεληλεγμένος πλαστογράφος ἔτυ-
χεν εἰσέτι πίστεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἄλλ' ὅμως καὶ
τοῦτο συνέβη. » Μήπως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς πιστεύει
ὅτι ὁ νεαρὸς καὶ πρωτόπειρος Χόπφ ὑπῆρξεν εἰς
τὴν διάγνωσιν, ἐξελέγξιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς γνησι-
ότητος καὶ ἀξίας τῶν χειρογράφων ἐμπειρότερος
καὶ δεινότερος τῶν ἐν Βερολίῳ ἠρώων τῆς φιλολο-
γίας Lepsius, Boeckh καὶ λοιπῶν; Καὶ ὅμως ἐξηπα-
τήθησαν καὶ οὗτοι οὐχὶ βεβαίως ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου
ὡς οὐκ ὀρθῶς διατείνεται ὁ Χόπφ, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν

τῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα ἀντὶ τοῦ Σιμωνίδου καὶ
ἀπλοῦς τις χωρικός ἠδύνατο νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν ἐξ-
ελέγξιν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει τὸ πεπερα-
σμένον τῆς ἀνθρωπίνης σαφίας καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως, δι' ἣν οὐκ ἐστὶν ἀναμάρτητος
ὁ ἀνθρώπος καὶ ἐπομένως οὐδὲ ὁ τοσοῦτον ἐξυμνού-
μενος Χόπφ.

Ἄλλὰ μὴ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰ χειρογράφα ἵνα κρίνω
περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ παραδεχόμενος ὅ-
τι ὁ Χόπφ πράγματι δὲν ἐξηπατήθη εἰς τὴν διάγνω-
σιν καὶ ὀρθὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν, περιορίζομαι εἰς τὴν
ἔρευναν μερῶν τινων τοῦ περιεχομένου πρὸς ἐξελέγ-
ξιν τῆς ποιότητος καὶ ἀξιοπιστίας αὐτῶν. Ὅτι μὲν
ἐν τῇ συντάξει τοῦ πρώτου χειρογράφου, ὅπερ καὶ
ὁ Χᾶν θεωρεῖ ὡς τὸν μαργαρίτην τῆς ὅλης συλλο-
γῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ ὁ Χόπφ
ὑπολαμβάνει ὡς σπουδαῖον καὶ μέλλον νὰ ἀποτελῇ
τὴν βᾶσιν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῶν, οὐδεμίαν πηγὴν
εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου. Ἰωάννης
Μουσακῆς, ἐξ ἐνός μὲν διότι πάντα τὰ χρονικά εἶ-
χον ἤδη ἀπολεσθῆ, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ διότι ἀγράμμα-
τος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τοιούτων καὶ
ἀν ὑπῆρχον, ἀλλὰ μόνον ὡς διαθήκην τῶν υἱῶν καὶ
ὡς αὐτοβιογραφίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ
Χόπφ « Gewissermassen als sein Testament hinterliess.. ein-
gefügt ist in diese Autobiographie eine ausführlic-
here Nachricht über seinen Vetter Skanderbeg ») συντάξα-
ν ἐπὶ μόνῃ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐρειδόμενος, περὶ τού-
του διαβρήδην μαρτυρεῖ ἀνὴρ λέξιν πρὸς λέξιν ἐπι-
σταμένως ἀναγνοῦς ὅλον τὸ χειρόγραφον ὁ προμνη-

μανευθείς Χάν, τοῦ ὁποῦ τὴν κρίσιν ἀσφαλεστέραν καὶ ὀρθοτέραν θεωρῶ καὶ τῆς τοῦ εὐρετοῦ αὐτῶν Χόπφ. ἔχει δ' αὕτη οὕτως «Nach den Redeformen des Despoten zu schliessen, bildet die mündliche Ueberlieferung d.h. sein eigenes Gedächtniss die einzige Quelle seiner Aufzeichnungen; auch gibt er an dass alle Chroniken des Landes verlorengegangen seien» Τὸ δὲ τούτῳ προστεθὲν δεύτερον μέρος τοῦ χειρογράφου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου Μουσακῆ τοσοῦτον μυθῶδες, ἀντιφατικὸν καὶ ἀνάξιον λόγου ἐφάνη τῷ Χάν, ὥστε μάταιον ἐθεώρησε καὶ ἐλάχιστον λόγον νὰ κάμῃ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ χειρογράφου «daher er es für gerathener hielt, dieselbe in der folgenden Darstellung unberücksichtigt zu lassen». Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χόπφ κατακρίνει αὐτὸ ὡς ἐντελῶς ἀνάξιον λόγου. Ἐὰν δὲ πρὸς τοῦτοις λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ ἐλαττήριον, ὑφ' οὗ ὀδρῶμενος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ἐπεχείρησε τὴν ἀναγραφὴν ταύτην, καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν, δι' ὃν συνετελέσθη αὕτη, εὐκόλως πείθεται ὅτι εἰ μὲν ἐν τοῖς λοιποῖς τοῦ περιεχομένου μέρεσιν ἔχει μικρὰν τινα ἀξίαν τὸ τμήμα τοῦτο δι' ἔλλειψιν ἄλλων ἱστορικῶν καὶ χρονογραφικῶν εἰδήσεων πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ ὅμως ἐθνολογικῷ ζητήματι δύναται νὰ θεωρηθῇ λίαν ὑποπτος ἢ μαρτυρία αὐτοῦ καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ τεθῇ ὑπὸ κάθαρσιν τὸ «*de natura Serviano*». Διότι ἐλαττήριον μὲν, ὅπερ ἐκίνησε τὸν Δεσπότην εἰς τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης καὶ αὐτοβιογραφίας ταύτης, ὑπῆρξεν οὐχὶ συναίσθησις παιδείας καὶ συγγραφικῆς δυνάμεως ἢ ἀγάπη πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας ἀλλὰ μόνον ἡ ἀφελῆς αὐτοῦ πίστις ἐπὶ τῆς διαδοθείσης φήμης ὅτι ἡ

Εὐρώπῃ θὰ ἐπιχειρήσῃ σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἐξέλασιν αὐτῶν ἐκ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἡ σταυροεὐρα πεποιθήσις ἐπὶ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἀνακτήσεως αὐτῆς. Τελικὸς δὲ σκοπὸς τῆς ἀναγραφῆς ἦν ἰδιοτέλεια καὶ ἀποκλειστικὸν τῆς οἰκογενείας συμφέρον, χάριν τοῦ ὁποῦ τὴν ἀλήθειαν θυσιάζων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν «Soweit Familien - Interesse nicht in Frage kommt» προϋνόησεν, ἵνα μὴ τὰ οἰκογενειακὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας ἐπισκιάσῳσιν ὑπὸ τῆς ἐνδόξου τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας, νὰ παραστήσῃ τὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα ταύτης ὡς Σλαβικὴν καὶ διὰ τούτου καθιστῶν ὑποπτον παρὰ τοῖς ὑπερηφάνοις ὁμοφύλοις Ἀλβανοῖς αὐτὴν νὰ ἐξατφαλίσῃ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀλβανίας. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι ὁ ἐβδομηκοντούτης γέρων πρῶην Δεσπότης τῆς Ἡπείρου ἐπὶ ἄμμου ὠκοδόμησε τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ πρῶτον μὲν Εὐρωπαϊκὴν σταυροφορίαν ὀνειρευόμενος γεροντικῶς, δεύτερον δὲ ἀφελῶς πιστεύων ταύτην ὡς ἤδη ἐπιτελεσθεῖσαν, τρίτον δὲ ὡς ἀπελευθερωθεῖσαν καὶ ἀνακτηθεῖσαν τὴν Ἀλβανίαν γηθοσύνως ὑποτιθέμενος καὶ τέταρτον καὶ τελευταῖον στερεῶς ἐξασφαλίζων τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τῶν υἱῶν καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσι ἔκαμνε τὸν λογαριασμὸν ἄνευ τοῦ ξενοδόχου κατὰ τὴν δημῶδη παροιμίαν καὶ ἀντὶ πάντα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τοῦ μακροῦ γεροντικοῦ καὶ Δεσποτικοῦ καμβολογίου, ἀνέγραψεν ἐν τῷ συναξαρίῳ αὐτοῦ. Τοιοῦτος μὲν ἐστὶν ὁ Ἀλβανὸς ἱστορικὸς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ὅστις ἐκ τῆς βαθείας καὶ σοφῆς ἐρεῦνης ὀριμῶ-

μενος δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τοιοῦτου ἀσφαλεστάτην καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρᾳ τῆς τοῦ Βαρλετίου. Πόσον μεγάλη καὶ ὑψηλὰ τῆς σοφίας τὰ διδάγματα καὶ συμπεράσματα! Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἥτις καὶ τοιοῦτον φέρει τίτλον «*Historia e genealogia della casa Musichia scritta da D. Giovanni Musachio Despoto dell' Epiro*». Ἀνάγκη ἄρα γε νὰ χωρήσω παραιτέρω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ποιότητος τοῦτε Συναξαρίου καὶ τοῦ Συναξαριστοῦ; μάλιστα ἡδύνατό τις νὰ ὑποκρούσῃ.

Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν ὅτι ἐν ᾧ ὁ Δεσπότης ἐπὶ τῷ προειρημένῳ σκοπῷ βραδῶς μεταποιεῖ τοὺς Καστριώτας καὶ τὸν Σκενδέρμπεην ὡς Σλαβούς «*per natura Serviano*,» ὡς ἐκ θαύματος κατάρχει ἑαυτὸν καὶ τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα Μουσακῆ ἐκ τῶν ἀρχαίων Μολοσσῶν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου! ὅπερ διαβεβαίων ὁ Χόφφ ἐπιπροσθέτει ὅτι αὕτη ἢ τότε ἐπικρατοῦσα φιλοδοξία δὲν εἶναι ἀσυνήθης καὶ παρὰ ταῖς νῦν Ἑλληνικαῖς οἰκογενείαις ὡς π. χ. παρὰ τῇ πρὸ τῆς 17. ἑκατονταετηρίδος ὅπως ἀγνώστῳ οἰκογενείᾳ τῶν Ὑψηλάντων «*dass er den Familiennamen Musachi von den alten Molossern (Molossachi) herleitet ein damals und selbst bei den heutigen griechischen Familien, Z. B. den vor dem 17 Jahrhundert ganz unekanntem Fürsten Ypsilanti nicht ungewöhlicher Wahn*.» Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ πατὴρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται ἀρχαίαν καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος οἶονεὶ διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ψευδολογίας τοῦ πατρὸς καὶ μὴ ἀποδεχόμενος ταύτην ἀναγράφει ἐν τῷ Συναξαρίῳ

ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ κατάγεται ἀπὸ τοῦ Μάρκου Βριταννίου εὐθέως ἀπογόνου τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου καὶ πατρὸς τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, βασιλέως τῆς Σερβίας! κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ Χόφφ «*Laut denselben stammt sie von Marcus Britannius, directem Nachkommen Konstantin's des grossen und Vater des Giovanni Masacchi, Königs von Serbien. ab.*» Νῦν δὲ ἐρωτῶ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου τραγελάφου τίνοι πιστευτεῦον τῷ πατρὶ ἢ τῷ υἱῷ; πότερος ἀληθεῖαν λέγει περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας αὐτῶν ὁ πατὴρ ἢ ὁ υἱός; οὐδέτερος δυστυχῶς μεθ' ὅλην τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ἀσφαλεστάτη καὶ ἀσφαλεσττέρα τῆς τοῦ Βαρλετίου. Ἄλλ' ἐὰν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐκ προσθέσεως μᾶλλον ἢ ἀγνοίας ψευδολογῶσι καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις πονηρεύονται σκοπίμως, εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ἀληθεύωσιν ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ νὰ μὴ πονηρεύονται πλειότερον; ὁ γὰρ ἐπὶ τὰ οἰκεία πονηρὸς, πονηρότερος ἐπὶ τὰ ἀλλότριά ἐστιν, ἀρχαῖος διδάσκει λόγος. Ἄφ' οὗ δὲ οὕτω ψευδόμενοι πρὸς ἐξευγενισμόν καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας ἀνέδραμον εἰς τοὺς ἀρχαίους Μολοσσούς καὶ εἰς τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, διὰ τί δὲν ἐπραξαν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν καὶ τὸν ἥρωα Σκενδέρμπεην καὶ δὲν ἀνήγαγον αὐτὸν τοῦλάχιστον, ἀντάξιον πάσης δόξης καὶ τιμῆς ἀναδειχθέντα, εἰς ἀρχαῖόν τι καὶ ἐπίσημον γένος ἢ τὸ τοῦ Πύρρου ἢ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, πρὸς οὓς ἄλλοι παρέβαλον τὸν ἥρωα, ἀλλὰ πρὸς ἐξευτελισμόν καὶ μεωσιν τῆς δόξης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν ἐπενόησαν τὸ «*per natura*

Serviano); Ἐνταῦθα δὴ κεῖται τὸ μυστήριον τῆς πονηρίας αὐτῶν, ὁ σκοπὸς τοῦ ὁποίου προηγουμένως ἐξηγήθη ἤδη καὶ περιττὴ ἀποβαίνει πᾶσα περαιτέρω ἐξήγησις καὶ ἀνάπτυξις. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἱστοροῦσιν ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουσακῆς. Ὁ δὲ Χάν καὶ ὁ Χόπφ, ὡς προεῖρηται, διαβεβαιοῦσιν ὅτι ὁ μὲν πρῶτος μόνον ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα δὲν εἶναι φιλαλήθης καὶ ἐπομένως ψευδολογεῖ, ὁ δὲ δεύτερος ἐπὶ πάντων κατακρίνεται ὡς ἀναγράφων μυθώδη καὶ ἀντιφατικὰ πράγματα (fabelhaften Notizen... die... im Widerspruche stehen). Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ κρίσις τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ πρώτου δὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀληθής, διότι ἐν πολλοῖς ἀνακαλύπτονται καὶ μυθολογήματα καὶ ἱστορικά καὶ χρονολογικά καὶ γεωγραφικά ἀμαρτήματα, τὰ ὁποῖα δικαίως κλονίζουσι τὴν πεποιθήσιν τοῦ ἐρευνητοῦ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Δεσπότη ἀναγραφομένων καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐφαπτομένων τῶν οἰκογενειακῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν δικαιουταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Historia αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ ὕλη ἀκατέργαστος, ἧς ἡ χρῆσις μεγάλην ἀπαιτεῖ προσοχὴν καὶ κρίσιν παρὰ τοῦ ἀναγκαζομένου ἐν ἐλλείψει ἄλλων εἰδήσεων νὰ μεταχειρισθῇ αὐτήν. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων μοι ἀρκοῦμαι ἀνὰ ἐν καὶ μόνον παράδειγμα ἐκάστου τῶν προειρημένων τμημάτων νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ σχηματίσῃ τὴν προσήκουσαν κρίσιν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ὅλου Συναξαρίου ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τῆς διαθήκης καὶ αὐτοβιογραφίας τοῦ Θεοσεβεστάτου

Δεσπότη τῆς Ἠπειροῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ ἀκριβεστάτου ἱστορικοῦ κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικόν.

Ὁ Χάν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς περιλήψεως τοῦ χειρογράφου ἀρχόμενος λέγει «Der Despot beginnt mit der Angabe, dass zwar von einem Regno di Apollonia die Rede gehe» τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἦν ὁ Βριτάνιος· ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ μυθολογικὸν τοῦτο ἀνιγμᾶ, οὔτε ὁ Χάν ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ, οὔτε ὁ Χόπφ λέγει τι περὶ αὐτοῦ. Ὅτι δὲ δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ οὔτε ἡ Ἀπολλωνία, οὔτε πάλιν ἡ Πόλα τῆς μακρᾶν κειμένης Δαλματίας ἐξάγεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος «Apoll» δεύτερον δὲ διότι ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Πόλα ἰδιαίτερος μνημονεύονται πολλαχοῦ ἐν τῷ χειρογράφῳ κατὰ τύχην ὀρθῶς γεγραμμένοι, καὶ τρίτον ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν βασιλεῖον τοιοῦτον ὥστε ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ Κάλχαντος δεῖται ἐρμηνευτοῦ. Δεύτερον δὲ ὁ Δεσπότης ἀναγράφει ὅτι ὁ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Ἀνδρέας Β' κατέκτησε τὴν Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν Καστορίαν καὶ διετήρησεν αὐτὴν ἢ τῶν Μουσακιδῶν οἰκογένεια μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτῆσεως (1386) ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς καθ' ὅσον βεβαιότατον θεωρεῖται καὶ ἀποδείκνυται ὅτι ἡ κυριαρχία τῶν Μουσακιδῶν οὐδέποτε ἐξετάθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν Καστορίαν. Πρὸ τούτου δὲ ἀφηγεῖται ὁ Δεσπότης ὅτι ὁ Ἀνδρέας Β' κατεπολέμησε τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Βούκατζην περὶ τὴν πηγὴν Δόβριδα κειμένην εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ὅτι δῆθεν συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμάλωτον. Ἀλλὰ καὶ ὁ μῦθος οὗτος ἀνυπόστατός ἐστιν καὶ ἐκ τοῦ ἀέρος εἰλημ-

μένος καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Χάν ζητῶν νὰ δρίσῃ τὴν Δόβριδα ἐσφαλμένως τοποθετεῖ αὐτὴν πλησίον τῶν Βιτωλίων περὶ τὸ Διαβατὸν ὅπου διατείνεται ὅτι ἦσαν τὰ ὄρια τῆς Ἀλβανίας καὶ Βουλγαρίας καὶ οὐκ ὀρθῶς ταυτίζων τὴν Ἰλλυρίδα καὶ Μακεδονίαν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Ἀλβανίαν ἢ εἰδικώτερον τὴν Μακεδονίαν τῆ Βουλγαρία ἐπικαλεῖται εἰς μαρτυρίαν χωρίον τοῦ Στράβωνος «διὰ Πυλῶνος τόπου δρίζοντος ἐν τῇ ὁδῷ τῆν τε Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Μακεδονίαν» ἐκ τοῦ ὁποίου πᾶν τούναντίον ἐξάγεται ἤτοι ὅτι ἐν τῷ Πυλῶνι ἦσαν τὰ ὄρια τῆς Μακεδονίας καὶ οὐχὶ τῆς Βουλγαρίας, ἦν ὡς πολὺ μεταγενεστέρα κατὰ φυσικὸν λόγον ἠγνῶει ὁ Στράβων. Ἐπὶ τέλους ὁμοιοῦσι ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐπεσκέπτετο τὸ Διαβατὸν, τοιαύτη κακοκαιρία ἦν ὥστε σύγχυσις ἐπῆλθεν αὐτῷ μᾶλλον ἢ διασάφησις τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ὀρίων «Leider war hier das Wetter so schlecht, dass wir darüber nach der alten neuen grenze zu vergassen».

Ἄλλὰ μήπως μόνα ταῦτά εἰσι τὰ ἀμαρτήματα τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ; Οὐχὶ βεβαίως. Διότι ταῦτα ὑπερβαίνοντα τοῦ μνημονικοῦ τὰ ὄρια μικρά εἰσι παραβαλλόμενα πρὸς ἄλλα τὰ ὁποῖα ὡς συμβάντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς φυγῆς ἐκ τῆς Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ οὐχὶ πολὺ πρὸ αὐτοῦ ὡς τὰ προειρημένα, ἔπρεπε μετὰ πλείονος ἀκριβείας νὰ ἀναγράφῃ ἵνα μὴ παράσχη εὐλογον ἀφορμὴν δυσπιστίας περὶ πάντων τῶν ἀναγραφομένων, καὶ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἐν δὲ τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀναγομένων παραδειγμάτων ἔστιν ὅτι, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Χαλκοκον-

δύλης ὁ τὸσοῦτον περιφρονήσας τὸν ἥρωα ἐν τῇ ζ' ᾠῇ ἀκριβῶς δρίζει τὸν χρόνον τῶν θανάτου, ὁ θεοσεβέστατος Δεσπότης, ὁ συναγωνιστὴς τοῦ ἥρωος καὶ ὁ κατὰ τὸν θάνατον ἴσως παραπτάς, δεικνύων ὅτι γινώσκει καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου ἀποδεικνύει ὅτι ἀγνοεῖ καὶ τὸ ἔτος αὐτοῦ, διότι λέγει ὅτι δῆθεν ἀπέθανε τῇ 4 Δεκεμβρίου 1466, «Il Signor Scanderbeg morse nell' anno 1466 alli quattro de dicembre, » ἐν ᾧ ἀληθῶς ὁ ἥρωας ἐτελεύτησεν ἐν Λισσῶ τῇ 17 Ἰανουαρίου 1468. Τί δὲ νὰ εἴπη τις περὶ τῆς συγχύσεως τῆς γεωγραφίας καὶ τῆς διαστρεβλώσεως πλείστων γεωγραφικῶν ὀνομάτων, ἐξ ὧν ἀπεδείκνυται ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἱστορίαν ἐγίνωσκεν οὔτε πάλιν γεωγραφίαν καὶ περὶ μνημονεῶν ἐνιαχοῦ Στράβωνα καὶ Λίβιον, ἀλλ' ἐντελῶς ἀγράμματος ἦν περὶ ταῦτα, διότι τὴν Ὀχρίδα π.χ. ὑπὸ τρεῖς διαφόρους ἀλλοκότους γραφὰς πολλαχοῦ ἀναφέρει ἤτοι Aletria, Deletria καὶ Eletria, τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῇ νήσῳ τῆς Πρέσπης ὠζομένου μοναστηρίου καὶ ναοῦ τοῦ Ἀχιλλέως μεταβάλλει εἰς Ἀρχέλαον «dive e' è uuo monasterio che e' è il corpo de santo Archelao» καὶ ἄλλα ἔτι χείρονα τούτων, ὧν ἢ ἐξέλεγεῖς οὐ τοῦ παρόντος.

Ἐν γένει δὲ τοσαύτη ἀσάφεια, σύγχυσις, πολυλογία, ταυτολογία καὶ παλλιλογία γεροντικὴ ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ αὐτοβιογραφίᾳ τοῦ θεοσεβεστάτου Δεσπότη τοῦ Ἡπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ ἐπικρατεῖ, ὥστε ἐν ᾧ ὁ Χάν ἀρχόμενος τῆς ἐκθέσεως περιλήψεως αὐτῆς ἐχαρακτήρησεν ὡς τὸν μαργαρίτην τῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων συλλογῆς τοῦ Χόφφ

«Die Perle seiner albanesischen Sammlungen», ἀκολούθως προϊών και διπλασίας τοῦ κειμένου ὑποσημειώσεις ἀναγκαζόμενος νὰ ὑποσυνάπτη, ἀηδίασε διασαφηνίζων, ἐπανορθῶν, ἀνασκευάζων, ἐρωτῶν και ἀπορῶν ἐν πολλοῖς πρὸς κατάληψιν, και οὕτως ὁ ἐν ἀρχῇ φανείς αὐτῷ θησαυρὸς, ἐν τῇ βασάνῳ παρέστη ὡς «matéria!» ἵνα μή τις εἶπῃ ὡς ἄνθρακες μεθ' ὅλην τὴν διαθεβαίωσιν τοῦ ἀπείρου τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων Χόφφ ὅτι αὐται αἱ πληροφορίαι τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ὄλου χειρογράφου θὰ ἀποτελεῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὸν πυρῆνα τῶν ἡμετέρων γνώσεων περὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τοῦ 1200—1477 και ὅτι τοῦτο τὸ μέρος τῆς συλλογῆς ταύτης τὸ ἐπισημότερόν ἐστιν «La partie la plus importante de ce recueil à laquelle est jointe une notice fabuleuse sur les armoiries de la famille»

Ὅτι μὲν ὁ Χόφφ, ὡς πᾶς ἐπιστήμων, ὑπὸ διαπύρου ἐπιστημονικοῦ ζήλου φλεγόμενος πρὸς ἀνακάλυψιν νέου τινὸς και τέως ἀγνώστου τῇ ἐπιστήμῃ και ἐκ τοιαύτης προκαταλήψεως ὑπολαμβάνων ὅτι τὸ εὑρεθὲν μεγάλην ἔχει ἀξίαν και τιμὴν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῆς και ἀρμόδιος κριτῆς (compétent) ἐπὶ τῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων συλλογῆς και ὅτι τοιαύτην ἐξενεγκῶν κρίσιν ἀναντιρρήτως ἐξηπαντήθη εἰς τὴν ὑπερτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ εὑρήματος αὐτοῦ, πρόδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων περιστατικῶν. Ὁ Χόφφ ἀνακαλύψας τὸ χειρόγραφον και ἀναγνούς αὐτὸ, ἔγραψε πρῶτον μὲν ἐκ Νεαπόλεως, εἶτα δὲ ἐκ Μελίτης ἐν εἰδει ἐπιστολῶν σκιαγραφίαν περὶ τοῦ τρόπου, τόπου τῆς

εὑρέσεως και τοῦ περιεχομένου και ἐδημοσίευσεν αὐτὴν, μόλις δύο φύλλα περιλαμβάνουσαν, ἐν τῷ «Monatsberichte der königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1864.» Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγιστα κατεσπευσμένως ἐγράφησαν ἴσως μόνον πρὸς ἀγγελίαν τοῦ ἀνακαλυφθέντος θησαυροῦ, ἀκολούθως δὲ ἐπεφυλάσσετο ὁ ἀνακαλύψας αὐτὸν, ὡς πᾶς τις ἤλπιζε και ἀνέμενε, ἐν τῇ ἐκδόσει και δημοσιεύσει τοῦ χειρογράφου νὰ δημοσιεύσῃ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀναλύσεως, κρίσεως και ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῆς ποιότητος τοῦ περιεχομένου ἵνα φωτίσῃ τὸν κόσμον περὶ τῆς ἀξιοπιστίας και αὐθεντίας αὐτοῦ· δυστυχῶς ὅμως ὁ σοφὸς διέψευσε τὰς ἐλπίδας και προσδοκίας τῶν τοιοῦτόν τι ἀναμενόντων· διότι και μετὰ παρέλευσιν ἐννέα ἐτῶν τῷ 1873 ἐκδόους τὰ ἀνέκδοτα χρονικά ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Chronique des Géorgiens» οὐδὲ δύο ὀλοκλήρους σελίδας ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀγκώδους τόμου ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον τὸ κείμενον ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τῆς σελίδος 281—340 χωρὶς μηδεμίαν νὰ ὑποσυνάψῃ σημείωσιν κριτικὴν ἢ ἐπικριτικὴν, ὅπερ τρανῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Πορφ ἐστερεῖτο τῆς ἀπαιτουμένης εἰδικότητος και τῶν πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἀπαιτουμένων γνώσεων ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ δημοσιευθέντος, ἐν ᾧ ὁ Χάν τακτικὴν ἀνάλυσιν και περίληψιν μόνον τοῦ ὄλου δημοσιεύσας ἐν σελίσιν 35 μεγάλου τετάρτου ἀπὸ τῆς 284—319 συνώδευσεν αὐτὴν ἐν ὑποσημειώσεσιν, πλείονα τοῦ κειμένου χῶρον κατεχούσαις, ἐν πάσῃ σχεδὸν σελίδι μετὰ διασαφήσεων, κρίσεων ἐπανορθώ-

σεων και ανασκευων και απεδειξε πραγματι οτι ου μονον ανεγνω, ως ο Χόπφ, αλλά και εμελέτησεν επισταμένως και εγνω καλως την υλην και μετέφρασεν εν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καταπλουτίσας τὸ ἔργον μετὰ τῆς περιουσίας τῶν γνώσεων ως ὄντως εἰδικὸς Ἀλβανολόγος και οὐχί ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης και χειρογράφων εὐρετής.

Τοιοῦτον μὲν ἐστὶν τὸ πολυθρύλητον χειρόγραφον ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἢ διαθήκη και αὐτοβιογραφία τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, τοῦ ὁποῖου τὴν μαρτυρίαν ἀνεκήρυξεν ως ἀκριβεστάτην και ἀσφαλεστάτην ὁ σοφὸς ἱστορικὸς συγκαταλέξας αὐτὸν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς! και ἐκτιμήσας μόνον ἐκ τοῦ καταχρηστικοῦ τίτλου «Historia . . . ὃν κατ' ἀγνοίαν τῆς ἀξίας τοῦ περιεχομένου ἐπέθηκε τις κατὰ τὴν 13. ἑκατονταετηρίδα, και οὐχί ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ποιότητος τοῦ Συναξαρίου ἢ μᾶλλον προκαταληφθεὶς και παρασυρθεὶς ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς κρίσεως τοῦ Χόπφ περὶ τοῦ εὐρήματος αὐτοῦ. Κατὰ πόσον δὲ, πάντα τὰ εἰρημένα περὶ αὐτοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις, δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοιαύτης σοβαρᾶς βάσεως και νὰ ἀποδεχθῇ ἀνεπιφυλάκτως, ως ἔπραξεν ὁ Χόπφ και ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, τὴν μονομερῆ και ἀντιστρατευομένην πρὸς τὰς συγχρόνους πηγὰς και τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς ἔχρυσαν ἐλαχίστην ἀληθείας ἱστορικῆς ὑπόστασιν, περὶ τούτου πάντα περαιτέρω λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω. Μετὰ δὲ τὴν ἐξέλεγχξιν τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ πατρὸς, ἀπερ ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποτελοῦντα τὸ ὑγειέστερον τοῦ ὄλου χειρο-

γράφου μέρος, και τῶν τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου, τὰ ὅποια κατεκρίθησαν ὡς μυθώδη και μηδαμινὰ, ὑπολείπεται ὀλίγα μόνον νὰ προσθέσω περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἑλληνοσ Θεωδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ και περὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Ἐν πρώτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ Σπανδουγίνος, ὃς κατὰ τινὰς μὲν μοναχὸς, κατ' ἄλλους δὲ ὀρθότερον εὐγενὴς Βυζάντιος, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναντιρρόητως πολὺ ὑποδεέστερος και ἀφανέστερος ἦν τοῦ προηγουμένως χαρακτηρισθέντος Χαλκοκονδύλου και Φραντζῆ και ἐπομένως ὡς τοιοῦτος ἤτιτος πείστεως ἀξίος παρίσταται ἡμῖν ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ζητήματι καθόλου και ἐν τῷ περὶ τῆς καταγωγῆς και ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ἰδίᾳ. Πρῶτον μὲν ἀκμάσας ἕνα ὀλόκληρον αἰῶνα μετὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν τοῦ ἥρωος (ἤκμαζε κατὰ Ζαβίρα τῷ 1583) ἔγραψεν οὐχί Historia ἢ memoria ἰδίως περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὑπομνήματα περὶ τῆς καταγωγῆς και τῶν ἐθίμων τῶν Τούρκων, τὰ ὅποια μεταφρασθέντα ἐν τῇ Ἰταλικῇ γλώσσῃ ἐξεδόθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1551 ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλον «I Com-mantari di Theodoro Spandugino Cantacusino, gentiluomo Constantinopolitano, dell' origine de Principi Turchi, et de Costumi di quella natione. Firenze 1551», και ἐν τούτοις ἀκροθιγῶς ἀπτόμενος τῶν Ἀλβανικῶν συσχετιζομένων μετὰ τῶν Τουρκικῶν παρεμβάλλει ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν «per natione Serviano» κύριος οἶδε πόθεν μαθῶν και παραλαβῶν, ὅτε ἐν Ἰταλίᾳ δια- ἴβων ἔγρα-

φεν. Εἶτα δὲ ἡ πραγματεία, ἣν ἐπέμψε τῷ 1535 πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ Κωνσταντῖνον εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Teodoro Spandolitto Trattato della cassa d' Ottomano,» μετρίαν ἔχει ἀξίαν κατὰ τὴν κρίσιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χόφφ, θεωροῦντος αὐτὴν πολλῶ ὑποδεστέραν καὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Δεσπότη τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ὡς πρὸς τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα καὶ ἐπομένως ἐλαχίστης πίστεως ἀξία πρέπει νὰ θεωρηθῆ. Ὡς τοιαύτην δὲ ὁ Χάν ἀπέκλεισεν ἐντελῶς τῆς ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως, ὡς ἔπραξε καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Κωνσταντῖνου Μουσακῆ μυθώδους καὶ ἀντιφατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πραγματεία αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον συμφωνεῖ πρὸς τὰ περὶ τῶν Τούρκων προμνημονευθέντα ἀπομνημονεύματα τοῦ Σπανδουγίνου, ὅστις ἐνταῦθα παρεμορφώθη εἰς Spandolitto, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ Χόφφ «Traité qui couseat pour une grande partie avec l'histoire du même publiée dans la collection de Sansovino» καὶ ἐν τῷ Monatsberichte «Dieselbe ist indess nur eine von der gewöhnlichen abweichende Redaction der Osmanischen Geschichte des Teodoro Spandogino dessen Name hier verstümmelt ist,» ἐντεῦθεν ἐπιτεταί ὅτι πάλιν ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ φράσις «per natura Servino» περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐκ ταύτης τοίνυν τῆς διπλῆς καὶ συνωνύμου φράσεως τοῦ Βυζαντίου Σπανδουγίνου ὀρμηθεὶς ὁ Χόφφ καὶ ἐπὶ ταύτης ὡς ἐπὶ στερεᾶς κρηπίδος ἐρεισθεὶς, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ, πηγᾶς, παραδόσεις καὶ βοηθήματα, ἅπερ ἐν ἄλλοις εἰδικῶς ἀσχολούμενος οὔτε εἶδεν, οὔτε ἠρέυνησεν, οὔτε ἐμελέτησεν ἵνα ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κρινομένου ἀ-

φαλῆ κρίσιν ἐξενέγκη, εἰς οὐδὲν λογισάμενος, καὶ ὡς παντελῶς ἀνύπαρκτα ὑπολαβὼν, ὡς ἐκ τρίποδος ἀπεφῆνατο ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦν Σλαῦος καὶ οὐδὲν πλεόν.

Ὁ δὲ σοφὸς καθηγητῆς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρῆγγόπουλος ἀβασανίστως καὶ ἀκόπως ἀφαρπάσας τὸ ἔρμαιον τοῦτο τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ ἐπιδεικνύμενος ἐν αὐτῷ, ἐπανειλημμένως δημοσίᾳ ὡς φόβητρον ἐπέσεισε κατὰ πάντων τῶν ἀντιφρονούντων καὶ ἀντιδοξούντων, πρῶτον μὲν κατὰ τοῦ κ. Πετρίδου «τὸ χωρίον τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος ἑνὸς τοῦ προειρημένου χειρογράφου τμήματος, ὅπερ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοσ Θεοδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ. Καθὼς βλέπετε (ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συντάκτας τῆς «Ἔθρας») ὁ Σπανδουγῖνος, ὅσῳ Ἑλλήν καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἐδίστασεν ἀπὸ τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ εἴπῃ διαβρήδην ὅτι ὁ Σκενδέρμπεῦς ἦτο Σλαῦος τὴν καταγωγὴν». Εἶτα δὲ κατὰ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη προτρεπτικῶς τε καὶ διδακτικῶς «Ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦμεν ν' ἀναγνώσῃ αὐθις τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἱστορίαν τοῦ Σπανδουγίνου. . . . Ἄλλ' ὁ δόκιμος ἐκεῖνος τῶν τοιούτων γνώστης, οὕτως ἔκρινε τὰς περιλιπομένας 50 περιπέτου σελίδας, ὥστε δὲν ἐδίστασεν ἕνεκα αὐτῶν νὰ ὀνομάσῃ τὸ χειρόγραφον πολύτιμον (precieux)». Ὁντως ἀπορεῖ τις τί πρῶτον τί δ' ὕστατον νὰ θαυμάσῃ ἐν τούτοις· μεγάλη ἡ σοφία καὶ βαθεῖα ἡ κρίσις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἱλιγγιᾶ καὶ ὁ σοφώτατος τοῦ ἀνθρώπου νοῦς! Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ ποῖα λογικὴ καὶ ὑ-

υφαινούσα κριτική επιτρέπει ποτὲ νὰ ἀποδεχθῶμεν
 ὡς ἀληθὲς καὶ ἀναμάρτητον καὶ ἀθθεντικὸν ὅτι ὁ ὑπὸ
 ἱστορικὴν ἐποψίν ἐντελῶς ἀστῆμος καὶ ἀφανὴς δια-
 τρήτων ὡς φυγὰς ἐντινὶ πόλει ἢ γωνίᾳ τῆς Ἰταλίας
 Θεόδωρος Σπανδουγίνος ὁ Βυζάντιος μετὰ μίαν πε-
 ρίπου ἑκατονταετηρίδα ἐγίνωσκε περὶ τῆς ἐθνικότη-
 τος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας θετικώτερα καὶ ἀκρι-
 βέστερα πάντων τῶν ὁμοφύλων, συγχρόνων καὶ συ-
 ναγωνιστῶν, οἵτινες συνέγραψαν εἴτε τὴν βιογραφί-
 αν αὐτοῦ εἴτε ἱστορίαν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγ-
 μάτων, καὶ πάντων τῶν μεταγενεστέρων ὁμοφύλων
 τε καὶ ἀλλοφύλων, οἵτινες ἠρύσθησαν ἐκ τῶν περι-
 σφεισῶν καὶ μὴ σωζομένων νῦν πηγῶν ἐκείνων; Ἡ
 τίς δικαιούται ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς, πάντων
 τούτων καταφρονήσας ὡς ἐντελῶς ἀνυπάρχτων καὶ
 τὴν πατροπαράδοτον ἐγχώριον παράδοσιν καὶ νῦν ἐτι-
 ζῶσαν ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τοῖς στόματι τῶν ὁμοφύλων
 ἐκείνου ἀπογόνων ὁμοδόξων τε Χριστιανῶν καὶ ἐ-
 τεροθρήσκων Μωαμεθανῶν ἀπολακτίσας, καθὼς καὶ
 τὴν ἀρνητικὴν παράδοσιν τῶν ἑτεροφύλων Σλαύων
 μηδὲν λαβὼν ὑπ' ὄψιν, τίς λέγω δικαιούται καὶ
 ἐλλόγως δύναται πάντα τὰ ἀντεπιστημονικῶς εἰς
 οὐδὲν λογισάμενος, κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς νὰ πι-
 στεύσῃ τῇ μονομερεῖ καὶ ἀκροοφαλεῖ μαρτυρίᾳ τοῦ
 ἀπλῆ ὑπομνήματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθί-
 μων τῶν Τούρκων γράψαντος μακρὰν τῆς Ἀλβανίας
 ἐν Ἰταλίᾳ Θεοδώρου Σπανδουγίνου καὶ ἐν παρόδῳ
 παρεμβαλόντος τὴν αὐτὴν φράσιν, «*per natura Serviano
 καὶ per natione Serviano*» ἀπαξ μόνον ἐν τε τοῖς ὑπο-
 μνήμασι καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοίᾳ τούτοις

χειρογράφῳ πραγματείᾳ τῇ δωρηθείσῃ τῷ Κωνσταν-
 τίνῳ Μουσακῇ; Ἡ τίς πιστεύσας αὐτῇ ἀθαιρέτως
 καὶ αὐτογνωμόνως ὡς ἔπραξαν ὁ Χόφφ καὶ ὁ σοφὸς
 ἱστορικὸς τολμᾷ νὰ προτιμήσῃ αὐτὴν τῆς μαρτυρίας
 καὶ ἀθθεντίας πάντων τῶν προμνημονευθέντων μνη-
 μείων γραπτῶν τε καὶ ζώντων; ἀναντιβῆτως οἱ μὴ
 λαβόντες τὸν κόπον νὰ ἐρευνήσωσι καὶ μελετήσωσιν
 αὐτὰ Χόφφ καὶ κ. Παπαρηγόπουλος, πρὸς οὓς δικαί-
 ως ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ ὀφείλει καὶ ἀναγκάζεται τίς
 νὰ παρωδήσῃ τὸ τοῦ Θουκυδίδου «οὕτως ἀταλαίπω-
 ρος τοῖς πολλοῖς ἢ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τᾷ
 ἐπιτόμῳ μᾶλλον τρέπονται.»

Ὅτι δὲ τοῦ Σπανδουγίνου ἡ μαρτυρία τοῦ ὁποῖου ὁ
 κλασικὸς Ἑλληνισμὸς ἀνθαμιλλᾶται πρὸς τὸν τοῦ
 προηγούμενος χαρακτηριζθέντος Ἀθηναίου Χαλκο-
 κονδύλου οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἀληθείας ὑπό-
 στασιν, ἐρειδομένης ἐπὶ στερεᾶς καὶ ἀσφαλούς βάσε-
 ως καὶ οὐναμένης νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πηγὴ ἱστορικὴ,
 ἀποχρώντως μαρτυρεῖ ἢ ῥητὴ διαβεβαίωσις τοῦ Δε-
 σπότη τοῦ τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ, τοῦ ὁποῖου
 τὴν μαρτυρίαν ὡς ἀσφαλεστάτην αὐτὸς ὁ σοφὸς ἱ-
 στορικὸς ἀνεκήρυξεν ἤδη ὡς προείρηται, πιστοποι-
 οῦντος ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ του, καθ' ἣν περίπου ἔγραψε ν
 καὶ ὁ Σπανδουγίνος τὰ ἀπομνημονεύματα, πάντα τὰ
 χρονικὰ τῆς χώρας εἶχον ἤδη ἀπολεσθῆ, κατὰ τὴν με-
 τὰ φρασιν καὶ πιστοποίησιν τοῦ Χάν «*Auch giebt er an-
 dass alle Chronikendes Landes ver-
 loren gegangen seien.*» Τοιοῦτόν ἐστιν τὸ ἰ-
 σχυρὸν ἔρεισμα, ἐφ' οὗ στηριχθεὶς ὁ σοφὸς καὶ ἐθνικὸς
 ἱστορικὸς κατέρριψε μὲν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ ἀρχαῖ-

ον οικοδόμημα ὡς παλαιὸν καὶ σαθρὸν, ἀνίδρυσε δὲ ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον καὶ περικαλλές τῆς καινοτομίας οἰκοδόμημα καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔλυσε τὸ ζήτημα ἐπιστημονικῶς καὶ ἐθνικῶς! καὶ οὐχὶ ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς ὡς ἐχαρακτήρισα τὴν τοιάνδε λύσιν ἐγὼ καὶ ἀπέδειξα διὰ μακρῶν ὅτι οὕτω δυστυχῶς ἐγένετο καὶ οὐχὶ ὡς ἔδει γενέσθαι· κατὰ πόσον δὲ δίκαιον εἶχε νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν χαρακτηρισμὸν «ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς» ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς καὶ συκοφαντῶν με νὰ ἀνακηρύξῃ δημοσίᾳ ὅτι ἐγὼ χάριν ὕβρεων καὶ προπηλακισμῶν ἐπεχείρησα τὴν ἔρευναν καὶ κρίσιν τοῦ ζητήματος, περὶ τούτου ἀρμόδιοί εἰσι νὰ κρίνωσιν οἱ ἀναγνώσται καὶ μάλιστα οἱ λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες, ὁμογενεῖς τε καὶ ἄλλογενεῖς. *C'est ainsi qu'on écrit l'histoire et surtout l'histoire nationale!*

Ἐπειδὴ δὲ πρὶν ἢ συγκεντρώσει πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν δύναμιν ἐπὶ ταύτης τῆς ἐπισημοῦς καὶ ὑπόπτου μαρτυρίας καὶ αὐθεντίας τοῦ ἀσήμου καὶ ἀφανοῦς ὑπεμνηματογράφου Σπανδουγίνου ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ ἄλλας ἐποίησατο ἐκδρομὰς καὶ περιπλανήσεις κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν πρὸς Θῆραν καὶ ἄγραν μαρτυρίων οἰωνδήποτε, ἀξιοπίστων τε καὶ μὴ, ἵνα διὰ τῶν τοιούτων τοῦλάχιστον δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν ἧτοι εἰς τὸν παντελεῖ εὐκσλαυισμόν τοῦ Ἀλθανοῦ ἥρωος καὶ δρέψῃ τοὺς καρπούς τοῦ κατορθώματος, ἀνάγκη καὶ ταῦτα νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν βᾶσανον τῆς κριτικῆς ἵνα καταφανῇ κατὰ πόσον ἠυστόχησε καὶ ἐν τῇ

ἀποπείρα ταύτη πρὸς εὔρεσιν τοιούτων, εἰ καὶ ἔντενε τῶν παρεμβάσεων καὶ ἐπιδρομῶν συναισθανθεῖς, ὡς φαίνεται, τὸ ἀνυπόστατον τῶν οὕτω θηρευθέντων καὶ ἀγρευθέντων, διεκλήρουξεν ὅτι παραιτεῖται τούτων καὶ ἀπρὶξ ἔχεται τῆς αὐθεντικῆς καὶ πανσθενοῦς μαρτυρίας τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνοῦ καὶ κλασικοῦ ἱστορικοῦ Σπανδουγίνου, ὃς δι' ἔλλειψιν ἄλλης ἀρχαίας καὶ κλασικῆς ὕλης, ἐν ἧ μετὰ θερμοτάτου ζήλου ἠσχολοῦντο πάντες οἱ λοιποὶ φυγάδες Ἑλληνες ὡς πράγματι λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ἄνδρες, καὶ διὰ ζήλον τῶν Τούρκων, τῶν δολιχῶν τῆς πατρίδος του, περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν βαρβάρων τούτων ἔγραψεν! Ἄξιός ὁ μισθός του καὶ πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γῇ δόξαν ἀείμνηστον κατέλιπεν ἐκσλαύσας τὸν Σκενδέρμπεην καὶ ζήλωθεις ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ πατρὸς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου διατείνονται ὁ σοφὸς καθηγητής. Πρὸ τούτων ἔμως, ὡς προσείρηται, ἀπαντῶν εἰς τὸν κύριον Πετρίδην ἀνέδραμεν εἰς τὸν ἐκσλαυισμόν τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς ἵνα διὰ τούτου ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος, ἀπορηνάμενος μετὰ τῆς συνήθους ἱστορικῆς αὐθεντίας ὡς ἐξῆς· Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰ πράγματα· ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν ἐκαλεῖτο Βρανίλο, ὃπερ εἶναι ὄνομα προδήλως Σερβικόν· ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Σκενδέρμπευ ὠνομάζετο Ἰβάν· τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς, οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἵτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος

Ἰωάννην Καστριώτην. Τὸ λέγει ὁμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου πόν 'Ελληνισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν οὐδεὶς βεβαίως θέλει ἀμυρσθητῆσαι, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Πρὸ παντός ἄλλου παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι τὸ μὲν 'Ελληνικὸν ὄνομα Branilo ἵνα μὴ φανῆ τοιοῦτον ἐγγραφή ξενικοῖς γράμμασι, τὸ δὲ Σκυθικὸν Ἰβάν τοῦμπαλιν πρὸς πλείονα ἔμφασιν ἑλληνικοῖς, καὶ τοῦτο κατ' οἰκονομίαν ἱστορικὴν ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν Χαλκοκονδυλικήν. Κάκεινος γὰρ καίπερ ἕλλην Ἀθηναῖος καὶ Χριστιανὸς ὀρθόδοξος ὢν, τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ὄνομα Ἰωάννης Σκυθιστὶ καὶ βαρβαριστὶ ἔγραψεν Ἰβάν, τὸ δὲ τοῦ υἱοῦ Μωαμεθανιστὶ καὶ βαρβαριστὶ Σκεντέρης. Ἀλλὰ γράφων ὁ ἔθνικὸς ἱστορικὸς ἵνα πείσῃ τὸν κ. Πετριδὴν καὶ πάντας τοὺς ἐνδιαφερομένους ἀναγνώστας, δὲν ὤφειλεν ἄρα γε νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Branilo πράγματι ἦν Σέρβος καὶ νὰ μὴ δογματίξῃ ἀνατοδείκτως ὅτι τὸ ὄνομα ἐκεῖνο π ρ ο δ ἦ λ ω ς ἦν Σερβικόν; Πόθεν λοιπὸν τὸ π ρ ο δ ἦ λ ω ς ἐξάγεται, ἢ πόθεν προέρχεται, ἐξ ἄρκτου ἢ ἐκ μεσημβρίας; ἢ τίς ἀνευ ἐρμηνείας καὶ ἀποδείξεως δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἄλλως ἢ ἀντιστρόφως ὁσηνδῆποτε καὶ ἀιτιθάνεται ὅτι ἔχει σοφίαν ὁ γράφων καὶ ὁσηνδῆποτε αὐθεντίαν καὶ ἂν ὑποθέτῃ ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔχουσιν; οὐδεὶς βεβαίως ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος περὶ τούτου διττάζει ὅπερ ἀξιῶ νὰ πιστεύσωσιν οἱ ἄλλοι ἀδιστακτως. Καὶ τὸ περιεργόν ἐστίν ὅτι ἐν ᾧ περὶ τοῦ Ἰβάνεω λέγει τι, ἔττω καὶ ἀνυπόστατον, περὶ τοῦ Branilo οὐδὲ γρῦ. Παράδοξον μυστήριον καὶ

Σφιγγὸς αἰνίγμα! Ἄλλως δὲ ἀμφότερα θεωρῶν Σλαυικὰ, ὤφειλε ἢ περὶ ἀμφοτέρων νὰ εἴπῃ τι ἢ περὶ ἀμφοτέρων νὰ σιγήσῃ ὑποθέτων γνώστὰ τοῖς ἀναγνώσταις.

Ἄλλ' οὐχ' οὕτως ἔχουσι δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς τὰ πράγματα καὶ τούτου ἕνεκά ἐπίτηδες ἀπέφυγε νὰ θίξῃ τὸ ζήτημα ὁ σοφὸς καθηγητῆς, καὶ τότε προτιμότερον ἦν καθόλου νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα αὐτῶ. Διότι καὶ γνήσια ἂν ὑποτεθῶσιν αὐτὰ τὰ χαρτιά, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν ὁ Χόμφ καὶ τόσην μελάνην καὶ χάρτην κατηνάλωσεν ἵνα τυπώσῃ αὐτὰ, δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἄλληλα περὶ τοῦ πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας τῶν Καστριωτῶν ὑποσκάπτουσα τὰ θεμέλια τῆς ἀξιοπιστίας, παρέχει καὶ ὑπονοίας περὶ τῆς γνησιότητος τῶν χαρτιῶν ἐκείνων, πρὸς ἐξέλεγχον τῆς ὁποίας μὴ ἔχων πρόχειρα τὰ μέσα, καταλείπω ἄλλοις νὰ ἀποφανθῶσι περὶ τούτου, ὡς ἐν μέρει ἔπραξεν ὁ κ. Μηλιαράκης. Διότι ὁ μὲν Δεσπότης τῆς Ἡπείρου Ἰωάννης Μουσακῆς ἀναγράφει ἐν τῇ χρονογραφίᾳ ὅτι πάππος τοῦ Σκενδέρμπεη ἦν ὁ Παῦλος καὶ ὅτι οὗτος κατεῖχε δύο χωρία ἐν τῇ Ἡμαθίᾳ (Ματιά) τοῦ Βαρλετίου ἦτοι τὸ Γάρδι καὶ Σίνια, τὴν θέσιν τῶν ὁποίων μετὰ παρηλλαγμένων ὀλίγων τῶν ὀνομάτων ὁ Χάν δι' ἄσχυρίζεται ὅτι ἀνεῦρε κατὰ τὴν περιοδείαν του καὶ σὺν τούτοις τὴν ἀμφισβητούμενην κοιτίδα καὶ ἀρχικὴν ἐστίαν τοῦ Σκενδέρμπεη. Ὁ δὲ Χόμφ ἐν ἄλλοις χειρογράφοις εὔρεν ὅτι ὁ πάππος τοῦ Σκενδέρμπεη ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος ἄρχων τῆς Σερίνης φέρων τὸν τίτλον Πρωτοβεσιτά-

ριος καὶ τοῦτον κατ' εἰκασίαν ταυτίζει τῷ Κωνσταντίνῳ υἱῷ τοῦ Βρανίλου Καστριώτου, διοικητοῦ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Κανίνων Ἀλεξάνδρου Γιώριτζ κατὰ τὸ 1379 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν «Die von Hopf gefundenen Urkunden nennen Skanderbeg's Grossvater Constantinus Kastriota dominus Serinae . . . Die Aufzeichnungen des Despoten dagegen nennen ihn Paul.» Hopf hält Constantin Skanderbeg's Grossvater für eins mit Konstantin Kastriota, Sohn des Brawilo Kastriota, Statthalters des Alexander Gioritsch in Kamina» ἐνθα ἐπισυνάπτει ἐπὶ τῆς ἀπλῆς εἰκασίας τοῦ Χόφφ στηριζόμενος ὅτι ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εὐρέθη τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλὰ τὸ ἐὰν τοῦτο κατὰ τὴν δημῶδη παροιμίαν «πόσο πολὺ νερὸ σηκώνει» πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλην εἰκασίαν τοῦ Χόφφ ἐξελέγχει ὁ Χάν, καθ' ἣν ταυτίζει τὸ ὄνομα Καστριώτης τῷ ἐν τοῖς Ἑπειρωτικοῖς ἀποσπάσμασιν εὐρισκομένῳ Γαστεριτζιώτης, ἐπισπροσθέτων «Was uns jedoch weiterer Bestätigung zu bedürfen scheint» σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ Χόφφ ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι πάππον μὲν ὑπολαμβάνει τὸν Παῦλον, θεῖον δὲ τὸν Κωνσταντῖνον· πρότερος ἀληθεύει ἢ ψεύδεται ἀγνοῶ. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δύο πάππους ἔχει ὁ Σκενδέρμπεης, τὸν Παῦλον καὶ Κωνσταντῖνον καὶ δύο προπάτορας τὸν Κάρολον Θόπιαν καὶ τὸν Βρανίλον. Ἀλλὰ ποτέρῳ τούτων πιστευτέον, τῷ Δεσπότη τῆς Ἑπείρου Ἰωάννη Μουσακῆ, τοῦ ὁποῖου ἡ μαρτυρία κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικὸν ἀσφαλεστάτη ἐστίν, ἢ τῷ Χόφφ, τοῦ ὁποῖου τὴν κρίσιν ἐπὶ τοσοῦτον λατρεῖε, καὶ σέ-

βεται ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἡ ἱστορία ἀδυσωπήτως ἀπαιτεῖ; Ἡ ἀπόκρισις τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἀπόκειται τῷ κ. Κ. Παπαβῆρηγοπούλῳ. Ὁ δὲ Φαλλμεράυερ μὴ ἔχων ταῦτα ὑπ' ὄψιν ἀποφαίνεται ἱστορικῶς καὶ δὴ αὐθεντικῶς ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῷ 1421 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χαλκοκονδύλου, καὶ οὐχὶ ὡς διατείνονται οὗτοι τῷ 1379 «Der Name 'Kastriot' wird um die Zeit der Thronbesteigung Murat II (J. 1421) zum erstenmal genannt.» Καὶ τελευταῖον ὁ Χάν μῆτε τοῦ Χόφφ τὴν εἰκασίαν μῆτε τοῦ Μουσακῆ τὴν δοξασίαν ἀποδεχόμενος ἀρχηγέτην τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν ἀναγράφει ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι τὸν Κάρολον Θόπιαν τῷ 1378 ἀποθανόντα καὶ τούτου υἱοῦς τὸν Γεώργιον καὶ Βρανίλον καὶ τούτου πάλιν υἱὸν τὸν Κωνσταντῖνον, ἐν ᾧ ὁ Χόφφ τὸν Βρανίλον ὡς τοιοῦτον ὑπολαμβάνει, ὃν ὁ Μουσακῆς οὐδόλως μνημονεύει. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων βλέπει τις ὁποία σύγχυσις καὶ ὀπόση αὐθαιρεσία ὑπάρχει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὥστε δίκαιον εἶχεν ὁ Φαλλμεράυερ λέγων ὅτι ματαιοπονία ἐστὶν ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὸν γενεαλογικὸν προσδιορισμὸν μιᾶς ἐπισήμου Ἀλβανικῆς οἰκογενείας.

Ταῦτα ὄφειλε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ μελετήσῃ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ νὰ μὴ ἀποφαίνηται τοσοῦτον αὐθεντικῶς ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ἀνυποστάτων εἰκασιῶν καὶ αὐθαιρεσιῶν τοῦ Χόφφ, ἀβασανίστως πάντα τὰ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀναφερόμενα καὶ περιεχόμενα ὡς ἱστορικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἀποδεξαμένου.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τίνα τῶν δύο προμνημονευθέντων πάππων τοῦ ἥρωος πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὸν, τὸν τοῦ Μουσακῆ καὶ τοῦ Χόπφ Παῦλον ἢ τὸν τοῦ Χάν Κωνσταντίνου υἱὸν τοῦ Βραμίλου. Τοσοῦτον φαίνονται μοι συγκεχυμένα καὶ περιπεπλεγμένα τὰ πράγματα ἐν τῇ χειρογράφικῃ ταύτῃ ὕλῃ, ὥστε ἀδύνατόν ἐστὶ νὰ πεισθῆ τις ἐν συνειδήσει ὅτι μίαν ἐκ τῶν εἰκοτολογιῶν τούτων ὀφείλει νὰ ἀσπασθῆ ὡς ἀληθῆ πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ, ὅπερ κατλείπει ἡμῖν ἡ ἔλλειψις θετικῆς καὶ ἱστορικῆς πληροφορίας καὶ διαβεβαιώσεως καὶ κατὰ τοῦτο προτιμότερα φαίνεται ἡ προμνημονευθεῖσα κρίσις τοῦ εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου Φαλλμεράυερ, καθ' ἣν ματαίωπονία ἐστὶ δ' ἔλλειψιν ἀσφαλῶν εἰδησεων ἢ ζήτησις τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ γενεαλογικοῦ στελέχους τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεῆ.

Ἄλλ' ἐὰν τοσαύτη διαφωνία καὶ ἀβεβαιότης ὑπάρχει ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ πάππου τοῦ Σκενδέρμπεῆ καὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οικογενείας τῶν Καστριωτῶν, τίς δύναται οὐ μόνον νὰ ὑποθέσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ φαντασθῆ ὅτι δυνατόν ἐστὶ ποτε νὰ ὀρισθῆ ἀκριβῶς καὶ νὰ βεβαιωθῆ ἱστορικῶς ἢ ἐθνικότης τοῦ οὕτως ἀρίστου, ἀβεβαίου καὶ ἀναποδείκτου πάππου τοῦ Σκενδέρμπεῆ ἢ ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν; Τοιαύτην ἀξίωσιν μόνον ὁ Χόπφ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ὁ τὰς εἰκασίας αὐτοῦ ὡς ἱστορικὴν ἀλήθειαν σεβόμενος σοφὸς καθηγητής. Οὗτος γὰρ ἀνευ τινὸς ἐπιφυλάξεως καὶ ἀνευ ἐλαχίστου δισταγμοῦ οἰοῖται ἐπὶ τοῦ Θουκυδίδου ἢ ἄλλου τινὸς κλασικοῦ συγγραφέως στηριζόμενος πομπωδέστατὰ ἀνε-

κῆρουξεν ὅτι ὁ ἀρχηγέτης καὶ προπάτωρ τοῦ Σκενδέρμπεῆ Βραμίλος ἦν Σλαῦος, ἢν Σέρβος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός, πρῶτον μὲν ἐν τῇ «Ἐστία» «ὁ ἀρχαιότατος γνωστὸς αὐτοῦ προπάτωρ ἀνατρέχει εἰς τὰ μέσα τῆς ἰδ' ἑκατονταστηρίδος καὶ ἔφερε τὸ Σλαυϊκὸν ὄνομα τοῦ Βραμίλου. Τοῦτου δὲ ἐγγονος ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος Ἰωάννης.» δεύτερον δὲ ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» «ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν ἐκαλεῖτο Βραμίλο, ὅπερ εἶναι πρὸ δὴ λως Σερβικόν.» Ἀλλὰ τὸ πρὸ δὴ λως τοῦτο πόθεν ἐξάγεται, ἀπέφυγε νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἵνα πείσῃ τὸν ἀγνοοῦντα τοῦτο ἀναγνώστην, ἵσως δὲ ὑπέλειπε ὅτι ἐγνώσθη ἤδη ἐκ τῆς πρώτης ἱστορικῆς ἀποφάνσεως αὐτοῦ.

Ὅτι μὲν ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφανσις τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας ἀνυπόστατος ἐστὶ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε Σλαβικόν, οὔτε Σερβικόν καὶ ὅτι ἐκ προθέσεως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐξεστλάυισε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου ἵνα εὐκολώτερον ἐκσλαύισῃ ὅλην τὴν οικογένειαν τῶν Καστριωτῶν καὶ αὐτὸν τὸν Σκενδέρμπεην, ἐν μέρει μὲν ἀποδείκνυται ἔκτινος ὀρθῆς ἐνστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξέφερον ἐν τῷ ἐ. τόμῳ τῆς ἱστορίας (σελ. 331), ἐνθα προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Σκενδέρμπεῆ Χάμιζα ἐπιφέρει «ὁ δὲ ἀνεψιὸς τοῦ Χάμιζας, βλαπτίσις τῇ 25 Δεκεμβρίου 1443, ὠνομάσθη Βρανήλος ἢ Βραϊάς. Τὸ ὄνομα Βρανήλος ἦτο ἱσως Σερβικόν καὶ ἀπικυτᾶται ἀνεκάλειν, ὡς λέγει ὁ Χόπφ, ἐν τῇ οικογενείᾳ ταύτῃ. Ἄλλ' ὁ ἕτερος τοῦ ὀνόμα-

τος τούτου τύπος, ὃν ἀναφέρει αὐτὸς οὗτος ὁ ἱστορικός ὡς ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Χάμιζαν, λέγων ὅτι ὁ ἀνεπίδός οὗτος τοῦ Σκενδέρμπεη μετωνομάσθη Βρανῆλος ἢ Βρανᾶς ἐπιμκρτυρεῖ τὴν ἀνωτέρω ἤδη γενομένην παρατήρησιν, ὅτι οἱ πρόμαχοι τῆς Ἀλβανίας οἵαδήποτε καταγωγῆς καὶ ἂν ἦτι, ἐφιλοτιμοῦντο πάντοτε νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν, διότι Βρανᾶδας ἀναφέρει πολλοὺς ἢ Βυζαντινὴ ἱστορία.» Εἰς γράμματα ἐπιστάμενος Ἑλληνικὰ καὶ ἀναγινώσκων ταῦτα δὲν βλέπει ὅτι ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ὁμολογῶν ὅτι τὸ Βρανᾶς καὶ τὸ ἐξ οὗ Βρανῆλος εἰσιν Ἑλληνικὰ, Βιζαντινά, δὲν ἀνασκευάζει τὸν κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον ἀδιστακτικῶς λέγοντα ὅτι ὁ προπάτωρ ἔφερε τὸ Σλαυϊκὸν ὄνομα τοῦ Βρανίλου καὶ ὅτι ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν Branilo, ὃπερ εἶναι προσδήλωσ Σερβικόν;» ὅποια ἱστορικὴ ἀντίφρασις! ἢ προσθετέον ὅτι καὶ το «οἱ πρόμαχοι τῆς Ἀλβανίας . . . πάντοτε ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν» ψευδὴς ἐστὶ. Καθ' ὅσον ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι σπανιώτατα ἔκτινος περιστάσεως ἐγένετο τοῦτο καὶ οὐχὶ πάντοτε καὶ ὅτι ἐπομένως ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων ἡγεμόνων ἐξάγεται ὅτι οὐδὲ τὸ ἐν δέκατον οὐτῶν φέρουσιν Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἀλλ' Ἀλβανικὰ καὶ Σλαυϊκὰ. Ἐν μέρει δὲ καὶ ἐξ ὧν ἔγραψε περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὁ ἐλλογιμώτατος σχολάρχης Καλαμῶν κ. Πετρίδης. «Τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ἔστω βέβαιος ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ὅτι δὲν εἶναι «Σερ-

βικόν» εἶ.αι «Ἑλληνικόν» σύνηθες παρὰ τοῖς Ἑπειρώταις καὶ ἄλλοις ἑλληνικοῖς λαοῖς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπὸ τὸν τύπον «Βρανᾶς» καὶ «Βράνος» καὶ ὑποκοριστικὸν Βρανίλος» ἐξελέγχεται ὁ τοῦ ὀνόματος ἑλληνισμὸς καὶ ἐκδιώκεται ὁ Σλαυϊσμὸς. Πρόσον σοφώτερος ἂν ἦν ὁ σοφὸς ἱστορικός, εἰ ἦττον μὲν τῷ ἀπείρῳ Ἀλβανολόγῳ, μᾶλλον δὲ τῷ περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἀσχοληθέντι Χόπφ προσδεδεμένῳ ἢ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ὅτε ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἀπιφύγη τὸ ἐθνολογικὸν τοῦτο ναυάγιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ παρωδήσῃ καὶ τὸ φιλοσοφικὸν «νῦν ἠὺπλόηκαμεν ὅτε νεναναγήκαμεν». «Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσι, πᾶς ἄλλος λόγος περ τὸς ἀποβαίνει. Διαμαρτύρεται ὁμως ὁ Χάν, κατὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ Βρανίλου ὡς ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν καὶ προπάτωρ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀποδέχεται ὡς τοιοῦτον τὸν Κάρολον Θόπιαν, περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὁποίου ὡς Ἀλβανοῦ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβήτησις.

Οὕτω τρῖνον ἀποδειχθέντος ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ Χόπφ προπάτωρ τοῦ Σκενδέρμπεη Βρανίλου δὲν εἶναι Σλαυϊκόν, ἀλλ' ἑλληνικόν καὶ τὸ τοῦ κατὰ Χάν Καρίλου Θόπια ὡσαύτως, ὑπολείπεται νὰ ἴδωμεν μήπως τὰ ὀνόματα τῶν δύο πάππων τοῦ Σκενδέρμπεη Παύλου μὲν κατὰ τὸν Δεσπότην καὶ Χόπφ, Κωνσταντίνου δὲ Καστριώτου κατὰ τὸν Χάν ὄζουσι Σλαυϊσμῶ, δυναμένου νὰ μεταβιβασθῇ τῷ Σκενδέρμπεη. Ἐπειδὴ δὲ εὐτυχῶς καὶ ταῦτα ἀπηλλαγμένα εἰσι παντὸς τοιοῦτου περικοσμῆματος καὶ οὐδεμία ἔιστασις κατ' αὐτῶν ὑπάρχει, ἔπεται ἡ ἔρευνα καὶ ἐ-

ξίτατις τοῦ πατρικοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Ἰωάννου καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ Καστριώτου, καθόσον περὶ τούτων ἠγέρθησαν ὑπόνοιαι τινες ἀνυπόστατοι. Ὅτι μὲν τὸ τελευταῖον ὄνομα Καστριώτης Ἑλληνικόν, Ἑλληνομώτατόν ἐστιν κατὰ τε τὴν ῥίζαν καὶ τὴν κατάληξιν, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ διαφιλονεικήσῃ, πλὴν τοῦ Χάν, μὴ ἀποδεχομένου τὴν κατάληξιν ἰώτης μῆτε ὡς Ἀλβανικὴν μῆτε ὡς νεοελληνικὴν ἐν ταῖς ἐκ τῆς λέξεως κάττρον συνθέτοις λέξεσιν, ἀλλὰ μῆτε πάλιν ὡς Σλαυικὴν τολμώντος νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτήν. Ὅτι δὲ ἡ λέξις κάττρον ὡς κύριον μὲν ὄνομα πόλεων καὶ τόπων ὄχυρῶν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησὶ τε καὶ Ῥωμαίοις μαρτυρεῖ Στράβων, Βιργίλιος, Σέρβιος, Ηλίνιος καὶ ἄλλοι, ὡς προσηγορικὸν δὲ ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ σημαίνουσα τεῖχος, ἀκρόπολις καὶ τετειχισμένην πόλιν. Τὸ δε οἰκογενειακὸν ὄνομα Καστριώτης παρήχθη κατὰ τὴν ἐμῇ κρίσιν ἐκ τοῦ προσηγορικοῦ κάστρον, ἀναφερομένου εἰς τὴν ὄχυράν πρωτεύουσαν Κοδίαν πατρίδα τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ἐκ τούτου καστριώτης ὁ καταγόμενος ἐξ αὐτῆς κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα παραγόμενα ἐκ προσηγορικῶν καὶ δηλοῦντα τόπον, οἷον πατρὶς πατριώτης, πατριώτισσα, φανάριον, φαναριώτης, φαναριώτισσα, μοναστήριον, μοναστηριώτης καὶ τὰ θηλυκὰ χρυσοκαστριώτισσα, χρυσοσπηλιώτισσα, ὧν τὰ ἀρσενικά χρυσοκαστριώτης καὶ χρυσοσπηλιώτης κατ' ἀναλογίαν τῶν προηγουμένων.

Ἄλλὰ τί δεῖ πλείω λέγειν πρὸς ἀνάρσεις καὶ ἀνασκευὴν τῆς ἐσφαλμένης δοξατίας τοῦ Χάν, διτυχευ-

ζομένου ὅτι οὐδεμία λέξις ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ εὑρηται λήγουσα εἰς ἰώτης καὶ ἔχουσα ῥίζαν τῆς λέξιν κάττρον, ἀφ' οὗ αὕτη αὕτη ἡ λέξις Καστριώτης ἐν χρήσει ἐστὶ καὶ νῦν ἐτι παρ' ἡμῖν πρὸς δόλωσιν οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ὅπερ οὔτε ὁ κ. Πετριδῆς γράψας, οὔτε ὁ κ. Μηλιαράκης ἐκτενέστερον περὶ τούτου πραγματευθεὶς, ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακαλύψωσι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λεγομένων καὶ ἐξέλεγε: τῶν εἰκοτολογιῶν τοῦ Χάν. Ἐγὼν δὲ τοῦτο τυχαίως ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐφημερίσι δημοσιευομένων ἀγγελιῶν καὶ εἰδήσεων περὶ ἀρίξεων καὶ ἀναχωρήσεων οὕτω π. χ. ἐν τῇ «Αὐγῇ» τῆς 3 Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη «Ἀφίκετο ἐκ Σπετσῶν ὁ τελειόφοιτος τῆς Φαρμακευτικῆς κ. Κ. Ν. Καστριώτης» καὶ μετὰ ἕνα περίπου μῆνα ἀνηγγέλθη δια τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος ὅτι «ἡ κ. Μάρθα Ι. Καστριώτου ἐκ Σπετσῶν συνεξέυθη τῷ Ι. Σωτηροπούλῳ ἐκ Ναυπλίου.» Μήπως καὶ ἐν ἄλλαις τῆς Ἑλλάδος πολεσι δὲν ὑπάρχει ἐν χρήσει τὸ ἐπώνυμον τῆς περιωνύμου τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας ὡς ἀλάνθαστον μαρτύριον τῆς ἐλληνικότητος αὐτοῦ;

Ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα ἱκανά εἰσι πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης, ὅπερ ἔφερον ἡ οἰκογενεὶα τοῦ Σκενδέρμπεη Ἑλληνομώτατόν ἐστι κατὰ τε τὴν ῥίζαν, τὴν σημασίαν καὶ τὴν κατάληξιν. Δύσκολον ὅμως ἐστὶ νὰ εὑρεθῇ καὶ ἐξακριβωθῇ ποῖον μέλος τῆς οἰκογενείας ἔλαβεν αὐτό πρῶτον· διότι ὁ μὲν Χάν ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι ἀρχηγέτην τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν θεωρῶν, ὡς προεῖρηται, τὸν Κάρολον Θόπιαν, Καστριώτην ὀνομάζει τὸν Βρα-

νίλον χωρίς να αναφέρει ποῦ στηριζόμενος διασχυ-
 ρυρίζεται τοῦτο, ὁ δὲ Χόπφ ἐν τῷ γενεαλογικῷ πί-
 νακι ὡς ἀρχηγέτην τοῦ οἴκου ἀναγράφων τὸν Βρανί-
 λον, οὐδόλως ὀνομάζει αὐτὸν Καστριώτην, ἀλλὰ προ-
 σθέτει τῷ ὀνόματι τὸ «d' origine Serbe» βασιζόμενος
 φαίνεται ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σπανδουγίνου «*ri-
 natura Serviano»* καὶ ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν ἔχων
 νὰ ἐκσλαύσῃ τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν, ὅ-
 στις εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας καὶ τὸν πε-
 ριώνυμον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας Θεοφύλακτον
 τὸν Εὐβοέα μετεποίησεν εἰς Βούλγαρον κατὰ τὴν με-
 τάφρασιν τῆς πραγματείας «οἱ Σλαῦθοι ἐν Ἑλλάδι»
 ὑπὸ Φ Ζαμβάλδῃ, ἐνθα (σελ. 18.) λέγεται «Κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βουλγάρου ἀρχιεπισκόπου Θεο-
 φυλάκτου» καὶ κατωτέρω «ἦ μνημονεύει ὁ Βούλγα-
 ρος ἀρχιεπίσκοπος». Ἄν δε οὕτως ἀκρίτως καὶ ἀ-
 περισκέπτως ἄνδρα ἐλληνικώτατον μετέβαλεν εἰς
 Βούλγαρον, τὸν ἐλληνισμόν τοῦ ὁποίου μόνος ὁ Ἑλ-
 λην μεταφραστῆς τῆς πραγματείας ἠγνόει καὶ ἄ-
 νευ ἐξελέγξῃ τοῦ ἀλλογενοῦς πρωτοτύπου κατέ-
 λιπε, τί πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι συνέβη ἐν τῇ δια-
 γνώσει τῆς ἀξίας τῶν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμά-
 των πραγματευομένων χειρογράφων, ὧν τὴν ἀξιο-
 πιστίαν ἐξ ἑνὸς μὲν κατ' ἀγνοίαν τοῦ κρινομένου,
 ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἐξ ἐπιστημονικοῦ πόθου καινοτομί-
 ας ὑπερετίμησε καὶ ἀπένειμεν σημασίαν ἱστορικὴν
 αὐτοῖς;

Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν περιπτώσει ἀβεβαιότητος
 καὶ εἰκοτολογίας προτιμητέα φαίνεται μοι ἡ προμνη-
 μαγευθεῖσα κρίσις τοῦ Φαλλμεράυερ, ἐπὶ ἱστορικῆς

μαρτυρίας ἐρειδομένη, καθ' ἣν τὸ ὄνομα Καστριώτης
 κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τοῦ πα-
 τρός τοῦ Σκενδέρμπεη Ἰωάννου καὶ ἡ ἐπὶ τῇ θάσει
 ταύτης στηριζομένη ἀκράδαντος πεποιθήσις μου
 ὅτι πρῶτος ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς φύ-
 σει καὶ θέσει ὀχυρᾶς πρωτευούσης πόλεως τῆς Ἀλ-
 βανίας κατὰ τὴν ἰε' ἑκατονταετηρίδα Κροίας, ἥτις
 ἐπὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ὑπῆρξεν ἡ παλαιστρα
 τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν δύο ἰσχυροτάτων αὐτοκρα-
 τῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ κλείς πάσης τῆς
 Ἀλβανίας, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας τῆς ὀ-
 ποίας τοσοῦτον ἡρωϊκῶς ἠγωνίσθη ἐπὶ εἴκοσι καὶ
 τέσσαρα ἔτη ὁ ἀθάνατος ἥρωσ αὐτῆς. Περὶ τοῦτου
 δὲ διαβρήδην μαρτυρεῖ καὶ τὸ κατωτέρω ἐπισυναπτό-
 μενον διάγραμμα τῆς Βενετίας ἀναγγέλλον τῷ Κων-
 σταντίνῳ ὅτι πέμπεται ἀπεσταλμένος γινώσκων τὴν
 ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἵνα διαπραγματευθῇ περὶ τῆς
 Κροίας· ἐν τούτῳ δὲ ἀπλῶς λέγεται Κωνσταντίνος
 καὶ οὐχὶ Καστριώτης «ad «Constantinum qui accepit ca-
 strum Croje» ἐν ᾧ ἄλλως ἂν εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἔπρεπεν
 ἐξ ἅπαντος νὰ μνημονευθῇ καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄ-
 νομα «ad Constantinum Castriotam, ἐκ δὲ τῆς ἐπομένης
 λέξεως Castrium Croje ἐδόθη ἀκολούθως τῷ ὀνόματι
 Ἰωάννη πατρὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ καθιερώθη τοῖς
 ἀπογόνοις τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀνάγκη ἄρα γε νὰ
 υποβληθῇ εἰς ἐξέτασιν καὶ τὸ κύριον τοῦ πατρός
 ὄνομα Ἰωάννης, ὅπερ κατὰ κακὴν μοῖραν τοῦ ἡ-
 ρωος ὁ μὲν Ἀθηναῖος Χαλκοκονδύλης ἐξεβαρβάρω-
 σεν ἤδη εἰς Ἰβάνην μεταποιήσας, ὁ δὲ σοφὸς ἱστορι-

κός του ἔθνικου Πανεπιστημίου ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐκβαρβαρωθέντος στηριχθεῖς, περιήλθεν εἰς τὸ σοφώτατον συμπέρασμα ὅτι καὶ ἐκ τούτου πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ θεωρηθῇ Σλαῦος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλάναστος τεκμήριον καὶ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα του Σλαυϊσμοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη, διότι λέγει ὁ σοφὸς καθηγητῆς, «τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς, οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οὔτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος Ἰωάννην Καστριώτην. Το λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος, τ ο ὤ ὀ π ο ἰ ο υ τ ὸ ν Ἑ λ λ η ν ι σ μ ὸ ν καὶ τ ῆ ν ἀ κ ρ ί β ε ι α ν Ο Υ Δ Ε Ι Σ β ε β α ί ω σ θ ἔ λ ε ι ἀ μ φ ι σ θ η τ ῆ σ ε ι, ὁ Ἄ θ η ν α ῖ ο ς Λ α ὄ ν ι κ ο ς Χ α λ κ ο κ ο ν δ Ὑ λ η ς.» Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας τοῦ Χαλκοκονδύλου ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι εἶπον τὰ δέοντα προηγουμένως, πᾶσαν ἐπαγάληψιν αὐτῶν ὑπολαμβάνω ὀχληρὰν ἐνταῦθα, ἐπιπροσθέτων ὅτι τὸ ὄνομα Ἰωάννης ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Ἰωάννης, ὡς ἐχρήσατο ὁ Χαλκοκονδύλης ἐπὶ τὸ Σκυθικώτερον, οὐδόλως συντελεῖ εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης, ὡς καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ Ἰωάννης ἦσαν Σλαῦοι καὶ οὐχὶ Ἄλβανοί.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδειχθέντος ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος καὶ πάππου Βρανίλος, οὔτε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Καστριώτης ἦταν Σλαβικά, ἀλλὰ καθαρῶς ἑλληνικά, ἑλληνικώτατα, ἔπεται ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως οὐδεμία ὑπόνοια δύναται νὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς Σλαβικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη, ὡς ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν μέ-

χρι τοῦδε εἰρημένων ἐδηλώθη, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων δηλωθήσεται. Ὁμολογουμένου ὄντος ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι ἡ Ἄλβανία ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βυζαντινῶν αυτοκρατόρων καὶ ὅτι ἐπὶ τινα χρόνον ὑπέκυψεν εἰς τὴν Σερβοκρατίαν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Καστριωτῶν, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ὅπως ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμὸς ἐπεδράσεν ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς χώρας καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐπιστημοτέρων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τῶν Καστριωτῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ καὶ νῦν ἐτι σωζόμεναι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ἐν μιᾷ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ Χάν προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη Καρόλου Θόπια καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Μηλιαράκη δημοσιευθὲν διάταγμα τῆς Βενετίας (τῆ 14 Φεβρουαρίου 1395) πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, κατὰ μὲν τὸν Χάν πάππον τοῦ Σκενδέρμπεη, κατὰ δὲ τὸν Χόπφ θεῖον αὐτοῦ «Mittatis nuncius qui sciat linguam graecam ad Constantinum, qui accipit Castrum Croye de potestate Marco Barbatigo, qui ipsum nostro nomine possidebat, ad procurandum, ut restituat hoc Castrum Venetis, pro securitate Durachii et districtis.» οὔτω καὶ ἡ Σλαυοκρατία κατέλιπεν ἴχνη ἀνεξάλειπτα οὐ μόνον ἐν Ἄλβανίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήτῳ, ἐν αἷς καὶ νῦν ἐτι μετὰ παρέλευσιν τοσούτων αἰῶνων σώζονται πανταχοῦ κύρια ὀνόματα ἀνθρώπων, πόλεων, χωρίων, ποταμῶν, ὀρέων καὶ λιμνῶν ὡς ἀναμφισβήτητα μαρτύρια τῆς βαρβαροκρατίας ἐκείνης καὶ κατὰ τὴν ἀλάναστον ταύτην ἀρ-

χὴν, δυναμένην νὰ ἐφαρμοσθῇ πανταχοῦ, ὅπου ἐγένοντο τοιαῦται ἀλληλοδιάδοχοι κατακτήσεις, ἀποχρώντως ἐξηγεῖται ἤδη πῶς καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ μνημονεύονται ἑλληνικὰ ὀνόματα ὡς τὸ Βρανίλος καὶ Καστριώτης καὶ πῶς ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀναφέρεται ὁ Ἰωάννης μετὰ τοῦ ὀνόματος Ἰβάνης, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐκάλουν οἱ εἰς οἰανδήποτε σχέτιν διατελοῦντες Σλαῦοι γείτονες, μεθ' ὧν καὶ δι' ἐπιγαμιῶν συνεδέετο ὁ οἶκος τῶν Καστριωτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὀνόματα ὀρέων, ποταμῶν καὶ χωρίων, ὡς προεῖρηται, καὶ νῦν ἐτι διατηροῦνται οἷον Φούρκα, Κράβα, Μπάμπιε καὶ τόσα ἄλλα.

Ἐὰν δὲ νῦν ἀνατρέψαντες τὴν ἐθνολογικὴν ταύτην ἀρχὴν, ἀποδεχῶμεν τὴν σαθρὰν καὶ παράλογον ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, καθ' ἣν, διότι ὁ Χαλκοκονδύλης ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην τῷ Σκυθικῷ ὀνόματι Ἰβάνην, ἔπεται ὅτι ὁ φέρων αὐτὸ ἦν Σέρβος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός ἢ διότι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἔφερε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Καστριῶται, ἢ ἑλληνική, ἔλαστος δύναται νὰ ἐννοήσῃ εἰς ποῖον παραλογισμὸν δυνάμεθα νὰ περιπέσωμεν, ὁποῖα ἐθνολογικὴ ἀναστάσις δύναται νὰ συμβῇ παρά πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσιν ἐν γένει, μάλιστα δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν, ὧν ἡ χώρα εἰς τοσαύτας ξενικὰς κατακτήσεις ἀλληλοδιαδόχως ὑπέπεσε καὶ τοσαῦτα ὑπέστη δεινοπαθήματα. Κατὰ ταύτην τὴν ἀντεπισημονικὴν ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ πάντες οἱ ἐν Ἐπτανήσῳ καὶ ἄλλαις νήτοις ἀδελφοὶ ἡμῶν οἱ ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων φέροντες φραγκικὰ ὀνόματα πρέπει νὰ διαγραφῶσιν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ! καὶ νὰ θε-

φρηθῶσιν ἐθνολογικῶς φράγκοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες ὁμογενεῖς, ἐτι δὲ οἱ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ οἰκοῦντες ὁμογενεῖς, ὧν οἱ πλείστοι φέρουσι οὐχὶ Φραγκικὰ, ἀλλὰ Τουρκικὰ ὀνόματα οἷον Μουράτ ὀγλοῦ, Ταχρήτς ὀγλοῦ, Ἐλές ὀγλοῦ, Κασάπ ὀγλοῦ, Χατάν ὀγλοῦ καὶ ἄλλα μυρία, πρέπει νὰ θεωρηθῶσι Τούρκοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες, οὐδὲ Χριστιανοί. Ὅποια ἐθνικὴ βλασφημία! Ὅποια ἀνθελληνικὴ καὶ ἀντιχριστιανικὴ ἐθνολογία! εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσε ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς μόνον καὶ μόνον ἵνα ἐκσλαύισῃ τὸν οἶκον τῶν Καστριωτῶν καὶ τὸν Σκενδέρμπεην. Ταύτην τὴν ἀντεπισημονικὴν ἀρχὴν ἐπικρίνων ὁ κ. Μηλιαράκης καὶ ἀνασκευάζων τὰ περὶ Βρανίλου καὶ Ἰβάνου δίκαιον εἶχε νὰ ἐπισυνάβῃ τὸ «Λυπούμεθα διότι ἐπιχειροῦμεν νὰ ἀνασκευάσωμεν τοιοῦτον ἐπιχείρημα.»

Τοιοῦτος τοίνυν ἀποδεχθεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων ὁ Σκενδέρμπεης ἄσπιλος, ἀμόλυντος καὶ ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος παντός Σλαυϊσμοῦ ἐκ προπάτορος πάππου, πατρὸς καὶ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ὀφείλει νῦν νὰ ἐξετασθῇ ἐκ μητρὸς κατὰ τὴν σοφὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις καὶ τοῦτο δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ ὡς ἰσχυρὸν ἐπιχείρημα πρὸς ἐκσλαυισμόν τοῦ ἥρωος, λέγων ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μήτηρ του Βοϊσαῦα ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς θυγάτηρ Σέρβου τινὸς ἡγεμόνος, ἀρα καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Γεώργιος Καστριώτης ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς, Σέρβος, ἐξ οὗ φαίνεται καὶ ὁ Βυζαντινὸς Σπανδογιῆνος ἐξηγαγε τὸ συμπέοασμα αὐτοῦ ἀναγράφας τὸ «per natura Ser-

νίμοι» Τωόντι Ἀριστοτελικός συλλογισμός και ἀξιοθαύμαστον συμπέρασμα!

Τοῦτο κατὰ Βαρλέτιον γινωσκόντων πάντων, μηδὲ τοῦ Φαλλμεράυερ ἐξαιρουμένου, οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ προτείνῃ ὡς δυνάμενον καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος. ἄλλως τε δὲ πρῶτος ὁ Φαλλμεράυερ, εἰ ἐθεώρει καὶ τὴν ἐλάχιστην ἔχον συμασίαν ἐν τῷ ζητήματι, ἀραρπάσας ἐκ τοῦ Βαρλετίου ἤθελεν ἀνακηρύξει πολὺ πρὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης διὰ τοῦτο ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός καὶ δὲν ἤθελεν ἀφήσει τὴν δόξαν τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης τῷ ἑλληνι ἱστορικῷ, λίαν ἀφελῶς πιστεύοντι ὅτι ἐν τούτῳ εὔρε τὴν ζητουμένην ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ ὁμως πᾶσα ἀπόπειρα ἐρεύνης καὶ περαιτέρω ἐξετάσεως τοῦ τοιούτου καὶ ἢ διὰ μυρίων ἐθνολογικῶν παραδειγμάτων ἀπόδειξις τῆς πλημμελείας τοῦ συλλογισμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὡς καθαρὸς παραλογισμός, χαίρειν ἐῷ τοῦτο καὶ καταλείπω ὡς περιουσίαν ἀποδεικτικὴν καὶ ἱστορικὴν τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν ἱστορικῷ, ἐπὶ τοιαύτης ὕλης ζήλωσαντι νὰ στηρίξῃ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ.

Ὅθεν ἀδιστακτῶς πιστεύων ὅτι ἡ ἐθνικότης τῆς μητρὸς οὐδεμίαν ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἐθνικότητος τῶν τέκνων, δημιουργὸς γὰρ ὁ πατήρ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ἡ μήτηρ οἷα δὴ ποτε ἐθνικότητος καὶ ἂν ἡ αὕτη, ἐν ἀκραδάντῳ πεποιθήσει ὁμολογῶ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης οὐδόλως ἐνεχόμενος τῇ ἐθνικότητι τῆς μητρὸς, εἰσελθούσῃς εἰς Ἀλβανικὴν οἰκογένειαν καὶ ἐξαλβανισθείσης οὐχὶ δὲ ἐκσλαυισά-

σης αὐτὴν, ἦν καθαρὸς καὶ γνήσιος Γέρας ἢ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Φαλλμεράυερ echt Ghegas. Ἐκ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνηθέντων καὶ ἐξετασθέντων ἀπεδείχθη ἤδη ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη εἰ μὴ μόνῃ ἡ μαρτυρία τοῦ Βυζαντινοῦ Σπανδουγίνου «*per natus Servianus*» περὶ τῆς ἀξίας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς ὁποίας ἱκανὰ προηγουμένως εἰπὼν, ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ προσθέσω τινὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐκ τῆς δοξασίας ταύτης ἐξαχθέντα ὑβριατμένα καὶ ἐπισηφάλη συμπεράσματα τοῦ Χάν, ὅστις, ὡς προεῖρηται, μεταφράσας ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καὶ δημοσιεύσας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περίληψιν τοῦ χειρογράφου Μουσακῆ, μετὰ πολλῶν συνώδευσε παρατηρήσεων, κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων, ἐν αἷς ἐνιαχοῦ μὲν ἀποδεχόμενος τὰ ἀναγραφόμενα, ἀλλαχοῦ δὲ διαφωνῶν, ἀλλαχοῦ ἀπορῶν καὶ διστάζων καὶ ἀλλαχοῦ εἰκάζων καὶ ἐρωτῶν περιέπεσε καὶ εἰς γερωντικὰς τινὰς ἀντιφάσεις· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ χαρακτηρίζων τὸ δεύτερον τμήμα τοῦ χειρογράφου τὸ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ προσαρτηθὲν κατὰ τὸ 1560 θεωρεῖ αὐτὸ ὡς ἀνάξιον λόγου συμφώνως τῇ κρίσει τοῦ Χόφφ καὶ ἀποκλείει τῆς συζητήσεως καὶ δημοσιεύσεως «*Soweit der Verfasser dierem Anhang beurtheilen konnte, erschien er ihm von weit geringeren... Wissenschaftlichen Werthe, daher er es für gerathener hielt, dasselbe in der folgenden Darstellung unberücksichtigt zu lassen*» μετὰ δώδεκα περίπου φύλλα ἐπιλήσιμων τῶν προειρημέων γενόμενος, παραδόξως καὶ ἀντιφάσκων ἑαυτῷ ἀποφαίνεται ὅτι ἐκ τῶν ἀναγραφῶν

τοῦ δεσπότη τοῦ τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ ἡ σπουδαιοτάτη κεῖται ἐν τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ, ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἀνήκεν εἰς ἀρχαῖον Ἀλβανικὸν γένος, ἀλλὰ εἰς Σερβικὸν τινὰ οἶκον μεταναστεύσαντα εἰς τὴν Ἀλβανίαν «Von die-
sen scheint uns der wichtigste in der Angabe Constantinus Musaki zu liegen, dass Skanderbeg kein in uralbanischen, sonder einem Serbischen und mithin eingewanderten Geschlechte angehört habe» Ὅποια ἀντίφασις καὶ εἰκοτολογία τοῦ σοφοῦ Ἀλβανολόγου· δὲ ὅτι ὁ Χόπφ ἐν μὲν τῷ Chroniques graeco-romanes (p. X X X V) χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς ἐξῆς «Après ce à Constantino reproduit (p. 304—314) les renseignements tout à fait confus et inventés qu'il a dûs au soi-disant prince Andrea Angelo Commeno, fameux auteur de généalogies fausses» ἐν δὲ τῷ Monatsberichte (1834 p. 195) «Constantino . . . hat diese durchaus fabelhaften Notizen zusammengestellt . . . die meist mit jenen geradezu im Widerspruche stehen dies der eine, unwichtigste, aber auch sehr kurze Theil.» Ἐκ τούτων ἐπίτηδες αὐτολεξεῖ παρατεθέντων εὐκόλως δύναται νὰ κρίνῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης περὶ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἱστορουμένων καὶ νὰ ἀποφανθῇ περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητηματι· εἴτα δὲ προβαίνων εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἀρχικῶν χωρῶν τῶν Καστριωτῶν, ὀρθῶς μὲν ἱστορεῖ ὁ Χάν ὅτι αὐταὶ ἔκειντο οὐχὶ ἐπὶ Σλαβικοῦ, ἀλλ' ἐπὶ καθαθαρώς Ἀλβανικοῦ ἐδάφους καθόσον καὶ νῦν ἔτι ἐν τοῖς πέριξ τῆς πόλεως τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τῶν δύο χωρίων Σίνικ καλῶς καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Δρίνου ὁμιλεῖται οὐχὶ ἡ Βουλγαρικῆ, ἀλλ' ἡ Ἀλβανικῆ γλῶσσα, ἀκλόουθως ὁμῶς περιπίπτει εἰς ἀντι-

φατικὴν εἰκοτολογίαν, μὴδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόστασιν καὶ διαβεβαίωσιν ἔχουσαν, διατεινόμενος ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐξ εὐγενοῦς Σερβικῆς οἰκογενείας κατήγετο, εἰς τὴν ὁποίαν ἐν καιρῷ τῆς Σερβοκρατίας ἐχαρίσθησαν αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι «Es liegt somit die Vermuthung nahe, dass Skanderbeg aus einer Serbischen Adelsfamilie stamme, die zur Zeit der Serbischen gewaltherrschaft mit den vorgenannten Landchaften belehnt wurde» Ὅτι μὲν ταῦτα ἐκ τοῦ ἀέρος εἰλημένα εἰσὶν ἤ ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ aus der Luft getroffen sind, ἐξ ἑνὸς μὲν ἀρχούτως μαρτυρεῖ ἡ ἔλλειψις παραπομπῆς καὶ ἀναφορᾶς πρὸς τινὰ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας καθίστησιν ἡ φράσις «die Vermuthung nahe», καὶ ἐπομένως τίς δύναται νὰ πιστεῦσῃ εἰς τοιαῦτα ἀνυποστάτους εἰκοτολογίας ἐν ζητήματι ἀπαιτοῦντι σαφεῖς, ἀξιοπίστους καὶ ἀκριβεῖς μαρτυρίας πρὸς λύσιν αὐτοῦ καὶ εὑρεσιν τῆς ἀληθείας; μόνος ὁ τοιαῦτα διίσχυρίζομενος. Ὅτι δὲ αἱ τοιαῦται ἀντιφάσεις καὶ ἀποπλανήσεις ἐλαττοῦσι τὴν βαρύτητα τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ ζητηματι τούτῳ, οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπάρχει κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν.

Ἄλλ' ὡς εἰ μὴ ἤρχουν ταῦτα, ἐπέρχονται καὶ ἄλλα τοῖς τε προειρημένοις ἀντιφάσκοντα καὶ πρὸς ἄλληλα καὶ τινὰς ὀρθὰς ἐνστάσεις περιέχοντα. Διότι ἐν ᾧ προηγουμένως ὁ Χάν ὀρθῶς ὤρισεν ὅτι αἱ χῶραι τῶν Καστριωτῶν ἔκειντο ἐπὶ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ πάλιν εἰκοτολογῶν καὶ υποθέτων λέγει «ὅτι ἐὰν αἱ ἀρχικαὶ χῶραι τῶν Καστριωτῶν ἔκειντο ἐν τοῖς μεθωρίοις ὄρεσι μεταξὺ τῆς Δρίβας καὶ Μιατίας καὶ ἐὰν αὐτοὶ ἦσαν

Σλαβικής καταγωγής, ἀποχρώντως ἐξηγεῖ ἡ Σερβική καταγωγή τοῦ Σκενδέρμπεη ἐξ ἐνός μὲν τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, ἢ αὐτὸς κατὰ τὴν διαδεβαίωσιν τοῦ βασιλείου ἐξήτησεν ἐπὶ τῶν Σλαβῶν λαλούντων κατοίκων τῆς ἀνω Δίβρας, ἐξ ἑτέρου ὁμῶς δυσκολώτατα ἀποβαίνει ἢ ἀποκρίσις εἰς τὴν ἐρώτησιν «πῶς ἦν δυνατόν νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπερήφανων, ευγενῶν καὶ ἀρχαίων γενῶν τῆς μέτης Ἀλβανίας;»

Ἐπιτύθη ὁμῶς πρᾶκτορητέον ὅτι ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ὑποθετικῶν «ἐὰν καὶ ἐὰν» δύναται τις μὲν ἄλλα συμπεράσματα νὰ ἐξερᾷ πρὸς ὅσα κατ' εἰκασίαν καὶ φαντασίαν ὑπολαμβάνει ὁ Χάν ὅτι δυνατόν ἐστι νὰ ἐξαχθῶσιν, ἅπερ ὡς τοιαῦτα οὐδεμίαν ἱστορικὴν σημασίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐν τῶν ἡμετέρῳ ζητήματι, προβληματώδη ἐξελεγχόμενα καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπισυναπτομένης ἐρωτήσεως αὐτοῦ «Sie erschwert aber andertheils die Antwort auf die Frage, wie es ihm gelingen konnte sich an die Spitze der als stolzen Urgeschlechter von Mittel-Albanien zu Zwingen, in nicht geringen Grade.» Ἄρα ἀπορον φαίνεται μοι ὅτι ὁ Χάν πολλαχῶς ἐνιστάμενος κατὰ τῆς αξιοπιστίας τῶν εὐρημάτων τοῦ Χόφφ καὶ ἐξελέγχων καὶ ἀνασχευάζων αὐτὰ, ἐνιαχοῦ ληληθότως πως παρεκκλουθεῖ αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς ἀβεβαίαις καὶ ἱστορικῆς πιστοποιήσεως δεσμένοις, ὡς ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς ἐκείνου προτεινομένης ἀποκρίσεως πρὸς ἐρμηνεύειαν τῆς ἐρωτήσεως, καθ' ἣν καίπερ ἐνδοιάζων καὶ τὴν βεβαιότητητα κολάζων διὰ τῶν λέξεων «eingewissen Gewissheit» λέγει ὅτι κατὰ τινὰ τρόπον εὐκολύνεται ἢ προταθεῖσα ἀπορία διὰ τῆς εἰκασίας τοῦ Χόφφ, δι' ἄσχυρι-

ζομένου ὅτι ὁ Σκενδέρμπεη ὡς ἔγκονος Ἑλένης τῆς κληρονόμου θυγατρὸς τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἀρχαίου οἴκου Θοπία Κομνηνοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ξένος παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς. Ἀλλὰ ἡ ἐπὶ τοῦ «κατὰ τινὰ τρόπον εὐκολύνεται» στηριζομένη ἀπόφανσις τοῦ σοφοῦ Ἀλβανολόγου δύναται ἄρα γε νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀλήθεια ἱστορικὴ, ἥς ἀνάγκην ἔχομεν ἀπόλυτον πρὸς διασάφισιν τοῦ ζητήματος; περὶ τούτου νομίζω ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἐπείσθη ἐν συνειδήσει, οὐδ' ἄλλος τις ἀμερολήπτως κρίνων δύναται νὰ πεισθῇ· διότι τὸ «κατὰ τινὰ τρόπον εὐκολύνεται» ὑποθέτει ὅτι κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον ἀποβαίνει δύσκολον νὰ παραδεχθῇ τις τὴν εἰκασίαν ἐκείνην ὡς ἀληθῆ. Εἶτα δὲ λαμβάνων τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εὐτελή (εἶναι τῶν γυναικῶν παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι, δύναται νὰ φαντασθῇ ὅτι οἱ ἥρωες Ἀλβανοὶ χάριν γυναικῶν πρὸ δεκαετηρείων τεθηγαστες καὶ μηδεμίαν καταλιπόντος μνήμην, ἤθελον ἀναγνωρίσει ξένον ἑτερόφυλον ὡς ἀρχηγὸν πάντων καὶ ἐμπιστευθῆ εἰς τοιοῦτον τὴν διεξαγωγὴν ἀγῶνος ὑπὲρ τοῦ πολυτιμοτάτου κτήματος τῆς ἐλευθερίας, πίστεως καὶ πατρίδος; πολλοῦ γε καὶ εἰς τὸ ἐπί γυναικῶν τὸν ἡρωϊκὸν χαρακτήρα τῶν ὀρεσιτρόφων καὶ ἀρειμανίων Ἀλβανῶν, ἰδία ἐν τῶν Μυρδιτῶν, τῶν ἀπογόνων τοῦ ἥρωος, δύναται νὰ ἐξαπατηθῇ εἰς τὴν παραδοχὴν τοιούτων εἰκασίων καὶ ὑποθέσεων πρὸς ἀποδοχὴν τῆς Σλαβικῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἀθανάτου ἥρωος καὶ ὑπεκλιφάντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν δυνάμεων τοῦ τυράννου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἀπαραμείωτον τῆς ἐλευθερίας τὸ αἶσθημα ὡς ἀρβεστον πῦρ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διετήρησαν, δεύτερον δὲ ἐν λιτότητι καὶ σκλη-

πραγωγία, ὡς οἱ Σπαρτιάται, πατριαρχικῶς ἐπὶ τῶν ὑ-
 φικόνων τῆς Ἀλβανίας ὁρέων ζῶντες, διεφύλαξαν
 προνόμια τῆς ἐλευθερίας καὶ τρίτον ὑπὸ ὁμοφύλου
 ἀρχηγοῦ διοικούνται καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ
 Σκενδέρμπεη (Kamui Skenderbeu) μόνον ἐπὶ ψιλῶ
 ὀνόματι ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν τῆς
 Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἥτις τὸν ἔτλατον περὶ
 ζωῆς καὶ θανάτου διατρέχουσα κίνδυνον καὶ τείρη ἀ-
 γρια καὶ θάνατον ἐξ Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς πρὸς σω-
 τηρίαν αὐτῆς συμφορήματα ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέ-
 μου, μόνους τοὺς γνησίους τοῦ ἥρωος ἀπογόνους
 δὲν ἠδυνήθη νὰ μετακινήτη ἐκ τῆς φωλεᾶς αὐτῶν καὶ
 ἀντιπρακτέῃ κατὰ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομέ-
 νων πρὸς δικιόμην τῆς τυραννίας. Εἰ δὲ ἀληθὴς ἐσ-
 τιν ἡ σημερινὴ τηλεγραφικὴ εἰδήσις τῆς ἐφημερίδος
 τῆς Αὐγούστου, ἀνεκρήχθη ἤδη ὁ Πρίγκιψ τῶν
 Μυρδιτῶν, τῶν ἀπογόνων τοῦ Σκενδέρμπεη, κατὰ κλη-
 ρονομασίαν ἡγεμὼν τῆς αἰῶς Ἀλβανίας a der Fürst der
 Miriditen warle (von ven) zur erblichen Fürst von
 Nord-Albanien ernannt. εἰ δὲ περιώλυμος Ἀλβανιο-
 λόγος Φιλλμεράδερ χαρακτηρίζῃ αὐτοὺς λέγει, ὅτι
 « Συμφωνοῦσα, ἐπιπέταται καὶ ἀντίστασις κατὰ παν-
 τὸς ξένου ζυγοῦ ἔμμετά εἰσι τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ ἡ ἀ-
 κατέστητος αὐτῆ ἐπιπέτασις τῆς ἐλευθερίας δύναται
 νὰ ἐξκληρῶθῃ καὶ καταστραφῇ μόνον μετὰ τῆς κα-
 ταστροφῆς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Ὁ Ἀλβανὸς κατασ-
 τρέφεται, ἀλλὰ δὲν ὑπέχει εἰς ξένον ἐρ' ὅσον δύνα-
 ται νὰ ἀμυνθῇ (Der Albanese geht unter, gehorcht aber
 einem Fremden nicht so lange er sich wehren kann.)

Ταυτοῦτός ἐστιν ὁ χαρακτηριστὴρ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες
 οὔτε ἠμέθρητά ποτε, οὔτε νῦν ἀνέχονται, οὔδε δυνα-
 τόν ἐστι νὰ ἀνεχθῶσι ξένον ἑτερόφυλον ἐπὶ κεφαλῆς,

οὐχὶ γυναιίου τινὸς χάριν πρὸ πολλοῦ τεθνηκότος,
 κατὰ τὴν ἀμρίδολον πεποιθηνίαν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνυπε-
 στάτου δοξατίας τοῦ Χόφρ ἐρειδομένου Χάν, ἀλλὰ
 καὶ χάριν ἡρώος τινος ἀλλοῦ, τὰ ὑψηλὰ ἐπαγγελ-
 λομένου αὐτοῖς ἀγαθὰ. Μετὰ τὴν παρατήρησιν καὶ
 διασάφησιν ταύτην τῆς τελευταίας ἐνστάσεως τοῦ
 Χάν, ἀποπειραθέντις διὰ τοιοῦτου ταύρου ἐπιχειρή-
 ματος ἔβενος μὲν νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Σλαυτμόν τοῦ
 Σκενδέρμπεη, ἐξ ἑτέρου δὲ εἰκαστικῶς νὰ διαβεβαιώ-
 σῃ τὴν ὑπὸ τῶν ὑπερηράνων Ἀλβανῶν παρελθὴν
 ἑτεροφύλου Σέρβου ἀρχηγοῦ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐν
 τῷ ἱερωτάτῳ ὑπὲρ πίστεως, πατριδος καὶ ἐλευθερίας
 ἀγῶνι, ὅπερ λογικῶς τε καὶ ἐθνολογικῶς ἀδύνατόν
 ἐστι νὰ ἐξηγηθῇ τούλαχιστον ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν,
 πάντη περιττόν ὑπολαμβάνω νὰ ἐπιμηκύνω τὸν πε-
 ρὶ τούτου λόγον ἀκούμενος νὰ προσλέτω ὅτι ἡ διὰ
 τῶν κυρίων ὀνομάτων ἀπόπειρα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ
 Σλαυτμοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν καὶ τοῦ
 Σκενδέρμπεη ἀστοχωτάτη ἐστίν, ὑποδηλοῦσα παντε-
 λῆ ἔλλειψιν ἀποχρώντων ἱστορικῶν τεκμηρίων καὶ
 μαρτυρίων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ.

ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Κατὰ ταῦτα τοῖνον ἐξάγεται ὅτι
 ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρ-
 μπεης, ὁ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, ἦν
 Ἀλβανὸς Ἡπειρώτης.

Πρῶτον μὲν ἐκ τῶν συγχρόνων
 ἑγγωρίων πηγῶν.

Δεύτερον δὲ ἐκ τῶν ἀμέσως ἐκ

τούτων ἀρυσθεσιῶν μεταγενεστέρων πηγῶν.

Τρίτον δὲ ἐκ τῆς ἐγχαωρίου καὶ ἐκ τῆς γενικῆς πατραπαράδοτου παραδόσεως.

Τέταρτον ἐκ τῆς ἀρνήτικῆς παραδόσεως τῶν Σλαυοσερβοβουλγάρων.

Πέμπτον δὲ ἐκ τῆς δμολογίας αὐτοῦ τοῦ ἰθίου καὶ ἐκ τῆς τοῦ Ταραντίνου πρίγκιπος Ἰωάννου.

Καὶ ἕκτον ἐκ πάντων τῶν ἐπισήμων βοηθημάτων.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων φρειδόμενος, ἀδιστακτικῶς πιστεύω ὅτι ἡ μονομερῆστατη μαρτυρία τοῦ ἀπομνημονευματογράφου Μουσακῆ καὶ τοῦ ὑπομνηματογράφου Σπανδουλίου « per nativā Servia non κα κρη γ πατρίνη Servia » δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτούμενην ἱστορικὴν ἀξίαν, σημασίαν καὶ αὐθεντίαν πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἐκμηδένισιν τοῦ κύρους τῶν ἐναντίων μαρτυριῶν καὶ ὅτι τὸ ζήτημα οὐδεμίαν ἀλλήν λύσιν ἐπιδέχεται οὔτε ἐκ τῶν προτέρων οὔτε ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8^ῃ Ἰανουαρίου 1877.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

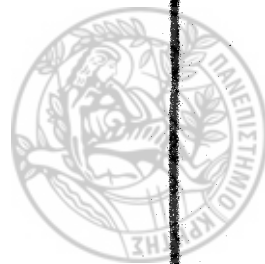
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΥΠΕ

ΚΕΙΠΕΡΤΟΥ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ο ΣΟΦΟΣ ΠΙΝΑΚΟΓΡΑΦΟΣ ΚΕΙΠΕΡΤΟΣ ΚΑΙ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ.

« Ἑλλάς ἐστὶ καὶ ἡ Μακεδονία » ἀνεβόα πρὸ ἐνεακαίδεκα αἰώνων ὁ κορυφαῖος τῆς ἀρχαιότητος γεωγράφος Στράβων, τὴν ἀκριβείαν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ὁποίου οὔτε οἱ ἀρχαῖοι ἐτόλμησαν νὰ διαμφισβητήσωσιν οὔτε τοῖς νεωτέροις ἐπιτρέπεται νὰ διαφιλονεικήσωσι. Διότι καὶ οἱ νῦν εἰς πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας ὑπολειπόμενοι καὶ εὕρισκόμενοι ἄψυχοι καὶ ἄφωνοι ψυχροὶ λίθοι μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντες περίτρανα λαλοῦσιν Ἑλληνικὰ καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ σοφοῦ γεωγράφου ἀνακηρύττουσι τοῖς ὀφθαλμοῦς βλέπειν καὶ ὦτα ἀκούειν ἔχουσιν ὅτι « Ἑλλάς ἐστὶ καὶ ἡ Μακεδονία ». Ἡ δὲ σοφὴ διδάσκαλος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορία, ἀναγράφουσα τὰς ἠρωϊκὰς πράξεις Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τὰ ἀθάνατα πνευματικὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, δικαίως ἐξαίρει τὴν Μακεδονίαν, ὅτι μήτηρ τοιούτων ἐγένετο τέκνων ὧν τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις θρυλεῖται καὶ ὑπὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐξυμνεῖται.

Τούτου τεθέντος, λίαν παράδοξον καὶ ὅλως ἀνεξήγητον φαίνεται, ὅτι ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος σεμνυνόμενος ἐπὶ ἀκριβείᾳ πινακογραφικῆ καὶ ἀ-

ξιώσεις ἔχων ἐπιστημονικῆς αὐθεντίας, παρεγνώρισε τὴν ὁμολογουμένην ταύτην γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ τοῦτο ποιήσας προφανέστατα ἐπλανήθη εἰδ' ἔκων εἴτε ἄκων ἐν τῇ δικαίᾳ ἐκτιμῆσει τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς χώρας καὶ παραλόγως ἠδίκησε τὴν μὲν ἀρχαίαν Μακεδονίαν γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς, τὴν δὲ νέαν ἔθνογραφικῶς. Καὶ γεωγραφικῶς μὲν καὶ ἱστορικῶς ἠδίκησε τὴν Μακεδονίαν, διότι τῷ 1869 ἐκδόους τὸ δεύτερον μέγιστον χάρτην τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μῆκος μὲν 1/1)2 μέτρου, πλάτος δὲ 2 περιπίπτου μέτρων ἔχοντα, πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων καὶ ἐπιδιωρθωμένον (*Uraeciae antiquae Tabula in usum scholarum descripta ab Henrico Kiepert, editio altera emendata. Berlin. 1869. D. Reimer*) δυστυχῶς ἀπέκλεισεν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἡμῖν βόρρειον νῆς Μακεδονίας μέρος καὶ οὕτως ἀνηλεῶς ἀκρωτηριάσας αὐτὴν παρέστησεν ἀκέφαλον καὶ ἄχειρα τὴν γιγάντειον καὶ πελώριον Μακεδονίαν, ἀφείλε τὰ ὄρη Σκάρδον, Ὀρθηλον, Σκόμιον καὶ Αἴμιον, ἐξ ὧν καὶ οἱ διαβρέχοντες αὐτὴν μεγάλοι ποταμοὶ πηγάζουσιν Ἀξιὸς, Στρυμών καὶ Νέστος, τὰ φύσει ἠνωμένα καὶ ἀχώριστα διέσπασε καὶ ἀπεχώρισεν, ὀλοκλήρους ἐπαρχίας ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως μετεκίνητε καὶ ἀλλαχού ἐξεσφενδόμισεν, οἷον τὴν ἀπὸ Φιλίππου Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν Δασσαρήτιδα, ἧς πρωτεύουσα ἡ Λυχνηδὸς (Ἀχρίς), εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἐν τῇ Θέσει ἄλλης χώρας ἐτοποθέτησε καὶ τὸ ὄνομα τῆς παναρχαιοτάτης καὶ ἐπισημοτάτης ἐπαρχίας Πελαγονίας, ὅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν διατηρεῖται καὶ νῦν ἔτι, ἐξῆλειψε καὶ ἐντελῶς διέγραψεν ἐκ τοῦ κλα-

σικοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τοῦτο ἔπαθεν ἡ ταλαίπωρος καὶ μάτην διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς γεωγραφικῆς ταύτης αὐθαιρεσίας γηραιὰ Πελαγονία κατὰ νέαν τινὰ ἀνακάλυψιν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὀλιγίστας τῶν γνωστῶν τοῖς ἀρχαίοις πόλεων τῆς βορρείου καὶ μεσογείου Μακεδονίας σημειοῖ ἐν τῇ *tabula in usum scholarum descripta, editio altera emendata*, μετέβαλε τὴν Μακεδονίαν εἰς ἔρημον Σαχάραν καὶ διὰ τῆς τοιαύτης αὐθαιρεσίας ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὁ Κείπερτος ὅτι ἐξ ἐνὸς μὲν ἤττον τοῦ δέοντος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας, ἐξ ἑτέρου δὲ παρεγνώρισε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀρχὴν ὅτι μέγα κέρδος καὶ ὄφελός ἐστι τῇ γεωγραφικῇ ἐπιστήμῃ ἢ κατὰ τὰς περιωθεισὰς ἡμῖν ἀρχαίας πηγὰς ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆς περιγραφή καὶ παράστασις οἰασθήποτε χώρας, ἐνδοξον ἐχούσης παρελθὸν καὶ μάλιστα τῆς εὐκλεεστάτης Μακεδονίας, ἧς τὸ ἡμισυ ὡς *terram incognitam* θεωρήσας ὁ σοφὸς πινακογράφος ἐντελῶς ἀπέκλεισε τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Ὁ Κείπερτος ἀξιῶν ὅτι ὁ δοκιμώτερος τῶν πινακογράφων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς ἐστὶν ὠφείλε δυοῖν ὁσάτερον νὰ πράξῃ ἢ ὀλόκληρον τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης μέχρι τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῆς, τοῦ Αἴμου, νὰ ἀπεικονίσῃ κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγὰς ἐν χάρτη προωρισμένῳ πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἢ μὴ δυνάμενος κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης νὰ πραγματώσῃ τοῦτο δι' οὗς αὐτὸς καὶ μόνος οἶδε λόγους νὰ περιορίσῃ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς

Ἡπίρου, ὅτε γέλῳτα τοῖς σοφοῖς ἤθελεν ὀφλισκάνῃ ὡς ἔπραξεν ὁ Bursian.

Τοιαύτην ἐννοῶν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ ἐπιγράφων αὐτὴν « Graecia antiquae tabula » διότι ὡς γνωστὸν ἀπὸ Φιλίππου ἢ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἱστορία συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας τῆς Μακεδονίας, ἥτις διὰ τοῦ μεγαλοουργοῦ αὐτῆς τέκνου Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ καὶ τὸ ἥρωικόν πρόσωπον τῆς δευτέρας τοῦ ἑλληνισμοῦ περιόδου παρέστησε· ὥστε καὶ ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐποψίν ἢ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ἄνευ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ μέγα μέρος κατακτηθείσης ὑπὸ τῆς Μακεδονίας, οὐ μόνον ἀκατάληπτός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ φύσει ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῇ ἀπ' αὐτῆς ἡ Μακεδονία καὶ ἐπιστημονικῶς νὰ παρασταθῇ ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος, ἥς τὸ κέντρον καὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ Μακεδονία, ἄνευ αὐτῆς.

Ταύτας δὲ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐλλείψεις τοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐξελέγξας ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῶν Μακεδονικῶν μου ἐπιγραφομένῳ « Ἐλεγχος τῶν Κειπέρτων ἡμαρτημένων » προὐκάλεσα ὀριμεῖαν ἐν μέρει ἀντεπίκρισιν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ υἱοῦ τοῦ ὄνομα δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Ἰεναίᾳ φιλολογικῇ ἐφημερίδι. ἐξ ἑνὸς μὲν δικαιολογουμένου ὅτι τινὰ τῶν ὑποδειχθέντων ἡμαρτημάτων ἐπηνώρθωσεν ἐν τῷ ἀρτίως ἐκδοθέντι ἄτλαντι, ἐξ ἑτέρου δὲ πικρῶς παραπονουμένου ὅτι κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς δὲν παρηκολούθησα τὸν χάρτην του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξελέγξω αὐτὸν ἐτόλμησα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀντεπίκρισις αὐτοῦ ἠγγέλθη διὰ τῆς

Ἐφημερίδος», οὐδόλως ὠκνησα διὰ τῆς αὐτῆς νὰ ἀναγγεῖλω ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ὅτι παρέσχε μοι ὕλην καὶ ἀφορμὴν καὶ δεύτερον ἔλεγχον νὰ δημοσιεύσω ἐν οἰκείῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἐπισυνάπτω δὲ ἐνταῦθα τὰς ὀλίγας ἐκείνας λέξεις ὡς ἀναφερομένας ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι. « ὁ περιώνυμος πινακογράφος Κεῖπερτος πιστεύων ὅτι εἶναι ἀλάθητος autorité ἐν τε τῇ πινακογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ καθόλου καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἰδὼν ὅτι ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῶν Μακεδονικῶν μου, ἐπιγραφομένῳ « Ἐλεγχος τῶν Κειπέρτων ἡμαρτημένων » διὰ πολυαριθμῶν καὶ σαφειστῶν μαρτυριῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἐξηλέγχθη ἐν τισιν ὡς μὴ τοιοῦτος, σφόδρα ἐχθλώθη τῷ εὐθαρσεῖ ἐπικριτῇ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ χόλου συντάξας τὴν ἐν μέρει μὲν δυσμενῆ, ἐν μέρει δὲ εὐμενῆ κρίσιν, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀλλαχόθεν ἀγνώστου μοι υἱοῦ τοῦ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἰεναίᾳ βιβλιογραφικῇ ἐφημερίδι, ἐν ἣ ὅμως δυστυχῶς καὶ πάλιν εἰς ἀσύγγνωστα περιέπεσαν ἡμαρτήματα, ὧν καὶ δεύτερος ἔλεγχος ἐν οἰκείῳ τόπῳ τε καὶ χρόνῳ γενήσεται πρὸς τελευταίαν τοῦ πινακογράφου ἱκανοποίησιν. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενος ἄκων ἀναγκάζομαι νὰ ἐπισυνάψω μίαν ἀπαθῆ ἐπιστημονικὴν κρίσιν ἀνδρὸς εἰδικοῦ περὶ τὰ Μακεδονικά δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ ἐγκρίτῳ περιοδικῷ « Revue Archéologique » (Nouvelle série vol. XXX p. 369 καὶ XXX p. 163) περὶ τοῦ πρώτου μέρους τῶν Μακεδονικῶν μου. « Il aura beaucoup à profiter de la lecture de son ouvrage qui contient une étude sérieuse des recherches personnelles pleines d'intérêt. C'est

un travail qui fait honneur à l'érudition de la Grèce moderne. . . Je n'en connais pas où les sources anciennes sont plus complètement étudiées... et je parle uniquement ainsi, à cause de l'intérêt que m'inspire son savant travail.»

Ἄλλ' οὕτως ἀποκόψας τὸ βόρρειον ἡμισυ τῆς Μακεδονίας, ἀκρωτηριάσας τὸ ὄλον, τῶν ἐπαρχιῶν τὴν μὲν ἀναστατώσας, τὴν δὲ διαγράψας καὶ κατὰ πολλὰς πόλεις ἐρημώσας τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν καὶ ὑπὸ τοιαύτην δυσδιάγνωστον ὄψιν παραστήσας καὶ ἐν χιλιάσιν ἀντιτύπων ἀπεικονίσας ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος, οὐδόλως ἀπαλλάσσεται τῆς ἐντεῦθεν προσγινομένης μομφῆς διὰ τῆς ἀσθενοῦς δικαιολογίας ὅτι τινὰ τῶν ἡμαρτημένων ἐπηνώρθωσεν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ἐκδοθέντι ἄτλαντι «Jene Fehler Kieperths, λέγει ὁ υἱὸς die er stets ein dessen neuester grosser Karte von Altgriechenland gefunden hat, bestehen in Wahrheit... die der Neue Atlas von Hellas längst berichtet oder nachgetragen hat» διότι ὁ μὲν χάρτης τῆς Ἑλλάδος εὐωνος ὢν καὶ εὐπρόσιτος πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων προωρισμένος, εἰς εὐρύτατον διεδοθη κύκλον ἡμαρτημένος, ὁ δὲ ἄτλας ἕνεκα τοῦ ὄγκου καὶ τῆς μεγάλης ἀξίας δύσωνος ὢν καὶ ὀλίγοις προσιτὸς ἐν στενωτάτῳ διαμένει κύκλῳ περιωρισμένος καὶ δὲν θεραπεύει ἀντικειμενικῶς καθ' ὀλοκληρίαν τὰς ἐλλείψεις τοῦ διδακτικοῦ χάρτου, ἐξ ὧν γεωγραφικῶς ἠδικήται ἡ ἀρχαία Μακεδονία (1), πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ὁποίας ἀνάγκη νὰ διακηρύξῃ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ γνω-

1] "Ὅρα περὶ τούτου τὰ ἐν σελ. τῆβ'—υβ' τοῦ Β' μέρους τῶν Μακεδονικῶν μου εἰρημμένα.

στοποίησι πᾶσι τοῖς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσι τὸν χάρτην ἐκεῖνον ὅτι τὰ περὶ Μακεδονίας γεωγραφηθέντα νοσοῦσι καὶ ἡμαρτημένα εἰσι καὶ ἐπομένως διορθώσεως καὶ θεραπείας χρῆζουσι, γεννησομένης ἐν τρίτῃ ἐκδόσει τοῦ αὐτοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τοῦτό ἐστιν ἐπιστημονικὸν καὶ προοδου ἀλάθησταν τεκμήριον.

Ἐκ δὲ τῶν περὶ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἐν συντόμῳ εἰρημενων εὐκόλως δύναται νὰ μαντεύσῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν τύχην τῆς νέας Μακεδονίας, ὡς μέρος τοῦ θωμανικοῦ κράτους ἀποτελοῦσης, ὑπὸ ἐθνολογικὴν ἐποψίν, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Ἄλλ' εἰ μὲν ἡ ἀρχαία Μακεδονία ἠδικήθη ὑπὸ τοῦ Κεϊπερτου δι' ὀλιγωρίαν τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ δι' ἔλλειψιν εἰδικῶν περὶ Μακεδονίας γνώσεων, ὅστις ἀσχολούμενος εἰς τὴν πινακογραφίαν οὐχὶ μιᾶς ἢ δύο ἡπείρων μόνον, ἀλλὰ συμπάσης τῆς οἰκουμένης καὶ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν δύναται νὰ ἔχη ἀκριβεῖς καὶ εἰδικὰς γνώσεις περὶ ἐκάστης χώρας τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου—τοῦτο γὰρ ὑπεράνθρωπον—, ἀλλὰ μόνον γενικὰς διὰ πολυχρονίου σπουδῆς, μελέτης καὶ εἰδικότητός τινος κεκτημένας, οὐδὲ δύναται νὰ δισχυρισθῇ ὁ Κεϊπερτος ὅτι ἐπιστημονικῶς ἐν πᾶσι τοῖς πινακογραφουμένοις εἰδικὸς ἐστὶ καὶ ἀναμάρτητος.

Ἄλλως ὅμως δυστυχῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων καὶ τῆς στατιστικῆς ἀναλογίας τῶν κατοικούντων ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ διαφόρων φυλῶν καὶ ἐθνῶν καὶ ἰδί-

ως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὧν οἱ προσβόρρειοι κά-
τοικοι αἰετοτε διετέλεσαν ἀγρυπνοὶ φρουροὶ καὶ φύ-
λακες τοῦ ἐξ ἄρκτου ἐπαπειλουμένου καὶ κινδυνεύ-
οντος νοτίου ἑλληνισμοῦ. Διότι ὁ Κεϊπερτος διὰ διαφό-
ρων χρωμάτων ἀπεικονίζων τὰς διαφόρους φυλάς τοῦ
ἠθωμανικοῦ κράτους καὶ πέντε τοιαύτας διακρίνων,
τοὺς Τούρκους, τοὺς Σλαβούς, τοὺς Ρουμούνους, τοὺς
Ἑλληνας καὶ Ἀλβανούς, τὴν μὲν Θράκην Βουλγά-
ρων καὶ Τούρκων, πλὴν τῆς παραλίας ταινίας τοῦ Αἰ-
γαίου πελάγους καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἦν κα-
τὰ μεγάλην συγκατάβασιν καὶ ἐπιείκειαν παρεχώρη-
σε ὀλίγοις Ἑλλησιν. ἐπλήρωσε, τὴν δὲ ταλαίπωρον
Μακεδονίαν πλείστων μὲν Βουλγάρων, ὀλίγων δὲ
Τούρκων καὶ ὀλιγίστων Ἑλλήνων ἀποκεκλεισμένων
ἐν τῇ Χαλκιδικῇ καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης.
καὶ οὕτως ἀδίκως ἐξεσκύθισε ἀμφοτέρας τὰς περιω-
νύμους Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, Μακεδονίαν τε καὶ Θρά-
κην, τὸ μὲν παρελθὸν αὐτῶν οὐδόλως πρὸ ὀφθαλμῶν
θέμενος, τὸ δὲ ἐνεστὼς ἐκ σαθρᾶς ὕλης οἰκοδομήσας
καὶ ἐπὶ σαθρῶν στηρίξας βάσεων καὶ τὸ μέλλον προ-
καταδικάσας.

Τοιοῦτον μὲν τὸ νεώτατον ἔργον τοῦ σοφοῦ πι-
νακογράφου. Ἐάν ὁμως θελήσῃ τις νὰ ζητήσῃ
τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα παρώρμησαν τὸν Κεϊπερτον
εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐν ταῖς παρούσαις μάλιστα κρι-
σιμωτάταις περιστάσεσι τῆς Τουρκίας καὶ οὐχὶ πρό-
τερόν ποτε, κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ τοιοῦτος περιέρ-
χεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρότερον μὲν ἔλειπον
τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐξακρίβωσιν
τοῦ πράγματος, νῦν δὲ ὑπάρχουσιν ἄφθονα τὰ ται-
αῦτα καὶ ἐπομένως τὸ μόνον ἐλαττήριον τῆς ἐπιχει-

ρήσεώς ἐστι σκοπὸς ἐπιστημονικὸς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς
ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ-
τε συμπέρασμα αὐτὸς ὁ πινακογράφος ἐξελέγχει ψευ-
δὲς καὶ ἀνυπόστατον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν προτασσο-
μένων σημειώσεων ὑποδεικνύων τὴν ἔλλειψιν ἀκρι-
βοῦς στατιστικῆς τῶν κατοικούντων ἐν ταῖς ἐπαρ-
χίαις τῆς Τουρκίας ἐθνῶν «Sondern selbst für die Ermitt-
telung der blossen allgemeinen Bevölkerungsziffern feh-
lte eine diesen Namen vertienende Statistik den noch direktun-
ter den osmanischen Misverwaltung stehenden Provinzen Gän-
zlich» καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὐτοδικαίως ἀνα-
φύεται τὸ ζήτημα, πρὸς τί τοσαύτη σπουδὴ τοῦ Κεϊ-
πέρτου πρὸς σύνταξιν ἔργου, μὴ δυναμένου νὰ ἀντα-
ποκριθῇ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐπιστήμης, ἀκρίβειαν
καὶ ἀλήθειαν ἐν πᾶσιν ἀπαιτούσης; Ἐνταῦθα κεῖται
τὸ μυστήριον, ὅπερ ἐγὼ μὲν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνα-
καλύψω καὶ ἐξηγήσω, ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς τύπος διορατι-
κώτερος καὶ ὀξυδερκέστερος ἀνεκάλυψεν αὐτὸ καὶ ἐ-
πανειλημμένως ἐδημοσίευσεν ὅτι ὁ ἐθνογραφικὸς χάρ-
της τῆς Τουρκίας, ὁ ὑπὸ τοῦ Κεϊπέρτου ἀρτίως ἐκ-
δοθεὶς, ἐγένετο καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Πανσλαβίτιμοῦ
πρὸς ἐκσλαβισμόν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ
ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ σοφοῦ πινακογράφου ἀργυ-
ρώνητόν ἐστι, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἢ ἄ-
μεινον εἰπεῖν τῆς κατηγορίας ταύτης προσέθηκεν ὅτι
ὁ στρατηγὸς Ἰγνατιέφ, προκειμένου λόγου ἐν ταῖς
συνδιασκέφεσι τῆς Κων)πόλεως περὶ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν
ὀρίων τῆς Βουλγαρίας, τοῦτον ὑπὸ μάλης ἔχων ἐξε-
τύλιξε καὶ κατέθεσεν ἐν τῇ τραπέζῃ ἐνώπιον τῶν
ἀντιπροσώπων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ὅτι τὰ

κῦρος τοῦ σοφοῦ πινακογράφου ἐν τῇ ὀποθέσει ταύ-
τη ἔβλαψε τὰ μάλιστα τὸν ἑλληνισμόν· βαρεῖα ἢ μομ-
φή καὶ τολμηρὰ ἀλλ' οὐχὶ ἄλογος καὶ ἐντελῶς ἀνυ-
πόστατος. Διότι ὁ Κεῖπερτος τρόφιμος τοῦ ἑλληνι-
σμοῦ ὅσον ὀλίγοι καὶ μέγα μέρος τῆς σοφίας αὐτοῦ
τῶ ἑλληνισμῶ ὀφείλων ὡς πάντες οἱ ἐπιστήμονες,
ἀναντιρρήτως οὐδέποτε ἔπρεπε τοιαῦτα νὰ κατενέγκη
τραύματα κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδὲ νὰ θυσιάσῃ τὴν
ἐπιστήμην διὰ τὴν ὕλην, ὄργανον γενόμενος τῶν κα-
ταχθονίων πανσλαυϊστικῶν σχεδίων καὶ κινδυνεύων
νὰ ἀπολέσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀξιοπιστίαν, ἣν ἀπο-
λαμβάνουσι τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἔργα ἐν τῶ ἐπιστημονι-
κῷ κόσμῳ. Ἡ δὲ πιθανότης καὶ βεβαιότης τῆς ὑπο-
νοίας ταύτης ἐξελέγχεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ποιό-
τητος τῶν πηγῶν, ὧν χρῆσιν ποιησάμενος ἐν τῇ συν-
τάξει τοῦ ἔργου ἀναγράφει ἐν ταῖς προταχθείσαις
σημειώσεσιν, ἔνθα μετὰ λύπης βλέπει τις ὅτι τὰ δύο
τρίτα αὐτῶν εἰσὶν ἔργα φανατικῶν Σλαυϊστῶν οἷον
τοῦ Schafarik, Bradaschka, Kanitz, Jaksehtj, Czörnig καὶ
Jirecek, πανταχοῦ Σλαύους, πανταχοῦ Βουλγάρους
ἐλεπόντων τε καὶ ὀνειρευομένων καὶ πᾶν Ἑλληνικὸν
παντοιοτρόπως εἰς Σλαυϊκὸν ἀγωνιζομένων νὰ μετα-
βάλλωσιν ἵνα διὰ τοιούτων μέσων ἐπαυξήσωσι μὲν τὰ
μέλη τῆς μεγάλης Σλαυϊκῆς οἰκογενείας καὶ ὁμοφυ-
λίας, μεταποιήσωσι δὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην
εἰς μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν. Ἴνα μὴ φανῇ δὲ ὅτι
ἀποκλειστικῶς μόνον ἐπὶ Σλαυϊκῶν πηγῶν ἵδρυσεν τὸ
οἰκοδόμημα παρεβάλλει καὶ δύο τρεῖς μὴ Σλαυϊκὰς,
οἷον τὸν Ami Boué, τὸν Lejean τοῦ ὁποίου αἱ στατι-
στικαὶ πληροφορίαι ἐπισφαλέςταται εἰσιν, τὸν Barth,

τὸν Hahn περὶ Ἀλβανῶν καὶ τὸ Συναξάριον τοῦ ἡμε-
τέρου Ἀραβαντινοῦ περὶ τῆς στατιστικῆς τῆς Ἠπει-
ρου καὶ ἐπιπροσθέτει ὅτι κατὰ τὸ 1870 προϋτίθετο
νὰ περιοδεύσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἰδίως τὴν Χαλκι-
δικὴν ἵνα ἰδίως ὡς καὶ ὀφθαλμοῖς ἴδῃ καὶ ἀκούσῃ
μήπως καὶ ἐκεῖ Σλαυοὶ εἰσιν οἱ κάτοικοι καὶ οὐχὶ Ἑλ-
ληνες ὡς πάντες οἱ περιηγηταὶ ἀρηγοῦνται, εἰ μὴ
ἐκώλυτο ὑπὸ τοῦ ἐκραγέντος Γαλλο-Γερμανικοῦ πο-
λέμου. Ἐντεῦθεν εἰκάζεται ὅτι ρεῦμα Σλαυϊσμοῦ εἰ-
σέδυσεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ Γερμα-
νοῦ πινακογράφου, ὅτε οὗτος χρώματι Σκυθικῶ τὴν
γραφίδα ἐμβάψας σύμπασαν σχεδὸν κατεσπίλου τὴν
Μακεδονίαν καὶ Θράκην μὴδὲ τῶν γενεθλίων τόπων
τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ φι-
λοσόφου Ἀριστοτέλους φεισάμενος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ
Ἰστρου μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, Σερρών, Δρά-
μας, Βοδενῶν, Βιτωλίων, Ἀχρίδος, Καστορίας, καὶ
Κοριτσᾶς ἀνηλεῶς τὸν Βουλγαρισμὸν κατατείνας,
ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ὁ Φαλλμεράυερ, εἰ ἔζη, ἔχων ὑπ' ὄψιν
τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἤθελεν
ἀποτολμήσει, καὶ τὸν ἑλληνισμόν ἀμφοτέρων τῶν
Ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ἐπιστήμης
ἀπανθρώπως δολοφονήσας.

Δεύτερον δὲ ἡ προφανεστάτη αὕτη ἀδικία καὶ ἡ ἀ-
λήθεια τῆς προϋποδειχθείσης ὑπονοίας τρανότατα
ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τοῦ μετὰ το-
σαύτης σπουδῆς καὶ ἐπὶ τοιούτων πηγῶν καὶ βάσεων
φιλοπονηθέντος χάρτου τοῦ Κεῖπερτου πρὸς ἄλλον
ὁμοειδῆ ἔθνομολογικὸν χάρτην τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρ-
κίας καὶ Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐξηγήσεων

καὶ στατιστικῶν πινάκων τοῦ πληθυσμοῦ ἀρτίως ἐκδοθέντα ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τοῦ διασήμου Ἕλλησι γεωγράφου Edward Stanford. ἐξ οὗ καταφανῆς γίνεται ἡ μεγίστη διαφορά καὶ ἀντίθεσις μεταξύ των δύο ὁμοειδῶν γεωγραφικῶν ἔργων. Διότι ἐν ᾧ ὁ Κεϊπερτος ἐναντίον πάσης γεωγραφικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς παραδόσεως ἐπεξέτεινε τὸν Σλαυϊσμὸν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης (Ἀχρίδος) καὶ τὸ χεῖριστον πάντων ἀσυνειδήτως ἐξήλειψε τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ αὐτὸ τὸ τῆς Ρουμυλίας, ὅπερ οὐδεὶς τῶν γεωγραφούντων καὶ πινακογραφούντων μέχρι τοῦδε ἔπραξεν, οὐδὲ δύναται τις νὰ εὕρη χάρτην ἄνευ τῶν ὀνομάτων τούτων, καὶ ἀντὶ τούτων ἐξαπλώσας τὸ προσφιλέστατον αὐτῷ γενόμενον ὄνομα Βουλγαρία, ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὅτι κατ' ἐντολήν ἀλλοτρίαν καὶ ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἐγένετο καθαρὸν ἔργον τοῦ Σλαυϊσμοῦ, ἐν ᾧ λέγω, οὕτως ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀνθελληνικῶς ἐπώλησε τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης ὁ Κεϊπερτος, ὁ Ἕλλησι γεωγράφος τούτου ἀντίον τὴν εὐθείαν πορευόμενος ὁδὸν, ἀμερόληπτος, φιλαλήθης καὶ ἀπροκατάληπτος συμφώνως τῇ γεωγραφικῇ, ἱστορικῇ καὶ ἐθνολογικῇ παραδόσει τὴν μὲν Βουλγαρίαν ἐτοπουθέτησεν ἐντὸς τῶν ἀληθῶν ὀρίων αὐτῆς μεταξύ τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ καὶ τοῦ ὄρους Αἴμου, τὰ δὲ ὑπὸ καθαρῶν καὶ ἀμίκτων Βουλγάρων οἰκούμενα μέρη καὶ χωρία τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας ἰδιαιτέρῳ ἐσημείωσε χρώματι. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς λοιποῖς μέρεσι τοῖς μὴ διὰ

τούτου χρώματος σημειωθεῖσι μικτὸς ἐστὶν ὁ πληθυσμὸς, ἐν ᾧ πρὸς νότον πλειονοψηφεῖ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθῆς τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἣν ὀρθῶς ἀπεικονίζει ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τοῦ Edward Stanford.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ τύπου δημοσιευθέντα, τοῦ ὁποίου ἀντίτυπον ζητήσας ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βιβλιοπωλείων δὲν ἠδυνήθην νὰ εὕρω ἵνα περαιτέρω ἐξετάσω καὶ κρίνω τὰ περὶ αὐτοῦ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν ἔχον πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ Κεϊπερτοῦ Βουλγαρικὸν ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν Ἑρῶ σικόν.

Ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος πάντας σχεδὸν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀσπλάγχχνως ἐξοντώσας καὶ ἀντ' αὐτῶν πανταχοῦ Βουλγάρους δημιουργήσας, πάσας τὰς λοιπὰς χώρας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους διὰ τῶν προσηκόντων γεωγραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ὀνομάτων ὀνομάσας καὶ μόνον τὰ ὀνόματα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ Ρουμυλίας ὡς ἀπαίσια καὶ ἀποτρόπαια ἐν τῇ διανοίᾳ του καταστάντα ἀποδιοπομπησάμενος καὶ ἐξορίσας ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου, παρεγνώρισε τὴν γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν, παρεμόρφωσε καὶ διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐγαργάλισε τὴν φιλοκτημοσύνην ἐκείνων μόνον, οἵτινες ἀφελῶς ἐπίστευσαν ὅτι διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ ἦν δυνατόν ποτε νὰ μεταβάλλωσι τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην εἰς Βουλγαρίαν καὶ νὰ πείσωσι τὸν κόσμον περὶ τούτου. Ἀλλὰ τούτοις μὲν, διὰ παντοίων μέσων, θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμιτῶν, ἐπιδιώκουσι νὰ σφετερισθῶν.

εν ἀλλότρια, ἔξεστι πλανᾶν καὶ πλανᾶσθαι καὶ ἐν ὁδῷ σκοπιᾷ πορεύεσθαι πρὸς ἐπίτευξιν τῶν φαντασι-
οκοπημάτων, τῷ Κεϊπέρτῳ ὅμως, ἐφ' ὑψηλῆς ἰστα-
μένῳ περιωπῆς ἐπιστημονικῶς, ἐπετρέπετο ἄρα γε
ἐν γνώσει καταστῆσαι τὴν ἐπιστήμην ὄργανον τῶν
τοιούτων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι οὐδεὶς μέχρι
τοῦδε γεωγράφος ἢ πινακογράφος ἐν χάρτῃ τῆς Εὐ-
ρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐτόλμησε νὰ διαγράψῃ καὶ ἀφαι-
ρέσῃ τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀλλὰ
μόνος ὁ Κεϊπέρτος ἀναγράφας τὰ γεωγραφικὰ ὀνό-
ματα τῶν ἄλλων χωρῶν Bosnien, Servien, Rumanien
Bulgarien καὶ Albanien, ἀφείλε τὸ Macedonien, Thracien καὶ
Roumelien, μόνον ἐκ τούτου τοῦ διπλωματικοῦ χάρτου,
ἐν ᾧ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς προεκδεδομένοις «Car-
te générale de l'Empire ottoman» ὑπάρχουσι καὶ τὰ
τρία ὀνόματα Macédoine, Roumelie καὶ Thrace. Τί τρέ-
χει ἐνταῦθα; αὐτὸς καὶ μόνος οἶδεν ὀφείλων νὰ ἐρ-
μηνεύσῃ καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ μυστήριον τοῦτο πρὸς
δικαιολογίαν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὄντως
ἐπιστημονικὰ εἰσι ταῦτα τὰ πράγματα, τὰ ὅποια νῦν
τὸ πρῶτον παρίστανται ἐν τῇ γεωγραφικῇ ἐπιστή-
μῃ. Πλὴν δὲ τούτου τὸ ἔργον τοῦ Κεϊπέρτου ὑπο-
κρύπτει καὶ ἄλλην οὐσιωδესτάτην ἔλλειψιν, προερ-
χομένην οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας ἀλλ' ἐκ προθέσεως, τὴν ἐ-
ξῆς. Γνωστοῦ ὄντος ὅτι παντὸς ἐθνολογικοῦ χάρ-
του, σκοποῦντος νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τὰς ἐθνολογικὰς
καὶ φυλετικὰς σχέσεις τῶν κατοίκων οἰασδήποτε χώ-
ρας ἢ κράτους, βᾶσις ὑπόκειται ἡ στατιστικὴ ἤτοι
ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἄνευ τοῦ ὁ-
ποίου ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ συγταχθῇ ἐπιστημονι-

κῶς ἐθνολογικὸς χάρτης. Ὁ δὲ Κεϊπέρτος ἀξίῳ ὅτι
τοιούτον συνέταξε, σκοπίμως καὶ τεχνηέντως ἀπέ-
φυγε νὰ ἀναφέρῃ ἀριθμὸν τινα ἐν ταῖς ἐξ ὀκτῶ μι-
κρῶν σελίδων συνισταμέναις σημειώσεσιν, ἅς προέ-
ταξε τοῦ χάρτου, καὶ νὰ ὀρίσῃ τὸν πληθυσμὸν τῶν
ἐθνῶν καὶ τῶν φυλῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ
ἰδίᾳ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ἵνα διὰ τῶν ἀριθ-
μῶν δικαιολογήσῃ τὴν ἐπέκτασιν τῶν πρώτων ἀπὸ
τοῦ Δουνάβεως μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν
πανωλεθρίαν τῶν τάλαιπῶρων Ἑλλήνων καὶ τῆς
Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τοὺς κατοίκους τῆς ὁ-
ποίας ἅπαντας ἀνεξαιρέτως ὡς διὰ μαγικῆς βάρβου
μετέβαλεν εἰς Βουλγάρους ὁ σοφὸς χαρτογράφος
Κεϊπέρτος καὶ ἀπηνῶς τέλεον διαγράψας τὰ ὀνόμα-
τα τῶν χωρῶν, κατεσπίλωσε τὴν Μακεδονίαν καὶ
Θράκην διὰ τοῦ πολυτίμου ἀποβάντος αὐτῷ
Β ο υ λ γ α ρ ι κ ο ὕ χ ρ ῶ μ α τ ο ς .

Διότι εἰ ἐπεχείρει, ὡς ὄφειλε καὶ πάντες οἱ πινα-
κογράφοι ποιοῦσιν, νὰ ὑπολογίσῃ στατιστικῶς τοὺς
Βουλγάρους καὶ Ἑλληνας καὶ ἀπονεύμῃ αὐτοῖς τὸν
ἀνάλογον τῷ πληθυσμῷ χώρον πρὸς κατοικίαν, ἐξ
ἅπαντος ἤθελεν εὑρεθῆ ἔμπερδευμένος ἐν τῷ ὑπολο-
γισμῷ, εἴτε τὸν τῶν πανσλαβιστῶν ἐξωγκωμένον καὶ
ἰδανικὸν ἀριθμὸν τῶν Βουλγάρων λαμβάνων πρὸ ὀ-
φθαλμῶν, ὅτε καὶ καταγέλαστος ἤθελε γίνῃ, εἴτε
τὸν πραγματικόν, καὶ δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ δικαιολο-
γήσῃ τὴν αὐθαιρεσίαν, δυνάμει τῆς ὁποίας τοὺς μὲν
Βουλγάρους ἐξήπλωσε μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης,
τοὺς δὲ Ἑλληνας ἐξώντωσεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ
Θράκης. Ἐὰν δὲ νῦν χωροῦντες περαιτέρω, πρὸς στιγ-

μην ἀποδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν ἀθαιρεσίαν τοῦ Κεϊπέρτου πράγματι οἱ Βουλγάροι πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης πληροῖσι, περιερχόμεθα εἰς τὸ ἀτοπώτατον συμπέρασμα ὅτι αἱ χώραι αὗται ἢ παντελῶς ἔρημοι κατοίκων ἦσαν καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν προερχόμενοι κατῆλθον εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐταῖς, ἢ ὅτι μετὰ ταῦτα συνέβη φοβερὰ τις πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων Θρακῶν τε καὶ Μακεδόνων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ μόνοι οἱ ἐπήλυδες Βούλγαροι ὡς ἐκ θαύματος περιετώθησαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου κατακλισμοῦ καὶ τῆς πανωλεθρίας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εὐτυχῶς εὐδύτερον τούτων γινώσκει οὔτε ἡ γεωγραφία οὔτε ἡ ἱστορία, ἐντεῦθεν ἔπεται καὶ ἀναμφισβήτητον καθίσταται, ὅτι τὸ εθνογραφικὸν τοῦ Κεϊπέρτου οἰκοδόμημα ἐπὶ τῆς ἀμμου στηρίζεται εἴτε ἐν γνώσει εἴτε καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ περιπτώσει ἐπιστημονικῶς ἐπιβαρυνόμενου. Τῶν δὲ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐγκατασταθέντων Βουλγάρων πλειόνων μὲν πρὸς βορρᾶν μεινάντων, ὀλιγωτέρων δὲ πρὸς νότον προχωρησάντων, τὸ ἀτελὲς γλωσσάριον πριόντος τοῦ χρόνου κατὰ τὴν ἀσφραξιν καὶ ὀλιγοχρόνιον διάρκειαν τοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου, τοῦ ἱπποῦ πρωτεύουσα ὑπέξεν ἡ Ἀχρίς (Λυχνήδος), ἐπεκράτησε καὶ παρὰ τοῖς ὀλιγωτέροις αὐτόχθοι Μακεδόσι καὶ Θραξι καὶ προσλαβὼν πλείστας ἑλληνικὰς λέξεις διετήρησεν αὐτὰς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ὡς ἀείμνηστα καὶ ζών-

τὰ μακρῦρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν προσβορρείων ἐκείνων μερῶν. Τοιαῦται δὲ λέξεις τῶν ἐν Θράκῃ Βουλγαροφώνων κατοίκων πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ «Νεολόγῳ Ἀθηνῶν» ἐρανοσθεῖσαι ἐκ τῆς Βορρείου Γερμανικῆς Ἐφημερίδος, ἐν ἣ ἀξιόλογον ἄρθρον περὶ τοῦ πράγματος ἐδημοσίευσεν ὁ πρόην μὲν διευθυντῆς τῆς ἐν Φιλιπποπόλει ἑλληνικῆς σχολῆς, νῦν δὲ σπουδάζων ἐν Λειψία Βλάσιος Σκορδέλης. Τινὰς δὲ ἔχων προχείρου, ἐν τῇ μνήμῃ ἐκ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τοῖς ἀγραμμάτοις καὶ χωρικοῖς ἐν χρήσει ὄντος γλωσσαρίου παρατίθεμαι ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι τὰς ἀκολουθούς. Δῶμα=οἶκος καὶ οἰκία, μάνδαλον=μάνδαλος, μοχλὸς, δι' οὗ κλείουσι τὴν θύραν, κρεμνός=κρημνός, γεροκόμειε=γηροκομεῖον, πάντανασσ=παντάνασσα, ἐκκλησία, τῆς Παναγίας, πλιτοκόπειε=πλινθοκοπεῖον, περὶ οὗ ὁ Χάν παρατηρεῖ Bis: sie die äussersten Häuser, der ersten Vorstadt erreicht, deren attollenischer Name Plinthokopeon (Ziegelei) merkwürdigerweise die ganze Balgarzeit überdauert hat. Ochrida hat sich also seinen Kerameikos erhalten, während Athen den seinigen vergessen hat», κεραμιδίτσα=κεραμιδοποιεῖον, κεραμεικός, πατερίτσα=περιοχὴ εὐκάρπων καὶ πολυχάρπων ἀμπέλων καθὼς καὶ ἡ δεσποτικὴ καὶ ποιματωρικὴ βακτηρία, μεσόκαστρον=ἀντὶ τοῦ ἄρθου ἐξώκαστρον, λέγεται περιοχὴ τῆς πόλεως Ἀχρίδος ἐκτὸς τοῦ κάστρου κειμένη, πέλιστερ ἀντὶ πέριστερ=περιστέρι, ὄνομα ὄρους πρὸς δυσμὰς τῶν Βιτωλίων κείμενον, διάβατο=διαβατόν, τόπος μεταξὺ Βιτωλίων καὶ Ῥέσνης κείμενος, πέτρινο=πετρίνα ἢ

πέτρινον τὸ μεταξὺ Βιτωλίων καὶ Ἀχρίδος ἀνυφούμενον ὄρος, ὅπερ οἱ Βυζαντινοὶ Πηργναία καλοῦσι, μόταστηρ=μοναστήριον, ἦν καὶ οἱ Τούρκοι παραλαβόντες καλοῦσι τὴν πόλιν Βιτώλια Μόναστηρ ἐκ παρακειμένων τῇ πόλει μοναστηρίων, πετραχιλ=ἐπιτραχιλίον, λίβαδα=λιβάδιον, πότηρ=ποτήριον, στάτηρ=στατήρ, στόμνα=στάμνος, στάμνα, μητροπόλια=μητρόπολις, κρόμμου=κρόμμου, βέπα=βειπάνιον, κόστενι=κάστανα, μούσμιλα=μέσπιλα τζέρεσνι=κεράσια, ὄρυζ=ὄρύζιον, βίγανι=βρίγανον, σάπουν=σάπων σαπούνι, πίπερ=πέπερι, τράνταφυλλ=τριαντάφυλλον, κρέβετ=κρεβάτιον καὶ ἄλλας πολυαριθμούς ἑλληνικὰς λέξεις διαφόρους τούτων καὶ τῶν προδημοσιευθεισῶν δυνατὰ νὰ συλλέξῃ ἐκ τοῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ ἀγραμμάτοις γλωσσασαρίου ὁ βουλόμενος νὰ ἐξαγάγῃ ἀσφαλῆ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνολογικῆς σχέσεως τῶν ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ κατοικούντων Βουλγαροφώνων Ἑλλήνων.

Οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς τὴν πρώτην τῶν ὁποίων ἀνήκουσιν οἱ καθαροὶ καὶ ἄμικτοι Μακεδόνες καὶ Θράκες Ἕλληνες κατοικοῦντες ἐν χωρίοις καὶ πόλεσι τοῦ ἡμίσεως νοτίου μέρους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν παραλίαν αὐτῶν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀνήκουσιν οἱ Βουλγαρόφωνοι Ἕλληνες ἀνάμικτοι μετὰ Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν ἦτοι Ἑλληνόβλαχοι καὶ Ἑλληναλβανοὶ, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἄμικτοι, κατοικοῦντες ἐν χωρίοις καὶ πόλεσι πρὸς βορρᾶν τῆς ὑπὸ τῶν πρώτων ὀρισθεῖ-

σης γραμμῆς καὶ λαλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Βλαχικὴν, τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μετὰ πλείστων ἑλληνικῶν λέξεων μίκτον Ἑλληνοβουλγαρικὸν γλωσσάριον, καὶ εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνάγοντι οἱ καθαροὶ Βούλγαροι κατοικοῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πᾶν ἐν χωρίοις τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου καὶ Σκάρδου λαλοῦντες τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ἄμετον συνάφειαν καὶ ἐπιμιξίαν διατελοῦντες πρὸς τοὺς ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως κυρίως Βουλγαρίᾳ οἰκοῦντας Βουλγάρους.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶσα ἐθνολογικὴ σχέσις καὶ κατάστασις τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ μὲν τὰ τρία τέταρτα Ἑλλήνων τε ὄντων καὶ Ἑλληνιζόντων, κατὰ δὲ τὸ ἐν τέταρτον Βουλγάρων τε καὶ Βουλγαριζόντων, ὑπὸ καθαρῶς γλωσσολογικὴν ἔποψιν, τὴν ὁποίαν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος οὐδόλως ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ περ γενικῶς καὶ ἀορίστως βραχὺν καὶ ἐπιπόλαιον ποιούμενος λόγον ἐν ταῖς προταχθείσαις σημειώσεσι περὶ γλωσσολογικῶν, ἐθνολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν σχέσεων τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, οὐδὲ προὔτιθετο νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν διὰ συντονωτέρας ἐρένης καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ὅσον οἶόν τ' ἦν ἀλλὰ μᾶλλον νὰ συγκαλύψῃ αὐτὴν καὶ διαστρέψῃ, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν Σλαβικῶν πηγῶν ἐπὶ βλάβῃ μὲν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ τοῦ πανσλαβισμοῦ, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ ἐγένετο ὁ διπλωματικὸς καὶ ἀντεπιστημονικὸς αὐτοῦ χάρτης. Ἄλλως τε δὲ γνωστόν ἐστὶν ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τῶν

κατοίκων χώρας τινός, δὲν ἀρχὴ νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ γλωσσάριον αὐτῶν, διότι κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τοῖς μεσογείοις μέρεσι τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας Ἑλληνος Χριστιανούς, οἵτινες ἔνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δεσπεζόντων Τούρκων οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἀκοντες ἀπεδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ Τουρκικὰ ὀνόματα φέρουσιν οἱ πλείστοι αὐτῶν, οἷον Μουράτ ὄγλους, Ἀρσλάν ὄγλους, Κατὰπ ὄγλους κτλ. πάντας τοότους τοὺς ὁμογενεῖς ἀδελφούς ἡμῶν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν οὐ μόνον Τούρκους τὴν ἐθνικότητα, ἀλλὰ καὶ Μωαμεθανούς τὸ θρήσκευμα ὡς ὁμιλοῦντας ἀντὶ τῆς προγονικῆς ἑλληνικῆς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ φέροντας ἀντὶ χριστιανικῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων Τουρκικὰ, ὅπερ ἀτοπώτατον καὶ παραλογώτατον πάντων ἂν εἴη.

Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐρεύνη τῆς ποιότητος καὶ τῶν στατικῶν τοῦ γλωσσαρίου τῶν κατοίκων ἀπαραίτητως ἀναγκασίῳ ἐστὶ πρὸς ἀκριβῆ ὄρισμόν τῆς ἐθνικότητος νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἡ γεωγραφικὴ τῆς χώρας θέσις, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις αὐτῆς, ἡ ἐθνολογικὴ σχέσις καὶ συγγένεια τῶν κατοίκων, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, ἡ πατροπαράδοτος παράδοσις καὶ αὐτὰ τὰ ζῶντα αἰσθήματα τῶν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ καὶ περιπτώσει στενταρεία τῇ φωνῇ κραυγαζόντων κατοίκων ὅτι Ἑλλήνες Μακεδόνες καὶ Θράκες ἐσμεν καὶ οὐ Βούλγαροι Σκύθαι καὶ ἀείποτε διαμαρτυρομένων καὶ γενναίως ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν πράγματα ἤτοι ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἀποπειρωμένων νὰ σφετερισθῶσιν ἐπιδρομέων Πανσλαβιστῶν, εὐ-

ἀριθμούς τῶν Βουλγαροφώνων διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων καὶ ἐπαγγελιῶν ἀποπλανησάντων καὶ διὰ τούτων σύμπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην νὰ ἀναστατώσωσιν ἐπιζητούντων.

Πάντα τοῖνον ταῦτα κατὰ μέρος τε καὶ καθόλου ἐξεταζόμενα τρανότατα ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ πλείους τῶν Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης διαφέρουσι κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν κυρίως Βουλγάρων τῶν κατοικούντων ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Δουνάβεως καὶ Αἰμαυλίδως Βουλγαρίας καὶ τῶν εἰς ἄμεσον συνάφειαν καὶ ἐπιμιξίαν τούτοις διατελούντων καὶ κατοικούντων ἐν τῇ βορρείῳ γραμμῇ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης παρὰ τῷ Αἴμῳ καὶ Σκάρῳ. Ἐντεῦθεν εὐκόλως ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν, ἐσχάτως διαδοθέντος ὅτι καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μέρος θὰ συμπεριληφθῆ κατὰ τὸν χάρτην τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κεϊπέρτου μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Φιλιππουπόλεως εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐξηγέρθησαν ὁμοφώνως πάντες οἱ κατοικοὶ τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων καὶ δι' ἀναφορῶν ἑλληνιστῶν καὶ Βουλγαριστῶν συντεταγμένων διεκήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἀνεχθῶσι νὰ μεταποιηθῆ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη εἰς Βουλγαρίαν καὶ ὅτι εἰσὶ πρόθυμοι νὰ χύσωσι καὶ τὴν τελευταίαν φανίδα τοῦ αἵματος πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρὰ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους περιφρονούντες *χ ο ν δ ρ ο κ ε φ ἄ λ ο υ ς* ἀποκαλοῦσιν ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Α. Δουμόντ διευθυντῆς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς ἐν

τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι «Le Balkan et l'Adriatique» «Les Grecs ont remarqué la grosseur de son crâne et l'appellent par moquerie Koutra Kephali, grosse tête vide» ὅστις κάλλιστα χαρακτηρίζει τὸν Ἑλληνισμόν καὶ Βουλγαρισμόν ἐν αὐτῷ· δικαίως δὲ καὶ ὀρθῶς παρετήρησέ ποτε καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Ἀληπασιᾶς ὅτε μετὰ τὴν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου διατῶ Ὀμὲρ πασιᾶ γενομένην καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Μαυροβουνίων, πρέσβεὺς τινος συνηγορῶντος ὑπὲρ τῶν τελευταίων, τοὺς ἀξιωματηνεύτους ἐκείνους λόγους εἶπεν αὐτῷ «*Ὁ μὲ ὦ μιλεῖτε περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους, ἐννοοῦσα τί μὲ λέγετε καὶ ἡ θελονεῦρεθῆ εἰς θέσιν δύσκολον νὰ σᾶς ἀποκριθῶ, νὰ ἐπιμένητε ὁμῶς τόσον ὑπὲρ ἀνθρώπων ἢ μισαγρίων δὲ νὰ σᾶς καταλαμθάνω.*» Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένου περὶ τοῦ ἀειμνήστου πρωθυπουργοῦ τῆς Τουρκίας παρεμβλητέαι μοι φαίνονται παρεκδρατικῶς δύο εὐστοχοὶ ἀπαιτήσεις τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του καὶ ἐνθέρμου συνηγόρου τῆς Τουρκίας, τοῦ περιωνύμου διπλωμάτου Prokesch Οἰων τοῦ ἐπὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη ἐμπειρῶς διευθύναντος τὴν Αὐστριακὴν πολιτικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸς τὸν τέως παυτοδύναμον αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας Ναπολέοντα γ'. ὅτε οὗτος μετὰ τὸ 1836 θέλων νὰ καταπληξῆ τὸν Prokesch εἶπε αὐτῷ «*Savez vous qu je ne vous comprends pas à Vienne!*» ὁ δὲ Prokesch διὰ τῆς συνήθους ἐτοιμότητος

αὐτοῦ ἀποτόμως καὶ δρακτικῶς ἀπεκρίθη αὐτῷ «*C'est la même chose que qui nous arrive avec Vous!* ὅτε καὶ ἄκων ἐγέλασεν ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ αὐτίς μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν τῷ 1866 ἐν τινι αὐτοκρατορικῷ δεῖπνῳ ὁ Ναπολέων, προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἀποβλέψας πρὸς τὸν Αὐστριακὸν διπλωμάτην εἶπεν αὐτῷ δρακτικῶς «*Mais la Turquie, c'est un homme bien malade*» ὅτε καὶ πάλιν καταλλήλως ἀπεκρίθη ὁ Prokesch «*Si elle l'est, il faut la laisser dormir pour ne pas la tuer*» καὶ ταύτην ἀκούσασα τὴν ἀπόκρισιν ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία ἐξεκαρδίσθη γελῶσα καὶ πρὸς τὸν Ναπολέοντα στραφεῖσα εἶπεν «*οὗτος πάντοτε ἔχει πρόχειρον μίαν ἀπάντησιν διὰ τοὺς λόγους σου.*»

Ἐὰν ἐξῆ ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι τῆς Τουρκίας, ἀναντιρρήτως ἤθελε δώσει τὴν αὐτὴν τῇ προμνημονευθείσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Συνδιασκέψεως ἐπιμόνως καὶ ἀποκλειστικῶς ζητοῦν νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τῆς Πύλης προνόμια, αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν ὑπὲρ τῶν βαρβάρων κατοίκων τῆς Ἐρζεγοβίνης, Βοσνίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἀπανθρώπως ἀποτρεφόμενόν τε καὶ κωφεῦον εἰς τὰς δικαίας καὶ ἐλλόγους παραλήψεις, δεήσεις, ἰκεσίας καὶ ἐγγράφους παραστάσεις τῶν κατοικοῦντων τὴν πατρίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ὀρφῆως καὶ Θαμύριδος, καὶ ἤθελεν οἰκτερῆ τὸν σοφὸν πινακογράφον Κεῖπερτον ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῳ ἀθαιρησίᾳ καὶ ἀντεπιστημονικῇ πρωτοβουλίᾳ νὰ διγραάψῃ ἐκ τοῦ χάρτου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας

τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ τοῦ ὠχροῦ χρώματος τῶν Βουλγάρων, ὁπὲρ οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐτόλμησε νὰ πράξῃ σεβόμενος τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπιστήμην.

Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐρεῦνης προκύπτον συμπέρασμα περὶ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἐχόντων ἦθη καὶ ἔθιμα κοινὰ καὶ ὅμοια πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας, περὶ τῶν ὁποίων ὀλέκληρον πραγματεῖαν ἠδύνατό τις νὰ συντάξῃ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀλάνθαστον, ἀκριβέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν τεκμηρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν πλείστων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης κατοίκων ἐστὶν ὁ θερμὸς καὶ διάπυρος ζῆλος πρὸς τὴν πάτριον Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, τοῦ ὁποίου ἐμφοροῦνται οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐγκρατεστημένοι Ἕλληνες, καὶ ἡ μοναδικὴ προθυμία πρὸς ἴδρυσιν, σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐκπαιδευτηρίων παντὸς βαθμοῦ καὶ ἐκατέρου τοῦ φύλου, ἐκ τούτων ἐξάγεται καὶ ἀναμφισβήτητον καθίστάται ὅτι οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους δύναται νὰ ἐπιδείξῃ περισσώτερα ἐκπαιδευτήρια, πλειότερους διδασκάλους καὶ καθηγητάς, πλείονας μαθηθητάς καὶ μαθητριάς, πλείονας συλλόγους καὶ πλειονὰ φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα παρ' ὅσα ἐνυπάρχουσιν ἀνορθῶντα καὶ ἀκμάζοντα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι τῶν ὁποίων τοσοῦτόν διαδεδομένη ἐστὶν ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις ὥστε πάντα τὰ ἐμπορικὰ καὶ τῆς δοσοληφίας τὰ βιβλία ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐμπορίου μέχρι τοῦ πάντοπώλου

οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βουλγαροφώνοις ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἐτι τοῖς Βουλγαρίζουσι διατηροῦνται ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ σπασιώτατα δύναται τις νὰ εὐρη μεταξὺ ὀλοκλήρου πόλεως ἢ κωμοπόλεως νεόν τινα πάροικον ἐκ Σερβίας ἢ τῆς κυρίως Βουλγαρίας δυνάμενον νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ Βουλγαριστί. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων μοι ἀναφέρω ἕν καὶ μόνον παράδειγμα τὸ ἐξῆς. Τῷ 1862 ἐν Βιτωλίσι, ἦν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος ὡς καθαρῶς Βουλγαρικὴν πόλιν θεωρήσας κατεσπίλωσε διὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ χρώματος, τῶν κατοίκων τις λαβὼν ἐκ Σερβίας ἐπιστολὴν, Σλαυικὴν φέρουσαν ἐπιγραφὴν, ἀνθρώπον ἐζήτει περιφερόμενός ἀπὸ ἐργαστήριου εἰς ἐργαστήριον πρὸς ἀνάγνωσιν αὐτῆς καὶ μὴ δυνάμενος τοιοῦτο νὰ εὐρῆ προσήλθέ μοι, καθιμένω ἐν τινι φαρμακείῳ καὶ ἐρίζοντι πρὸς εὐίατροὺς συνηγοροῦντας ὑπὲρ τοῦ τότε ἀναφύετος Βουλγαρικοῦ ζητήματος, καὶ παρεκάλει με νὰ ἀναγνώσω τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσω τὴν παράκλησιν αὐτοῦ, ἄσμενος παρέδωκα αὐτὴν τοῖς ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρισμοῦ συνηγοροῦσιν Ἀσκληπιάδαις, δυστυχῶς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου διδάκτορες, πρὸς εὖς μὴ δυνάμενους νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὴν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιπέω ὅτι ὡς Βούλγαροι μὲν μία νοῦλα εἰσὶν, μήτε ἀναγινώσκειν, μήτε γράφειν ἐπιστάμενοι, ὡς Ἕλληνες δὲ ἀνθρώποι εἰσιν, χορησμοὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἵνα πολλοὺς προώρως εἰς τὸν ἄσῃν πέμπωσι.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις αὕτη, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Τσέρκοι καὶ Φράγχοι Μοναστήρ, οἱ δὲ Ἕλληνες Βιτωλία

καλοῦσι, κειμένη πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς πόλεως Ἑρακλείας, ἐν οἷς πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ προτομή τοῦ ῥήτορος Αἰσχίνου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Αἰσχίνης» εὑρεθεῖσα ἠπήχθη εἰς Λονδὶνον ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Λήκ, ἡ λαμπροτέρα πασῶν τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας ἐστὶ καὶ δευτερεύουσα μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἔχουσα 60,000 κατοίκων, ὧν τὸ μὲν 1:3 Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι, πλείους μὲν οἱ πρῶτοι, ὀλιγώτεροι δὲ οἱ δεῦτεροι, τὰ δὲ 2) Ἕλληνας Μακεδόνες, Ἑλληνοβλάχοι, Ἑλληναλθανοὶ καὶ Βουλγαροφῶνοι Μακεδόνες, καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως ἔδρα τοῦ στρατηγείου τῆς Ρωμυλίας διατελοῦσα, ταύτην ἕνεκα τῶν πολλαπλῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν πλεονεκτημάτων πρᾶτινων ἐτῶν ἐποφθαλμιῶν ὁ πανσλαυϊσμός κατῴρωσε νὰ συστηθῇ πραξ. ῥωσικὸν, μηδενὸς ὑπάρχοντος Ρώστου ὑπάρχου, ἵνα διὰ τούτου, ὡς ἰσχυροτάτου στηρίγματος, ἐκτυλιχθῶσι καὶ ἐν τῇ πολει ταύτῃ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ κρούφια τοῦ πανσλαυϊσμοῦ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ σχέδια πρὸς ἐκτλαυϊσμὸν τῆς ἐπαρχίας Πελαγονίας, καὶ διὰ τῶν γνωστῶν καὶ συνήθων μέσων εὐαρίθμους τῶν ἀπλουστέρων Βουλγαροφῶνων ἀνεπλάνησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καὶ ἐμπνεύσας αὐτοῖς τὸ αἶσθημα τοῦ Βουλγαρισμοῦ ὑπεκίνησε μὲν αὐτοὺς νὰ σφετερισθῶσι τὴν τε μεγίστην καὶ μόνην ἐκκλησίαν καὶ τὰ σχολεῖα, ἀλλ' εὐτυχῶς, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἐντελῶς ἐναυάγησε διὰ τὸ εὐαρίθμον τῶν ἀποπλανηθέντων ἀπαιτητῶν, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῆς

ἀποτυχίας τῶν ἀρχικῶν σχεδίων ἐχορηγήθησαν χρήματα πρὸς οἰκοδομὴν ἐκκλησίας τε καὶ σχολείου Βουλγαρικοῦ ἵνα διὰ τούτων δελεάσῃ καὶ ἄλλους εἰς τον ἐθνικὸν προσηλυτισμὸν, ἐψεύσθη ὁμῶς τὰν ἐλπίδων τοῦ ὁ πανσλαυϊσμός συντελέσας εἰς τὴν στερέωσιν τῆς εἰς τὰ πατρια πεποιήσεως καὶ εἰς τὴν κραταίωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως.

Ταύτην λοιπὸν τὴν πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ δύο μὴ χριστιανικῶν στοιχείων, τῶν Τοῦρκων καὶ Ἰουδαίων, ὑπὸ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων τε καὶ ἑλληνίζόντων Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν καὶ Βουλγαροφῶνων καὶ ἔχουσαν ἀκμάζοντα ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἤτοι μέγα νηπιαγωγεῖον, μέγα παρθεναγωγεῖον, τέσσαρα μεγάλα δημοτικὰ σχολεῖα, ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ γυμνάσιον, ἐν οἷς φοιτῶσι χίλιοι καὶ διακόσιοι μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι, ἐν ᾧ τὸ βουλγαρικὸν σχολεῖον εἰ ἔτι ὑφίσταται μόνις 20—30 μαθητὰς ἀριθμῶν, ταύτην λέγω τὴν πόλιν τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἑλληνικῶς κατηρητισμένην συμπεριέλαθεν ἐν τῇ νεοδημιουργηθείσῃ Βουλγαρίᾳ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος καὶ ὡς νοτιοδυτικὸν μεθόριον αὐτῆς ἔθηκεν ἡ Σλαυϊκὴ διπλωματία ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ κύρους τοῦ ἐπιστημονικοῦ χάρτου τοῦ Κεῖπερτου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ φαντασθῇ μόνον ὅτι τὰ τέσσαρα πέμπτα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης, ἀποτροπιαζόμενοι τὸν Σλαυϊσμὸν, θὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἐνός βαρβαρίζοντος πέμπτου; Εἰ μὲν ὁ πανσλαυϊσμός πολλὰ καὶ μεγάλα ὄνειροπολῶν, τέρπεται πιστεύων ὅτι εὐκατέρησόν ἐστι νὰ ὑποβάλλῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἄλλο-

γενή στοιχεῖα, δυναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ διπλωματία τοσοῦτον μύωψ καὶ ἐπιπόλαιός ἐστιν ὥστε ν' ἀποδεχθῇ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ ἀποδειχθῶσι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατα καὶ ἐντελῶς ἀπραγματοποιήτα; Τούτο, νομίζω, γελοῖόν ἐστι καὶ νὰ ὑποθέσῃ τις, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ πιστεύῃ, μεθ' ὅλα τὰ διαδιδόμενα περὶ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ· ὁδὸι τοιοῦτόν τι ἐὰν μόνον ἀνακηρυχθῇ ὡς θέλειον, θὰ προκαλέσῃ πόλεμον φοβερὸν ἐν τοῖς σπλάγγχοις τῆς Μακεδονίας μεταξύ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ ἀσθελεστάτου ἐνταῦθα βουλγαρισμοῦ, δυνάμενον νὰ λάβῃ εὐρείας διαστάσεις εἰς τὸ ἥμισυ βόρειον τῆς Μακεδονίας μέρος μεταξύ τῶν ἀνταγωνιζομένων στοιχείων, πρὸ καταπύσεσιν τοῦ ὁποίου θὰ ἀναγκασθῇ καὶ πάλιν ἡ διπλωματία νὰ συνταράσσεται καὶ νὰ ἐπέμβῃ.

Ἄλλὰ μήπως ὁ ἀπληγτος πλεονέκτης καὶ φιλοκτημῶν Πανσλαυϊσμός καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ θεράπαινα τούτου γενομένη, ἡ χαρτογραφία (картография) τοῦ Κεϊπέρτου ἠρκέσθησαν εἰς τὸν ἐκπλαυτὸν μόνης ταύτης τῆς κεντρικῆς πόλεως τῆς Μακεδονίας, βεβαίως οὐχὶ διότι πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐπ' εὐθείας οὔτε τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Ἐδέσσης (Βοδενῶν) ἐφείσθησαν, οὔδὲ τὸν γενέθλιον τόπον τοῦ ἀθανάτου ἥρωος τῆς Μακεδονίας, αὐτὴν τὴν νέαν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἡέλλα (Γιαντσα) ἐσεβάσθησαν οἱ ἀσεβέστατοι χριστιανοὶ, οὐδὲ ὅσιον θεωροῦντες πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ πρᾶγμασιν τῶν καταχθονίων σχεδίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς νεωτέρας πρωτεύουσος τῆς Μακεδονίας Θεσσαλονίκης ἀναδέ-

στατα ἔκρουσαν τὰς πύλας, ἥτις ἄλλοτε τοσοῦτοῦσ ὀλαυϊκοὺς ἀγῶνας καρτερικῶς ὑπέστη καὶ γενναίως ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομείς, πρὸς δυσμὰς δὲ συμπεριέλαθον ἐν τῇ νέᾳ Βουλγαρία καὶ τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ Ἑλληνικωτάτην πόλιν Λυχνηδὸν (Ἀχρίδα), ἣν Φοίνιξ Κάδμος ἔδειμε πόλιν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας, ἵνα ἐν ταύτῃ, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστιανοῦ μέχρι τοῦ 1767 ἐχούσῃ αὐτοκέφαλον ἑλληνικὴν, καὶ οὐχὶ βουλγαρικὴν ὡς ψευδῶς διατείνονται ἀρχιεπισκοπὴν, στήσῃ τὴν ἔδραν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξαρχίας καὶ ἀναγορεύσῃ τὸν μέλλοντα! βασιλέα τῆς νέας ταύτης μακεδονικῆς καὶ θρακικῆς Βουλγαρίας, ὡς παρασκευάζονται ἤδη καὶ οἱ τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας κάτοικοι τὸν μέγαν δούκα Νικόλαον ἅμα εἰσβαλόντα εἰς τὴν χώραν νὰ ἀναγορεύσῃ βασιλέα καὶ ὅπως πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν οἱ Σέρβοι ἀνηγόρευσαν τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Μιλάνον βασιλέα· ὁπόσον φιλοβασιλικοί εἰσιν οἱ ἀγαθοὶ Σλαῦοι! φωνασκοῦσι καὶ κραυγάζουσι τινες τῶν ἐγκρίτων τῆς Εὐρώπης ἐφημερίδων ὅτι φθονοῦμεν καὶ ζηλεύομεν τοὺς Βουλγαροσλαύους ἐπὶ τῇ ἀποκλειστικῇ προστασίᾳ τῆς διπλωματίας· οὐδένα ζηλεύομεν, οὐδένα φθονοῦμεν, ἀλλὰ μάλιστα εὐχόμεθα ἵνα πάντες οἱ τυραννοῦμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἀπολαύσῃ πάντων τῶν ἀγαθῶν, οἱ δὲ Σλαῦοι γίνωσιν οἱ εὐδαιμονέστατοι καὶ ὀλιώτατοι τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου ἐντὸς τῆς ἀρχικῆς κατοικίας αὐτῶν, μισοῦμεν ὅμως ἀληθῶς καὶ ἀπεχθανόμεθα τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν πανσλαυϊσμὸν, διότι ἐπιβουλεύονται τὸν Ἑλληνισμόν, διότι διὰ παν-

τοιῶν μέσων θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμιτῶν ζητοῦσι νὰ σφετερισθῶσι χώραν γεωγραφικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ἱερώτερα πράγματα ἡμῶν ἐκκλησί-
ας καὶ σχολεῖα, ὡς πολλαχοῦ ἀπεπειράθησαν νὰ δια-
πράξωσι τοῦτο· δικαίως δὲ ἀγανακτοῦμεν καὶ κατὰ
τῆς διπλωματίας, διότι ὑπέικουσα εἰς τὸ κράτος τοῦ
ἰσχυροτέρου καὶ φοβουμένη μήπως ἐντεῦθεν παρασυρ-
θῶσι καὶ ἄλλαι δυνάμεις εἰς πόλεμον πρὸς λύσιν τοῦ
ἀνατολικοῦ ζητήματος, δύο μέτρα καὶ σταθμὰ κρατεῖ
εἰς χεῖρας πρὸς διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ὑπερ μὲν
τῶν βαρβάρων Σλαυοβουλγάρων Ἐρζεγοβινίων, Βο-
σνίων καὶ Βουλγάρων ἀδυσωπήτως ἀπαιτοῦσα νὰ ἐκ-
θιάσῃ παρὰ τῆς Πύλης προνόμια, αὐτονομίαν καὶ ἐ-
λευθερίαν ἐπὶ τῇ ἀδικαιολογίᾳ προφάσει ὅτι αὐτοὶ
ἀποδυσθέντες εἰς τὸν ἀγῶνα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ὠθη-
σθέντες ἔχυσαν αἷμα καὶ ἐγένοντο ἄξιοι τῆς προστα-
σίας, τοὺς δὲ νοήμονες τῶν Ἑλλήνων κατοίκους
τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἠπείρου, καὶ
πασῶν τῶν ἑλληνικῶν νήσων καθὼς καὶ τοὺς Ἄλβα-
νοὺς περιφρονήσασα καὶ μὴ θεωρήσασα ὡς ἴσους τοῦ
λάχιστον πρὸς ἐκείνους, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειμπα-
νει εἰς τὴν τύχην αὐτῶν, καὶ περ παρακαλοῦντων, ἐ-
κετευόντων καὶ διαμαρτυρομένων κατὰ τῆς ἀδικίας
ταύτης καὶ κραυγαζόντων ὅτι ἡμεῖς πρὸ τῶν Σλαυο-
βουλγάρων ἠγωνίσθημεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἰδαπανήσα-
μεν κατὰ τὴν δημῶδη παρρημίαν τὰ μαλλοκέφα-
λά μας, ἐχύσαμεν τὸ αἷμα ἡμῶν ἐν Ἠπείρῳ, ἐν

Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐπομένως ἔχομεν τὸ δι-
καίωμα τῆς προτεραιότητος καὶ τῆς προτιμήσεως
τῶν ἐπὶ τινὰς μόνον μῆνας ἀρτίως ἀγωνισθέντων
Σλαυοβουλγάρων· μάτην ὅμως τὰ πάντα, κωφεύει
ἡ διπλωματία, δικαιοσύνη δὲν ὑπάρχει διὰ τοὺς ὑπο-
μένοντας καὶ ἀναξιοπαθοῦντας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο,
ἀλλὰ καὶ μεγίστην ἀδικίαν παρασκευάζει προτιθεμέ-
νη νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν βαρβαρισμὸν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ
ἑλληνισμοῦ καὶ μηδὲως λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν
ἀρχαίαν φιλοσοφικὴν ῥήτραν, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς
Μακεδονίας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης διετράνωσεν
«Ἐλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἀρχεῖν» ὅπερ μεθερμη-
νευόμενον δηλοῖ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ ὅτι οἱ μάλ-
λον ἀνεπτυγμένοι, οἱ νοημονέστεροι καὶ οἱ μᾶλλον
προηγμένοι ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ ἀνθρωπίνου βί-
ου πρέπει νὰ ἀρχῶσι τῶν βαρβάρων καὶ τοιοῦτοι πα-
ρὰ πάντων ἤδη ὁμολογοῦνται ὅτι οἱ Ἕλληνές εἰσι
μεταξὺ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς Ἀνατολῆς ἐν γέ-
νει καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἰδίᾳ, καὶ ὅτι οὗτοι
καὶ μόνοι εἰσὶν οἱ πάντων τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαί-
ων προσόντων εὐμοιροῦντες ἵνα ὡς ἐμπειρότατοι με-
σῆται χρησιμεύσωσι πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ
τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν διὰ τοῦ κατὰ μέγα
μέρος διαδεδομένου ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς
γλώσσης, ἥτις ἐχρημάτισε καὶ τὸ πρωτότυπον ὄργα-
νον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ βᾶσις πάσης ἀνθρω-
πίνης παιδείσεως ἦν, ἐστὶ καὶ ἔσται εἰς αἰῶνα τὸν
ἅπαντα κατὰ τὰς ἀνεξερευνήτους βουλάς τῆς
Θεῆας Προνοίας. Τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μετὰ
τὴν κατάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους πολυά-

ριθμα βαρβαρικά ἔθνη φύλα καὶ στίφη οἷον οἱ Δάρ-
δανοι, Σκορδίσκοι, Δαλμάται, Βαστάρναι, Γότθοι, Οὐ-
νοι, Ἀβαροι, Βούλγαροι, Σλαῦοι, Ἄνται, Σαρακηνοί,
Νορμαννοί, Σέρβοι, Βενετοί, Λατῖνοι σταυροφόροι
καὶ Τοῦρκοι πολλαχόθεν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰσ-
βαλόντες ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ πέντεκαίδεκα αἰῶνας
πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐλυμήναντο καὶ ἐκακοποίη-
σαν, πολλάκις ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ διαστήματι ἐπέ-
σκηψαν ἐν αὐταῖς λιμοὶ, λοιμοὶ καὶ σειμοὶ καὶ πολλὰ
ἐπήνεγκαν δυστυχήματα· ἐκ πάντων δμως τούτων
τῶν δεινοπαθημάτων κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν καὶ πρόνοιαν
ἀμφότεραι αἱ χῶραι περισώθησαν μετὰ τῶν Ἑλ-
λῆνων κατοίκων αὐτῶν καὶ ὁ ἑλληνισμὸς διετηρήθη
ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ βορρείου μέρους αὐτῶν,
ἐνθα αὐτοὶ οὗτοι οἱ Βούλγαροι συγκεντρωθέντες
ἀγνὸν διατηροῦσι τὸν Ἀσιατικὸν βαρβαρισμὸν παν-
τοιοτρόπως ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπεκτείνωσιν αὐτὸν
πρὸς νότον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Μακεδονίας καὶ
Θράκης μέρη καὶ εἰσαγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν
τοῦ ἑλληνισμοῦ ἵνα δι' αὐτοῦ ἐκπολιτίσωσι καὶ τοὺς
Ἑλλήνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης!!

Προηγουμένως εἴρηται ὅτι ἂν ὁ σοφὸς πινακογρά-
φος Κεῖπερτος, ἐπιχειρήσας νὰ πινακογραφήσῃ τὴν
ἐνεστῶσαν ἐθνογραφικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρωπαϊ-
κῆς Τουρκίας καὶ νὰ καταπλουτίσῃ τὴν γεωγραφι-
κὴν ἐπιστήμην δι' ἑνὸς νέου ἐθνογραφικοῦ χάρτου,
ἤθελε κατ' ἀκρίβειαν καὶ ἀλήθειαν νὰ ἀπεικονίσῃ ἐν
αὐτῷ τὰς διαφόρους φυλὰς δι' ἰδιαιτέρων χρωμάτων,
ἀναντιρρήτως ὤφειλε πρότερον νὰ συλλέξῃ ἐκ τῶν
ἐνόγων τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τοῦ πληθυ-

σμοῦ ἐκάστης αὐτῶν τοῦλάχιστον κατὰ προσέγγισιν,
εἰμὴ δυνατόν ἦν κατὰ πληρεστάτην ἀκρίβειαν, καὶ
περὶ τῆς θέσεως καὶ κατοικίας αὐτῶν, ἵνα ἐπὶ τῇ ἀσ-
φαλεστάτῃ βάσει τῶν ἀριθμῶν, οἵτινες ὡς οἱ συμπα-
τριῶται αὐτοῦ λέγουσιν «Die Zahlen regieren die Welt»
βασιλεύουσι τοῦ κόσμου, ἐποικοδομήσῃ τὸ ἐθνογρα-
φικὸν οἰκοδόμημα, προτάσσω ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἢ
ὑποσυνάπτων ἐν τῷ πίνακι καὶ στατιστικὴν τῶν φυ-
λῶν, ὡς ποιοῦσι πάντες οἱ πινακογραφοῦντες.

Ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει, εἰμὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἱκανὰ
καὶ ἀποχρῶντά εἰσι τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ διδόμενα
τῆς στατιστικῆς, ἔπρεπε τέλειον νὰ ἀποστή τῆς ἐ-
πιχειρήσεως ἔργου, στερουμένου τῶν ἀπαιτουμένων
βάσεων, ἵνα μὴ παράσχη δικαίας ἀφορμὰς ὑπονοίας
καὶ παραπόνων ὡς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν αὐτοῦ
καὶ νὰ μὴ παρεξηγηθῶσι τὰ προκαλῆσαντα ἐλατήρια.
Νῦν δὲ δίκαιον ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες Μακεδόνες καὶ
Θράκες νὰ διαμαρτύρωνται κατὰ τῆς ἀθαιρείας
αὐτοῦ κραυγάζοντες « Σοφὲ πινακογράφε Κεῖπερτε,
διὰ τί ἠδίκησας ἡμᾶς, διὰ τί ἔβλαψας, διὰ τί δίκην
κτηνῶν καὶ ἀνδραπόδων σου ἐξεποίησας ἡμᾶς τῷ
Σλαυισμῷ, διὰ τί κατέστηρας τὴν ἐπιστήμην θερά-
παιναν τοῦ βαρβαρισμοῦ, διὰ τί διέγραψας τὰ ὀνό-
ματα τῶν ἡμετέρων πατρίδων, Μακεδονίας τε καὶ
Θράκης, ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ πίνακος καὶ ἀντικα-
τέστησας αὐτὰ διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ βαρβαρικοῦ
χρώματος «Bulgarien» διὰ τί ἐξήλειψας ἡμᾶς ἐκ τοῦ
προσώπου τῆς γῆς; Τί σοι κακὸν ἐποιήσαμεν; τὴν ἡ-
μετέραν πατρίδα Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀγαπῶμεν
καὶ λατρεύομεν, ὡς σὺ τὴν Γερμανίαν σου, καὶ τὴν

ζωὴν ἡμῶν αὐτῇ ὀφείλοντες ἐπιφυλασσόμεθα, καιροῦ καὶ κινδύνου ἐπιστάντος, νὰ θύσωμεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς, προτιμῶντες τὸν ἐνδοξον ὑπὲρ αὐτῆς θάνατον τοῦ ἀτίμου καὶ ἐπονειδίστου βίου ὑπὸ τὸν Σλαυικὸν ζυγὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων «Ἕλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν» διότι τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν καὶ καταγωγὴν ἀπαρνούμενοι, ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπαρνούμεθα».

Ταῦτα καὶ δριμύτερα τούτων ἤθελεν εἶπη ὁ τε σοφὸς Κεῖπερτος καὶ πᾶς ὁμόφυλος συμπατριώτης αὐτοῦ, εἴτις τῶν ἡμετέρων λογίων πινακογραφῶν π. χ. τὴν Αὐστρίαν, ὁλοκλήρους ἐπαρχίας αὐτῆς ὑπὸ Γερμανῶν οἰκουμένης, ἐχαρακτήριζεν ὡς Σλαυικὰς καὶ διαγράψας τὰ Γερμανικὰ αὐτῶν ὀνόματα ἀπεικόνιζε διὰ Σλαυικῶν ὀνομάτων τε καὶ χρωμάτων καὶ τοιοῦτον ἐξέδιδεν εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων ἐθνογραφικὸν τῆς Αὐστρίας χάρτην, ὑποτιθεμένου ὅτι καὶ αἱ Γερμανικαὶ αὐτῆς χῶραι ἐπηπειλοῦντο νὰ ἀπορροφηθῶσιν ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ ὁ ἡμέτερος λόγιος εἶχε κῦρος ἐπίσημον, ὡς ὁ Κεῖπερτος, ἵνα ληφθῇ ὡς βάσις ὁ χάρτης αὐτοῦ ὑπὸ Εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου, ὠρισμένου νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν οὕτω χαρακτηρισθεισῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν ὡς Σλαυικῶν· πικρὰ μὲν ἢ ἀλήθεια, τύραννος ὅμως ἀδυσώπητός ἐστιν ἡ ἐπιστήμη, ἐπιμόνως παρά παντὸς θεράποντος αὐτῆς ἀπαιτοῦσα νὰ ζητήσῃ, νὰ εὕρῃ καὶ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν τὴν πικρὰν ἀλήθειαν καὶ νὰ καταπολεμῇ τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην καὶ τὴν πλάνην ὅποιδῆποτε καὶ ἂν εὕρῃ καὶ ἀνακαλύψῃ αὐτὰ ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην αὐτὴν ἐπιζητῶν, ὁ δὲ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος ἂν

πράγματι ἤθελε ταύτην νὰ ζητήσῃ, νὰ εὕρῃ καὶ παραστήσῃ, ἠδύνατο καὶ μάλιστα ὀφείλεν, ὡς ἐζήτησε καὶ εὗρε περὶ τοῦ ἀναμφισβητήτου ἑλληνισμοῦ τῆς Ἡπείρου τὴν χρονογραφίαν τοῦ Ἀραβαντινοῦ, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, πληθυσμοῦ καὶ τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἰκούντων νὰ ζητήσῃ καὶ εὕρῃ βοηθήματα καὶ πηγὰς, ἀφ' οὗ μάλιστα τοιαῦτα ὑπάρχουσι, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἰσὶν πλὴν πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν ἢ γνωστῆ περιήγησις τοῦ ἡμετέρου Νικολαΐδου καὶ τὰ Μακεδονικὰ μου, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων παρίσταται ἡ Μακεδονία ἐν τῇ νεωτέρᾳ καταστάσει καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων φυλῶν καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπεικονίζεται ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν παναρχαιότητων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν καὶ διεξοδικῶς ἐκτίθεται ἡ ἱστορία καὶ γεωγραφία πασῶν τῶν πόλεων αὐτῆς μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος, καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ἤθελεν ἐξαγάγῃ τὸ περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων σμμπέρασμα, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἤθελεν ἰδῆ τὸν ἑλληνισμὸν ἐκάστης πόλεως ἀπεικονιζόμενον· οὐ μόνον δὲ τοῦτο παρημέλησεν, ἢ ἄμεινον εἶπεῖν, σκοπίμως δὲν ἠθέλητε νὰ πράξῃ, ὡς ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀπήτει, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον προτιθέμενος νὰ καλύψῃ δηλαδὴ καὶ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἐστήριξε τὸ ἐθνογραφικὸν οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν πηγῶν τῶν σφόδρα Σλαυιστῶν, ὧν μνεῖα προηγουμένως ἐγένετο, καὶ οἱ ὅποιοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου διεκήρυξαν ὅτι καὶ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη εἰσὶ Βουλγαρία· καὶ εἰς τὰ φαντασιοκοπήματα τούτων ὑπέικων διέγραψε τὰ πανάρχαια ὀνόματα ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν

καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰ διὰ τοῦ Bulgarien τῶν παν-
 σλαυϊστῶν δόξα καὶ τιμὴ τῆ ἐπιστήμῃ, ἡ ὀρθότερον
 εἰπεῖν τῷ ἐπιστήμονι ἐκείνῳ, ὅστις τοιαῦτα θαύματα
 ποιεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν πρὸς καταστροφὴν τοῦ
 Ἑλληνισμοῦ καὶ πρὸς ἐπέκτασιν καὶ ἐπαύξεισιν τοῦ
 Σλαυϊσμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ! τῶν ὁποίων οἱ
 κάτοικοι ἐν τῷ πρώτῳ ἀκούσματι ἐκπλαγέντες, ἐντο-
 νώτατα διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας, ἀδι-
 κίας, θράσύτητος καὶ ἀσεβείας ταύτης, ἐπιφυλασσό-
 μενοι, ἐὰν ἡ σοφὴ διπλωματία κωφεύουσα εἰς τὰς
 ἑγγράφους ταύτας παραστάσεις αὐτῶν, ἀπερισκέπτως
 ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ πανσλαυϊστικοῦ
 καὶ μισελληνικοῦ προγράμματος τοῦ παντελοῦς ἐκ-
 σλαυϊσμοῦ τῶν δύο Ἑλληνίδων χωρῶν, καὶ δι' ἔργων
 νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ πρὸς τὴν γεννήσασαν, θρέψασαν
 καὶ παιδεύσασαν ὀφειλόμενον καθήκον· διότι ἐν τῇ
 καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ οἱ λαοὶ καὶ οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμέ-
 νοι ἄνθρωποι δίκην κτηνῶν καὶ ἀνδραπόδων εὐκόλως
 δὲν ἀπεμπολῶνται διὰ μιᾶς ἀργυρωνήτου πινακογρα-
 φίας καὶ δι' ἐνὸς καταναγκαστικοῦ διπλωματικοῦ πρω-
 τοκόλλου, οὐδὲ ὑποβάλλονται ἀναιμωτῶν ὑπὸ τὸν ζυ-
 γὸν βαρβάρων ἐπηλύδων οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς
 Μακεδονίας καὶ Θράκης αἰείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχον-
 τες τὴν ἀρχαίαν προγονικὴν ῥήτραν «Ἕλληνας εἰκὸς
 βαρβάρων ἀρχεῖν». Ὅτι δὲ βάρβαροι, συβόται, γεωργοὶ
 καὶ ποιμένες οἱ μεταξὺ τοῦ Ἰστροῦ καὶ Αἴμου ἐν τῇ
 ἰδίῳ Βουλγαρίᾳ οἰκοῦντες Βούλγαροι τρανότατα
 ἀποδείκνυσιν ἢ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Μα-
 κεδόνας καὶ Θράκας Ἕλληνας τε καὶ ἑλληνοφώνους
 κατοίκους κατὰ τὴν νοημοσύνην, διαγοητικὴν ἀνάπτu-

ξιν, ἐμπορικὴν ἐμπειρίαν καὶ δραστηριότητα ἐν πᾶσι
 τοῖς κλάδοις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου οἱ Ἕλληνες κατὰ
 μέγιστον βαθμὸν ὑπερέχουσι τῶν Βουλγάρων περιῶν
 λέγει ὁ κ. Α. Δουμόν. D' ordinaire ils le cultivent pour
 le compte de quelque riche propriétaire grec ou armenien...
 Le grec tient une grande place: Les Grecs ont donné aux
 Bulgares le peu de connaissances qu' ils ont eues jusqu' ici..
 Ce peuple n' a ni traditions personnelles, ni chroniques de
 quelque valeur, ; il ignore son passé: pour s'
 en instruire, il est réduit à consulter les Byzantins»

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος οὐ-
 τως ἀπανθρώπως ἐξωλόθρευσε, τοῦλάχιστον γραφι-
 κῶς εἰμὴ πραγματικῶς τοὺς πλείστους Ἕλληνας κα-
 τοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ ἀσυνειδήτως
 διέγραψεν ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου τὰ προαιώνια
 τῶν χωρῶν ὀνόματα, λίαν παράδοξον φαίνεται μοι
 ὅτι ἐναντίον τῆς πινακογραφικῆς σοφίας καὶ αὐθεντί-
 ας αὐτοῦ νεώτατοι Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὐρόντες
 Ἕλληνας Μακεδόνας καὶ Θράκας κατοίκους περισωθέ-
 ντας ἐκ τῆς πινακογραφικῆς πανώλεθρίας τοῦ Κεϊπέρ-
 του πολὺν ποιοῦνται λόγον περὶ αὐτῶν οἷον ὁ μὲν Γάλλ-
 ος μηχανικὸς Αὐγουστος Σουαζὺ ἐπὶ πολὺν διατρέ-
 φας χρόνον ἐν Τουρκίᾳ καὶ περιοδεύσας εἰς αὐτὴν
 γράφει ἐν τῇ ἀρτίως δημοσιευθείσῃ περιηγήσει αὐτοῦ·
 « Ὁ Τοῦρκος ἐπὶ αἰῶνας ὅλους κρατεῖ ὑποδούλους
 τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅμως οἱ ἐντὸς αὐθᾶ Ἕλληνες εἶναι
 ἠθικῶς ἀληθῆς πανομοιότυπον τῶν ἀρχαίων Μακεδό-
 νων, ἐξ ὧν κατάγονται, ἐμβριθεῖς, πρᾶκτικοί, ὀλίγον
 παχύνοες ὡς ἐκεῖνοι, πιστεύοντες ἀκραδάντως ὅτι ἡ
 τουρκικὴ κατάστασις κατ' οὐδὲν ἡλλοίωσε τοὺς κοι-

νωνικούς αὐτῶν θεσμούς». Μεγίστην δὲ ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν αὐτῷ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Σύλλογοι, περὶ ὧν ἐπιφέρει «ἐργαζόμενοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ἐπιτυχίας καὶ διατηροῦντες ἀκμαῖον τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ τὸν πρὸς τὰ γράμματα ζῆλον,» ὁ δὲ προμνημονευθεὶς κ. Δουμὸν ἀφηγεῖται ἐν τῇ περιηγήσει του ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης διίσχυρίζονται ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν μόνοι κατέκων τὴν Θράκην πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Βουλγάρων, οἵτινες παντοιοτρόπως ἀγωνιζόμενοι νὰ παραστήσωσιν αὐτὴν ὡς χώραν Σλαυικὴν, ἀφελέστατα πιστεύουσι καὶ ἀναιδέστατα διαδίδουσιν ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ ὅτι οἱ Θράκες τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ Σλαῦοι καὶ ὅτι ἐν ταῖς φλεψὶν αὐτῶν αἷμα Σλαυικὸν κυκλοφορεῖ.

Ταύτην φαίνεται παρακολουθῶν τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ ἀξιοπιστίαν τῶν Βουλγάρων, ἀξιούντων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θράκες καὶ Μακεδόνες ἦσαν Βούλγαροι, ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος πᾶσαν τὴν Θράκην πλὴν τῆς παραλίας ταινίας κατεσπίλωσε διὰ τοῦ κιτρίνου Βουλγαρικοῦ χρώματος καὶ οὕτω μεταποίησε τοὺς μὲν Ἕλληνας κατοίκους εἰς Βουλγάρους, τὴν δὲ χώραν εἰς Βουλγαρίαν. Ἄλλως δὲ γνωστὸν ἐστὶν ὅτι οἱ Πανσλαυισταὶ καὶ Βουλγαριστὰὶ ἀγανακτοῦντες καὶ βαρέως φέροντες ὅτι ἡ ἱστορία κατὰγει τοὺς Σλαῦους καὶ Βουλγάρους ἐκ τῆς παρὰ τὸν Βόλγαν χώρας τῆς Ἀσίας, αὐτοὶ μόνοι γίνονται ἑαυτοῖς ἱστορία καὶ ἀναπλάττοντες διὰ τῆς φαντασίας εἰκοτολογοῦσιν ὅτι εἰσὶν ἀπόγονοι ὅτε μὲν τῶν Ἰλλυριῶν, ὅτε δὲ τῶν Θρακῶν, ὅτε τῶν Βενετῶν, ὅτε τῶν Γετῶν, ὅτε τῶν Δακῶν, ὅτε τῶν Βέγδων, ὅτε τῶν Σαρμα-

τῶν, ὅτε τῶν Μακεδόνων καὶ ἄλλοτε ἄλλων, ὧν οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς καὶ παντοιοτρόπως προσπαθοῦσι νὰ ὑποκρυφῶσιν ὑφ' οἰονδήποτε τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν καὶ ἐθναρίων ἵνα ἱστορικῶς νομιμοποιήσωσι τὸν σφετερισμὸν οἰασδήποτε τῶν χωρῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἡ ἱστορία ὁμως μὴ ἀποδεχομένη τοιαῦτα φαντασιοκοπήματα παραπέμπει αὐτοὺς ὅθεν ἤλθον, καθ' ἣν ἱστορῶν καὶ ὁ κ. Δουμὸν λέγει «Les Bulgares ou Boulgares. avant le sixième siècle, habitaient les rives du Volga . . . Chassés par des invasions succesives, les Bulgares s' avancèrent sur le Danube ; vers l' année 680, ils franchirent ce fleuve, puis l' Hémus se répandirent dans la vallée supérieure de la Maritza, s' emparèrent des plateaux du Rhodope et des front ières de la Macédoine. Aujourd' hui encore ils occupent toutes ces contrées».

Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ταύτην παράδοσιν καὶ τὴν ἀληθῆ ἐθνογραφικὴν σχέσιν τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης δικαίως συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τὰ δοκιμώτερα ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ῥωτικοῦ, ἐν ᾧ ἄνδρες μὴ προκατειλημμένοι ὑπὸ τοῦ Πανσλαυιστικοῦ φανατισμοῦ καὶ παραλογισμοῦ κατακρίνουσι τὰς φαντασιώδεις ἀξιώσεις τῶν πανσλαυιστῶν πρὸς ἐκλαυισμόν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἐν Μόσχᾳ ἐκδιδόμενη ἐφημερίς «Αἱ Σύγχρονοι Εἰδήσεις» ἀρτίως ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα «Δίκαιον ἄρα γε μετ' ἃ τὰ εἰρημένα, οὔτε τῶν ἐθνογραφικῶν οὔτε τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, νὰ διίσχυρίζωνται τινες τολ-

μηρῶς καὶ ἀκρίτως ὅτι ἅπασα ἡ Μακεδονία, ἡ Ῥωμυλία καὶ ἡ Θράκη μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους; Ἄς ὑποθέσωμεν ἐν τούτοις ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν μνημονευθεισῶν ἐπαρχιῶν δὲν θὰ ἐρωτηθῶσιν εἰς τίνα ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀνήκωσι καὶ ὅτι θὰ προσκολληθῶσι διὰ τῆς βίας τοῖς Βουλγάρους. Τίς δὲ ἐν τιαύτῃ περιπτώσει θὰ δυνηθῆ νὰ κατέχη ὑπὸ τὴν Βουλγαρικὴν ἐξουσίαν τοὺς κατοίκους αὐτῶν Ἑλλήνας; Οὐδαμῶς οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσιν οἱ Βούλγαροι νὰ κατέχωσιν ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν τοὺς κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ πάντα καθόλου πολλῶ ἀνωτέρας αὐτῶν Ἑλλήνας, οἵτινες πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔσονται βέποντες πρὸς τὴν ἀνεξάρτητον Ἑλλάδα. Ἡ δὲ ἀνεξάρτητος Ἑλλάς προσλαβούσα τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, θὰ δυνηθῆ πᾶν εὐχερῶς νὰ ἀρπάσῃ τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἀπὸ τῶν Βουλγάρων, οὐδαμῶθεν δυναμένων νὰ προσδοκῶσι συνδρομὴν τινα, τοσοῦτῃ μᾶλλον ὅσον καὶ οἱ γείτονες αὐτῶν οἱ ὁμόφυλοι δηλαδὴ Σέρβοι διάκεινται πρὸς αὐτοὺς ἐχθρικώτατα ὡς ἔχοντας ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν Σερβικῶν ἐπαρχιῶν καὶ σπουδάζοντας ἐκβουλγαρίσαι διὰ τε τοῦ κλήρου καὶ τῶν διδασκάλων τινὰς τῶν Σερβικῶν ἐπαρχιῶν, ἃς κατώρθωσαν νὰ περιλάβωσιν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ὡς π. χ. τὴν Νύσσαν. Ἐν πάσῃ περιστάσει εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν θὰ εὕρωσι μεγάλην καὶ ἐπίμονον ἀντίστασιν παρὰ τε τοῖς Ἑλλήσι καὶ τοῖς Σέρβοις.» Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου τοῦ Κεϊπέρτου ἐρειδομένου, ὡς προεῖρηται, ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν πα-

λαϊστῶν καὶ τῶν πανσλαβιστικῶν κομιτάτων, τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ κομιτάτον τῶν Βουλγάρων ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως τὸ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοὺς τῶν μεγάλων δυνάμεων ἀπευθυνθὲν πρόγραμμα, ὅπερ συνέταξαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρικῆς μεταναστεύσεως ἔχοντες καὶ τὴν πληρεξουσιότητα τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικῶν ζυγὸν ἀδελφῶν αὐτῶν περιλαμβάνον πέντε ἄρθρα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον λέγει «Ἡ ἀνίδρυσις τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, περιλαμβάνοντος τὴν ἰδίως Βουλγαρίαν, τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἐν αἷς ὁ ἐπικρατῶν πληθυσμὸς εἶναι ὁ Βουλγαρικὸς» τὸ δὲ τέταρτον περιλαμβάνει τὰδε «Αἱ λοιπαὶ ἐθνικότητες αἱ διεσπαρμέναι μεταξὺ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους θέλουσιν ἀπολαύει τῶν αὐτῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων ὡς οἱ Βούλγαροι». Παρέθηκα δὲ τὰ δύο ταῦτα ἄρθρα ἵνα ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀναφέροντες «ἐπικρατοῦντα πληθυσμὸν τὸν Βουλγαρικὸν» καὶ «λοιπὰς ἐθνικότητας διεσπαρμένας μεταξὺ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους» καὶ ἐντούτοις ἐννοοῦντες τοὺς Ἑλλήνας καὶ Τούρκους κατοίκους δείκνυνται φιλοδικαιότεροι, εὐσυνειδητότεροι καὶ φιλαληθέστεροι τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κεϊπέρτου, ὅστις ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν παραλίων ἐντὸς τῆς ἀπεράντου ταύτης ἐκτάσεως, ἐν ἣ περιλαμβάνεται ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη, οὐδὲ εἶνα Ἑλληνα εὔρε νὰ σημειώσῃ διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ χρώματος, ἀλλὰ πανταχοῦ Βουλγάρους καὶ πάλιν Βουλγάρους, ἐν οἷς πλείονας μὲν πρὸς ἀνατολὰς εὔρε Τούρκους, ὀλιγί-

στους δὲ ἐν τῇ λοιπῇ ἐκτάσει ἔνθεν κἀκείσε· παράδοξος καὶ πρωτοφανῆς ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια! ἦν παρὰ παντός ἄλλου ἡδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ ἢ παρὰ τοῦ φιλέλληνος Κειπέρτου, ὃς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐδείχθη μᾶλλον Βουλγαρόφιλος καὶ αὐτῶν τῶν πανσλαυιστῶν πρὸς τιμὴν τῆς πινακογραφικῆς ἐπιστήμης. Ὁ δὲ «Χρόνος» (Търнул) τοῦ Βουκουρεστίου, ὁ δημοσιεύσας τὸ πρόγραμμα τοῦ κομιτάτου, προσθέτει τὰ ἐπόμενα· «Παρεκλήθημεν νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ ἔγγραφο, ὅπερ τὸ κομιτάτον τῶν ἀποίκων Βουλγάρων ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοὺς τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Δημοσιεύομεν αὐτὸ, ἀλλὰ παρατηροῦμεν ὅτι ὁ πόθος τῶν Βουλγάρων ὅπως συμπεριλάβωσι τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν εἰς κράτος ἀποκλειστικῶς βουλγαρικόν, εἶναι τοσοῦτον ἄδικος, ὅσον καὶ ἐπικίνδυνος. Ἡ ἐθνικὴ φιλαυτία τῶν Βουλγάρων δὲν πρέπει νὰ ἀποτυφλόνῃ αὐτοὺς τοσοῦτον, ὥστε νὰ πιστεύωσιν ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ συγκατετίθετο ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων καὶ Θρακῶν καὶ Ἀλβανῶν διὰ τῆς τῶν Βουλγάρων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μὴ ἐπιστήμων τούρκος ὑπουργὸς Σαφὲτ πασσαῶς ἐν τῇ προτελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς Συνδιασκεψῆς ἀπεφάνητο ὀρθότερα καὶ ἐπιστημονικώτερα τοῦ Κειπέρτου εἰπὼν τοῖς ἀντιπροσώποις· «Ἡ πρότασις περὶ σχηματισμοῦ δύο νέων βιλαετιῶν ὅ' ἀπολήξῃ πράγματι εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Βουλγαρίας, καίτοι δὲν πρόκειται νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀπὸ Βιδινίου μέχρι Θεσσαλονίκης. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ

θὰ περιέχονται πολυάριθμοι Ἕλληνες. ἐπειδὴ δ' οὗτοι δὲν ἔχουσι βεβαίως οἷα οἱ Βούλγαροι συμφέροντα, θὰ ὑπάρχῃ διηνεκὴς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Μουσουλμάνων, Βουλγάρων, καὶ Ἑλλήνων». Ἐν γένει δὲ ἐν ᾧ πάντες οἱ δημοσιογράφοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες οἱ λόγον ποιησάμενοι περὶ τῶν τεκταινομένων ἐν σκοτίᾳ κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης θερμῶς συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν, πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν, μόνος, μονώτατος ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος καταδικάσας εἰς τὴν πανωλεθρίαν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μῆτε βλέπει, μῆτε ἀκούει, μῆτε ἀναγινώσκει ὅσα πλὴν τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων καὶ οἱ μὴ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες Ῥῶσσοι, καὶ Βλάχοι καὶ Τούρκοι γράφουσι καὶ λέγουσι καὶ διδάσκουσιν ὅτι Ἕλληνες κάτοικοι ὑπάρχουσιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν, οὐ μόνον κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρακτικὴν ἱκανότητα καὶ δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα, ὅπερ ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἀποδεχθῇ καὶ διὰ πραγματικῶν ἀριθμῶν καὶ πνευματικῶν ἔργων, ἐρειδομένων ἐπὶ δεδομένων νεωτάτης στατιστικῆς τῶν κατοικούντων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἐθνῶν καὶ φυλῶν, περὶ ὧν ὁ ἡμέτερος περιστρέφεται λόγος ὀρμηθεὶς ἐκτῆς τοσοῦτον ἐπισήμως καὶ αὐθεντικῶς προσγιγνομένης ἐπιστημονικῆς ἀδικίας τῷ καθόλου Ἑλληνισμῷ συ-

νηγορίας και υποστηρίξεως δεομένων και ουχι βλάβης και ζημίας εν ταίς παρούσαις κρισιμωτάταις περιστασίαις, οτε πρόκειται να αποφασισθη ή τύχη και τό μέλλον των κατοίκων της Ευρωπαϊκής Τουρκίας.

Εάν ο σοφός πινακογράφος Κρίπερτος τοιοῦτον έκδοῦς εθνογραφικόν χάρτην της Τουρκίας επίστευσεν εν πεποιθήσει οτι και τοῦτο τὸ ἔργον, ὡς τὰ λοιπά, ἐπιστημονικόν ἐστι και δύναται να ἔχη τὸ αὐτὸ κύρος, ὡς ἐκεῖνα, και ἐπομένως οτι οὔδεις προκατελημμένος ἐκ της περι τῶν ἄλλων ἔργων ἐπικρατούσης αὐθεντίας αὐτοῦ ἤθελε τολμήσῃ να ἐξελέγῃ τὸ ἐπισφαλές και πλημμελές τοῦ ἔργου και ὑποδείξῃ τὸ σαθρὸν τῶν βάσεων αὐτοῦ, ἀναντιρρήτως ἐξηπατήθη διότι ἡ ἐπι τοσοῦτον βαθμὸν διαστροφή και ἀπάρνησις της ἀληθείας και ἡ ἐντεῦθεν προσγινομένη ἀδικία και ζημία τῶν ἐνδιαφερομένων ἀδύνατον ἦν να μείνῃ ἀπαρ ατήρητος, ἀνεξέλεγκτος και ἀνεπανόρθωτος ὑπὸ τῶν περι τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην ἀσχολουμένων και ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων αὐτῶν. Ὅθεν μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ εθνογραφικοῦ χάρτου ἐδημοσιεύθη ἐν ταίς Βυζαντιναῖς ἐφημερίσαις και ἰδίᾳ ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κωνσταντινουπόλεως στατιστικὸς πίναξ τῶν κατοίκων τοῦ Τουρκικοῦ κράτους κατὰ φυλάς, και ἐπαρχίας ἐλληνιστί τε και γαλλιστί ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐθνογραφικὸν διάγραμμα της Ἀνατολῆς» στηριζόμενον ἐπὶ νεωτάτης στατιστικῆς ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων, ὅπερ παρατίθεται ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν της ἀληθείας τῶν μέχρι τοῦ εἰρημμένων μοι.

Πληθυσμὸς τῶν κατοίκων

κατὰ φυλάς.

Ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ Μουσουλμάνοι	4, 200 000
Σλαῦοι	2, 675, 009
Ἑλληνοπελασγοί.	3, 550, 000
Ῥωμάνοι.	250, 000
Διάφοροι.	150, 000
ἐν ὄλῳ	<u>11, 220, 000</u>

Κατ' ἐπαρχίας και φυλάς

Ἡ Ῥωμανία ἔχει 4, 500, 000 κατοίκους, τῶν ὁποίων 100, 000 Ἑλληνοπελασγοί, 200, 000, Σλαῦοι 3, 700, 000 Ῥωμάνοι και 500, 000 διάφοροι.

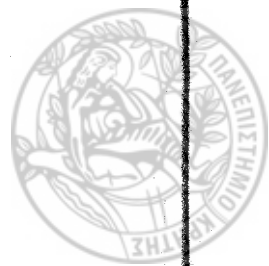
Ἡ Σερβία ἔχει 1, 220, 000, τῶν ὁποίων 1, 020, 000 Σλαῦοι, 150, 000 Ῥωμάνοι και 50, 000 διάφοροι. Τὸ Μαυροβούνιον ἔχει 196, 000 Σλαῦους.

Ἡ Βοσνία και Ἑρζεγοβίνα ἔχουσι 1, 220, 000, τῶν ὁποίων 600, 600 Μουσουλμάνοι και 620, 000 Σλαῦοι. Ἡ Βουλγαρία ἔχει 2, 300, 000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 850, 000, Ἑλληνοπελασγοί δὲ 150, 000 Σλαῦοι 1, 200, 000, Ῥωμάνοι 50, 000 και διάφοροι 50, 000.

Ἡ Θράκη ἔχει 2, 300, 000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 1, 000, 000, Ἑλληνοπελασγοί δὲ 650, 000, Σλαῦοι 350, 000, Ῥωμάνοι 120, 000 και διάφοροι 300, 000.

Ἡ Μακεδονία ἔχει 2, 000, 000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 700, 000, Ἑλληνοπελασγοί δὲ 580, 000, Σλαῦοι 500, 000, Ῥωμάνοι 120, 000 και διάφοροι 100, 000.

Ἡ Ἡπειροθεσσαλία ἔχει 1, 500, 000, τῶν ὁποίων

Μουσουλμάνοι μὲν 500,009, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 920,000 καὶ Ῥωμάνοι 80,000.

Ἡ Ἀλβανία περιέχει 1,000,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 400,000. Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 600,000

Αἱ νῆσοι ἔχουσιν 800,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 150,000, Χριστιανοὶ δὲ 650,000. Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς ἔχει 1,500,000 κατοίκων.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνωτέρω ἐπαρχιῶν ἀναβαίνει εἰς 18, 536,000.

Γεωγραφικῶς δὲ ἡ μὲν βόρειος Ἀνατολή ἔχει πληθυσμὸν 4,500,000, τῶν ὁποίων Ῥωμάνοι μὲν 3,700,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 100,000, Σλαῦοι 200,000 καὶ διάφοροι 500,000. Ἡ δὲ μέση Ἀνατολή ἔχει πληθυσμὸν 4,936,000, ἧτοι αἰ σλαυϊκαὶ χῶραι, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη καὶ ἡ μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου κυρίως Βουλγαρία. Καὶ ἡ νότιος Ἀνατολή ἧτοι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι Θράκη, Μακεδονία, Ἡπειροθεσσαλία, Ἀλβανία καὶ Ἑλλάς μετὰ τῶν νήσων 9,000,000. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ ταύτην τὴν ἀπογραφὴν, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἰκοῦσι Σλαῦοι μὲν 880,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 1,230,000, ἧτοι τὸ 1)3 περίπου Βούλγαροι καὶ τὰ 2)3 ὡς ἕγγιστα Ἑλληγες καὶ Ἑλληνίζοντες. Τούτων δὲ ἐὰν ἀφαιρέσωμεν 300 περίπου χιλιάδας οἰκοῦντας ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Κεϊπέρτου ὠρισμένοις μέρεσι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὡς Ἑλληνικοῖς, αἱ ὑπόλοιποι 900,000 Ἑλλήνων ἀνάγκη ἢ νὰ ἐξολοθρευθῶσι κατὰ τὸν σοφὸν πινακογράφον, ἢ νὰ μεταβληθῶσι πάντες εἰς Βουλγάρους! Εἰς τοιαῦτα

ἀποπρήματα φέροι τὸ πινακογραφεῖν ἀνευ τῆς ἀπαραιτήτως ἀναγκαίας βάσεως ἧτοι τῆς στατιστικῆς, περὶ τῆς ὁποίας ἐκ προθέσεως οὐδόλως ἐφρόντισεν ὁ Κεϊπέρτος ἵνα οὕτω πως λεληθότως καὶ ἀνευ πατάγου ἐκσλαυίσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην.

Εἰ μὲν τις ὑποθέσει ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι οὐκ εἰσι καθ' ὀλοκληρίαν ἀκριβεῖς, δὲν δύναται ὅμως ν' ἀπαρνηθῇ ὁ τοιαύτην ἐνστασιν προβάλλων ὅτι εἰ μὴ κατὰ πληρεστάτην ἀκρίβειαν, κατ' οὐσίαν ὅμως καὶ προσέγγισίν εἰσιν ἀληθέστατοι, δυνάμενοι νὰ διαφέρωσι κατὰ 100 χιλ. ἢ τὸ πολὺ κατὰ 200 χιλ. καὶ ἡ διαφορὰ αὕτη οὐδόλως μεταβάλλει οὐδὲ ἀνατρέπει τὸ περὶ τῆς ἐθνολογικῆς σχέσεως τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης προκῦπτον ἀποτέλεσμα, ὅπερ ἀείποτε πρέπει νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἐπιστημονικῶς καὶ οὐχὶ αὐτοβούλως καὶ αὐθαιρέτως ἐπ' ἄλλω σκοπῷ ἐπιχειρῶν νὰ πινακογραφήσῃ.

Μετὰ δὲ τὸ ἐθνογραφικὸν τοῦτο διάγραμμα ἐξεδόθη ἐν Λονδίῳ ἄλλος ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἐπιγραφόμενος: «An Ethnological Map of European Turkey and Greece, with introductory Remarks on the Distribution of Peninsula and statistical Tables of Population. London, Edward, Stanford, 55, Charing Cross. Price one Schilling and Sixpence.»

Ὁ χάρτης οὗτος, τοῦ ὁποίου μὴ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀντίτυπον ἐν ἀρχῇ, ἀπλῶς ἐμνημόνευσα, περιέχει εἰσαγωγὴν ἐκ 32 σελίδων συνισταμένην καὶ εἰς τρία τμήματα διαιρουμένην, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ τῆς 1 — 19 σελίδος πραγματεύεται γεωγραφικῶς

ιστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀποκαταστάσεως, κατοικίας καὶ διαφορᾶς τῶν πολυαριθμῶν ἐντῆ Ἑυρωπαϊκῆ Τουρκία οἰκούντων ἐθνῶν, ἐθνικῶν καὶ φυλῶν, περὶ ὧν προσημαζόμενος ὁ Ἄγγλος γεωγράφος λέγει «τὰ διάφορα ἔθνη καὶ αἱ φυλαὶ τῆς Ἑυρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἦτοι οἱ Ῥωμᾶνοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἄλβανοι (Γέγιδες καὶ Τόσκιδες), οἱ Ἑλληνοβλαχοὶ, οἱ Ἑλληνοί, οἱ Τούρκοι, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἀθίγγανοι, οἱ Τάρταροι καὶ οἱ Κιρκάσιοι διαφέρουσιν κατὰ τὴν καταγωγὴν, τὴν γλῶσσαν, τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα. τὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ τὴν κοινωνικὴν, τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν θρησκευτικὴν πεποιθῆσιν». Ἐνδιατρίβει δὲ πλεῖον περὶ τῶν Τούρκων, Ἄλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων παραπέμπων εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενος συνέταξε τὸν χάρτην, καὶ ἱστορῶν ὅτι οἱ Βουλγαροφῶνοι τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας διαφέρουσι τὰ μέγιστα κατὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κυρίως Βουλγάρων τῆς κάτω Μοισίας (Βουλγαρίας) καλουμένων Σόπιδων καὶ χονδροκεφάλων, ὑποσυνάπτει καὶ πολυαριθμοὺς λέξεις ἐκ τοῦ γλωσσαρίου τῶν Βουλγαροφῶνων διαφόρους τῶν ὑπ' ἐμοῦ προηγουμένως ἀναγραφεισῶν τὰς ἀκολουθοῦσας «ἀργάτι (ἐργάτης), δίκελ (δίκελλα), δροῦμ (δρόμος), ἀγκίστρα (ἀγκίστρον), εὔτινὸ (εὐθυγόν), ἀδρὸ (ἄδρως), ζούνα (ζώνη), κάλαμ (κάλαμος), κρόμυτ (κρόμμυον), λάχνα (λάχανα), πέλκα (πέλεκυς), πράσ (πράσον), σύνορ (σύνορον), ζεύγαρ (ζεύγος), φύδια (φυτεία), ἀργάζοβαμ

(ἐργάζομαι), διακονίσοβαμ (διακονῶ), καλέσοβαμ, (καλῶ), ὀρτόσοβαμ (ὀρθόνω), τεμελιόσοβαμ (θεμελιῶ), κτλ. καὶ ἐπιπροσθέτει περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ φρονήματος αὐτῶν μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ M. Consineri «Les Bulgares se vantent d' être Grecs . . . car ils semblent se croire plus distingués lorsqu'ils ont suivi des écoles grecques, et qu'ils y ont acquis des connaissances que la seule éducation bulgare ne peut leur donner».

Τελευταῖον δὲ ἐξαίρων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Θράκη καὶ Μακεδονίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ Ἑλληνικοῦ στοιχείου προσεπάγεται μαρτυρίαν καὶ ἑτέρου περιηγητοῦ τοῦ Ubicini ἐπιβεβαιούντος ὅτι ὅπου παύει τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐπιρροῆς, ἐκεῖ ἀρχεται ἢ βαρβαρότης «(Cette suprématie (des Grecs) dure encore aujourd'hui au point que partout, en Roumélie et en Bulgarie, les plus riches maisons de commerce, les Khans, le mieux approvisionnées, les meilleures écoles sont possédées et dirigées par des Grecs et c'est une opinion généralement reçue que là où leur influence cesse de se manifester, la barbarie commence.» Ὁ δὲ κ. Δουμόντ περὶ τῶν ἐν Θράκῃ Ἑλλήνων λόγον ποιούμενος ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι παιδεία καὶ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ πρωτίστη μέριμνα τῶν ἀπανταχοῦ ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ὅτι ἐπομένως χωρὶον ἑλληνικὸν ἄνευ διδασκάλου λέγει παροιμία τις, τοσοῦτον σπᾶνιὸν ἐστὶν ὅσον κοιλάς ἄνευ ὄρους «L' instruction et l' église sont le grand souci des communautés Grecques. «Un village Grec sans didaskal (sans maître d' école) dit un proverbe, est aussi rare qu' une vallée sans mont agne». Ἀλλὰ τί δεῖ πλείω λέγειν περὶ πράγματος τοῖς πᾶσι γνωστοῦ καὶ ἡλίου φαεινοτέρου ὄντος; μόνοι οἱ πανσλαυισταὶ, οὐχὶ βεβαίως ἐν ἀγνοίᾳ καὶ οὔτοι, ἀλλ' ἐν

γνώσει επιμόνως ζητούσι νὰ πείσωσι τὸν κόσμον ὅτι τὸ σκότος ἐστὶ φῶς καὶ τὰνάπαλιν, καὶ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος ἐπὶ τῶν πανσλαυιστικῶν φαντασιοκοπημάτων στηριχθεὶς καὶ ἐπιστημονικὸν ὄργανον αὐτῶν γενόμενος ἀπεπειράθη νὰ ἐκσλαύισῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐφ' ᾧ δικαίως κατακρίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου γεωγράφου διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ δευτέρον τμήμα τῆς εἰσαγωγῆς ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς 19—28 σελίδος πραγματεύεται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν αὐτοδιοικήτων ἡγεμονιῶν Βλαχίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, περιλαμβανούσης ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀκτώ νομοὺς (ἐγιαλέτια) τοὺς ἀκολουθοῦς

- 1) Τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως (Θράκης), 2) τὸν τοῦ Δουνάβεως (Βουλγαρίας), 3) τὸν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, 4) τὸν τοῦ Πρισδρενίου (βορρείου Ἀλβανίας καὶ μέρους τῆς βορρειοδυτικῆς Μακεδονίας), 5) τὸν τῆς Θεσσαλονίκης (Μακεδονίας), 6) τὸν τῶν Ἰωαννίνων (νοτίου Ἀλβανίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας), 7) τὸν τῆς Κρήτης καὶ 8) τὸν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν νομῶν ἐπισυνάπτονται διάφορα ἐθνογραφικὰ διαγράμματα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ θρησκείαν, κατὰ φυλὰς καὶ κατ' ἐπαρχίας, δημοσιευθέντα ἐν διαφόροις συγράμμασι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἅπερ ἐπισυνάπτω τὸ μὲν πρὸς γινῶσιν πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης τὸ δὲ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι, ἐν ᾧ τῶσαυτῇ ἀφθονία

στατιστικῶν ὑπάρχει, ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος ἐν γνώσει αὐτῶν καὶ ἐκ προθέσεως οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ἵνα στηρίξῃ τὸν ἐθνογραφικὸν αὐτοῦ χάρτην ἐπὶ ἐδραίων βάσεων, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον περιορίσθη ἐπὶ τῶν Σλαυικῶν πηγῶν καὶ ἐμπνεύσεων νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα. Τούτων δὲ πρῶτον μὲν ἐστὶ τοῦ Ἄχμετ Βεφίκ ἐφένδη περιλαμβάνον πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ μόνον ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν ἐξετάζων αὐτοὺς ὡς ἑξῆς

Μουσουλμάνοι	5,910,000
Ὀρθόδοξοι Γραικοὶ μετὰ τῶν Ἀρμενίων	9,950,000
Καθολικοί:	950,000
Ἰουδαῖοι.	60,000
Ἀθίγγανοι.	80,000
	15,360,000

Ἐν τῷ θρησκευτικῷ τούτῳ διαγράμματι, συνταχθέντι ὑπὸ Μουσουλμάνου καὶ οὐδόλως συντελοῦντι ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐθνολογικῷ ζητήματι, παρατηρῶ ὅτι ὁ συντάξας αὐτὸ ἐφ' οἷα σδήποτε βάσεως στηριζόμενος ἐξώγκωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῦ κατὰ δύο σχεδὸν ἑκατομμύρια ὡς ἐκ τοῦ πρώτου διαγράμματος καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων γίνεται δῆλον, καὶ ἐκ τῆς ἐξογκώσεως ταύτης ἐπῆλθεν ἐλάττωσις τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων. Δεύτερον δὲ ἐθνολογικὸν διάγραμμα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐστὶ τὸ τοῦ M. Ubieini ὀρθότερον μὲν τοῦ πρώτου, ἐλλιπὲς ὅμως ἐν τισὶ καὶ ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν συνταχθέν.

Ἐπὶ τῷ θρησκευτικῷ.

Μουσουλμάνοι.	4,550,000

Ὁρθόδοξοι γραικοί.	10,000,000
Καθολικοί.	640,000
Ἰουδαῖοι.	70,000
Διάφοροι.	240,000

Κ α τ' ἐ π α ρ χ ί α ς

Θράκη.	1,800,000
Ῥουμελία (Μακεδονία) καὶ Θεσσαλία.	2,700,000
Βουλγαρία.	3,000,000
Ἄλβανία καὶ Ἡπειρος.	1,200,000
Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίνη.	1,100,000
Βλαχία.	2,000,000
Μολδαβία.	1,400,000
Σερβία.	1,000,000
Νῆσοι.	700,000

15,500,000

Κ α τὰ φ υ λ ἄ ς.

Ὀθωμανοί.	2,100,000
Ἕλληνες.	1,000,000
Ἀρμένιοι.	400,000
Ἰουδαῖοι.	70,000
Σλαῦοι.	6,200,000
Ῥουμάνοι.	4,000,000
Ἄλβανοί.	1,500,000
Τάταροι.	16,000
Ἀθίγγανοι.	214,000

15,500,000

Ἐνταῦθα παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐν τῷ προηγούμενῳ διαγράμματι τοῦ Ἀχμέτ Βεφίκ Ἐφένδη ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς ἀναβιβάζεται εἰς 16,350,000 ἐν ᾧ ἐν τῷ τοῦ Ubicini παρίσταται ἐλάσσων κατὰ

850,000 ἢτοι 15,500,000, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ὁ τῶν Μωαμεθανῶν πληθυσμὸς ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἀναβιβάζεται εἰς ἕξ ὡς ἔγγιστα ἑκατομμύρια, ἐν ᾧ ἐν τῷ δευτέρῳ μόλις εἰς 4,550,000.

Τρίτον δὲ διάγραμμα ἔστι τὸ τοῦ Henri Mathieu ἀναγράφοντος τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν ὑποτελῶν Ῥουμανίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ὑπὸ τριπλὴν ἑποψίν ὡς ἑξῆς.

Κατ' ἐπαρχίας	Κατὰ θρησκείας
Θράκη 1,900,000	Ὁρθοδ. Γραικοὶ 5,800,000
Βουλγαρία 3,000,000	Γρηγορ. Ἀρμέν. 360,000
Βοσν. καὶ Ἐρζεγ. 960,000	Ρωμ. Καθολικοὶ 280,000
Μακεδονία 1,460,000	Μουσουλμάνοι 2,080,000
Ἄλβαν. κ. Ἡπειρ. 980,000	Ἰουδαῖοι 300,000
Θεσσαλία 350,000	Ἀθίγγανοι 80,000
Εὐρωπ. νῆσοι 250,000	
<u>8,900,000</u>	<u>8,900,000</u>
Κ α τὰ φ υ λ ἄ ς	
Τοῦρκοι 1,000,000	Ἀρμένιοι 400,000
Γραικοὶ 2,540,000	Ἰουδαῖοι 300,000
Βούλγαροι 2,800,000	Τάταροι 30,000
Ἄλβανοὶ 850,000	Ἀθίγγανοι 80,000
Βόσνιοι 840,000	Ἀνατολ. (Λεβαν.) 60,000
	<u>8,900,000</u>

Τέταρτον δὲ μονομερὲς διοικητικὸν διάγραμμα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐδημοσίευσε τῷ 1867 ὁ Σαλαχεδίνμπεης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «La Turquie à l'exposition universelle» τὸ ἑξῆς.

Νομὸς Ἀδριλῆως μετὰ τῆς Κ/πόλεως.	3,900,000
» Βουλγαρίας	3,000,000
» Ρωμ. Θεσσαλίας καὶ Πρισοδρενίου	2,087,000
» Βοσνίας	1,100,000
» Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης	2,700,000
» Κρήτης καὶ τῶν λοιπῶν νήσων	700,000
	<u>13,487,000</u>

Καθολική δὲ ἀναγραφή τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑποτελῶν αὐτῆς χωρῶν Ρουμανίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ἐδημοσιεύθη τῷ 1872 ἐν τῷ «Die Bevölkerung der Erde» ὑπὸ E. Behm καὶ H. Wagner ὡς ἐξῆς

Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία	16,430,000
Ὑποτελεῖς χῶραι Ρουμανία	4,500,000
Σερβία	1,319,283
Μαυροβούνιον	100,000
Ἐν ὅλῳ	22,349,283

Καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1873 ὑπὸ Αὐστριακοῦ ἀξιωματικοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ διοικητικὸν διάγραμμα.

Κων]πολις	685,000	Νομ. Ἰωαννίνων	4,123,000
Νομ. Α]πόλεως	2,571,000	» Θεσσαλον.	1,237,000
» Σκόδρας	228,000	» Βοσνίας	1,243,000
» Πρισδρένιου	679,088	» Κρήτης	210,000
» Δουνάβεως	1,617,000		
Ἐν ὅλῳ	9,790,000		

Κατὰ δὲ τὸ προπαρελθὸν ἤδη ἔτος 1875 ὁ διευθυντὴς τοῦ ἐν Σερβίᾳ στατιστικοῦ τμήματος Βλαδίμηρος ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Petermann τὴν ἐπομένῃ στατιστικῇ τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διηρημένων κατὰ νομοὺς εἰς Μουσουλμάνους καὶ μὴ Μουσουλμάνους.

Νεμοὶ	Μουσουλμάνοι	Μὴ Μουσουλμάνοι	Ὀλικὸς πληθυσμὸς
Κ]πόλεως	183,540	144,210	327,750.
Α]πόλεως	523,009	831,538	1,354,567.
Δουνάβεως	819,226	1,175,601	1,994,827.
Θεσσαλον.	429,410	598,731	1,028,141.
Ἰωαννίνων	250,649	460,604	711,520.
Πρισδρεν.	789,934	550,537	1,340,471.
Βοσνίας	492,148	864,836	1,857,948.
Κρήτης	38,000	162,000	200,000.
Ἐν ὅλῳ	3,609,455	4,788,074	8,397,529.

Τούτων δὲ προστιθεμένων, ἀναβιβάζεται ὁ ὅλικός πληθυσμὸς τῶν κατοίκων εἰς 16,795,058.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπισυνάπτεται τελευταῖον τὸ ἐθνολογικὸν διάγραμμα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐθνολογικοῦ χάρτου τοῦ Ἐδουάρδου Στανφὸρδ κατ' ἐπαρχίας, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ θρησκείας.

Κατ' ἐπαρχίας		Κατὰ φυλὰς	
Κων]πολις καὶ		Τοῦρκοι	750,000
Ἄδρι]πολις	2,200,000	Ἕλληνες	2,940,000
Δούναβις	1,900,000	Ἀλβανοὶ	850,000
Βοσνία	1,080,000	Βλαχορουμάνοι	150,000
Πρισδρένι	1,000,000	Βούλγαροι	2,650,000
Θεσσαλονίκη	1,400,000	Σέρβοι	1,150,000
Ἰωάννινα	1,090,000	Ἀρμένιοι	350,000
Κρήτη	210,000	Ἰουδαῖοι	75,000
Νῆσοι	320,000	Ἀθίγγανοι	150,000
Κύπρος	116,000	Κιρκάσιοι	220,000
Σάμος	34,000	Διάφοροι	65,000
Ἐν ὅλῳ	9,350,000	Ἐν ὅλῳ	9,350,000

Κατὰ θρησκείας.

Ὅρθόδοξοι Ἕλληνες	5,600,000
Ῥωμ. Καθολικοὶ	280,000
Γρηγορ. Ἀρμένιοι	300,000
Διαμαρτυρόμενοι καὶ διάφοροι	45,000

Ἐν ὅλῳ Χριστιανοὶ	6,225,000
Μωαμεθανοὶ	2,900,000
Ἰουδαῖοι	75,000
Ἀθίγγανοι	150,000

Ἐν ὅλῳ 9,350,600

Οὗτός μὲν ἐστὶν ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν ὑποτελῶν ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μαυροβουνίου ἡμαρτημένως ὅμως φαίνεται μοι ὁ τῶν Σέρβων πληθυσμὸς παρεμβληθεὶς

ἐν τῇ κατὰ φυλάς ἀναγραφῇ, ἔνθα ἀπαριθμοῦνται οἱ Σέρβοι εἰς 1,150,000 καὶ χρήζει ἐπανορθώσεως πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων. Ταῦτ' αἰεὶ τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς εἰσαγωγῆς· πρὶν δὲ ἐπισυνάψω τὰ περὶ τοῦ γ' τμήματος ἐπιπροσθέτω ὅτι νεωστὶ ἐξεδόθη καὶ τρίτος ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Τουρκίας ἐν Κων)πόλει ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γαλατᾶ Σερὰί κ. Α. Synvet, τοῦ ὁποίου ἀντίτυπον μὴ ἔχων πρόχειρον ἀναγράφω τὰ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τουρκίας ἐραυριζόμενος αὐτὰ ἐκ τῶν ἐφημερίδων ὡς ἐξῆς. Ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ὑπάρχουσιν Ἕλληνες εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας 3,750,000, τῶν ὁποίων 646,000 ἐν Θράκῃ, 474,000 ἐν Μακεδονίᾳ, 900, 000 ἐν Ἡπειρῷ καὶ Θεσσαλίᾳ, 600, 000 ἐν ταῖς νήσοις, 1,045,000 ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, 50,000 ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ καὶ 35,000 καθολικοὶ Ἕλληνες διεσπαρμένοι. Βούλγαροι δὲ ἐν Θράκῃ μὲν 342,000, ἐν Μακεδονίᾳ δὲ 176,000. Καὶ τελευταῖον τὸ τρίτον τῆς εἰσαγωγῆς τμήμα ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς 28—32 σελίδος πραγματεύεται περὶ τῆς μεγάλης φιλομαθείας, φιλομουσίας καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐν ταῖς μεγαλύτεραις πόλεσι τῶν ὁποίων ἀπὸ τῆς προπαρελθούσης ἑκατονταετηρίδος συνεστήθησαν ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ ἑλληνικαὶ σχολαὶ ἀκμάζουσαι κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, αἵτινες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις προήχθησαν εἰς γυμνάσια καθ' οὓς τοσοῦτος ἀνεπτύχθη ὄργανισμός παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς κατοίκοις τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης Ἕλλησι τε καὶ Βουλγαροφώνοις πρὸς ἴδρυσιν καὶ σύστασιν παντὸς εἶδους ἐκπαιδευτηρίων ἢτοι νηπιαγωγείων, παρθεναγωγείων, δημοτικῶν, διδασκαλείων, ἑλληνικῶν σχολείων, γυμνασίων καὶ διαφόρων ἄλλων φιλεκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν σωματείων, ὥστε ἡ ἀκάθεκτος αὕτη πνευματικὴ κίνησις εἰς μέγαν θαυμασμόν

φέρει πάντα θεατὴν καὶ ἀμερόληπτον κριτὴν, ἀναλογιζόμενον ὅτι, ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις τοσοῦτους καὶ τηλικούτους εἰσπράττουσα φόρους παρὰ πάντων τῶν κατοίκων οὐδ' ὀβολὸν δαπανᾷ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, αὐθόρμητοι αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῶν χωρίων καὶ πόλεων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν εἰς τοσαύτας ὑποβάλλονται θυσίας πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν κατοίκων αὐτῶν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀλάνθαστον τεκμήριον τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτῶν· διότι, ὡς προεῖρηται, πρῶτιστον μέλημα τοῦ Ἕλληνός ἐστιν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν κατοικῆ, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ἐγκατασταθῆ, ἐκκλησία καὶ σχολεῖον καὶ καθὼς κοιλάς ἄνευ ὄρους δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, οὕτω καὶ ἑλληνικὴ κοινότης, ὅσονδῆποτε μικρὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ἄνευ σχολείου καὶ ἐκκλησίας δὲν δύναται νὰ ζήσῃ.

Τοιαύτην πνευματικὴν εἰκόνα παριστῶσιν ἀμφοτέραι αἱ ἑλληνίδες ἐπαρχίαι, Μακεδονία τε καὶ Θράκη, τῶν ὁποίων τὴν πρόοδον, ὡς βάσκανός τις δαίμων, ὁ πανσλαυισμὸς φθονήσας, πρὸ τινῶν ἐτῶν ἔστησε τὰ ἰοβόλα βέλη κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν καὶ διὰ παντοίων μέσων κατορθώσας νὰ ἀποπλανήσῃ εὐαρίθμους τῶν Βουλγαροφώνων καὶ νὰ συνενώσῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν κυρίως καὶ καθαρῶν Βουλγάρων τοῦ Αἴμου καὶ Δουνάβεως, ἀπεπειράθη διὰ τοῦ τεχνάσματος τούτου νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν Βουλγαρίαν μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σλαυικὸν ζυγόν. Κατὰ πόσον ὅμως τὰ μηχανορραφήματα καὶ φαντασιοκοπήματα ταῦτα τοῦ πανσλαυισμοῦ ἦσαν ἐφικτὰ καὶ κατορθωτὰ ἐν τῇ πραγμα-

τοποιήσει αὐτῶν, ἀρκούντως ἀπέδειξεν ἤδη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τὰ ἐξ ᾧ συντετέθη διαλυθείσης Συνδιασκέψεως, περὶ ἧς δικαίως ἀναφωνοῦσιν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες «ὠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκεν μῦν» καὶ τοῦτο γέγονεν ἕνεκα τῶν ἀποκλειστικῶν καὶ ἀδίκων ἀξιώσεων τοῦ Πανσλαυισμοῦ. Ὅ,τιδὴποτε δὲ καὶ ἂν συμβῆ ἐν τῷ προσεχεῖ καὶ ἀτεκμάρτῳ μέλλοντι, ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀδύνατος ἀποβήσεται ἡ ὑπαγωγή τοῦ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὸν Σλαυισμόν ἢτοι τὸν βαρβαρισμόν «Ἑλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν». Θὰ μεταβληθῆ δὲ εἰς πολιτισμόν ὁ Σλαυικὸς βαρβαρισμὸς, ὅταν ποτὲ πραγματωθῆ ἡ προφητεία ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἢ ψευδοπροφητεία περιωνύμου τινὸς πανσλαυιστοῦ ἀρτίως προειπόντος «ὅτι ὅσονούπω αἱ ἐπιστήμαι ἐγκαταλιμπάνουσι καὶ Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μεταναστεύουσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ μετὰ πολυχρόνιον κατοικίαν καὶ διαμονὴν αὐτῶν ἐν Ῥωσίᾳ ἐπανακάμπτουσι πάλιν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν αὐτῶν τὴν Ἑλλάδα.» Ἄλλὰ χαίρειν ἔων τὰ φανταστικά καὶ προφητικά ταῦτα ῥήματα καὶ ληρήματα τοῦ πανσλαυιστοῦ προφήτου, μεταβαίνω εἰς τὴν δι' ἀριθμῶν ἀπόδειξιν τῆς περιγραφείσης ἤδη πνευματικῆς καταστάσεως τῶν δύο ἐλληνίδων ἐπαρχιῶν, Μακεδονίας τε καὶ Θράκης, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπισυνάπτω τὴν στατιστικὴν τῶν διαφορῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐκπαιδευομένων κατὰ τὸν Edward Stanford.

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρχ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
Σέρραι καὶ περιοχή	1	5		1	1000
85 χωρία		15	14	3	790
Μεγάρροβον (1)		1		1	70
Ζαλάχοβον	1			1	56
Τζάταλτζα		1			80
<i>Δράμα</i>					
Σκαρίτσοβα		1			100
Πράβι	1				100
15 χωρία		1	15		270
<i>Μελένικον</i>					
Μελένικον	1	1		1	215
4 χωρία		4			98
<i>Κασσάνδρεια</i>					
Κασσάνδρα	1	1			90
Βάλτι	1	1			67
<i>Στρώμνιτσα</i>					
Στρώμνιτσα	1	1		1	160
12 χωρία		12			187
<i>Θεσσαλονίκη καὶ Ἄθως</i>					
Θεσσαλονίκη	1	3		2	720
Λερίχοβα	1	1			120
Σωχὸς	1	1		1	280
Ἄσβεστοχωρι			1	1	42
Ἄπανομὴ			1		50
Λαγκαδᾶ		1			35
Κολυνδρὸν	1	1		1	68
Καρυαί	1	1			100

(1) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἄγνωστόν μοι ἐνταῦθα.

Ἑλληνικά ἑκπαιδευτήρια ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρκτικ.	Παρθενολογ.	Ἀριθμὸς
<i>Πλαταμῶν</i>					
30 χωρία		30			350
Ῥαψάνι	1	1			70
Ἀμπελάκια	1	1			67
Λιτόχωρον	1	1			45
Γρεβενὰ καὶ Καστορία ἐν τῇ περιοχῇ ἀμφοτέρ.	6	10			350
Σιάνιον	1	1			170
Σιάτιστα	1	1			450
ἐν 62 χωρίοις		29	20	3	700
<i>Πελαγονία</i>					
Βιτώλια καὶ πέριξ	1	3	3	1	1200
Περλεπές	1				189
Μεγάροβον	1	1		1	322
Κρούσοβον		1			35
Νιτζόπολις	1	1			102
Βελεσσά (Κιουπουρλί)		1	1		198
Κότσανι	1	1	1		500
<i>Κορυτσά</i>					
Κορυτσά	1	1	1		550
3 χωρία		3			92
Μοσχόπολις	1	1		1	80
<i>Βοδενά</i>					
Πέλλα (Ἰα νιτσά)	1	1		1	270
Βοδενά (Ἐδεσσα.)	1	1	1		307
Γουμέντζα	1	1			
Γεβγελί		1	1		76
ἸΟχρίδα	1	1			210
Ἐν ὅλῳ	34	126	57	22	10918

Αὕτη μὲν ἐστὶν ἡ στατιστικὴ τῶν διαφορῶν τῆς Μακεδονίας ἑκπαιδευτηρίων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτοῖς ἑκπαιδευομένων, καθ' ὅς εἶχε πληροφoρίας ὁ τὸν ἐθνολογικὸν τοῦτον πίνακα φιλοπονήσας· μετὰ λύπης ὅμως παρατηρῶ ὅτι, εἰ μὲν τῇ ἀπογραφῇ τῶν κατοίκων καὶ ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν κατ' ἐπαρχίας, κατὰ φυλάς καὶ κατὰ θρησκείας ἐπέτυχε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον, ἐν τῇ ἀπαραριθμῆσει ὅμως τῶν ἑκπαιδευτηρίων ὁ πίναξ αὐτοῦ ἀτελέστατος καὶ ἐλλιπέστατός ἐστι, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀδικουμένην τὰ μέγιστα κατὰ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν παραστήσας τὴν Μακεδονίαν ἐβλάφη μᾶλλον ἢ ὠφέλησεν αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ δεμία τοπογραφικὴ σειρά κατὰξίς ὑπάρχει ἐν τῇ κατατάξει τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπαρχιῶν οἷον ἐξ ἀνατολῶν γενομένης ἀρχῆς, ἐνθα ὁ Νέστος ποταμὸς ἀποτελεῖ τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀτόπως προετάχθη ἢ παρά τὸν Στρυμόνα κειμένη ἐπισκοπὴ Σερρῶν ἀντὶ νὰ προταχθῶσιν αἱ παρά τὸν Νέστον ἐπισκοπικαὶ ἐπαρχίαι Δράμας καὶ Μελενίκου, ὅπερ ἐν τῷ χάρτῃ ἐντελῶς λείπει, καὶ μετὰ ταῦτα ἀντὶ νὰ ταχθῇ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν Σερρῶν ἡ συνεχῆς αὐτῇ ἐπισκοπὴ Ἰερισσοῦ καὶ ἀγίου Ὀρους προετάχθη ἢ εἰς τὸ ἀντίθετον νοτιοδυτικὸν ἄκρον κειμένη ἐπισκοπὴ τῆς Κασσανδρείας καὶ οὕτω καθεξῆς· δεῦτερον δὲ τινές μὲν τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μακεδονίας ἐντελῶς παρελείφθησαν οἷον ἡ ἐπίσημος ἐπισκοπὴ Βερροίας, ἡ Κύτρους, ἡ Ἀνδραμερίων, ἡ Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἡ Πέτρας, ἡ Μογλενῶν, ἡ Σκοπίων, ἡ Πρισοδρένης, ἡ Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν καὶ ἡ

Δεδρωῶν, τινὲς δὲ καὶ ἀτόπως συνεχωνεύθησαν οἷον ἢ Γρεβενῶν καὶ Καστορίας καὶ Σισανίου εἰς μίαν ἀντί τριῶν ἰδιαιτέρων ὡς τανῦν ὑφίστανται. Τρίτον δὲ ἐν πολλαῖς τῶν ἀναγεγραμμένων πόλεων ὁ τῶν μαθητῶν ἀριθμὸς παρίσταται ἠλαττωμένος τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ τρίτον· ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν σημειοῦται 720, ἐνῶ πράγματι εἰς τὸ διπλάσιον ἀναβαίνει ἤτοι εἰς 1400· διότι μόνον τὸ νηπιαγωγεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον τῆς πόλεως ἀριθμεῖ ἑπτακοσίας περὶπου μαθητριάς, δύο δὲ μεγάλα δημοτικά, τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ Γυμνάσιον, τὸ Διδασκαλεῖον καὶ δύο Γραμματοδιδασκαλεῖα περιέχουσι 700 περίπου μαθητᾶς, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ κωμοπόλει Κρουσόβου τῆς ἐπαρχίας Ἡρεσπῶν σημειοῦται ἐν μόνον προπαιδευτικὸν σχολεῖον μετὰ 85 μαθητῶν, ἐν ᾧ ἐκεῖ ὑπάρχει μέγα δημοτικὸν σχολεῖον, μέγα παρθεναγωγεῖον, ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον ἴσως, ἐν οἷς φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 500 μαθητᾶς καὶ μαθητριάς, ὡσαύτως καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι. Τέταρτον δὲ πολλῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων νηπιαγωγεῖα, παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐντελῶς παρελείφθησαν καὶ ἀντί γυμνασίων ὑφισταμένων ἐν ταῖς μεγαλητέραις πόλεσι ἀπλᾶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐσημειώθησαν. Πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον τὸ καὶ σπουδαιότατον πάντων ἐστὶν ὅτι πολυἀριθμοὶ πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἔχουσαι δημοτικά σχολεῖα, νηπιαγωγεῖα παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα τέλεον ἀπεκλείσθησαν ἐκ τῆς πνευματικῆς περιουσίας τῆς Μακεδονίας. Τοιαῦται δ' εἰσὶν ἀρχῆς γενομένης ἐξ ἀνα-

τολῶν ἢ Καβάλα, Ζίγνα, Ἀλιστράτη, Ἰερισσός, Πετρίτσι, Νιγρίτα, Γαλάτιστα, Πολύγυρος, Βασιλικὰ, Δοριάνη, Βέρροια, Νιάουστα, Βελβενδός, Καταφυγή, Κοζάνη, Σερβία, Κλεισούρα, Μπλάτσι, Βογαζικόν, Ἐξίσουη, Πισοδέρι, Νεβέσκα, Φλώρινα, Τούρναβον, Γόπεσι, Πρέσπα, Ἰέσνα, Μαλόβιστα, Δίβρα, Στρούγα, Βελίτσα, Σκόπια καὶ Πρισδρένι ἐν ὄλῳ τριᾶκοντὰ καὶ τρεῖς, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ πόλεις εἰσὶν ἔχουσαι δημοτικά σχολεῖα, παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὸ δ' ὑπόλοιπον ἥμισυ κωμοπόλεις καὶ χωρία μεγάλα ἔχοντα δημοτικά σχολεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα, ἐνιαχοῦ δὲ νηπιαγωγεῖα καὶ ἀλλαχοῦ ἑλληνικὰ σχολεῖα συνδεδεμένα μετὰ τῶν δημοτικῶν· καὶ τινὲς μὲν τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων ἀριθμοῦσιν ὑπὲρ τοὺς 300 μαθητᾶς καὶ μαθητριάς τοῦλάχιστον, τινὲς δ' αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς 200 καὶ ἐν τοῖς χωρίοις περὶ τοὺς 100, ὥστε 33 πόλεις, κωμοπόλεις καὶ μεγάλα χωρία κατὰ μέσον ὄρον ἂν ὑπολογισθῶσιν ὅτι ἔχουσιν ἀνά 200 μαθητᾶς καὶ μαθητριάς ἀναβαίνει ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ὑπολογισθέντων ἐν τῇ στατιστικῇ τοῦ χάρτου εἰς 6,600 μαθητᾶς καὶ μαθητριάς, οἷς προσθετέον καὶ 400 μαθητευομένους ἐν χωρίοις, ἀγνωστοῖς μοι, καὶ διὰ τούτων τὸ ὅλον ἀνέρχεται εἰς 7,000, εἰς τοὺς ὁποίους προστιθεμένου καὶ τοῦ ἐν τῷ πίνακι ἀναγραφέντος ἀριθμοῦ 10,918, τὸ σύνολον ἀναβαίνει εἰς τὸν ἀριθμὸν 17, 618. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθὴς καὶ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτήρισις τῆς Μακεδονίας ἐκπαιδευομένων Ἑλλήνων τε καὶ ἑλληνιστικῶν Βουλγαροφώνων Μακεδόγων ἀδρότατα δαπανώντων εἰς

τὴν ἀληθῆ τῶν ἰδίων τέκνων ἐκπαίδευσιν. Ἐάν δὲ νῦν ὑπολογίσωμεν τὸ ἐν τρίτον τούτων ἀνήκον εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέртуου χαρακτηρισθέντα ὡς Ἑλληνικά μέρη πρὸς νότον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, τότε τὰ δύο τρίτα ἦτοι 11,000 περίπου Ἑλλήνων μαθητῶν καὶ μαθητριῶν πρέπει ἢ εἰς πανωλεθρίαν νὰ καταδικασθῶσιν ἢ νὰ μεταποιηθῶσιν εἰς Σλαυοβουλγάρους κατὰ τὸν σοφὸν πινακογράφον. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶσα πνευματικὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφόνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας, ἥτις πρὸς οἰανδήποτε τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἂν παραβληθῆ πνευματικῶς κρείττων καὶ ὑπερτέρα ἐστὶν, καθάπερ καὶ φύσει ὑπερέχει αὐτῶν. Μετὰ τὴν ἐξέλεγξιν ταύτην τῶν περὶ Μακεδονίας ἐπισυνάπτω τὴν στατιστικὴν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Θράκης κατὰ τὸν αὐτὸν πινακογράφον Edwart Stanford.

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρκ.	Παρθενηγ.	Ἀριθμὸς
<i>Ἀθρῶν (40 χωρία)</i>					
Θεραπιά	1	1			255
Βουγιούκδερε	1	1		1	253
Γενιμαχαλά		1		1	100
Μακροχώρι		1			80
16 χωρία		16			737

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρκ.	Παρθενηγ.	Ἀριθμὸς
13 μικρὰ χωρία			13		300
Σηλύβρια					
Σηλύβρια	1	1		1	260
Ἐπιβάται	1	1			190
»	1			1	202
Ἄγχιαλοι	1				35
Οἰκονομικὸν	1		4		40
4 χωρία					110
<i>Γάνος καὶ Χώρα</i>					
Γάνος	1	1			175
Νεοχώρι		1			60
<i>Ἡράκλεια</i>					
Ῥοδοστὸν	1	2			595
Ἐν 9 χωρίοις		7	4		550
Μυριόφυτος	1	1			300
Περίστασις	1	1			300
Ἡρακλίτσα		1			130
Πλάτανος		1			50
Στέρνα		1			90
Καλαμίτσι		1			40
Λουπούδα		1			60
Γενίκισση		1			30

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προπαιδευτ.	Παρθενγωγ.	Ἀριθμὸς
Γιόλτζικ		1			30
Καλλιπολις	1	2		1	470
Μάδυτος	1	1			100
Ἐν 7 χωρίοις			7		380
Ἀδριανούπολις					
Ἀδριανούπολις	1	7		3	1900
Καρά-ἀγάτζ		1			80
Σκεπαστός	1	1		1	150
Μέγα Καβακλή		1			60
Γένα	1	1		1	145
Μπουναρ Χισσάρ		1			70
Σκοπ. (οὔσκιουπ)	1	1		1	250
Εὐχάριον		1			60
Μπαμπά ἐκκλησι		1			70
Λουλέ Μπουργάς	1	1			205
Ἐν χωρίοις 5			5		185
Σαράντα Ἐκκλησι.	1	4		1	650
Μουσταφά πασιᾶ		1			62
Φιλιππούπολις					
Φιλιππούπολις	1	3		1	680
Στενήμαχος	1	2			350
Βοδενά		1		1	100

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλλ.	Δημ.	Προπ.	Παρθ.	Ἀριθ.
Τατάρ παζαρτζικ		1		1	95
Περιστερά		1			65
Χάσκιοη	1	1		1	100
μικρὰ χωρία Βιζύη		6			215
Βίσα	1	1			180
Μήδεια	1	1			210
Σαμάκοβον	1	1		1	175
Αἶνος (15 χωρία)					
Αἶνος		2		1	374
2 μικρὰ χωρία Μαρώνεια	1	2	2		163
Μαρώνεια	1	1		1	180
Γιουμουρτζένα	1	1		1	300
Φερραι		1			46
Βαλίκιοη		1			37
Ξάνθη					
Ξάνθη	1	1		1	205
Μεσοροπή		1		1	52
Γεσίκιοη		1		1	39
Σαλή (Σαξαρ)		1		1	400
Βουλούστρα		1		1	70
Καραγιάννι		1		1	37
Ποδαγόρια		1		1	42
Ἀρχιάλος					
Ἀρχιάλος	1	1		1	170
Μέτρα (13 χωρία)					
Μέτρα	1	1		1	180
Μπουγιούκ τζεκμεζε	1	1		1	173
Χωρία τινά			7		167
τὸ σύνολον	32	102	42	15	13, 567

Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ πνευματικὰ ἔργαστήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἐν Θράκῃ Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώνων κατοίκων, ἐν οἷς τοσαῦται χιλιάδες νεαρῶν ἔργατῶν μετὰ ζήλου ἀκαθέκτου τὴν πάτριον ἐκπαιδεύονται παιδεῖαν καὶ εἰς τὴν πατροπαράδοτον ἀρετὴν τῶν προγόνων καταρτίζονται ὡς γνήσιοι Ἑλλήνων ἀπόγονοι, καὶ οὐχὶ ὡς ἐπηλύδων Σκυθῶν ὀθνεῖα βλαστήματα, ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ προαγόμενοι. Ἐὰν δὲ καὶ ἐν τῇ στατιστικῇ ταύτῃ, ὡς ἐν τῇ τῆς Μακεδονίας, ὑπάρχωσιν ἐλλείψεις καὶ ἀτέλειαι ἐλαττοῦσαι μᾶλλον ἢ ἐξογκοῦσαι τὴν ποσότητα τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ μαθητῶν, μένει μοι ἄγνωστον, ἅτε στερουμένῳ τῶν περὶ τοῦ πράγματος ἀπαιτουμένων εἰδικῶν γνώσεων πρὸς ἐξέλεγχον τῆς ἀληθείας, ἣτις ἀπόκειται ἤδη εἰς τινὰ τῶν λογίων τῆς χώρας ἀνδρῶν.

Πρὸς ταύτην τοίνυν τὴν εὐάρεστον πνευματικὴν κατάστασιν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν Ἑλληνίδων χωρῶν ἐὰν θελήσῃ τις νὰ παραβάλλῃ τὴν διανοητικὴν πρόοδον εἴτε τῶν ἐν τῇ κυρίως Βουλγαρίᾳ οἰκούντων Βουλγάρων, εἴτε τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος ἀποπλανηθέντων ὑπὸ τῶν πανσλαυιστῶν καὶ ἀποσχιρτησάντων ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Βουλγαροφώνων, ὧν πολλοὶ ἀναγνωρίσαντες τὴν πλάνην προσῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς Ἑκκλησίας καὶ συναισθανθέντες τὴν ὑπεροχὴν καὶ δυνάμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπεκαλέσθησαν καὶ αὖθις τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καὶ ἄσμενοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν με-

τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πιστῶν διαμεινάντων Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἐὰν, λέγω, τοῦτο ποιήσῃ τις, εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τῶν Πανσλαυιστῶν πρὸς ἐμφύσησιν ξενικῆς καὶ ἐπεισάκτου στοιχειωδούς τῆς Σλαυικῆς ἐκπαίδευσως, ἀμείλικτον πόλεμον κηρυξάντων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ παντὸς ὅ,τι Ἑλληνικὸν καὶ τὴν παντελεῖ ἐξόντωσιν αὐτοῦ παντοιοτρόπως ἐπιδιωκόντων· διότι, ἐνῶ τὰ πολλὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ Ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἦτοι δημοτικὰ καὶ προκαταρτικὰ καὶ Ἑλληνικὰ σχολαὶ ἱστορικῶς ὑφίστανται πρὸ τριῶν, πρὸ δύο καὶ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, μόλις τῷ 1845, ὅτε οὐδεμία ἰδέα καὶ συναίσθησις τοῦ Βουλγαρισμοῦ ὑπῆρχε, ῥῶσσός τις πράκτωρ ἐν τῷ Ῥωσικῷ προξενίῳ τῆς Φιλιππουπόλεως ἠνέωξε τὸ πρῶτον Σλαυικὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ὀρθοδόξων Βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Α. Δουμόν «En 1845, alors que personne ne songeait au bulgarisme, un géant russe ouvrait à Philipopolis, dans le consulat, la première école pour les Slaves orthodoxes de cette province.» Καὶ τὸ πρῶτον ἐκδοθὲν βιβλίον ἐν τῇ Βουλγαρικῇ γλώσσῃ ἐστὶ μία μετάφρασις τῆς ἀγίας Γραφῆς, τυπωθεῖσα τῷ 1840 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ «Le première ouvrage publié en bulgare ne date que de 1810. c'est une traduction de l'Écriture-Sainte par un moine du monastère de Rilla. L'exemple qu'il avait donné resta quelque temps sans imitateurs». Ὁ δὲ ἀρτίως ἐκδοὺς τὴν ἱστορίαν τῶν

Βουλγάρων Βοεμὸς K. I. Jiricé ἱστορεῖ ἐν τέλει αὐ-
τῆς ὅτι τὸ πρῶτον Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἰδρύθη ἐν
Γαβρόβῳ τῆς Βουλγαρίας τῷ 1835 καὶ ὅτι μετὰ πα-
ρέλευσιν δέκα ἐτῶν ὑπῆρχον στοιχειώδη σχολεῖα ἐν
Βουλγαρία μὲν 31, ἐν Θράκῃ δὲ 18 καὶ ἐν τῇ βορει-
ανατολικῇ Μακεδονίᾳ 4 «Zehn Jahre nach der Grün-
dung der gabrover Schule (1845) gab es 53 Bulgarische
Schulen, und zwar in Donau-bulgarien 31, in Thrakien 18.
in nordöstlichen Makedonien 4 mit den Schulen wnehs auch
die Zahl der Leser.» Πόσα δὲ ἄλλα ἔκτοτε μέχρι τῆς
σήμερον ἰδρύθησαν παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἐν Βουλ-
γαρία, Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ οὐδόλως μνημονεύει ὁ
ἱστοριογράφος. Ἐὰν δὲ νῦν ἀποδεχῶμεν καὶ ταῦτα
ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικά καὶ ὅτι ἔκτοτε ἐδιπλα-
σιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν ταῖς τρισὶν ἐπαρχίαις, ἢ
καὶ ἐτριπλασιάσθη, ἦτοι ἀνέβη εἰς 106 ἢ 159 ἐν
πληθυσμῷ τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων Βουλγάρων
καὶ ἐὰν ταῦτα τὰ 159 παραβάλωμεν πρὸς τὰ 500
περίπου Ἑλληνικὰ ὑφιστάμενα ἐν Θράκῃ καὶ Μακε-
δονίᾳ παρὰ πληθυσμῷ ἐλάσσονι τοῦ ἡμίσεως, εὐκό-
λως δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν οἰκτρὰν πνευ-
ματικὴν κατάστασιν τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν γιγαν-
τιαίαν πρόοδον καὶ ὑπεροχὴν τῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μα-
κεδονίᾳ κατοικούντων Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώ-
νων, τὴν ὁποίαν μόνος ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊ-
περτος τῷ Σλαυτισμῷ δουλεύων καὶ μηδόλως ὑπ' ὀ-
ψιν θελήσας νὰ λάβῃ ἐξεβουλγάρισε γραφικῶς τὴν
Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀπαρνηθεὶς τοὺς Ἑλληνας
κατοίκους αὐτῶν ἐν πεντακοσίοις περίπου Ἑλληνι-
κοῖς ἐκπαιδευτήρσις ἑκατέρου τοῦ φύλου ἐκπαιδευο-

μένους καὶ θαυμασίως προαγομένους ἐν τῷ Ἑλλη-
νισμῷ. Ἐ δὲ φιλόμουςος Κυβέρνησις ἡμῶν περὶ
πολλοῦ ποιουμένη τὴν σοφὴν ταύτην πινακογραφι-
κὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐκβουλγαρισμοῦ δύο Ἑλληνίδων
ἐπαρχιῶν ἐπαξίως ἀντήμειψε τὸν ἄνδρα δι' ἐθνικοῦ
παρασήμου τιμήσασα αὐτὸν καθ' ἃ εὐηγγελίσαντο
αἱ ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες, αἵτινες ὁμως καθήκον δη-
μοσιογραφικὸν ἐκπληροῦσαι παρέλειψαν νὰ ἐξυμνή-
σωσι τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ ἀξιοπαίῳ ταύ-
τῃ πράξει.

Ἐκ πάντων τούτων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων
ἐξάγεται ὅτι εἰ μὲν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ
τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὑπάρχου-
σι διαφωνίαι καὶ διαφοραὶ παρὰ τοῖς στατιστικοῖς
τῶν κατοίκων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐκ τῶν ὀ-
ποιῶν δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ ἀποδεχθῇ τὸν μέσον
ὄρον μεταξὺ τῶν δύο ἀκροτήτων ὡς παριστέοντα
τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος, περὶ τῆς ἀριθμητικῆς
ὁμως ποσότητος καὶ τῆς πραγματικότητος τῶν δια-
φόρων ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἦτοι νηπιαγωγεί-
ων, παρθεναγωγείων, προκαταρκτικῶν, δημοτικῶν τε
καὶ ἑλληνικῶν σχολείων, διδασκαλείων καὶ γυμνα-
σίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευμένων μαθητῶν
τε καὶ μαθητριῶν διδασκάλων τε καὶ διδασκαλισῶν,
καθὼς καὶ τῶν πολυαριθμῶν φιλεκπαιδευτικῶν συλ-
λόγων καὶ φιλανθρωπικῶν σωματείων καὶ ἀδιελοφο-
τήτων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν οὐδεμία ὑπόνοια
καὶ ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ παρὰ παντὶ, ἀ-
προκαταλήπτως τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην ἐπιζητοῦν-
τι νὰ εὕρῃ διότι τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν

τούλάχιστον, ἐξ οἰκείας πείρας καὶ ἀντιλήψεως γυνώσκων μετὰ πάσης θετικότητος δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἀδιστακτως πιστεύων ὅτι τὸ αὐτὸ καὶ ἄλλοις τις ἐμπειρος τῶν πραγμάτων τῆς Θράκης δύναται νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἀλανθάστου καὶ ἀσφαλεστάτης βάσεως ὀρμώμενός τις, καθ' ἣν πεντακόσια περίπου ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ὑπάρχουσι ἐν πνευματικῇ ἐνεργείᾳ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἀδραῖς δαπάναις συντηρούμενα οὐχὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ ἀλλαχόθεν ποθὲν, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνότητα συναισθανομένων κατοίκων καὶ πεντηκονταχιλίοι περίπου μαθηταὶ καὶ μαθήτριάς ἑλληνόπαιδες ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς εἰς τὴν πατριὸν καὶ προγονικὴν παιδείαν, ἀφόβως καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφισβητήσεως δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ δύο τρίτα, εἰμὴ τὰ τρία τέταρτα, τούλάχιστον τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἰσὶν ἑλληνογενεῖς ἑλληνοφρονῶντες ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, καὶ οὐχὶ βάρβαροι Σκυθαι ἐπήλυδες κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα κατασκηνώσαντες καὶ ἐγκατασταθέντες ἐν ἀμφοτέραις χώραις. Ἡ δὲ ἐνδεχομένη ἐνστασις ὅτι καὶ Βουλγάρων παῖδες ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς, ἐντελῶς ἐξαφανίζεται, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀφ' ἧς ἐποχῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐξῶθεν διὰ τῶν πρακτόρων τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ ἐνεπνεύσθη τὸ ἐπάρατον τοῦ Βουλγαρισμοῦ νόσημα καὶ ὡς δίστομος μάχαιρα ἐνεπήχθη ἐν τοῖς κόλποις τῶν τέως ἐν ὁμοιοῖα καὶ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ συμβιούντων κατοίκων, ὅπερ ἐπὶ

τέλους καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπήνεγκε σχίσμα, οὐ μόνον οἱ ἔνθεν κἀκεῖσε διεσπαρμένοι καθαροὶ Βούλγαροι ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποπλανηθέντες ἐκ τῶν Βουλγαροφώων ἐντελῶς ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ πάσης συγκοινωνίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄσποندان πόλεμον κηρύξαντες κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀφῆρπασαν ἐνιαχοῦ καὶ σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ ἐκκλησίας ἑλληνικὰς καὶ ἔκτοτε ἐσύστησαν ἐν τισὶ πόλεσι ἀσήμαντα προκαταρκτικὰ σχολεῖα καὶ ἀπὸ τοῦ σχίσματος ἐπηξάν ἐνιαχοῦ καὶ ἐκκλησιδία τινα ἀναλώμασι οὐχὶ ἰδίαις, ἀλλὰ τῶν πανσλαυϊστικῶν κομιτάτων, τὰ ὅποια ἔστησαν δίκτυα καὶ πλεχτάνας πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Πρὸ δὲ τῆς ἐνσκήψεως τοῦ Βουλγαρικοῦ νοσήματος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου τῶν Βουλγάρων K. I Jereï τέσσαρα μὲν σχολεῖα Βουλγαρικὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ βορρειοανατολικῇ Μακεδονίᾳ, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἐν τῇ βορρείῳ Θράκῃ. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔκτοτε μέχρι τοῦδε ἐτριπλασιάσθησαν ἤτοι 12 μὲν ἐν Μακεδονίᾳ ἐγέννητο, 54 δὲ ἐν Θράκῃ, ὅπερ ἀπίστευτον φαίνεται μοι, περιερχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μὲν ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικῶν μόλις 1)20 ἀποτελεῖ τῶν ἑλληνικῶν ἤτοι 12 πρὸς 210, τῶν δὲ ἐν Θράκῃ, εἰ ἀληθῆς ἐστὶν ὁ προμνημονευθεὶς ἀριθμὸς, τὸ 1)4 τῶν ἑλληνικῶν ἀποτελεῖ ἤτοι 54 πρὸς 220 ἑλληνικὰ καὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σχολείων ἀνάλογός ἐστι καὶ ὁ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων Βουλγάρων ἀριθμὸς ἤτοι 1)20 μὲν ἐν Μακεδονίᾳ, 1)4 δὲ ἐν Θράκῃ, εἰ

ἀληθείη ὁ ὑποτεθεὶς τριπλασιασμός τῶν ἐν αὐτῇ
σχολείων.

Τοσοῦτος καὶ τοιοῦτός ἐστὶν ὁ ἑλληνικὸς πλη-
θυσμὸς καὶ ἑλληνισμὸς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καθ'
ἑαυτὸν τε καὶ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν Βουλγα-
ρικὸν πληθυσμὸν καὶ πρὸς τὸν Βουλγαρισμὸν, ὃν εἰσοῦ-
δὲν λογισάμενος, ἐκμηδενίσας καὶ ἀνηλεῶς ἐξολο-
θρεύσας πινακογραφικῶς, ἀντικατέστησε καὶ ἀνεπλή-
ρωσε διὰ Βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ καὶ Βουλγαρισμοῦ
πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἐθνολογικῆς ἐπιστήμης ὁ
σοφὸς πινακογράφος ΚΕΙΠΕΡΤΟΣ.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1877

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

